

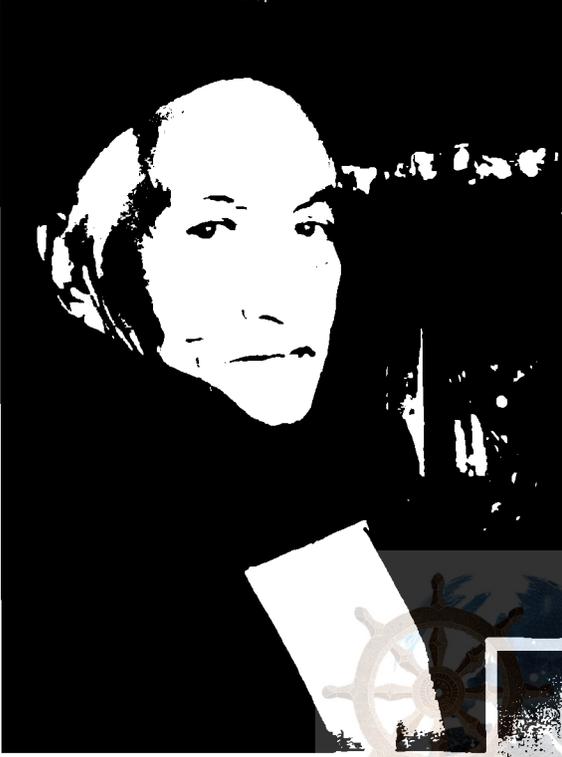
नू सिद्धान्त पालि

New Concept Pāli

सम्पादक तथा अनुवादक
भिक्षु धर्मगुप्त महास्वामी

*Compiled and Translated by
Bhikṣu Dharmagupta Mahasthavin*

दातापिनि बा व मांया किपा:

स्व: बा पद्यलाल मानन्धर
जन्म १९७८ आषाढ २० गते
मदुगु दिं २०६७ आषाढ ६ गते

स्व: मां श्रीकुमारी मानन्धर
जन्म १९८९ भाद्र १७ गते
मदुगु दिं २०७४ पुष २३ गते

सिद्धान्त पालि

सिद्धान्त पालि

New Concept Pali

सम्पादक तथा अनुवादक
श्रीधर धर्मगुप्त महारथविर

*Compiled and Translated by
Shri Dharmagupta Mahasthvir*

प्रकाशकः

नरेन्द्र राज सायमी
 देवेन्द्र राज सायमी
 रविन्द्र राज मानन्धर
 कालिमाटी, येँ, नेपाल ।

Published by

*Narendra Raj Sayami
 Devendra Raj Sayami
 Ravindra Raj Manandhar
 Kalimati, Kathmandu, Nepal.*

कम्प्युटर सेटिङ्गः

भिक्षु धर्मगुप्त महास्थविर
 बौद्धजन विहार
 सुनाकोठी, ललितपुर, नेपाल ।

मूल्यः १५०/- (मेमेगु सफू पिकायेत) [] धर्मदान
 प्रथम संस्करणः २०७५ (१००० प्रति)
 First Edition: 2018 (B.E. 2561)

© सर्वाधिकार : अनुवादकमा

बुद्ध संवत्: २५६१
 नेपाल संवत्: ११३९
 विक्रम संवत्: २०७५
 ईस्वी संवत्: २०१८

मुद्रकः स्वेतकाली छापाखाना, लगं, येँ, नेपाल ।
 फोन नं. ०१४२६२६००

दातापिनि बा व मांया किपा:

स्व. बा पद्मलाल मानन्धरया

स्व. मां श्रीकुमारी मानन्धर

जन्म १९७८ आषाढ २० गते

जन्म: १९८९ भाद्र १७ गते

मदुगु दिं २०६७ आषाढ ६ गते

मदुगु दिं २०७४ पुष २३ गते

मांबापिनिगु लुमन्ति

जिमि मां श्रीकुमारी मानन्धर वयकया जन्म १९८९ भाद्र १७ गते खुन्हु बा कृष्णबहादुर मानन्धर व मां देवकुमारीया कोखं निम्ह जन्म जूगु दिं, जिमि मां न्हापां जन्म जुल, अले बाघौति लिपा पाजु स्व. सिद्धिबहादुर नं जन्म जुल । अथेहे जिमि बा पद्मलाल मानन्धरया जन्म १९७८ आषाढ २० गते खुन्हु मां जानकिमाया व बा रामलालया कोखं श्व संसारय् पला तया: बिज्यात ।

वयकपिसं जिपिं प्यम्ह मस्तयूत बांलाक ब्वलंका: शिक्षादिक्षा बिया: थ:थ:गु तुतिइ बांलाक चुइ फयेका: थ:थ:गु जीवनयात सुथांलाक न्ह्याका यंकेत सफल याना: ब्यपिं वयकपिं आ: श्व भौतिक संसारय् मदये धुकूसां नं जिमिगु मन मस्तिकय् न्ह्याबलें जहां थ्यपिं सुद्यौ व मिलायें थिनाच्चवंगु दु ।

जिमित वयकपिसं भौतिक, समाजिक व व्यवहारिक जीवन गथे याना: न्ह्याकेमा: धका जक मखु मानसिक, धार्मिक जीवन नं गुकथं न्ह्याकेमा: धयागु खँत बांलाक ध्वाथुइक स्यना: थकादिल ।

जिमि मांबापिं न्हापा हिन्दु संस्कारय् छिलेबुले याना: वयाच्चपिं, छाय् धा:सा भी नेवातय् यक्व: नख:चख:, जात्रा, संस्कार, संस्कृतित नं न्ह्याका: यंकेमा:पिं । भ्वय् नयेगु, त्व:नेगु, गुठी गहना न्ह्याका जुइमा:पिं अले श्व याये ज्यु, श्व याये मज्यु धयागु सुनांनं बांलाक मस्यु, न्हापांनिसें चलेजुया: वयाच्चवंगु संस्कारयात नाला यंकेगु बाहेक मेगु छुं मस्यु, बाज्यापिनिगु पालंनिसें जिमि मांबापिनिगु लजगा जाकि व बजि व चिकंया पस: तया:, बाज्या रामलालया नांहे चिकंचा धका प्रख्यात नं जूगु जुल । अजि छम्ह जक प्यम्ह मस्तयूत ब्वलंकेगु जिम्मा कया: लजगा व परिवार पालनपोषन यायेमा:गुलिं नख:चख: बिधिव्यवहार गुठी गहना चलेयायेत समय फ्याये मफूगुलिं गुठीपाखें तापाक च्वंसां थ:पिनिगु पारिवारीक जीवन बांलाक न्ह्याका: यंके फइला धयागु मती तया: जूसां नं गथे याना: न्ह्याकेगु धयागु दुबिधा जुजुं जीवन न्ह्यानावं तुं च्वन ।

२०२० सालय् सुदर्शन भन्तेपाखें गुंला लछियंकं येया दैसा:या चिलाछि त्वाल्य जातक बाखें व धर्मदेशना याना: बिज्यात । उबलय्हे गणमहाविहारया उत्खनन व पुनर्निमाणया ज्या भन्तेया नेतृत्वय् शुरु जुइ धुकूगु जुयाच्चन । थन त्वाल्य श्व गुंलाया धर्मदेशनां याना: बिज्यासांनिसें आपालं श्रद्धालु उपासक उपासिकापिं उत्खनन व पुनर्निमाणया ज्याय् न्ह्य:ब्वानाच्चन । जिमि मांबापिं नं श्व ज्याय् सरिक जुया:

अन ज्या याइपिन्त न्हियान्हिथं धयाथें बजि ज्वरय् याना: नकेगु भालाकया: दिल । उगु दैय् हे सुदर्शन भन्ते अनहे विहारय् छकुचा पाल व जस्तापाता तया: वर्षावास च्वनाबिज्यात । उबले जिमि मां व हेरादेवी त:मां न्हिथं वना: उपस्थान व सेवा यानाच्वन ।

गणमहाविहारया चैत्य निर्माण नापं भन्तेपिं च्वनेत निकू स्वकू कोठात दयेका बिज्याये धुंका: बुलुहुं सुबोधानन्द भन्ते, प्रज्ञारश्मि भन्ते, सुमङ्गल भन्ते व सुदर्शन भन्तेपिं च्वनाबिज्यात । लिपा महाप्रज्ञा गुरु नं अनहे विहारय् १२ दै तक्क च्वना बिज्यात । विहार अभ् भ:भ: धायेक विहारया ज्या नापं थीथी बुद्धधर्म सम्बन्धि ज्याइव:त न्ह्याकावं वनाच्वन । बैशाख पुन्हि, बुद्ध जयन्ति, आषाढ पुन्हि, धर्मचक्र दिवस, अस्तिधातु जात्रा व दर्शन, बुद्धया आयु संस्कार त्याग दिवस, कथिन चीवर दान, अष्टपरिष्कार दान, साप्ताहिक महापरित्राण, प्रव्रज्या समारोह व परियत्ति शिक्षा आदि ज्याइव:त दैय्देंसं न्ह्याका: यंकाच्वंगु जुल । उबलय् जिमि मांया अध्यक्षताय् त:जखल गणबहा धका: संस्था छगू नं स्वना: थीथी बुद्धधर्मया ज्याइव:त सुथालाक न्ह्याकायंकेत थ्व संस्थां नेतृत्व का:गु जुल ।

थीथी थासय् चैत्य व बुद्धप्रतिमा स्थापना -

किपुया दक्षिणपाखे च्वंगु धिलाच्वय् (चन्द्रागिरी) सुदर्शन भन्तेया ग्वसालय् चैत्य व बुद्धप्रतिमा छन्हुहे शिलान्यास याना: दयेकूगु ज्या समापन या:गु, उबले अन १४०० मन्तयसं ब्वति कया: दक्क निर्माणया सामग्रित क्वय् नंगां, किपुलिङ्ग सुथ न्हापां सकसिनं प्व:चा प्व:चा निर्माणया सामग्रित ज्वना: च्वय् धिलाच्वय् थंका: ज्या सुथां लाकूगु, उबले जिमि मांबापिसं मा:गु खर्च यानादीगु ख: । उबले अजि छम्ह बाहेक जिपिं परिवारपिं सकलें अन श्रमदान या:वनागु आतलें लुमनि । बनेपाया ध्यानकुटि बिहारय् बुद्धप्रतिमा आवश्यक जूगुलिं मांनं छैय् दुगु बुद्धप्रतिमा यंका स्थापना यानादीगु ख: । गोदावरीया फुलचोकिङ्ग (फूच्वय्) नं २ फुटयाम्ह बुद्धप्रतिमा मांबापिसं दय्केबिया: कालुदायी भन्तेपाखें स्थापना यानाबिज्यात । बुटवलय् च्वंगु पद्मचैत्य विहारय् बुद्धप्रतिमा छम्ह तयाबिइत शाक्यानन्द भन्तेपाखें आग्रह या:गुलिं अन नं जिमि मांनं २ फुट दुम्ह बुद्धप्रतिमा दय्केबिया: स्थापना या:गु जुल । थुकथं जिमि मांबापिं बुद्धधर्म व संघप्रति अगाध श्रद्धा तया: बुद्धधर्मयात बालाक सयेका थुइका थ:गु जीवनयात धार्मिककथं न्ह्याकायंक्थें जिमित नं दानधर्म पुण्य यायेगु नापं थ:थिति जलाखलापिन्त नं बुद्धधर्मय् भेलेपुकेया नितिं थ:पिसं फुथेंचा:थें ग्वाहाली याना: सकसित भिं जुइगु उत्सर्ग ज्या याना: दिल ।

जिमि मांबापिं निम्हं आनन्दकुटी विहारय् गोयन्का गुरुं न्हापांगु पटक विपश्यना ध्यान तयाबिज्याबलय् ध्यान भावना यायेगु शुरूवात यानादिल । लिपा थ:पिं जक ध्यान सय्केगु मखु मेपिं परिवारया सदस्यपिं, थ:थितिपिं व मेपिन्त नं

विपश्यना ध्यान च्चनेत आपालं हःपा बियादिल । मांनं तक्वः मछि भिन्हुया ध्यान, स्मृतिप्रस्थान व लछिया ध्यान नं च्वनादिल । सिद्धार्थं गौतमं बुद्धत्व लानाबिज्यागु नं श्वहे विपश्यना ध्यानं हे खः । उकिं भीसं नं थःगु जीवन सुथां लाकेत व दुःखं मुक्त जुडुगु लैय् वनेगु खःसा विपश्यना ध्यान हे छुपु लै खः । पला न्ह्याकेवं अवश्य नं गन्तव्यस्थानय् थ्यनिइ । अन्तय् मांबापिनिगु निर्वाण कामना यानाच्वना ।

नरेन्द्र राज सायमी
सोल्टीमोड, काठमाडौं

मांया लुमन्ति

वि. सं. १९८९ साल भाद्र १७ गते विहिवार खुन्हु जन्म जूम्ह जिमि मां श्रीकुमारी मानन्धर (सायमी) या बारय् जिगु लुमन्ति च्वयाच्वना ।

मांयात लुमनेवं थीथी खँ जित त्वःपुवइ अले छुं च्वये धकाः च्वःसां कलम न्ह्याके मफया च्वनिगु, अय्तं कुतः यानाः छुं भतिचासां च्वयाः । जि मचाबलय् मांया स्मरण उलि लुममं । जित लुमंगु खँला जि लाबोरेटरी स्कूलय्

वनेबलय्या खँ खः । जि न्यादँ खुदँया उमेरय् ख्वख्वं बसय् च्वनाः लैनचौर स्कूलय् वनेगु खः । उबलय् मां पसःया ज्याय् संलग्न मज्जनि, पूर्णरूपं गृहणी जक खः, उकिं जि स्कूलय् वनेत मां व तता प्रभाया भार जुयाच्वंगु खः । जि न्हिथं स्कूलय् वनेबलय् गुबलें सुलाः च्वना, गुबलें जा मनसे बस छुटे यायेगु कुतः याना दुःख बिया च्वनागु लुमसे वः । मां नं जित 'याकनं हँ' धकाः घ्वाना छवइबलय् गनतक थ्यन अनहे दिना च्वनेगु याना, हानं मघ्वाःतले अनसं दनाः ख्वया च्वनेगु खः । गुबलें गुबलेंला मांनं चडकनं नकूगु लुमसे वः । गुबलेंला ल्हातय् न्ह्यानातःगु चुरात नं तज्याइ, अले मांनं श्व देवेनचां यानाः जिगु चुराहे तज्यात धकाः धाइबलय् 'जिं यानागु मखु मांनं दाःगुलिं खः' धकाः जवाफ बिडुगु बिचाः दुसां जवाफ बिडु मफूगु खँ लुमसे वः ।

मेगु खँ बा बिरामी जुया पसलय् बांलाक स्वये मफुबलय् मांनं पसलय् स्वयेमाल । अले जि स्कूलं लिहाँवयाः पसलय् वनाः मांयात ग्वाहाली यानागु खँत नं लुमना वः । उबलय् जि गुदँ भिदँति दत जुइ, प्यंगूगु कक्षाय् ब्वनाच्वनागु खः । बःन्ही लिबाक रेष्टुरांयापिन्त सामानत बिडु सिधयेका लिबाक पसः तिनाः अनं निसँ भिन्धोयाथाय्, मरुगणेद्यो व मरुसतलय् मतः बियाः छँय् लिहाँ वयेगु खँत नं लुमं ।

गुबलेंला चान्हसिया १२ बजे जुइधुंकी । छँय् बिरामीम्ह बायात बिचाः याइपिं तता व अजि दुगुलिं मांयात पसल्य् स्वयेत उलि मपं, न्हिथं पसलं लिबाक्क लिहाँवयाः जा नयेधुंका कन्हे पसःयात माःगु छुचू चाले यानाः देशीमैदा, सुजि दय्केगु ज्या यायां छुचू ब्वरायतुं मां न्ह्यः वयेका च्वनिगु खँत लुमं ।

मानं जिमिगु त्यासा (साहु) पुलेमाःगु, पसःयात थकायेगु स्थिति वःसां मन विचलित मयासे पसःयात बांलाक्क व्यवस्थित याना न्ह्याका दिल । जित नं पसःया छुं ज्या याकिइबल्य् हौसला व उत्साह बिया दिल । मानं जित बरोबर धयादिइगु 'देवेनचां ज्यानं यक्व याःसां जस काये मसः' धका धाइ । जिके न्हापां निसें छुं ज्या याःसां पूमवंक याइगु जुइमा, उकिं मानं जित अथे धाःगु जुइ । आःतक नं जिके छुं ज्या यानाच्वनेबलय् उगु ज्याय् ध्यान म्हो जुइगु व मेगु ज्याय् ल्हाः तयेगु बानी दनि । मांया प्रेरणां ३४ दँ तक भाय् ब्वंका, २३ दँया उमेरय् पिहाँ वनालि मां नापं खँ ल्हायेगु अवसर मदुसां दछिया निक्व स्वक्व लिहाँ वया मां व परिवारपिं नापं सुख पूर्वक दिं बिते यानाः ।

मांबौपिनिगु सपनाला थःपिं साक्षर मजूसं थः मस्तयत् साक्षर यानाः शिक्षित यायेगु बिचाः दुपिं खः । अथे जुया जित ध्यबा त्याना नं लाबेरेटरी स्कूलय् ब्वंकल । उगु इलय् लछिया भिन्त्यातका फिस पुलेमाःगु जुयाच्वन । आखः मसयेका च्वनेगुथें जाःगु दुर्दशा मेगु मखना जुइमा । यदि जि मानं आखः सःगु जूसा च्वय्या पदय् च्वनाः छम्ह प्रतिभाशालीम्ह व्यक्ति जुइगु जुइ । उबले मानं थः मिसा जुया नं पसःयात कःघानाः जिमित सुथां लाका दिल । उकिं जिं मांया माया, ममता, उत्साह उमङ्ग, सद्भाव व सहनशीलतायात सदां कृतज्ञ जुयाच्वना । मांया मेगु छगू स्वभाव खः न्ह्याबलें नुगः चकं । मानं थः मस्त परिवारपिन्त जक मखु थःथितिपिं व पासापिन्त नं निस्वार्थरूपं सल्लाह, सुभ्काव तथा आर्थिकरूपं ग्वहाली यानादिइ । मां धर्मया ज्याय् नं उलिहे न्ह्यबवाः, २०२१ सालय् सुदर्शन भन्तेनं न्ह्याका बिज्यागु गणमहाविहारया उत्खनन व जीर्णोदारय् ज्याय् तन मन धनं निर्माणया ज्या पूमवंतले ग्वहाली यानाः दिल । बुलुंबुलुं श्रद्धा ब्वलना वयेवं थः परिवारपिं, थःथितिपिन्त व पासापिन्त नं विहारय् वनेत हपाः बिया दिल । थःनं तक्वमछि विपश्यना सतिपट्ठान ध्यान भावना अभ्यास याना दिल । छन्हु धाधां निन्हु धाधां दिं फुनावं च्वन, मांयात अल्जाइमर ल्वचं कल । ८६ दँया बैशय् जिमित त्याग यानाः वन । जातिपि... ब्याधिपि... जरापि... मरणम्पि दुक्खं धयागु बुद्धया वचनकथं मानं अनुभव याना वन ।

अन्त्य माया परलोक जीवन सुथां लाना: भगवान् बुद्ध क्यना बिज्यागु लँय न्ह्यांवना: संसार दुःखं मुक्तुगु निर्वाण साक्षात्कार याये फयेमा धका जिमिसं कामना यानाच्चवना । भवतु सब्ब मङ्गलं ।

देवेन्द्र राज सायमी
कोमागाने, जापान

माया लुमन्ति

जिमि पूज्य मां श्रीकुमारी व पूज्य बा पद्मलाल मानन्धर छगू साधारण कुल्य जन्म जूपिं खः । वय्कपिसं जिमित माया ममता व स्नेह याना: ज्ञानगुण, शिक्षादिक्षा बिया: ब्वलंका दिल नापं बुद्धधर्मया लँपु नं क्यना दिल । मांबानं जिपिं प्यम्हसित नं भिंगु संस्कार लाका: जिमिगु जीवन सुथां लाका दिल । उकिं वय्कपिनिगु अनन्त गुणयात स्मरण याना जिमिगु अगाध श्रद्धा देछायाच्चवना ।

मचानिसें जिपिं मां नापं गणमहाविहारय् वना: शील प्रार्थना, बुद्ध पुजा व भन्तेपिनिपाखें धर्मदेशना न्यनेगु याना । जीवनय् विना शीलं बालाक उन्नति व बिकास जुइ फइमखु । प्राणिहिंसा मयायेगु, मबिइकं मकायेगु, व्यभिचार मयायेगु, मखुगु खं मन्हायेगु व मादक पदार्थ, अय्ला थ्वें मत्वःनेगु थुपिं पञ्चशील जीवनया महत्व पूर्णगु अइ खः । सुना थुपिं नियमत पालन याइ वयात सुख शान्ति जुइ, कचिंगः पंगल तनिइ ।

जिमि मांबापिं न्हापा हिन्दु संस्कारय् लाना: गुठी गहनाय् दुबिनाच्चपिं खः । वय्कपिं विहारय् वना: बुद्धधर्मय् शिक्षित जुल उबलेनिसें हिंसादि यायेगु त्वःता गुठी धयागु गथीथें ताया: गुठी वनेगु नं त्वःताछवत । थःथितिपिसं गुठी त्वःतेवं 'अनिष्ट जुइ' धका धाल । मानं जिमित धाइ छिपिं समाजं न्ह्यागु धा:सां ग्यायेम्वा, भक्तिपिं शुद्धगु धर्मय् एकचित्त याना वंसा भित्त छुनं विघ्नबाधा जुइमखु । छुं नं अनिष्ट जगु मस्यु । अथे जुया: जिमित बुद्धधर्मप्रति भन् अण्वः श्रद्धा व विश्वास दत । गुपिं मनुत बुद्ध, धर्म व संघयाप्रति श्रद्धा दइ, इपिं सुरक्षितपिं जुइ । बुद्ध देसित शील, समाधि व प्रज्ञा मध्यय् शील छगू जक भ्नीसं पालन यायेफुसां भ्नीगु जीवन सुखमय जुइ ।

मानं क्यना दिइगु लँपु लिनः जन्म दिं बलय् अष्टशीलय् च्वनेगु, पुन्ही पत्तिं नं अष्टशीलय् च्वनेगु, गुकिं याना: म्ह याउँसे च्वना: स्वास्थ्य लाभ जुइगु खः । अथेहे छैय् मदया वने धुकूपिनिगु नामं भन्तेपिं बिज्याका परित्राण पाठ, धर्मदेशना व भोजन दान इत्यादि पुण्य याना अनुमोदन याना विइगु यानाच्चवना । उगुया प्रभावं जिमिसं सुख शान्तिया अनुभव यानाच्चवना । भगवान् बुद्ध कना बिज्यागु चतुआर्यसत्य व आर्यअष्टाङ्गिक मार्गानुसार भ्नीपिं अगुवा जुइ फत धा:सा अवश्यनं भ्नीपिं संसार दुःखं मुक्त जुया: निर्वाणयात साक्षात्कार याये फुपिं जुइ । अन्त्य मांबाया निर्वाण कामना यानाच्चवना ।

रविन्द्र राज मानन्धर
कालिमाटी, यें
२०७५ ७ २९

ढह्य खँ

बुद्धकालीन पालिभासा मगध देया छगू लोकप्रियगु भाय् खः । थुगु भासं तथागतं मनूतय्त उपदेश यानाः बिज्यात । उबलय् थुगु भाय्यात मागधी भाय् धका धाइ । लिपा कारणबश पालि भाय् धकाः नां छुत । पालि शब्दया अर्थ “छुं नं रक्षा यानाः तइगु” खः । भगवान् बुद्धया जीवनोपयोगी उपदेशया कारणं थ्व भाय् भारतं निसे इन्दोनेसिया तक न्यनावन । उत्तरपाखे गन्धार चीन व जापान तक न्यनावन । पालि भाय्या तिपिटकयात संस्कृत भासं अनुवाद यानाः संस्कृत भासाय् त्रिपिटक लिपिबद्ध यात । हानं संस्कृत भाय्या त्रिपिटकयात चीनिया भासं व तिब्बतया भासं अनुवाद यात । अथेहे पालि तिपिटकयात बर्मा, थाइलायण्ड, लाओस, क्याम्बोदिया, श्रीलंका, बेलायत, जापान व चीन देशं थःथःगु भासं अनुवाद यात । गुकिं यानाः थःथःगु देया भाय्यात तःमि यात ।

आः तक नं नेपालय् पालि भाय् व्यवस्थितकथं ब्वनेगु थाय्त मदुनि । आः वया श्री सुमङ्गल विहारय् पालि भाय् ब्वंकेगु सहलहकथं थुगु न्हू सिद्धान्त पालि सफू पिकया । नेपालय् पालि भाय् सय्केगु सफूत म्हो जक दु । थुगु अभावयात परिपूर्ति यायेत पालि व नेपाल भासं न्हू सिद्धान्त पालि सफू पिकया । थुकिइ संक्षिप्तकथं पालि व्याकरण, धम्मपद अत्थकथाया भिन्न्यापु बाखँ, उमङ्ग जातकया चलाकदेवीया खँ व भिपु जातक नं दुतिना तयागु दु । नीति संग्रहया नेपाल भासं अर्थ व छुं छुं नाम रूपावलीत दुथ्याका । पालिभासा जक छट्टसंगायन सी.डि. (CSCD) या व थम्हं हे सम्पादन याना तयागु तिपिटक व अट्टकथाया आधार कयागु खः । थुलि जक ध्यानपूर्वक अध्ययन यायेवं ब्वमिपिसं थःथम्हं हे, नेपाली भाय् व पालि भाय् गुलि स्वापू दु नापं गुलि सहज जू धयागु खँ अवबोध जुइ । खतु ‘नेपाली’ खँग्वलय् ‘ने’ आखः छग्वः लिकायेवं पाली जक ल्यं दइ । पालि भाय् ब्वनेगु इच्छुक वर्गं पालि भाय् सयेका पालि साहित्यया ज्ञान भण्डारयात भीगु नेपाल भासाय् अनुवाद यानाः तःमि याइ धयागु भलसा कयाच्चना ।

अन्तय् ईलय् हे न्हू सिद्धान्त पालि सफू छापे यानाः ब्यगुलिं प्रकासक परिवारयात व स्वेतकाली छापाखाना परिवारपिन्त साधुवाद नापं धन्यवाद बिधाच्चना ।

सद्धर्म चिरस्थायी जुइमा ।

- भिक्षु धर्मगुप्त महास्थविर
- ब.सं. २५६१ श्रावण ६ गते

विषयसूची

पिकाक.....	[४]
न्त्यखँ.....	[९]
पालि संक्षिप्त व्याकरण.....	१
नाम.....	१
विभक्ति-प्रयोग.....	३
सर्वनाम.....	५
विशेषण.....	५
क्रियाविशेषण.....	७
क्रिया.....	८
१. वर्तमानकाल.....	८
२. भविष्यकाल.....	९
३. भूतकाल.....	९
४. अनद्यतनकाल.....	१०
५. परोक्षभूतकाल.....	१०
६. क्रियातिपत्तिकाल.....	१०
७. हेतुफल.....	११
८. प्रेरणार्थकक्रिया.....	११
प्रेरणार्थक कारित.....	१२
नाम धातु.....	१२
अव्यय.....	१२
कृदन्त अव्यय.....	१२
तद्धितान्त अव्यय.....	१३
रूढि अव्यय.....	१३
निमित्तार्थक.....	१४
पूर्वकालिक अव्यय.....	१५
सन्धि.....	१५
संख्या-वाचक.....	१६
कथासल्लापो.....	१७
चक्रबुपालस्स अतीतवत्थु.....	१९
चक्षुपाल स्थविरया अतीत खँ.....	१९
तिस्सत्थेरस्स अतीतवत्थु.....	२०
तिष्यस्थविरया खँ.....	२१

कोकमुनखलुदकस्स अतीतवत्थु.....	२२
खिचाव्वनाः शिकार याइत्थ कौकया अतीत खँ.....	२२
मणिकारकुलूपकतिस्सत्थेरवत्थु.....	२३
मणिकारया खँय् वइत्थ तिस्स स्थविरया खँ.....	२४
तयोजनवत्थु.....	२६
स्वथयः मणूतयूग्गु खँ.....	२९
लालुदायित्थेरवत्थु.....	३२
लालुदायि स्थविरया खँ.....	३४
महाधनसेट्टिपुत्तवत्थु.....	३६
महाधनीसेठ्ठपुत्रया खँ.....	३८
द्वे उद्दा.....	४०
निम्ह लःभौ.....	४१
सुद्धोदनवत्थु.....	४२
सुद्धोद्धनया खँ.....	४३
आनन्दत्थेरपञ्चवत्थु.....	४५
आनन्द स्थविरया ढ्हयसःया खँ.....	४६
जातिकलहवूपसमनवत्थु.....	४७
शःशितिपिणिग्गु व्वापु शाण्तजूग्गु खँ.....	४९
कोसलरञ्जो पराजयवत्थु.....	५१
कोशल जुजु बूग्गु खँ.....	५१
पसेनदिकोसलवत्थु.....	५२
प्रशेनजित कोशलया खँ.....	५४
Dhamma.D: अतुलउपासकवत्थु.....	५५
अतुल उपासकया खँ.....	५७
पोट्टिलत्थेरवत्थु.....	५९
पोट्टिल स्थविरया खँ.....	६१
चलाकदेवी.....	६३
चलाकदेवी (अर्थ).....	६४
नेपाली अर्थ.....	६५
बकजातकवण्णना.....	६७
न्याखुँ ब्वहःया जातक.....	७०
कपोतजातकवण्णना.....	७३
बखुँया जातक.....	७५

मकसजातकवण्णना.....	७८
चलया (पत्तिया) जातक.....	७९
आरामदूसकजातकवण्णना.....	८१
उद्यान (बगैचा) स्यकूम्हसिया जातक.....	८२
नक्खत्तजातकवण्णना.....	८४
नक्षत्रया जातक.....	८६
किंफलजातकवण्णना.....	८८
छुफल जातक.....	८९
वानरिन्दजातकवण्णना	९१
वानरेन्द्र जातक.....	९३
भेरिवादकजातकवण्णना.....	९५
बाजं थाइम्हसिया जातक.....	९६
उच्छङ्गजातकवण्णना.....	९७
मुल(जँ)या जातक.....	९८
महासुपिनजातकवण्णना.....	१००
महान् म्हगसया जातक.....	१०९
तेपिटकं.....	१२१
नीति सङ्ग्रहो.....	१२४
बुद्धो.....	१५३
निब्बानं.....	१५३
लिपि संग्रह.....	१५६
सन्दर्भ-ग्रन्थ.....	१६४

न्हू सिद्धान्त पालि

New Concept Pāli

पालि संक्षिप्त व्याकरण

मोग्गल्लान व्याकरण अनुसार पाळि भासाय् अ, आ आदि ४३ ग्वः आखः दुसा कच्चायन व्याकरण अनुसार ४१ ग्वः आखः दु । गथेकि -

अ आ इ ई उ ऊ ए ए ओ ओ

क ख ग घ ङ

च छ ज झ ञ

ट ठ ड ढ ण

त थ द ध न

प फ ब भ म

य र ल व स ह ळ अं ।

नाम

अकारान्त पुल्लिङ्ग 'बुद्ध' शब्दया रूपावलीः

१. बुद्धो, बुद्धा । २. बुद्धं, बुद्धे । ३. बुद्धेन, बुद्धेहि (बुद्धेभि) । ४. बुद्धस्स, बुद्धानं । ५. बुद्धा, बुद्धेहि (बुद्धेभि) । ६. बुद्धस्स (बुद्धाय), बुद्धानं । ७. बुद्धे (बुद्धम्हि, बुद्धस्मिं), बुद्धेसु । ८. भो बुद्ध, भो बुद्धा ।

अर्थः

१. बुद्ध (बुद्धं), बुद्धपिं (बुद्धपिसं) । २. बुद्धयात्, बुद्धपिन्त । ३. बुद्धं, (बुद्धद्वारा), बुद्धपिसं (बुद्धपिंद्वारा) । ४. बुद्धयात्, बुद्धपिन्त । ५. बुद्धपाखे, बुद्धपिनिपाखे । ६. बुद्धयागु, बुद्धपिनिगु । ७. बुद्धयाके, बुद्धपिके । ८. भो बुद्ध, भो बुद्धपिं ।

^१ विभक्ति वुगु ज्वय्या १ या नेपाल भासाय् एकवचन व बहुवचनया अर्थ

क्वय् च्वंगु शब्दत बुद्ध शब्दथें रूपावली दयेकी -

जनक	बौ, अबु	नर	मनु
पुत्त	काय्, पुत्र	उरग	सर्प
मनुस्स	मनुष्य, मनु	धम्म	धर्म
काक	को	सङ्घ	सङ्घ
यक्ख	यक्ष, राक्षस	थम्भ	स्तम्भ, थां

नेपालीभासाय् अनुवाद या :

१. जनको, जनका। २. पुत्तं, पुत्ते। ३. मनुस्सेन, मनुस्सेहि। ४. काकस्स, काकानं। ५. सङ्घा, सङ्घेहि। ६. धम्मस्स, धम्मानं। ७. उरगे, उरगेसु। ८. भो नर, भो नरा।

इकारान्त स्त्रील्लिङ्ग 'रत्ति' शब्दया रूपावली:

१. रत्ति, रत्तियो। २. रत्तिं, रत्तियो। ३. रत्तिया, रत्तीहि। ४. रत्तिया, रत्तीहि। ५. रत्तिया, रत्तीनं। ६. रत्तिया, रत्तीनं। ७. रत्तियं, रत्तीसु। ८. भो रत्ति, भो रत्तियो।

क्वय् च्वंगु शब्दत रत्ति शब्दथें रूपावली दयेकी -

रवि	सूर्य	कवि	कवि
मुनि	मुनि	कपि	माक :
भत्ति	भक्ति	मणि	मणि
भूपति	राजा, जुजु	परिधि	परिधि
अधिपति	नायक	इसि	ऋषि

नेपालीभासाय् अनुवाद या :

१. इसि, इसियो। २. अधिपतिं, अधिपतियो। ३. भूपतिया, भूपतीहि। ४. कपिया, मुनीहि। ५. रविया, कवीनं। ६. मणिया, भत्तीनं। ७. कवियं, परिधीसु। ८. भो अधिपति, भो भूपतियो।

अकारान्त नपुंसकल्लिङ्ग 'वन' शब्दया रूपावली:

१. वनं, वनानि। २. वनं, वने। ३. वनेन, वनेहि। ४. वना, वनानं। ५. वना,

वनेहि। ६. वना, वनानं। ७. वने, वनेसु। ८. भो वन, भो वनानि।

क्वय् च्वंगु शब्दत वन शब्दथे रूपावली दयेकी -

जल	लः, जल	धञ्ज	वा
नगर	नगर, शहर	सुवण्ण	सुवर्ण, लुँ
पदुम	पद्म, पलेस्वाँ	हिरञ्ज	सुवर्ण, लुँ
कुल	फुक, जम्मा	पाप	पाप
पण्ण	हः	नेत्त	नेत्र, मिखा
घर	छँ	मत्थक	छुर्यो
अरञ्ज	जङ्गल, वन	सोत	न्हायुपं
रडु	राष्ट्र, दे	मुख	ख्वाः, म्हुतु
रथ	रथ, यान	पीठ	मेच
मूल	हा, मूल	हदय	हदय, जुगः
तीर	तीर, सिथ	मञ्च	खाता, मञ्च
खेत्त	बुँ	भत्त	जा
खीर	खीर, क्षीर	धन	धन
मंस	ला	सुख	सुख
पुप्फ	पुष्प, स्वाँ	दुक्ख	दुःख
मन	मन, चित्त	कारण	कारण

नेपालीभासाय् अनुवाद या :

१. पुप्फं, मंसानि। २. खीरं, खेत्ते। ३. कारणेन, दुक्खेहि। ४. सुखा, धनानं।
५. भत्ता, मनेहि। ६. मञ्चा, पीठानं। ७. हदये, रथेसु। ८. भो रडु, भो मुखानि।

विभक्ति-प्रयोग

१. पठमा विभक्तिः केवल अर्थजक प्रकट यायेगुलिइ थ्व विभक्ति छ्यलिइ। गथेकिः नायको आगच्छति (मालिक वयाच्चन)। दासा हसन्ति (सेवकपिं न्हिलाच्चन)। सिस्सो लिखति (शिष्यं च्वयाच्चन)।

२. दुतिया विभक्तिः कर्मय् दुतिया विभक्ति छ्यलिइ। गथेकिः जनको पुत्तं पस्सति (बौनं काय्यात स्वयाच्चन)। इसियो मंसानि न खादन्ति (ऋषिपिसं ला नइमखु)। सो नगरं गच्छति (व शहरय् वनाच्चन)। धि अलसं सिस्सं (धिकार, आलस्य शिष्ययात!)। हा पुत्तं! (हरे, पुत्र!)। अन्तरा च राजगहं अन्तरा च

नालन्दं (राजगृहं र नालन्दाया बिचय्) । भूपं अन्तरेण पासादो न सोभति (विना जुजुं दरवार शोभायमान् जुड्मखु) । रुक्खं रुक्खं अभि तिड्ढति (सिमापतिं वनाच्चन) । आचरियं अनु गच्छति सिस्सो (शिष्य आचार्यनापं वनाच्चन) । अनु उपालित्थेरं विनयधरा (विनयधरपिं उपालिस्थविरनापं) । जलं विना रुक्खो सुक्खति (विना लखं सिमा गनिड्) । तथागतं अञ्जत्र को अञ्जो लोकनायको (तथागतं विना मेपिं लोकनायकं सु दु) ?

३. ततिया विभक्तिः कर्ता करणया अर्थय् श्व विभक्ति छ्यलिड् । गथेकिः सा दुक्खेन वसति (व मिसा दुःखं च्वनाच्चन) । ते हत्थेहि पुप्फानि आहरन्ति (इमिसं ल्हातं स्वां हयाच्चन) । दारको दण्डेन उरगं पहरति (मचां सर्पयात कथिं दायाच्चन) । सो इध अन्नेन वसति (व थन अन्नया कारणं च्वनाच्चन) । जलेन विना रुक्खो सुक्खति (विना लखं सिमा गनिड्) ।

४. चतुत्थी विभक्तिः सम्प्रदान (बिड्गु) अर्थय् श्व विभक्ति छ्यलिड् । गथेकिः अधिपति भूपतिया पुप्फं देति (नायनं जुजुयात स्वां बिड्) । माता याचकस्स भत्तं देति (मानं प्वगिंयात जा बिड्) । मनुस्सा नायकस्स पदुमानि देन्ति (मनूतय्स्सं नाययात पलेस्वां बियाच्चन) ।

५. पञ्चमी विभक्तिः अवधिया (बाया वनीगु) अर्थय् पञ्चमी विभक्ति छ्यलिड् । गथेकिः मनुस्सो गामस्सा आगच्छति (मनू गामं वयाच्चन) । रुक्खस्सा फलानि पतन्ति (सिमां फलत कुतुं वयाच्चन) । सा चोरस्सा भायति (व खुं खनाः ग्यानाच्चन) । सतस्सा बद्धो वा सतेन बद्धो (सच्छिं चिनातःम्ह व्यक्त्ति) ।

६. छट्ठी विभक्तिः सम्बन्धया अर्थय् श्व विभक्ति छ्यलिड् । गथेकिः आचरियस्स सिस्सो पठति (गुरुया शिष्यं व्वनाच्चन) । नगरस्स मनुस्सा धावन्ति (शहरया मनूत व्वाय् वनाच्चन) । पञ्जा नरानं रतनं (प्रजा मनूतय्गु रत्न खः) । उदरस्स हेतु वा उदरस्स कारण (प्वाःया कारणं) ।

७. सत्तमी विभक्तिः आधार अर्थय् श्व विभक्ति छ्यलिड् । गथेकिः कपि पब्बते आरुहति (माकः पहाडय् गयाच्चन) । आकासे सकुणा विचरन्ति (आकाशय् पंक्षीत व्वयाच्चन) । कुम्भे ओदनं पचति (जासिड् जा थुयाच्चन) । अधि पञ्चालेसु (पञ्चालय् प्रभुत्त्व) । ब्रह्मदत्तो संघे देति (ब्रह्मदत्तं संघयात बिड्) ।

८. आलपन विभक्तिः आमन्त्रणया (सःतेगु) अर्थय् आलपन विभक्ति छ्यलिड् । गथेकिः भो बुद्ध ! (भो बुद्ध !) हे मनुस्सा ! (हे मनूत !) रे धुत्ता ! (हे धुत्त !) जे अय्ये ! (भो आर्य !) ।

सर्वनाम

सो, सा	व	ते	इपिं
त्वं	छ	तुम्हे	छिपिं
अहं	जि	मयं	जिपिं

विशेषण

विशेषण प्यथी दु - १. गुणवाचक, २. संख्यावाचक, ३. कृदन्त ४. तद्धितान्त । गथेकि :

१. सुन्दरो बालको (बांलाम्ह मिजं मचा), सुन्दरा बालका (बांलाम्ह मिसा मचा) । सुचि कूपो (सफागु तुं), सुचयो कूपा (सफागु तुंत) । सुचि वापी (सफागु बुँगा), सुचियो वापी (सफागु बुँगात) । अतीतं नगरं (पुलांगु शहर), अतीतानि नगरानि (पुलां पुलांगु शहरत) । दुब्बला इत्थी (दुर्बलम्ह मिसा), दुब्बलायो इत्थियो (दुर्बलपिं मिसात) । मुदु बालिका (क्यातुम्ह मिसा मचा), मुदुयो बालिकायो (क्यातुपिं मिसा मचात) ।

२. एको बालको (छम्ह मिजं मचा) । एका बालिका (छम्ह मिसा मचा) । एकं फलं (छगः फल) । तयो बालका (स्वम्ह मिजं मस्त) । तिस्सो बालिकायो (स्वम्ह मिसा मस्त) । तीणि फलानि (स्वंगः फल) । चतुरो बालका (प्यम्ह मिजं मस्त) । चतस्सो बालिकायो (प्यम्ह मिसा मस्त) । चत्तारी फलानि (प्यंगः फल) । सतं फलानि (सछिगः फल/सि) ।

३. पठन्तो बालको (व्वनाच्चवंम्ह मिजं मचा) । पतन्तं फलं (कुतुं वयाच्चवंगु फल) । पठती बालिका (व्वनाच्चवंम्ह मिसा मचा) । पठमानो बालको (व्वनाच्चवंम्ह मिजं मचा) । पतमानं फलं (कुतुं वयाच्चवंगु फल) । पठमाना बालिका (व्वनाच्चवंम्ह मिसा मचा) । गतो बालको (वंम्ह मिजं मचा) । गता बालिका (वंम्ह मिसा मचा) । दिट्टुं फलं (खंगु फल) । पस्सितब्बो रुक्खो (स्वय्माःगु सिमा) । पस्सितब्बा नदी (स्वय्माःगु खुसि) । पस्सितब्बं फलं (स्वय्माःगु फल) । दस्सनीया पब्बतो (स्वय्माःगु पहाड) । देय्यो मनुस्सो (विइमाःम्ह मनु) । देय्यं दानं (विइमाःगु/विइगु दान) ।

४. कित्तका बालिका ? (ग्वःम्ह मिसा मस्त ?) कित्तकानि फलानि ? (ग्वःगः फलत ?) कित्तकायो इत्थी ? (ग्वःम्ह मिसात ?) कतमो सामणेरो ? (गुम्ह भ्रामणेरो ?) अरञ्जिको भिक्खु (आरण्यकय्/गुँइ च्वनीम्ह भिक्षु) । अज्जतनी वुत्ति (थौया बुखँ) । हिज्यतनी वुत्ति (म्हिगःया बुखँ) । मज्झिमो (मध्यमम्ह) ।

अन्तिमो (अन्तिमम्ह) ।

सुभ	बांलागु, शुभ	अलस	अलिष्ठ
अधम	क्वह्यंगु, नीच	काण	काँ
अन्ध	काँ	उम्मत्त	वै
पक्क	बूगु	अब्भुत्त	अद्भुत्त
सकल	फुक	अप्प	अल्प, भतिच्चा
नव	न्हगु	सीतल	सीतल, सिच्चु
दुक्कर	दुष्कर, थाक्कगु	भीरु	ग्याः
एकच्च	गुलिं	उग्ग	उग्र
चारु	सुन्दर, बांला	उण्ह	क्वाःगु
मुदु	क्यातुगु	अखिल	फुक, सारा
सुञ्ज	शुन्ध	अतीत्त	न्हापा
मलिन	खित्तिथाःगु	अह्	बच्छि
विचित्त	विचित्रगु	उजू	तप्यंगु
जटिल	थाक्कगु	गोल	चाकलाःगु
पोराण	पुलांगु	चञ्चल	चञ्चल
सुक्ख	गंगु	दुब्बल	दुर्बल
दुग्गम	वने थाक्कगु	पिय	यःगु
पुथु	न्यना वनाच्चंगु	वधिर	ख्वाय्
गरु	इयात्तगु	रस्स	चिहाकःगु
लहु	याउँगु	सुफल	भिंगु फल
विसाल	तःधंगु	धम्मिक	धार्मिक
रम्म	न्ह्याइपुगु	फरुस	छाःगु
अनुत्तर	अनुत्तर	मत	सिम्ह
अनुरत्त	रागी	मूग	लाटा
बहु	आपाः	रित्त	खालिगु
उत्सुक	उत्सुक	विनीत्त	विनीत्तम्ह
सन्त	शान्त	वित्थित	विस्तृत
घोर	भयङ्कर	सुक्क	तुयंगु

क्रियाविशेषण

अगतो	न्त्यने	तदा	उबलय्
अतीव	तःसकं	तुण्ही	सुक, मौन
अधुना	आः, हाल	नाना	थीथी
अभिक्षणं	बारम्बार	परसुवे	कंस
अवस्सं	अवश्य	पातो	सुथे
इध	थन	बहिद्धा	पिने
इह	थन	यत्र	थन
एतरहि	आः	याव	गुबलय् तक
कथ	गन	स्वे	कन्हे
कदा	गुबलय्	साधु	बांला, धन्य
कहं	गन	सायं	सन्ध्या इलय्
कुत्र	गन	सुवत्थि	स्वस्ति
तथा	अथेहे	हिय्यो	म्हिगः
ताव	उबलय् तक	मा	मखु, मज्यु
न	मखु	यथा	गथे
नूनं	निश्चय नं	विना	विना, बाहेक
परितो	प्यखेरं	सदा	न्हाबलें
अज्ज	थौ	सम्मा	बांलाक
अत्र	थन	सुद्धु	बांलाक
अधो	क्वय्	सुवे	कन्हे
अलं	गात, जक	हेट्टा	क्वय्
आम	खः, ज्यु	आदाय	कयाः, ज्वनाः
इदानि	आः	अपि	नं
उद्धं	च्चय्	च	व
एत्थ	थन	कस्मा	छाय्
कथं	गथे	कुहिं	गन
कदाचि	गुबलें, शायद	पुन	हानं
कीव	गुलि	सद्धिं	नापं
तत्र	अन	सब्बदा	न्त्याबलय्, सर्वदा

क्रिया

करोति	याइ, यानाच्चन ।	इच्छति	इच्छा यानाच्चन ।
खादति	नइ, नयाच्चन ।	पुच्छति	न्यनिइ, न्यनाच्चन ।
आगच्छति	वइ, वयाच्चन ।	वदति	धाइ, धयाच्चन ।
निगच्छति	पिहाँ वयाच्चन ।	वन्दति	वन्दना यानाच्चन ।
चजति	त्वःतिइ, त्वःताच्चन ।	धोवति	सिलिइ, सिलाच्चन ।

१. वर्तमानकाल -

वत्तमाने ति अन्ति सि थ मि म ते अन्ते से के ए म्हे^१

गच्छति, गच्छन्ति, गच्छसि गच्छथ, गच्छामि गच्छाम, गच्छते गच्छन्ते, गच्छसे गच्छहे, गच्छे गच्छाम्हे ।

सो गच्छति = व वनाच्चन ।	ते गच्छन्ति = इपिं वनाच्चन ।
त्वं गच्छसि = छ वनाच्चन ।	तुम्हे गच्छथ = छिपिं वनाच्चन ।
अहं गच्छामि = जि वनाच्चना ।	मयं गच्छाम = जिपिं वनाच्चना ।
सो गच्छते = व वनाच्चन ।	ते गच्छन्ते = इपिं वनाच्चन ।
त्वं गच्छसे = छ वनाच्चन ।	तुम्हे गच्छहे = छिपिं वनाच्चन ।
अहं गच्छे = जि वनाच्चना ।	मयं गच्छाम्हे = जिपिं वनाच्चना ।

वर्तमानकालय् याइ, यानाच्चन धयागु अर्थय् न्त व मान लिर्त्सा तयेवं खने दइगु पालि शब्दत -

Dhamma.Digital

पठन्तो, पठमानो	ब्बँब्बं	भुञ्जन्तो, भुञ्जमानो	ननं
पचन्तो, पचमानो	युयुं	सुस्सन्तो, सुस्समानो	गगं
नयन्तो, नयमानो	ययं	करोन्तो, करमानो	यायां
रुन्धन्तो, रुन्धमानो	पपं	कथन्तो, कथमानो	धाधां

सो पठन्तो गच्छति = व ब्बँब्बं वनाच्चन ।

त्वं पठमानो गच्छसि = छ ब्बँब्बं वनाच्चन ।

अहं कथन्तो गच्छामि = जिं धाधां वनाच्चना ।

^१ सुर यानागु ज्याः सिमथःतने जुयाब्बं च्चनीगुयात वर्तमानकाल धाइ । वर्तमानकालय् - ति अन्ति, सि थ, मि म आवि लिर्त्सेने लिर्त्सा च्चनिइ ।

२. भविष्यकाल -

भविस्सति^१ स्सति स्सन्ति स्ससि स्सथ स्सामि स्साम स्सते स्सन्ते स्सते स्सहे स्सं
स्साम्हे^१

गमिस्सति गमिस्सन्ति, गमिस्ससि गमिस्सथ, गमिस्सामि गमिस्साम, गमिस्सते
गमिस्सन्ते, गमिस्ससे गमिस्सहे, गमिस्सं गमिस्साम्हे।^१

सो गमिस्सति = व वनिइ ।	ते गमिस्सन्ति = इपिं वनिइ ।
त्वं गमिस्ससि = छ वनिइ ।	तुम्हे गमिस्सथ = छिपिं वनिइ ।
अहं गमिस्सामि = जि वने ।	मयं गमिस्साम = जिपिं वने ।
सो गमिस्सते = व वनिइ ।	ते गमिस्सन्ते = इपिं वनिइ ।
त्वं गमिस्ससे = छ वनिइ ।	तुम्हे गमिस्सहे = छिपिं वनिइ ।
अहं गमिस्सं = जि वने ।	मयं गमिस्साम्हे = जिपिं वने ।

३. भूतकाल -

भूते^२ ई उं ओ त्थ इं म्हा आ ऊ से हं अ म्हे^१

अगमी अगमुं, अगमो अगमित्थ, अगमिं अगमिम्हा, अगमा अगमू, अगमिसे
अगमिहं, अगम अगमिम्हे।^१

सो अगमी = व वन ।	ते अगमुं = इपिं वन ।
त्वं अगमो = छ वन ।	तुम्हे अगमित्थ = छिपिं वन ।
अहं अगमिं = जि वना ।	मयं अगमिम्हा = जिपिं वना ।
सो अगमा = व वन ।	ते अगमू = इपिं वन ।
त्वं अगमिसे = छ वन ।	तुम्हे अगमिहं = छिपिं वन ।
अहं अगम = जि वना ।	मयं अगमिम्हे = जिपिं वना ।

^१ आ: सुरु मज्जिगु लिपा जक जुइगुयात भविष्यकाल धाह । सम्भाव्यकथं तापाइगुलिइ नं थव काल छयलिइ । गथेकि - छ याये फइ, थये थव काल निन्दा, विषम वा आरुचयं व असम्भाव्यताय नं छयलिइ ।

^२ भविष्यकालय - स्सति स्सन्ति स्ससि स्सथ आदि क्रिया लिउंसा च्चवइ व हानं इकार नं आगम जुइ (अ इस्सादीनं व्यञ्जनस्सिज मो. ६.३५) ।

^३ इपिं भविष्यकाल क्रियाया उदाहरणत खः ।

^४ सिध-गु अर्थय धुगु काल छयलिइ ।

^५ भूतकालय - ई उं ओ त्थ आदि क्रियाया लिउंसे लिउंसा च्चवइ ।

^६ इपिं भूतकाल क्रियाया उदाहरणत खः ।

४. अनद्यतनकाल -

अनज्जतने^१ आ ऊ ओ त्थ अ म्हा त्थ त्थुं से ळं इं म्हेसे।

अगमा अगमू, अगमो अगमत्थ, अगम अगमम्हा, अगमत्थ अगमत्थुं, अगमसे अगमढं, अगमिं अगमम्हसे।

सो अगमा = व वन ।	ते अगमू = इपिं वन ।
त्वं अगमो = छ वन ।	तुम्हे अगमत्थ = छिपिं वन ।
अहं अगम = जि वना ।	मयं अगमम्हा = जिपिं वना ।
सो अगमत्थ = व वन ।	ते अगमत्थुं = इपिं वन ।
त्वं अगमसे = छ वन ।।	तुम्हे अगमढं = छिपिं वन ।
अहं अगमिं = जि वना ।	मयं अगमम्हसे = जिपिं वना ।

५. परोक्षभूतकाल -

परोक्खे^२ अ उ ए त्थ अ म्हा त्थ रे त्थो ळो इ म्हे।

जगाम जगमु, जगमे जगमित्थ, जगम जगमिम्ह, जगमित्थ जगमिरे, जगमित्थो जगमिढो, जगमि जगमिम्हे।

सो जगाम = व वने धुकल ।	ते जगमु = इपिं वने धुकल ।
त्वं जगमे = छ वने धुकल ।	तुम्हे जगमित्थ = छिपिं वने धुकल ।
अहं जगम = जि वने धुन ।	मयं जगमिम्ह = जिपिं वने धुन ।
सो जगमित्थ = व वने धुकल ।	ते जगमिरे = इपिं वने धुकल ।
त्वं जगमित्थो = छ वने धुकल ।	तुम्हे जगमिढो = छिपिं वने धुकल ।
अहं जगमि = जि वने धुन ।	मयं जगमिम्हे = जिपिं वने धुन ।

६. क्रियातिपत्तिकाल -

एय्यादो^३ वातिपत्तियं स्सा स्संसु स्से स्सथ स्सं स्साम्हा स्सथ स्सिंसु सस्से स्सढे स्सिं स्साम्हसे।

^१ आःया इतिसे स्वापु मवुगु तर वगु नाप स्वापु वुगुलिइ थ्व काल छयलिइ । अजात भूतकाल न धाइ । बिचा ला सित काः । सिइगु ज्या न्हापा जूसां आःतिनि स्यागु, बुजागु अर्थय अनद्यतनकाल छयलिइ । थ्व कालयात कच्चायनकथं हीयत्तनभूत धाइ ।

^२ अग्रत्यरूप बीलिसे स्वापु मद्दुगु पुलाबने धुकुयायात परोक्ष धाइ । म्हु (धम), विक्षिप्त वा अन्यमनस्कद्वारा धाइगु ज्यायु थ्व काल छयलिइ । थ्व पूर्णभूतकाल छः । व्याकरणाया सूत्रकथं ज आखः छगः न्युःने च्च वइ ।

^३ थ्वयात क्रियातिपत्ति धाइ । थ्व काल अवस्था व परिस्थितियात धुइका बिइगु काल छः । गथेकि - यदि व त्यायेम्हबलपु प्रव्रजित जगु जूसा अर्हत जुल जुइ ।

सो गमिस्सा = व वंगु जूसा ।	ते गमिस्संतु = इपिं वंगु जूसा ।
त्वं गमिस्से = छ वंगु जूसा ।	तुम्हे गमिस्सथ = छिपिं वंगु जूसा ।
अहं गमिस्सं = जि वनागु जूसा ।	मयं गमिस्सम्हा = जिपिं वनागु जूसा ।
सो गमिस्सथ = व वंगु जूसा ।	ते गमिस्सिंतु = इपिं वंगु जूसा ।
त्वं गमिस्सते = छ वंगु जूसा ।	तुम्हे गमिस्सहे = छिपिं वंगु जूसा ।
अहं गमिस्सिं = जि वनागु जूसा ।	मयं गमिस्साम्हासे = जिपिं वनागु जूसा ।

७. हेतुफल -

हेतुफलेस्वेव्यं^{१२} एय्युं एय्यासि एय्याथ एय्यामि एय्याम एथ एरं एथो एय्यक्को एय्यं एय्याम्हे ।

सो गच्छेय्य = व वंसा / वंगु जूसा ।	ते गच्छेय्युं = इपिं वंसा ।
त्वं गच्छेय्यासि = छ वंसा ।	तुम्हे गच्छेय्याथ = छिपिं वंसा ।
अहं गच्छेय्यामि = जि वंसा ।	मयं गच्छेय्याम = जिपिं वंसा ।
सो गच्छेथ = व वंसा ।	ते गच्छेरं = इपिं वंसा ।
त्वं गच्छेथो = छ वंसा ।	तुम्हे गच्छेय्यक्को = छिपिं वंसा ।
अहं गच्छेय्यं = जि वंसा ।	मयं गच्छेय्याम्हे = जिपिं वंसा ।

८. प्रेरणार्थकक्रिया^{१३} -

तु अन्तु हि थ मि म तं अन्तं स्सु क्को ए आमसे ।

गच्छतु गच्छन्तु, गच्छाहि गच्छथ, गच्छामि गच्छाम, गच्छतं गच्छन्तं, गच्छस्सु गच्छक्को, गच्छे, गच्छामसे ।

सो गच्छतु = वयात, व छ्व ।	ते गच्छन्तु = इमित, इपिं छ्व ।
त्वं गच्छाहि = छन्त छ्वइ ।	तुम्हे गच्छथ = छिमित छ्वइ ।
अहं गच्छामि = जित छ्व ।	मयं गच्छाम = जिमित छ्व ।
सो गच्छतं = वयात छ्व ।	ते गच्छन्तं = इपिं, इमित छ्व ।
त्वं गच्छस्सु = छन्त छ्वइ ।	तुम्हे गच्छक्को = छिमित छ्वइ ।
अहं गच्छे = जित छ्व ।	मयं गच्छामसे = जिमित छ्व ।

^{१२} हेतु (कारण) व फल (ज्या)या अर्थे थ्व वर्तमानकाले छ्यलिदग्गु खः । गथेकि - यदि व दक्षिणपाखे वंगु जूसा छैय् थ्यनिह । गथेकि - सधे सङ्गारा निच्चा भवेय्युं न निरुद्धेय्युं = यदि सम्कारत नित्य खःसा थ्व निरोध जुम्मब्बु । थ्व सक्षम, उचित, योग्य व सम्भावना अर्थे न छ्यलिह । नाथ थ्व न्ययसः न्यनेग्गु, फवनेग्गु व विधिबिधानए नं थ्व काले छ्यलिह ।

^{१३} न्ययसः न्यनेग्गु व हपाः विदग्गु अर्थे जिपाया अन्त्ये तु अन्तु आवि लिस्सैसा तह ।

प्रेरणार्थक कारित -

पाचयति, पाचयेति, पाचापयति, पाचापेति ।	थुइके बिल । (प्रथम पुरुष एकवचन)
पाचयन्ति, पाचयन्ति, पाचापयन्ति, पाचापेन्ति ।	थुइके बिल । (प्रथम पुरुष बहुवचन)
पाचयसि, पाचसि, पाचापयसि, पाचापेसि ।	थुइके बिल । (मध्यम पुरुष एकवचन)
पाचयथ, पाचेथ, पाचापयथ, पाचापेथ ।	थुइके बिल । (मध्यम पुरुष बहुवचन)
पाचयामि, पाचेमि, पाचापयामि, पाचापेमि ।	थुइके बिल । (उत्तम पुरुष एकवचन)
पाचयाम, पाचेम, पाचापयाम, पाचापेम ।	थुइके बिल । (उत्तम पुरुष बहुवचन)

नाम धातु

पालिभासाय् नामं क्रिया दय्केत ईय, आय, अस्स, इ व आपि थुपिं न्यागू प्रत्ययत च्वं वइ । थुकिं सिद्ध जूगु रूपयात नामधातु धाइ । गथेकि - धनीयति (धनया इच्छा याइ) पुत्तीयति (काय्या इच्छा याइ), पब्बतायति (पहाड थें काइ), लोहितायति (ट्याउंसे च्वनिइ), सद्दायति (सः पिकयाच्चन), वेरायति (शत्रुभाव तयाच्चन), नमस्सति (नमस्कार यानाच्चन), अतिहन्थयति (किसिं आक्रमण यानाच्चन), उपवीणायति (वीणा नापं में हालाच्चन), दल्हयति (क्वातुका च्वन), कुसलयति (कुशल खँ न्यनाच्चन) विसुद्धयति (विशुद्ध यानाच्चन), सुखापेति, सुखापयति (सुख बियाच्चन), सच्चापेति, सच्चापयति (सत्य सिद्ध यानाच्चन) ।

अव्यय

कृदन्त अव्यय

धातुया लिउंने गुगु लिउंसा तथाः खँवः ज्याइगु खः उकियात कृदन्त धाइ । गथेकि - भुज+तुं - भोत्तुं, निन्द+तुं - निन्दित्तुं, गम+तुं - गन्तुं आदि । तुं, ताये, तवे, तून, क्तान, क्त्वा प्रत्ययत व थ्वहे अर्थय् मेगु प्रत्ययनं बने जूगु कृदन्त रूप अव्यय जुइ ।

भोत्तुं	नयेत	सुत्वा	न्यनाः
कात्तुं	यायेत	अभिभूय	त्याःकाः
सोत्तुं	न्यनेत	अभिहट्ठुं	न्ह्यःने हयाः
दट्ठुं	स्वयेत	अनुमोदियान	अनुमोदन यानाः
युज्झित्तुं	ल्वायेत	आहच्च	त्वानाः, हानाः
वत्तुं	धायेत	सक्कच्च	सत्कार यानाः
रुज्झित्तुं	पनेत	असक्कच्च	असत्कार यानाः

कत्ताये	यायेत	अधिकिच्च	अधिकृत्य
कातवे	यायेत	अधिच्च	ब्बनाः
सोतून	न्यनेत	समेच्च	मिले जुयाः
सुत्वान	न्यनाः	दिस्वा	खनाः

तद्धितान्त अव्यय -

नांया लिउँने छुंनं लिउँसा तयाः दयेकीगु खँग्वःयात तद्धित धाइ । गथेकि - दया+आलु - दयालु, माया+आलु - मायालु आदि ।

तो, त्र, त्थ, धि, हिं, हं, दा, धा, एधा, ज्झं, व्खत्तु, सो, ची आदि लिउँसा तयाः बने जूगु खँग्वः तद्धितान्त अव्यय जुइ ।

चोरतो	खुँपाखँ, खुँ खनाः	द्विधा	निथी
कुतो	गनं	एकधा	छथी
सब्बत्र	फुकथाय्	बहुधा	अप्वःथी
सब्बधि	फुक थासय्	द्वेधा	निथी
तहिं, तहं	अन	तेधा	स्वथी
सब्बदा	न्त्याबलें	एकज्झं	छथाय् तयाः
एकदा	छक्वः	द्विक्खत्तुं	निक्वः
सब्बथा	फुक प्रकारं	बहुक्खत्तुं	अप्वः तक
यथा	गथेकि	कतिक्खत्तुं	ग्वःक्व तक
कथं	गथे	खण्डसो	ब्बथलाः
इत्थं	थथे	एकेकसो	छगू छगू यानाः

रूढि अव्यय -

अगगतो	न्त्यःनेनिसें	कामं	निश्चयनं
अतीव	तःसकं	आरका	तापाः
अन्तरा	बिचय्, दश्वी	कुदाचनं	गुबलय् नं
अभिक्खणं	बारम्बार	एवमि	थथे
अमा	नापं	तग्घ	निश्चयनं
अलं	गात	नु	सायद
आम	खः, ज्यु	परम्मुखा	लिउँने
ईस	भतिचा	पुनप्पुनं	हानं हानं
चिरस्सं	ताःकाल, चिरकाल	पेच्च	परलोकय्
जातु	निश्चय	मा	मज्यु, मखु

ततो	अनंति	मुसा	मखूगु खँ
पतिरूपं	पाय्छि, ठिक, योग्य	सद्धं	अनुकूल
तिरियं	ब्यथां	समन्ततो	प्यखेपाखँ
दोसो	चान्हे	सम्पति	श्व ईलय्
मुधा	सितिकं	सहं	नापं
मुहु	पलख	रहो	एकान्त, गुप्त
यथाव	थथेहे	सुद्धु	बालाक
यथातथं	सत्यगु	विय	थें, सदृश
सं	लयताया, सहित	अत्थु	थथेहे
रत्तं	चान्हे	अम्भो	हे, भो
सु	भिं	हि	ज्यु, धार्थें, हँ
अद्दा	निश्चय नं	हिय्यो	म्हिंगः
अञ्जदत्थु	निश्चय नं	एवं	थथे, खः, हजुर
अन्तरेन	दथुं, बिचं	धि	धिक्कार
अभिण्हं	बारम्बार	साधु	बाला, ठिक
अमुन्न	फलनागु थासय्	दिट्टा	भागयं

निमित्तार्थक-

खादितुं	नयेत	उपदिसितुं	उपदेश बिइत
आगन्तुं	वयेत	पस्सितुं	स्वयेत
निगन्तुं	पिहाँ वयेत	नच्चितुं	प्याखँ हुलेत
चजितुं	त्वःनेत	धोवितुं	सिलेत
चलितुं	सनेत	पचितुं	थुइत, थुयेत
चुम्बितुं	चुप्पा नयेत	पठितुं	ब्वनेत
डयितुं	ब्वयेत	पातुं	प्राप्त यायेत
ठतुं	च्वनेत	रुदितुं	ख्वयेत
गन्तुं	वनेत	लिखितुं	च्वयेत
किणितुं	न्यायेत	सयितुं	द्यनेत
वपितुं	पिइत	सुणितुं	न्यनेत
हसितुं	न्हिलेत	नयितुं	यंकेत
दातुं	बिइत	रक्खितुं	रक्षा यायेत
इच्छितुं	इच्छा यायेत	लभितुं	प्राप्त यायेत
कम्पितुं	सनेत	वसितुं	च्वनेत
कीलितुं	म्हितेत	वहितुं	कुबिइत

पूर्वकालिक अव्यय -

गन्त्वा	वनाः	वहित्वा	कुबियाः
आगन्त्वा	वयाः	कम्पित्वा	कम्प जुयाः
गत्या	वनाः	कीळित्वा	म्हिताः
इच्छित्वा	इच्छा यानाः	निग्गत्वा	पिहाँ वनाः
करित्वा	यानाः	चलित्वा	सनाः
खेलित्वा	म्हिताः	डयित्वा	ब्बयाः
खादित्वा	नयाः	उपदिसित्वा	उपदेश बियाः
आगत्वा	वयाः	नच्चित्वा	प्याहँ हुलाः
चजित्वा	त्याग यानाः	पचित्वा	थुयाः
चुम्बित्वा	चुप्पा नयाः	पित्वा	त्वनाः
टत्वा	दनाः	रुदित्वा	ख्वयाः
पस्सित्वा	स्वयाः	लिखित्वा	च्वयाः
धोवित्वा	हियाः	सयित्वा	छनाः
पटित्वा	तयाः	सुणित्वा	न्यनाः
रक्खित्वा	रक्षा यानाः	नयित्वा	यकाः
लभित्वा	प्राप्त यानाः	किणित्वा	न्यानाः
वसित्वा	च्वनाः	वपित्वा	पिनाः
हसित्वा	न्हिलाः	दत्वा	बियाः

सन्धि

सं + यमो	संयमो	तत्र + इमे	तत्रिमे
सं + योगो	सञ्जोगो	चत्तारो + इमे	चत्तारोमे
सं + युत्तं	सञ्जुत्तं	सो + अपि	सोपि
सो + अहं	स्वाहं, सोहं	लता + इव	लतेव, लताव
सो + अस्स	स्वस्स	तस्स + इदं	तस्सेदं
सक + य + ते	सक्कते	न + उपेति	नोपेति
छ + आयतनं	छायायतनं	वि + अकासि	व्याकासि
छ + अभिञ्जा	छाभिञ्जा	सु + आगतं	स्वागतं
सम्मा + एव	सम्मदेव	तथा + एव	तथरिव
प + गहो	पग्गहो	तस्मा + इह	तस्मातिह
प + बजं	पब्बजं	ते + अहं	त्याहं, तेहं
तत्र + अयं	तत्रयं	ते + अज्ज	त्यज्ज, तेज्ज
इध + पमादो	इधम्ममादो	त्वं + असि	त्वसि

पुथ + जनो	पुथुज्जनो	तं + करोति	तङ्करोति
अव + नद्धा	ओनद्धा	तं + चरति	तञ्चरति
एवं + अस्स	एवंस	तं + टानं	तण्ठानं
अभि + ओकासो	अज्झोकासो	तं + धनं	तन्धनं
एकं + इध + अहं	एकमिदाहं	तं + पाति	तम्पाति
अति + इसिगणो	अतिसिगणो	तं + अहं	तमहं
अति + इव	अतेव	नि + घोसो	निग्घोसो
सद्धा + इन्द्रियं	सद्धिन्द्रियं	पति + अग्गि	पटग्गि
तत्र + इमे	तत्रिमे	महा + धनो	महद्धनो
च + इति	चाति	यथा + इदं	यथिदं
अज्ज + अग्गे	अज्जतग्गे	यथा + एव	यथरिव
अस + य + ते	अस्सते	यदि + एवं	यज्जेवं
एतं + अवोच	एतदवोच	यस + थेरो	यसत्थेरो
खो + अस्स	ख्वस्स	याचके + आगते	याचकमागते

संख्या-वाचक

एको, द्वे, तयो, चत्तारो, पञ्च, छ, सत्त, अट्ट, नव, दस, एकादस, द्वादस, तेरस, चतुद्दस, पञ्चदस, सोरस, सत्तरस, अट्टारस, एकूनवीसति, वीसति, एकवीसति, द्वेवीसति, तेवीसति, चतुवीसति, पञ्चवीसति, छवीसति, सत्तवीसति, अट्टवीसति, एकूनतिसति, तिसति, एकतिसति, द्वतिसति, तेतिसति, चतुतिसति, पञ्चतिसति, छतिसति, सत्ततिसति, अट्टतिसति, एकूनचत्तालीसति, चत्तालीसति, एकचत्तालीसति, द्वेचत्तालीसति, तेचत्तालीसति, चतुचत्तालीसति, पञ्चचत्तालीसति, छचत्तालीसति, सत्तचत्तालीसति, अट्टचत्तालीसति, एकूनचत्तालीसति, पञ्जासा; सट्ठि; सत्तति; असीति; नवुति; सतं; सहस्सं; नहतं; सतसहस्सं; कोटि; पकोटि ।
अर्थ: (१ देखि ५०); ६०; ७०; ८०; ९०; १००; १०००; १०,०००; १,००,०००; १०,००,०००; १,००,००,०००; १०,००,००,००० ।

कथासल्लापो

त्वं पालिभासं जानासि ? छं पालिभाय् स्यूला ?

अहं थोकं जानामि । जिं भतिचा स्यू ।

सक्कोसि त्वं पालिभासाय सल्लपितुं ? छं पालिभासं खँ ल्हाये फुला ?

आम, अहं थोकं सल्लपितुं सक्कोमि । फु, जिं भतिचा खँ ल्हाये फु ।

तुहं नामं किं ? किं नामो'सि ? छंगु नां छु ?

अहं पञ्जालोको नामो'मिह । जिगु नां प्रजालोक खः ।

त्वं कथं वससि ? छ गन च्वनाच्चना ?

अहं ललितपुरे वसामि । जि ललितपुरय् च्वनाच्चना ।

कति वस्सो'सि ? छःपिं गुलि वर्ष दत ?

पञ्चपण्णास वस्सो'मिह । ५५ (न्येन्यादँ) वर्ष दत ।

तुहं मातापितरो कथं वसन्ति ? छःपिनि माँबा गन च्वनाच्चन ?

ते पि'दानि ललितपुरे येव वसन्ति । इपिं आः ललितपुरय् हे च्वनाच्चन ।

तुहं भानु-भगिनियोपि सन्ति ? छःपिनि दाजुकिजा-तःकेहँपिं नं दुला ?

आम, मय्हं चत्तारो भातरो च द्वे भगिनियो च सन्ति । दु, जि प्यम्ह

दाजुकिजापिं व निम्ह तःकेहँपिं दु ।

तव भातरो किं करोन्ति ? छःपिनि दाजुकिजापिं छु याइगु ?

तेसु एको बाणिजो, एको लेखको, द्वेताव पाठशालासु उग्गणहन्ति । इपिं मध्ये

छम्ह बंजा, छम्ह च्वमि, निम्ह आः पाठशालाय् व्वनाच्चन ।

त्वं किं कम्मं कातुं इच्छसि ? छःपिनि छु ज्या यायेगु इच्छा दु ?

अहं एको नायको भवितुं इच्छामि । जि छम्ह नेता जुइगु इच्छा दु ।

कदा त्वं इधा'गतो'सि ? गुबलय् छ थन वयागु खः ?

हीयो'हं इधा'गच्छिं । मिहगः जि थन वयागु खः ।

कोसि त्वं ? छ सु खः ?

अहं एको सिस्सो । जि छम्ह विद्यार्थी खः ।

कतो त्वं आगच्छसि ? छ गनं वयागु ?

कपिलवत्थुपुरतो आगच्छामि । जि कपिलवस्तु शहरं वयागु खः ।

त्वं किं कातुं आगच्छसि ? छं छु यायेगु इच्छा दु ?

अहं परियत्ति-पोत्थकानि किणितुं इच्छामि । जि परियत्तिया सफूत न्यायेगु

इच्छा दु ।

कस्मा इधागतोसि ? छ छाय् थन वयागु खः ?

तया सद्धिं सल्लपितुं आगतो'म्हि । छनापं खँ ल्हायेत वयागु खः ।

किं कम्मं त्वं करोसि ? छं छु ज्या यानाच्चना ?

अहं कम्मकारकम्मं करोमि । जि ज्यामि ज्या यानाच्चना ।

इतो त्वं कुहिं गच्छसि ? थनं छ गन वनेगु ?

अहं इतो बुद्धजनविहारे गमिस्सामि । जि थनं बौद्धजन विहारय् वने ।

तत्थ को वसति ? अन सु दु (च्चनाच्चन) ?

तत्थ धम्मगुत्तमहात्थेरो वसति । अन धर्मगुप्त महास्थविर च्वनाच्चन ।

महात्थेरेन सद्धिं किञ्चि सल्लपितुं अत्थि । महास्थविर नापं छुं खँ ल्हायेगु दु ।

पियायसि त्वं तं ठानं ? छन्त उगु थाय् यःला ?

पियायामि तं ठानं, तत्थ नाच्चुणहं होति । जित उगु थाय् यः, अन उलि

तामन्वः ।

कति दिवसानि तत्थ वसिस्ससि ? अन ग्वःन्हु छ च्वनेगु ?

द्वेतिणि दिवसानि वसिस्सामि । जि अन निन्हु स्वन्हु च्वने ।

ततो कुहिं गमिससि ? अनं छ गन वनेगु ?

ततो'हं कपिलवत्थुपुरेव निवत्तिस्सामि । अनं जि कपिलवस्तु शहरय् हे वने ।

चक्रुपालस्स अतीतवत्थु

अतीते बाराणसियं कासिरञ्जे रज्जं कारेन्ते एको वेज्जो गामनिगमेषु चरित्वा वेज्जकम्मं करोन्तो एकं चक्रुदुब्बलं इत्थि दिस्वा पुच्छि - “किं ते अफासुक”न्ति? “अक्खीहि न पस्सामी”ति। “भेसज्जं ते करिस्सामी”ति? “करोहि, सामी”ति। “किं मे दस्ससी”ति? “सचे मे अक्खीनि पाकतिकानि कातुं सक्खिस्ससि, अहं ते सद्धिं पुत्तधीताहि दासी भविस्सामी”ति। सो “साधू”ति भेसज्जं संविदहि, एकभेसज्जेनेव अक्खीनि पाकतिकानि अहेसुं। सा चिन्तेसि - “अहमेतस्स सपुत्तधीता दासी भविस्सामी”ति पटिजानि, “न खो पन मं सण्हेन सम्माचारेण समुदाचरिस्सति, वज्जेस्सामि न”न्ति। सा वेज्जेनागत्वा “कीदिसं, भद्दे”ति पुट्टा “पुब्बे मे अक्खीनि थोकं रुज्जिसु, इदानि पन अतिरेकतरं रुज्जन्ती”ति आह। वेज्जो “अयं मं वज्जेत्वा किञ्चि अदातुकामा, न मे एताय दिन्नाय भतिया अत्थो, इदानेव नं अन्थं करिस्सामी”ति चिन्तेत्वा गेहं गत्वा भरियाय एतमत्थं आचिक्खि। सा तुण्ही अहोसि। सो एकं भेसज्जं योजेत्वा तस्सा सन्तिकं गत्वा “भद्दे, इमं भेसज्जं अज्जेही”ति अज्जापेसि। अथस्सा द्वे अक्खीनि दीपसिखा विय विज्जायिसु।

चक्रुपालेन कतकम्मं पच्छतो पच्छतो अनुबन्धि। पापकम्मज्झि नामेतं धुरं वहतो बलिवद्दस्स पदं चक्रं विय अनुगच्छतीति इदं वत्थुं कथेत्वा धम्मराजा इमं गाथमाह -

“मनोपुब्बङ्गमा धम्मा, मनोसेट्ठा मनोमया।
मनसा चे पट्टेन, भासति वा करोति वा।
ततो नं दुक्खमन्वेति, चक्रं व वहतो पद”न्ति ॥

चक्रुपाल स्थविरया अतीत खँ

न्हापा वाराणसी काशीया जुजुं राज्य यानाः च्वंगु इलय् छम्ह वैद्य गां निगामय् चाःहिलाजुयाः वैद्यया ज्या यायां छम्ह मिखां मछुम्ह (दुर्बलम्ह) मिसायात खनाः न्यन - “छु छ म्हं मफुला ?” “मिखां मखं ।” “छन्त वासः याये ला ?” “स्वामी, यानादिसँ ।” “छु जित बिडुगु ले ?” “यदि जिगु मिखात लायेके फत धाःसा, जि काय्म्ह्याय्पिं सहित छःपिनि दासी जुइ ।” वं (वैद्यं) “ज्यू” धका वासः तयार यानाः बिल, छगू वासलं हे मिखात लात । वं (मिसां) बिचाः यात - “जि वयात काय्म्ह्याय्पिं सहित दासी जुइ” धका बचं बिया, “श्वं जित माया यानाः बांलाक व्यवहार यानाः तइमखु, जिं वयात (श्वयात) भंग लाये ।” वयाके वैद्य वया “आः गथे च्वं, मय्जु ?” धका न्यनेवं “न्हापा जिगु मिखात भतिचा जक

स्याःगु खः, आः तःसकं स्यानाच्चन” धका धाल । वैद्यं “श्वं जित भंगः लाना छुं मबिड्गु मती तल, श्वं बिड्गु ज्याला जित माःगु मद्, आः हे श्वयात कां याये” धका बिचाः यानाः छैय् वनाः कलायात श्व खँ कन । व (कलाम्ह) सुंक च्वन । वं छगू वासः मिले यानाः वयाथाय् वनाः “मयजु, श्व वासःलं उ” धका उड्के बिल । अले वया निगलं मिखात, मत सिड् थें सित (मिखा कां जुल) । व वैद्य चक्षुपाल खः ।

चक्षुपालं याःगु कर्म ल्युल्यु वयाच्चन । पापकर्म धयागु श्व धुर कुबियाच्चवंह द्वँहया तुतिल्यु घःचार्ये ल्युल्यु वनिड् धका श्व खँ कना बिज्यानाः धर्मराजां (बुद्धं) थुगु गाथा आज्ञा जुयाबिज्यात -

“मन न्ह्यव्वाड्गु स्वभाव धर्म खः, मन श्रेष्ठ, मनोमय खः ।

प्रदुष्टमनं यदि धाइ बा ज्या याइ ।

उगुलिं वयात दुःख ल्युल्यु वड्, घःचा थें सालाच्चवंहसिया तुति ल्युने ॥”

चक्षुपाल स्थविरया अतीत खँ क्वचाल ।

संस्कृतच्छायाः

मनःपूर्वङ्गमा धर्मा मनःश्रेष्ठा मनोमयाः ।

मनसा चेत् प्रदुष्टेन भाषते वा करोति वा ।

तत एनं दुःखमन्वेति चक्रमिव बहतः पदम् ॥

तिस्सत्थेरस्स अतीतवत्थु

अयं कस्सपसम्मासम्बुद्धकाले साकुणिको हुत्वा बहू सकुणे वधित्वा इस्सरजनं उपट्टहि । तेसं दिन्नावसेसे विक्किणाति, “विक्कितावसेसा मारेत्वा ठपिता पूतिका भविस्सन्ती”ति यथा उप्पतितुं न सक्कोन्ति, तथा तेसं जङ्घ्णीनि च पक्खट्टीनि च भिन्दित्वा रासिं कत्वा ठपेति, ते पुनदिवसे विक्किणाति । अतिबहून् पन लद्धकाले अत्तनोपि अत्थाय पचापेति । तस्सेकदिवसं रसभोजने पक्के एको खीणासवो पिण्डाय चरन्तो गेहद्वारे अट्टासि । सो थेरं दिस्वा चित्तं पसादेत्वा, “मया बहू पाणा मारेत्वा खादिता, अय्यो च मे गेहद्वारे ठितो, अन्तोगेहे च रसभोजनं संविज्जति, पिण्डपातमस्स दस्सापी”ति तस्स पत्तं आदाय पूरेत्वा रसपिण्डपातं दत्वा थेरं पञ्चपतिट्ठितेन वन्दित्वा, “भन्ते, तुम्हेहि दिड्ढधम्मस्स मत्थकं पापुणेय्य”न्ति आह । थेरो “एवं होतू”ति अनुमोदनं अकासि । “भिक्खवे, तदा कतकम्मवसेनेतं तिस्सस्स निष्फन्नं, सकुणानं

अट्टिभेदननिस्सन्देन तिस्सस्स गत्तज्य पूतिकं जातं, अट्टीनि च भिन्नानि, खीणासवस्स रसपिण्डपातदाननिस्सन्देन अरहत्तं पत्तो”ति ।

“अचिरं वतयं कायो, पथविं अधिसेस्सति ।
क्षुद्धो अपेतविज्जाणो, निरत्थं व कलिङ्गर”न्ति ॥

तिस्सस्थविरया र्खं

श्व (तिस्सस्थविर) काश्यप सम्यक्सम्बुद्धया इलय् ब्याधा जुयाः आपालं भंगत स्यानाः धनीपिन्त सेवा यात । इमित बियाः ल्यं दुगु मिइ, “मिया ल्यं दुगु स्यानाः तयेवं ध्वगिगइ” धका गथे ब्वे मफइगु खः, अथे हे इमिगु तुति व पःपुया क्वैत त्वःथुलाः द्वैचिना तइ, इपिं कन्हेखुन्हु मिइ । यक्व दइबलय् थःया निति नं खुंके बिइ । अले छन्हुया दिनय् वया स्वादिस्तगु भोजन बुइवं छम्ह क्षीणाश्रव भिक्षाटनया निति चाःह्युह्यं छैय् लुखाय् दनाच्चन । वं स्थविरयात खनाः चित्त प्रसन्न यानाः, “जिं आपालं प्राणीत स्यानाः नये धुन, आर्य जिगु छैय् लुखाय् दना बिज्यानाच्चन, छैय् दुने नं स्वादिस्तगु भोजन तयार जुयाचवंगु दु, वसपोलयात भिक्षा बिइ” धका वसपोलया पात्र कयाः स्वादिस्तगु भोजनं जायेकाः दान बियाः स्थविरयात पञ्चाङ्ग पूर्ण जुइक वन्दना यानाः, “भन्ते, छःपिसं स्यूगु धर्मया लक्षय्य जि नं श्यंके फयेमा” धका धाल (प्रार्थना यात) । स्थविरं “अथे हे जुइमा” धका अनुमोदन यात । “भिक्षुपिं, उबलय् यानाः वःगु कर्मकथं उम्ह तिष्ययात पूवन, भंगःपन्क्षीतय्गु क्वै त्वःथूगु कारणं तिष्यया म्ह ध्वरगीत, क्वैत नं तज्यात, क्षीणासवयात स्वादिस्तगु भोजन दान ब्यूगु कारणं अर्हत्त्व प्राप्त जुल ।”

“ताःकाल मदुवं धार्थे श्व शरीर, पृथ्वील्य गोतुलिइ ।
विज्ञान मदया खाली जुया, ज्या छ्यलेमदुगु भ्वाभःगु सिंगः थें ॥”

तिस्सस्थविरया र्खं क्वचाल ।

संस्कृतच्छायाः

अचिरं वतायं कायः पृथिवीमधिशोष्यते ।
क्षुद्धोऽपेतविज्ञानो निरर्थमिव कलिङ्गरम् ॥

कोकसुनखलुद्दकस्स अतीतवत्थु

अतीते किरिको वेज्जो वेज्जकम्मत्थाय गामं विचरित्वा किञ्चि कम्मं अलभित्वा छातज्झत्तो निम्बखमित्वा गामद्वारे सम्बहुले कुमारके कीळन्ते दिस्वा “इमे सप्पेन उंसापेत्वा तिकिच्छित्वा आहारं लभिस्सामी”ति, एकस्मिं रुक्खविले सीसं निहरित्वा निपन्नं सप्पं दस्सेत्वा, “अम्भो, कुमारका एसो साळिकपोतको, गण्हथ न”न्ति आह। अथेको कुमारको सप्पं गीवायं दळ्हं गहेत्वा नीहरित्वा तस्स सप्पभावं जत्वा विरवन्तो अविदूरे टितस्स वेज्जस्स मत्थके खिपि। सप्पो वेज्जस्स खन्धट्टिकं परिक्खिपित्वा दळ्हं उंसित्वा तत्थेव जीवितक्खयं पापेसि, एवमेस अप्पदुट्टस्स पटुस्सित्वा विनासं पत्तो।

सत्था धम्मं देसेन्तो इमं गाथमाह -

“यो अप्पदुट्टस्स नरस्स दुस्सति, सुद्धस्स पोसस्स अनङ्गणस्स।
तमेव बालं पच्चेति पापं, सुखुमो रजो पटिवातं व खित्तो”ति ॥

खिचाब्बनाः शिकार याइठ्ह कोकया अतीत र्वं

न्हापा, धार्ये, छम्ह वैद्य वैद्यज्याया नितिं गामय् चाःहिला छुं नं ज्या प्राप्त मज्जया नयेपित्याका पिहाँवयाः गाँया ध्वाखाय् आपालं मस्त म्हिताच्चंगु खनाः “थुमित सर्प न्याकेबिया वासःयानाः आहार प्राप्त याये” धका छमा सिमा प्वाल्य् छ्योँ पितहयाः छनाच्चम्ह सर्पयात क्यनाः, “हे, मस्त थ्व वाँउभत्तुया मचा खः, ज्वं थ्वयात” धका धाल। अले छम्ह मचां सर्पया गःपतय् न्याक ज्वनाः पितहयेवं उम्ह सर्प धयागु भाव सिइका चिच्चाय् दंक हालाः तापाः मज्जु थासय् च्वनाच्चम्ह वैद्यया छ्योँनय् वाँछवत। सर्प वैद्ययात, ब्वःहलय् हिना, न्याक (तःसकं) वाँन्यानाः अन हे स्यानाः बिल, थथे थ्व खिचाब्बनाः शिकार याइम्ह कोकं न्हापा नं निरपराधियात दुःखकष्ट बियाः विनाश हे जुइमाल।

शास्तां धर्मदेशनायायां थुगु गाथा आज्ञा जुयाबिज्यात।

“गुम्हसिनं निरपराधि मनूयात अपराध याइ, शुद्धम्ह, क्लेश मदुम्ह पुरुषयात।
उम्ह मूर्खयात हे पापं पुइ, नच्चुगु धूयात फय् वःपाखे वाँछ्वयेगुथेँ जुइ ॥”

संस्कृतच्छायाः

योऽप्रदुष्टाय नराय दुष्यति शुद्धाय पुरुषायानञ्जनाय।
तमेव बालं प्रत्येति पापं सूक्ष्मं रजः प्रतिवातमिव क्षिप्तम् ॥

मणिकारकुलूपकतिस्सत्थेरवत्थु

गब्भमेकेति इमं धम्मदेसनं सत्था जेतवने विहरन्तो मणिकारकुलूपकं तिस्सत्थेरं आरब्ध कथेसि ।

सो किर थेरो एकस्स मणिकारस्स कुले द्वादस वस्सानि भुञ्जि । तस्मिं कुले जयम्पतिका मातापितुद्धाने टत्वा थेरं पटिजग्गिसु । अथेकदिवसं सो मणिकारो थेरस्स पुरतो मंसं छिन्दन्तो निसिन्नो होति । तस्मिं खणे राजा पसेनदि कोसलो एकं मणिरतनं “इमं धोवित्वा विज्जित्वा पहिणतू”ति पेसेसि । मणिकारो सलोहितेनेव हत्थेन तं पटिग्गहेत्वा पेळाय उपरि ठपेत्वा हत्थधोवनत्थं अन्तो पाविसि । तस्मिं पन गेहे पोसावनियकोज्जसकुणो अत्थि । सो लोहितगन्धेन मंससज्जाय तं मणिं थेरस्स पस्सन्तस्सेव गिलि । मणिकारो आगन्त्वा मणिं अपस्सन्तो “मणि केन गहितो”ति भरियच्च पुत्तके च पटिपाटिया पुच्छित्वा तेहि “न गण्हामा”ति वुत्ते “थेरेन गहितो भविस्सती”ति । चिन्तेत्वा भरियाय सद्धिं मन्तेसि - “थेरेन मणि गहितो भविस्सती”ति । सा, सामि, मा एवं अवच, एत्तकं कालं मया थेरस्स न किञ्चि वज्जं दिट्ठपुब्बं, न सो मणिं गण्हातीति । मणिकारो थेरं पुच्छि - “भन्ते, इमस्मिं ठाने मणिरतनं तुम्हेहि गहित”न्ति । न गण्हामि, उपासकाति । भन्ते, न इध अज्जो अत्थि, तुम्हेहियेव गहितो भविस्सति, देथ मे मणिरतनन्ति । सो तस्मिं असम्पटिच्छन्ते पुन भरियं आह - “थेरेनेव मणि गहितो, पीळेत्वा नं पुच्छिस्सामी”ति । सा, सामि, मा नो नासयि, वरं अम्हेहि दासब्बं उपगन्तुं, न च थेरं एवरूपं वत्तुन्ति । सो “सब्बेव मयं दासत्तं उपगच्छन्ता मणिमूलं न अग्घामा”ति रज्जुं गहेत्वा थेरस्स सीसं वेटेत्वा दण्डेन घट्टेसि । थेरस्स सीसतो च कण्णनासाहि च लोहितं पग्घरि, अक्खीनि निक्खमनाकारप्पत्तानि अहेसुं, सो वेदनापमत्तो भूमियं पति । कोज्जो लोहितगन्धेना गन्त्वा लोहितं पिवि । अथ नं मणिकारो थेरे उप्पन्नकोधवेगेन “त्वं किं करोसी”ति पादेन पहरित्वा खिपि । सो एकप्पहारेनेव मरित्वा उत्तानो अहोसि ।

थेरो तं दिस्वा, उपासक, सीसे वेठनं ताव मे सिथिलं कत्वा इमं कोज्जं ओलोकेहि “मतो वा, नो वा”ति । अथ नं सो आह - “एसो विय त्वम्पि मरिस्ससी”ति । उपासक, इमिना सो मणि गिलितो, सचे अयं न अमरिस्सा, न ते अहं मरन्तोपि मणिं आचिक्खिस्सन्ति । सो तस्स उदरं फालेत्वा मणिं दिस्वा पवेधेन्तो संविग्गमानसो थेरस्स पादमूले निपज्जित्वा “खमथ, मे, भन्ते, अजानन्तेन मया क्त”न्ति आह । उपासक, नेव तुय्हं दोसो अत्थि, न मय्हं, वट्टस्सेवेस दोसो, खमामि तेति । भन्ते, सचे मे खमथ, पकतिनियामेनेव मे गेहे निसीदित्वा भिक्खं गण्हथाति ।

“उपासक, न दानाहं इतो पट्टाय परेसं गेहस्स अन्तोछदनं पविसिस्सामि, अन्तोगेहपवेसनस्सेव हि अयं दोसो, इतो पट्टाय पादेसु आवहन्तेसु गेहद्वारे टितोव भिक्खं गण्हिस्सामी”ति वत्वा धुतङ्गं समादाय इमं गाथमाह -

“पच्चाति मुनिनो भत्तं, थोकं थोकं कुले कुले।
पिण्डिकाय चरिस्सामि, अत्थि जड्ढबलं ममा”ति ॥

इदञ्च पन वत्वा थेरो तेनेव ब्याधिना न चिरस्सेव परिनिब्बायि। कोञ्चो मणिकारस्स भरियाय कुच्छिस्मि पटिसन्धि गण्हि। मणिकारो कालं कत्वा निरये निब्बत्ति। मणिकारस्स भरिया थेरे मुदुचित्ताय कालं कत्वा देवलोके निब्बत्ति। भिक्खू सत्थारं तेसं अभिसम्परायं पुच्छिसु। सत्था, “भिक्खवे, इधेकच्चे गब्भे निब्बत्तन्ति, एकच्चे पापकारिनो निरये निब्बत्तन्ति, एकच्चे कतकल्याणा देवलोके निब्बत्तन्ति, अनासवा पन परिनिब्बायन्ती”ति वत्वा अनुसन्धि घटेत्वा धम्मं देसेन्तो इमं गाथमाह -

“गब्भमेके उप्पज्जन्ति, निरयं पापकम्मिनो।
सगं सुगतिनो यन्ति, परिनिब्बन्ति अनासवा”ति ॥

देसनावसाने बहू सोतापत्तिफलादीनि पापुणिसूति।

मणिकारया छैय् वड्ढह तिस्स स्थविरया स्त्वं

“गर्भय् गुलिं उत्पन्न जुइ....” धयागु थुगु धर्मदेशना शास्ता जेतवनय् च्वनाबिज्यानाः च्वंबल्य् मणिकारया छैय् वड्ढह तिस्स स्थविरया कारणय् आज्ञा जुयाबिज्यात ।

भीसं न्यनाः, उम्ह स्थविरं छम्ह मणिकारया छैय् भिनिदं भोजन नल । उगु कुलया निम्हतिपु नं माँबौया स्थानय् च्वनाः स्थविरयात लहित । अले छन्हुया दिनय् उम्ह मणिकारं स्थविरया न्ह्यःने ला तानाः फयेतुना च्वन । उगु क्षणय् जुजु प्रशेनजित कोशलं छगः मणिरत्नयात “श्व सिलाः सुयाः छ्वया हिं” धका छ्वयाबिल । मणिकारं हिभ्याःगु ल्हाःतं हे मणि कयाः दालचाय् दाने तयाः ल्हाःसिलेत दुने दुहाँवन । उगु छैय् लहिनातःम्ह छम्ह कोञ्च भंगः दु । वं हिया गन्धयात ला धका मती तया उगु मणियात स्थविरं खंक हे नुनाः छवत । मणिकार वयाः मणियात मखनाः “मणि सुनां काल ?” धका कलायाके व मस्तय्के नं छसिंकथं न्यनाः इमिसं “जिमिसं मकया” धका धायेवं “स्थविरं काल जुइ” धका बिचाः याना कलाया नापं सल्लायात - “स्थविरं मणि काल जुइ ।”

कलाम्हं, स्वामी, थथे धायेमते, थुलिमछि समयतक जिं स्थविरया छुनं दोष न्हापा मखनाः, वं मणि काइमखु । मणिकारं स्थविरयाके न्यन - “भन्ते, थ्व थासय् च्वंगु मणिरत्न छःपिसं कया ला ?” जिं मकया, उपासक । भन्ते, थन मेपिं सुं नं मदु, छःपिसं हे काःगु जुइ, जित मणिरत्न ब्यु । वं उगु स्वीकार मयायेवं हानं कलायात धाल - “स्थविरं मणि काःगु जुइ, वयात सास्ति यानाः न्यने ।” कलाम्हं, स्वामी, जिमित नाश यायेमते, बरु भ्नीपिं दास जुइगु हे उत्तम खः, स्थविरयात थथे धाये मज्यु । वं “सकलें भ्नीपिं दास जूसांनं मणिया मूति मयं” धका खिपः ज्वनाः स्थविरया छ्यौंनय् चिनाः कथिं दाल । स्थविरया छ्यौंनं, न्हयपनं व न्हासं हि बाःवल, मिखात पिहाँवइथें च्वन, व दुःखवेदनां कष्ट जुयाः बैय् गवःतवन । कोञ्च भंगलं हिया गन्ध तायाः वनाः हि त्वन । अले कोञ्च भंगःयात मणिकारं स्थविरप्रति उत्पन्न जगु क्रोधया आवेगं “छं छु यानाःगु” धका तुतिं थ्वानाः छवत । व छकलं हे सिनाः थसःपाल ।

स्थविरं वयात खनाः, उपासक, छ्यौंनय् चिनातःगु (खिपः) आः जित फेनाः थ्व कोञ्च भंगःयात स्वः “सित लाकि मसीनि ।” अले वयात (स्थविरयात) वं धाल - “थ्वथें छ नं सिइ ।” उपासक, थवं उगु मणि नुनाछ्वगु खः, यदि थ्व मसीगु जूसा, छन्त जिं जि सीसांनं मणि कनेमखु । वं वया प्वाथय् फाया मणि खनाः विलाप यानाः संविग्नचित्तम्ह जुयाः स्थविरया पादमूलय् भोस्सुनाः “क्षमा यानाः बिज्याहुँ, जित, भन्ते, मसिइकं हे जिं यानाः” धका धाल । उपासक, न छंगु दोष दु, न जिगु, थ्व संसारचक्रया हे दोष खः, छन्त जि क्षमा यानाः । भन्ते, यदि जित क्षमा यानाबिज्यानाःगु जूसा (खःसा), न्हापाथें हे जिगु छैय् फयेतुना बिज्यानाः भिक्षा ग्रहण यानाः बिज्याहुँ । “उपासक, आवंलि जिं थनिंनिसें मेपिनिगु छैय् दुने दुहाँवने मखुत, दुने छैय् दुहाँवनागुया हे थ्व दोष खः, थनिंनिसें तुतिंचुया जुइफतले छैय् लुखाय् दनाः भिक्षा काये” धका धयाः धुताङ्ग कयाः (समादान यानाः) थुगु गाथा आज्ञा जुयाबिज्यात -

“थुयाच्चनिइ मुनिपित्त भोजन, भतिच्चा भतिच्चा कुलय् कुलय् (छैय्) ।
भिक्षाटन याये, दु जिंके त्वाःनाया बल ॥”^{१४}

थुगु (गाथा) धयाः स्थविरं उगु हे ल्वचं कया, ताःई मदुवं हे परिनिर्वाण जुल । कोञ्च भंगः नं मणिकारया कलाया प्वाथय् प्रतिसन्धि काल । मणिकार सिनावनाः नरकय् उत्पन्न जुल । मणिकारया कलाम्हं स्थविरप्रति क्यातगु मनं यानाः, सिनावनाः देवलोकय् उत्पन्न जुल । भिक्षुपिसं शास्तायाके इमिगु पुनर्जन्मया

^{१४} (केला० २४८)

खँ न्यन । शास्तां, “भिक्षुपिं, थन गुलिं प्वाःथय् उत्पन्न जुइ, गुलिं पाप याइपिं नरकय् उत्पन्न जुइ, गुलिं भिंगु यानातःपिं देवलोकय् उत्पन्न जुइ, आस्रव मदुम्ह परिनिर्वाण जुइ” धका धया लिस्वापू मिले यानाः धर्मदेशना यायां थुगु गाथा आज्ञा जुयाबिज्यात -

“गर्भय् गुलिं उत्पन्न जुइ, नरकय् पापकर्म याइपिं ।
स्वर्गय् सुगतिपिं वनी, परिनिर्वाण जुइ अनास्रवपिं ॥”

देशनाया अन्तय् आपालं (मनूत) श्रोतापत्तिफलादि प्राप्त जुल ।

मणिकारया छँय् वडुम्ह तिस्र स्थविरया खँ क्वचाल ।

संस्कृतच्छायाः

गर्भमेक उत्पद्यन्ते निरयं पापकर्मिणः ।
स्वर्गं सुगतयो यान्ति परिनिर्वाण्यनास्रवाः ॥

तयोजनवत्थु

न अन्तलिक्खेति इमं धम्मदेसनं सत्था जेतवने विहरन्तो तयो जने आरब्ध कथेसि ।

सत्थरि किर जेतवने विहरन्ते सम्बहुला भिक्खू सत्थु दस्सनत्थाय आगच्छन्ता एकं गामं पिण्डाय पविसिंसु । गामवासिनो ते सम्पत्ते आदाय आसनसालाय निसीदापेत्वा यागुखज्जकं दत्वा पिण्डपातवेलं आगमयमाना धम्मं सुणन्ता निसीदिसु । तस्मिं खणे भत्तं पचित्वा सुपब्यञ्जनं धूपयमानाय एकिस्सा इत्थिया भाजनतो अग्गिजाला उट्टुहित्वा छदनं गण्हि । ततो एकं तिणकरळं उट्टुहित्वा जलमानं आकासं पक्खन्दि । तस्मिं खणे एको काको आकासेन गच्छन्तो तत्थ गीवं पवेसेत्वा तिणवल्लिवेटितो ज्ञायित्वा गाममज्जे पति । भिक्खू तं दिस्वा “अहो भारियं कम्मं, पस्सथावुसो, काकेन पत्तं विष्पकारं, इमिना कतकम्मं अज्जत्र सत्थारा को जानिस्सति, सत्थारमस्स कम्मं पुच्छिस्सामा”ति चिन्तेत्वा पक्कमिंसु ।

अपरेसम्मि भिक्खूनां सत्थु दस्सनत्थाय नावं अभिरुह्य गच्छन्तानं नावा समुद्धे निच्चला अट्टासि । मनुस्सा “काळकण्णिना एत्थ भवितव्व”न्ति सलाकं विचारेसुं । नाविकस्स च भरिया पठमवये टिता दस्सनीया पासादिका, सलाका तस्सा पापुणि । “सलाकं पुन विचारेथा”ति वत्वा यावततियं विचारेसुं, तिक्खत्तुम्मि तस्सा एव पापुणि ।

मनुस्सा “किं, सामी”ति नाविकस्स मुखं ओलोकेसुं। नाविको “न सक्का एकस्सा अत्थाय महाजनं नासेतुं, उदके नं खिपथा”ति आह। सा गहेत्वा उदके खिपियमाना मरणभयतज्जिता विरवं अकासि। तं सुत्वा नाविको को अत्थो इमिस्सा आभरणेहि नद्धेहि, सब्बाभरणानि ओमुज्जित्वा एकं पिलोतिकं निवासापेत्वा छड्ढेथ नं, अहं पनेतं उदकपिट्ठे प्लवमानं दट्टुं न सक्खिस्सामी तस्मा यथा नं अहं न पस्सामि, तथा एकं वालुककुटं गीवाय बन्धित्वा समुद्धे खिपथाति। ते तथा करिंसु। तम्पि पतितट्टानेयेव मच्छकच्छपा विलुम्पिंसु। भिक्खू तं पवत्तिं जत्वा “एपेत्वा सत्थारं को अज्जो एतिस्सा इत्थिया कतकम्मं जानिस्सति, सत्थारं तस्सा कम्मं पुच्छिस्सामा”ति इच्छितट्टानं पत्वा नावातो ओरुह पक्कमिंसु।

अपरेपि सत्त भिक्खू सत्थु दस्सनत्थाय गच्छन्ता सायं एकं विहारं पविसित्वा वसनट्टानं पुच्छिंसु। एकस्मिञ्च लेणे सत्त मज्जा होन्ति। तेसं तदेव लभित्वा तत्थ निपन्नानं रत्तिभागे कूटागारमतो पासाणो पवट्टमानो आगन्त्वा लेणद्वारं पिदहि। नेवासिका भिक्खू “मयं इमं लेणं आगन्तुकभिक्खून् पापयिम्हा, अयञ्च महापासाणो लेणद्वारं पिदहन्तो अट्टासि, अपनेस्साम न”न्ति समन्ता सत्तहि गामेहि मनुस्से सन्निपातेत्वा वायमन्तापि ठाना चालेतुं नासक्खिंसु। अन्तो पविट्टुभिक्खूपि वायमिसुयेव। एवं सन्तेपि सत्ताहं पासाणं चालेतुं नासक्खिंसु। आगन्तुका सत्ताहं छातज्जत्ता महादुक्खं अनुभविंसु। सत्तमे दिवसे पासाणो सयमेव पवट्टित्वा अपगतो। भिक्खू निक्खमित्वा “अम्हाकं इमं पापं अज्जत्र सत्थारा को जानिस्सति, सत्थारं पुच्छिस्सामा”ति चिन्तेत्वा पक्कमिंसु। ते पुरिमेहि सद्धिं अन्तरामगे समागन्त्वा सब्बे एकतोव सत्थारं उपसङ्गमित्वा वन्दित्वा एकमन्तं निसिन्ना सत्थारा कत्तपटिसन्थारा अत्तना अत्तना दिट्टानुभूतानि कारणानि पटिपाटिया पुच्छिंसु।

सत्थापि तेसं पटिपाटिया एवं व्याकासि – “भिक्खवे, सो ताव काको अत्तना कतकम्ममेव अनुभोसि। अतीतकाले हि बाराणसियं एको कस्सको अत्तनो गोणं दमेन्तो दमेतुं नासक्खि। सो हिस्स गोणो थोकं गन्त्वा निपज्जि, पोथेत्वा उट्टापितोपि थोकं गन्त्वा पुनपि तथेव निपज्जि। सो वायमित्वा तं दमेतुं असक्कोन्तो कोधाभिभूतो हुत्वा ‘इतो दानि पट्टाय सुखं निपज्जिस्ससी’ति पलालपिण्डं विय करोन्तो पलालेन तस्स गीवं पलिवेठेत्वा अग्गिमदासि, गोणो तत्थेव ज्ञायित्वा मतो। तदा, भिक्खवे, तेन काकेन तं पापकम्मं कतं। सो तस्स विपाकेन दीघरत्तं निरये पच्चित्वा विपाकावसेसेन सत्तक्खत्तुं काकयोनियं निब्बत्तित्वा एवमेव आकासे ज्ञायित्वाव मतो”ति।

सापि, भिक्खवे, इत्थी अत्तना कतकम्ममेव अनुभोसि। सा हि अतीते बाराणसियं एकस्स गहपतिकस्स भरिया उदकहरणकोट्टनपचनादीनि सब्बकिच्चानि सहत्थेनेव अकासि। तस्सा एको सुनखो तं गेहे सब्बकिच्चानि कुरुमानं ओलोकेन्तोव निसीदति। खेत्ते भत्तं हरन्तिया दारुपण्णादीनं वा अत्थाय अरञ्जं गच्छन्तिया ताय सद्धियेव गच्छति। तं दिस्वा दहरमनुस्सा “अम्भो निक्खन्तो सुनखलुद्धको, अज्ज मयं मंसेन भुज्जिस्सामा”ति उप्पण्डेन्ति। सा तेसं कथाय मड्डु हुत्वा सुनखं लेड्डुदण्डादीहि पहरित्वा पलापेति, सुनखो निवत्तित्वा पुन अनुबन्धति। सो किरस्सा ततिये अत्तभावे भत्ता अहोसि, तस्मा सिनेहं छिन्दितुं न सक्कोति। किञ्चापि हि अनमतगगे संसारे जाया वा पति वा अभूतपुब्बा नाम नत्थि, अविदूरे पन अत्तभावे ज्ञातकेसु अधिमत्तो सिनेहो होति, तस्मा सो सुनखो तं विजहितुं न सक्कोति। सा तस्स कुज्जित्वा खेत्तं सामिकस्स यागुं हरमाना रज्जुं उच्चङ्गे ठपेत्वा अगमासि, सुनखो तायेव सद्धिं गतो। सा सामिकस्स यागुं दत्वा तुच्छकुटं आदाय एकं उदकट्टानं गन्त्वा कुटं वालुकाय पूरेत्वा समीपे ओलोकेत्वा टितस्स सुनखस्स सद्दमकासि। सुनखो “चिरस्सं वत मे अज्ज मधुरकथा लद्धा”ति नड्डुं चालेन्तो तं उपसङ्गमि। सा तं गीवायं दब्धं गहेत्वा एकाय रज्जुकोटिया कुटं बन्धित्वा एकं रज्जुकोटिं सुनखस्स गीवायं बन्धित्वा कुटं उदकाभिमुखं पवट्टेसि। सुनखो कुटं अनुबन्धन्तो उदके पतित्वा तत्थेव कालमकासि। सा तस्स कम्मस्स विपाकेन दीघरत्तं निरये पच्चित्वा विपाकावसेसेन अत्तभावसते वालुककुटं गीवायं बन्धित्वा उदके पक्खित्ता कालमकासीति।

तुम्हेहिपि, भिक्खवे, अत्तना कतकम्ममेव अनुभूतं। अतीतस्मिञ्चि बाराणसिवासिनो सत्त गोपालकदारका एकस्मि अटविपदेसे सत्ताहवारेन गावियो विचरन्ता एकदिवसं गावियो विचारेत्वा आगच्छन्ता एकं महागोधं दिस्वा अनुबन्धिसु। गोधा पलायित्वा एकं वम्मिकं पाविसि। तस्स पन वम्मिकस्स सत्त छिद्धानि, दारका “मयं दानि गहेतुं न सक्खिस्साम, स्वे आगन्त्वा गण्हिस्सामा”ति एकेको एकेकं साखभङ्गमुट्ठि आदाय सत्तपि जना सत्त छिद्धानि पिदहित्वा पक्कमिसु ते पुनदिवसे तं गोधं अमनसिकत्वा अज्जस्मिं पदेसे गावियो विचारेत्वा सत्तमे दिवसे गावियो आदाय गच्छन्ता तं वम्मिकं दिस्वा सतिं पटिलभित्वा “का नु खो तस्सा गोधाय पवत्ती”ति अत्तना अत्तना पिदहितानि छिद्धानि विवरिसु। गोधा जीविते निरालया हुत्वा अट्टिचम्मावसेसा पवेधमाना निक्खमि। ते तं दिस्वा अनुकम्पं कत्वा “मा नं मारेथ, सत्ताहं छिन्नभत्ता जाता”ति तस्सा पिट्ठिं परिमज्जित्वा “सुखेन गच्छाही”ति विस्सज्जेसुं। ते गोधाय अमारितत्ता निरये ताव न पच्चिसु। ते पन सत्त जना एकतो हुत्वा चुदससु अत्तभावेसु सत्त सत्त दिवसानि छिन्नभत्ता अहेसुं। तदा, भिक्खवे, तुम्हेहि सत्तहि

गोपालकेहि हुत्वा तं कम्मं कतन्ति । एवं सत्था तेहि पुट्टपुट्टं पज्हं ब्याकासि ।

अथेको भिक्खु सत्थारं आह - “किं पन, भन्ते, पापकम्मं कत्वा आकासे उप्पतितस्सपि समुदं पक्खन्दस्सापि पब्बतन्तरं पविट्टस्सापि मोक्खो नत्थी”ति । सत्था “एवमेतं, भिक्खवे, आकासादीसुपि एकपदेसोपि नत्थि, यत्थ टितो पापकम्मतो मुच्चेय्या”ति वत्वा अनुसन्धि घटेत्वा धम्मं देसेन्तो इमं गाथमाह -

“न अन्तलिक्खे न समुदमज्जे, न पब्बतानं विवरं पविस्स ।
न विज्जती सो जगतिप्पदेसो, यत्थट्टितो मुच्चेय्य पापकम्मा”ति ॥

देसनावसाने ते भिक्खू सोतापत्तिफलादीनि पापुणिसु, सम्पत्तमहाजनस्सापि सात्थिका धम्मदेसना अहोसीति ।

स्वथ्वः म्नूतयगु खँ

“न आकाशय् न समुद्रया दथुइ....” धयागु थुगु धर्मदेशना शास्ता जेतवनय् च्वनाबिज्याना च्वंबलय् स्वथ्वः म्नूतयगु कारण्य् आज्ञा जुयाबिज्यात ।

भ्मीसं न्यनाः, शास्ता जेतवनय् च्वनाः बिज्याना च्वंबलय् आपालं भिक्षुपिं शास्तायात दर्शन याये धका वयाच्च्वपिं छग्गु गामय् भिक्षाटनया नितिं दुहाँवन । गामय् च्वपिसं इपिं थ्यनेवं व्वनायकाः आसनशालाय् फयेतुका यागु खार्यपदार्थ बियाः भिक्षाटनया ई पियाः धर्मदेशना न्यन्यं फयेतुल । उगु क्षणय् भोजन थुयाः सूप तरकारी चिकं ह्वानाच्च्वंम्ह छम्ह मिसाया कँसिं अग्नीज्वाला थहाँवयाः पौ मिं नल । अनं छप्वाँय् घाँय् च्यानाः थहाँवनाः आकाशय् ब्वयावन । उगु क्षणय् छम्ह को आकाशं ब्वयाः वनाच्च्वंबलय् उकी कक्कू दुहाँवनाः घाँसय् तक्क्यनाः च्यानाः गांया दथुइ क्तुं वल । भिक्षुपिसं उगु घटना खनाः “अहो, द्रुगु (झ्यातूगु) ज्या खः, स्व, आवुसोपिं, कोयात जगु गति (विप्रकार), थ्वं याःगु कर्मयात, शास्ता छम्ह बाहेक सुनां सिइ, शास्तायाके वया कर्मया खँ न्यने” धका बिचाः याना लिहाँवन ।

मेपिं भिक्षुपिं नं शास्तायात दर्शन याये धका जहाजय् च्वनाः वनाच्च्वंबलय् जहाज समुद्रय् निश्चल जुयाः दित । म्नूतयसं “थन अलछिनाम्ह (छम्ह) दयेमाः” धका गोला (चिट्टा) तल । जहाजीया (जहाजया नायोया) कलाम्ह प्रथम वैशय् थ्यनाः बांलाम्ह व स्वये यःयापुसेच्च्वंम्ह खः, गोला वयात लात । “गोला हानं ति” धका धया स्वक्वतक गोला तल, स्वक्वलं वयात हे लात । म्नूतयसं “छु यायेगु, स्वामी” धका जहाजीया ख्वाः स्वल । जहाजी “फडमखु छम्हसिया कारणं आपालं म्नूतयत् नाश याये, लखय् वयात क्वफाना छ्व” धका धाल । वयात ज्वनाः लखय्

क्वफायेत संबलय् मृत्यभयं त्रिशत जुयाः चिच्चाय् दंक हाल । उगु सः न्यनाः जहाजीं श्व नाश जुइम्हसित (सीम्हसित) तिसावसःत छु यायेत माःगु खः, फुक तिसावसःत त्वःका छगू वस्तं पुंका वयात क्वफाना छ्व, जिं लखय् छोने श्व छतपते जुयाच्चवंगु स्वये फइमखु, उकिं गथे याःसा वयात जिं खनीमखु, अथे छप्वः फि गःपतय् चिनाः समुद्रय् बाँछ्व । इमिसं अथे हे यात । वया कुतुवंगु थासय् हे न्या काबलेतय्सं मारामुहं नल । भिक्षुपिसं उगु खँ सिइकाः “शास्ता छम्ह बाहेक मेपिं सुनां श्व मिसां याःगु पापकर्म सिइ !, शास्तायाके वया पापकर्मया (बारय्) न्यने” धका, इच्छा याःगु स्थानय् थ्यंकाः जहाजं क्वहाँवया लिहाँवन ।

मेपिं नं न्हय्म्ह (७ म्ह) भिक्षुपिं शास्ताया दर्शनयाये धका वनाच्चंबलय् सन्ध्या इलय् छगू विहारय् दुहाँवनाः च्वनेगु थाय् न्यन । छगू गुफाय् न्हय्गू खाता दयाच्वन । इमित उगु हे थाय् दयाः अन ग्वःतुलाच्चंबलय् चान्हय् कूटागार (छँय्) अपाय्ग्वःगु ल्वहँ तुलावयाः गुफाया लुखा तिनाच्वन । आवासिय भिक्षुपिसं “जिमिसं श्व गुफाय् आगन्तुकपिन्त तयाःतया, श्व तःग्वःगु ल्वहँतं गुफाया लुखा तिनाच्वन, श्वयात चिइका छ्वय्” धका छचाखेरं च्वंगु न्हय्गांया मनूत मुंकाहायाः कुतःयातं नं उगु थासं (ल्वहँ) चिइके (संके) मफुत । दुने दुहाँवनाच्च्वपिं भिक्षुपिसं नं (चिइकेत) कुतः हे यात । थथे जूसां नं न्हय्नुहूतक ल्वहँयात संके मफुत । आगन्तुकपिसं, न्हय्नुहूतक नयेपित्या व प्याचायेका, महान् दुःख अनुभव यात । न्हय्नु दुबलय् ल्वहँ थथःम्हं हे तुलावनाः चिलावन । भिक्षुपिं पिहाँवयाः “जिमिगु श्व पापकर्मयात शास्ता छम्ह बाहेक मेपिं सुनां सिइ, शास्तायाके न्यने” धका बिचाः याना लिहाँवन । इपिं न्हापायापिं नापं लँया दथुइ समागम जुयाः (नापलानाः) सकलैं नापं हे शास्तायाथाय् लिक वनाः वन्दना यानाः छखेलिक फयेतुना शास्तालिसे खँलबला यानाः थःम्हं थःम्हं खंगु व अनुभव यानाःगु कारणात छसिकथं न्यन ।

शास्तां नं इमित छसिकथं थथे आज्ञा जुयाबिज्यात - “भिक्षुपिं, उम्ह कोनं थःम्हं यानाः वःगु कर्म हे आः अनुभव यात । न्हापाया इलय् वाराणासी छम्ह कृषक थः द्वहँयात दमन यायेत (थःगु वशय् तयेत) स्वलं नं दमन याये मफुत । वया उम्ह द्वहँ भतिचा वनाः ग्वःतुलिइ, दायाः थंसां नं भतिचा वनाः हानं अथे हे ग्वःतुलिइ । वं कुतः यातनं वयात दमन याये मफया क्रोधं ग्रसित जुयाः ‘थनिंनिसैं आः सुखपूर्वक ग्वःतु’ धका सूर्वाय्थें यायां सूर्वाच्चं वया गपःतय् भुनाः मिं च्याकाः बिल, द्वहँ अन हे च्यानाः सित । उबलय्, भिक्षुपिं, उम्ह कोनं उगु पापकर्म यात । वया उगु विपाकं ताःकालतक नरफय् दुःख भोगयानाः विपाकया अवशेषं यानाः न्हय्कःतक कोया कोखय् जन्म जुयाः थथे हे आकाशय् च्यानाः सित ।”

भिक्षुपिं, उम्ह मिसां नं थःम्हं यानावःगु पापकर्म हे अनुभव (भोग) यात । व न्हापा वाराणसी छम्ह गृहपतिया कला जुयाः लः हयेगु, निइगु व थुइगु आदि फुक ज्यात थःगु ल्हाःतं हे यानाच्चन । वया छम्ह खिचां उगु छँय फुक ज्यात यानाच्चंगु स्वया हे ग्वःतुला च्वनी । बुँइ भोजन यंका सिंया हः आदिया नितिं जङ्गल्य वनीबलय् नं व नापं हे वनी । उगु खनाः ल्यायेम्हचातय्सं “भो पासापिं, पिहाँवल, खिचाब्बनाः शिकारयाइम्ह !, थौं भी ला व जा नयेखनी” धका गिजे याइ । व मिसां इमिगु खँदारा मछालाः खिचायात त्व्हँतं कयेका कथिं दायाः बिसिके छ्वइ, खिचां लिहाँ वयाः हानं ल्युल्यु वनी । व खिचा वया स्वंगूगु जन्मया भाःतम्ह जुयाच्चन, उकिं स्नेह त्वःते मफुत । सुं नं अनादि संसारय् कला व भाःत न्हापा जुइमनं धयापिं मद्दु, तापा मजगूगु जन्मया थःथितिपिनिप्रति अधिक स्नेह जुयाच्चनी, उकिं उम्ह खिचां उम्ह मिसायात त्वःते मफुत । वं खिचायाप्रति तं पिकया बुँई भाःतयात यागु यंकाच्चंबलय् खिपः जँय तयाः (स्वचाकाः) वन, खिचा नं व नापं हे वन । वं भाःतम्हसित यागु बियाः खालिगु म्हिचाः ज्वनाः छगू लः दुथाय् वनाः थलय् फिं जायेकाः लिक च्वनाः स्वयाच्चम्ह खिचायात सःतल । खिचां “ताःदत धाथें, जित थौं मधुरगु सःलं सःतल” धका न्ययपं सका वया लिक वन । वं खिचाया गःपतय् क्वातुक ज्वनाः छगू खिपःया च्वकां फिप्बलय् चिनाः छगू खिपःया च्वकां खिचाया गःपतय् चिनाः फिप्बः लखय् घ्वानाः छ्वत । खिचा फिप्बः लिसेलिसे वनाः लखय् कुतुं वनाः अन हे सित । उम्ह मिसायात उगु कर्मविपाकं ताःकाल तक नरकय् दुःख भोग यानाः विपाकया अवशेषं यानाः सछिगु जन्मय् फिप्बः गःपतय् चिकाः लखय् वाँछ्वयेका सिइमाल ।

भिक्षुपिं, छिमिसं नं थथःम्हं यानावःगु कर्म हे भोग यात । न्हापा वाराणसिवासी न्हय्म्ह साजवाः मस्त छगू जङ्गलया थासय् (भूभागय्) न्हय्नुइ छक साःत इवयाः चाःहिला जुजुं छन्हुया दिनय् सातयत् इवयाः वयाच्चंबलय् छम्ह तःधिम्ह म्हालिकाय्चित खनाः लिनायन । म्हालिकाय्चा बिस्सुं वनाः छगू कुमिचिया चाद्वय् दुहाँवन । उगु कुमिचिया चाद्वय् न्हय्पवाः प्वाःलय्, मस्तय्सं “जिमिसं आः लाये फइमखुत, कन्हे, वया लाये” धका छम्ह छम्हसिनं छप्वाः छप्वालय् सिमा कच्चायात म्हचिनाः न्हय्म्हसिनं न्हय्पवालं तिनाः लिहाँवन । इपिं कन्हेखुनु उम्ह म्हालिकाय्चित लोमंका मेगु हे थासय् (प्रदेशय्) सातयत् इवयाः न्हय्नु दुबलय् साःत व्वनाः वनाच्चंबलय् उगु कुमिचिया चाद्वं खनाः लुमनावयाः “म्हालिकाय्चिया छु गति जुल जुइ ?” धका थःम्हं थःम्हं तिनाः तयागु न्हःप्वाःत चायेकाबिल । म्हालिकाय्चिया जीवनया आधार (नसा नयेगु) मदयाः थरथर खाखां क्वें व छयंगू जक बाकि जुइका पिहाँवल । इमिसं वयात खनाः अनुकम्पा (दया)

तया: “वयात स्यायेमते, न्ह्यन्हु तक नयेमखन” धका वया म्ह्य ब्रू स्याना: “सुखपूर्वक हूँ” धका त्व:ता छवत । इमिसं म्हालिकायचित्त मस्यागुलिं याना: नरकय् जक दु:ख भोग यायेम्वा:ल । इपिं न्ह्यम्ह मस्तयत् पा:लाक भिंप्यंगू जन्मय् न्ह्यन्हु न्ह्यन्हु घालाना च्वनेमाल । उबलय्, भिक्षुपिं, छिपिं न्ह्यम्ह साजवा: जुया उगु पापकर्म यात । थथे शास्तां इमिसं न्यन्यंगु न्ह्यस:या लिस: बिया: बिज्यात ।

अले छम्ह भिक्षुं शास्तायात बिन्तियात - “छु, भन्ते, पापकर्म याना: आकाशय् ब्वया च्वंसां नं, समुद्रय् वंसां नं, पर्वतया दथुइ दुहाँ वंसां नं मुक्त जुइमखु ?” शास्तां “थथे हे ख:, भिक्षुपिं, आकाशादि छगू नं थाय् मदु, गन च्वनेवं पापकर्म मुक्त जुइगु ख:” धका धया लिस्वाप् मिले याना: धर्मदेशना यायां थुगु गाथा आज्ञा जुयाबिज्यात -

“न आकाशय् न समुद्रया दथुइ, न पर्वतया कापिइ (गुफाय्) दुहाँ वंसां ।
मदु उजागु भूमिभाग, गन च्वनेवं मुक्त जुइ पापकर्म ॥”

(थुगु गाथाया अर्थ ख: - यदि सुनां नं “थुगु उपायद्वारा पापकर्म मुक्त जुये” धका आकाशय् (ब्वया:) च्वंसां, चय्यद्द: योजन अपायजा:गु महासमुद्रय् दुहाँ वंसां, पर्वतया दथुइ च्वनाच्वंसां, पापकर्म मुक्त जुइमखु । पूर्वदिशादि पृथ्वीया भूमिभागय् नं न्ह्यपंया च्वका: अपायकगु थाय् मदु, गन च्वनेवं पापकर्म मुक्त जुइफइ ।)

देशनाया अन्तय् इपिं भिक्षुपिं श्रोतापत्तिफलादिइ थ्यन, मुंव:पिं आपालं मनूतयत् नं सार्थक धर्मदेशना जुल ।

स्वथ्व: मनूतय्गु खँ क्वचाल ।

संस्कृतच्छाया:

Dhamma.Digital

नान्तरिक्षे न समुद्रमध्ये न पर्वतानां विवरं प्रविश्य ।
न विद्यते स जगति प्रदेशो यत्र स्थितो मुच्येत पापकर्मणः ॥

लालुदायित्थेरवत्थु

अप्पस्सुतायन्ति इमं धम्मदेसनं सत्था जेतवने विहरन्तो लालुदायित्थेरं आरब्भ कथेसि ।

सो किर मङ्गलं करोन्तानं गेहं गन्त्वा “तिरोकुट्टेसु तिट्ठन्ती”ति आदिना नयेन अवमङ्गलं कथेति, अवमङ्गलं करोन्तानं गेहं गन्त्वा तिरोकुट्टादीसु कथेतब्बेसु “दानञ्च धम्मचरिया चा”ति आदिना नयेन मङ्गलगाथा वा “यं किञ्चि वित्तं इध वा हुं वा”ति

रतनसुतं वा कथेति। एवं तेसु तेसु ठानेसु “अञ्जं कथेस्सामी”ति अञ्जं कथेन्तोपि “अञ्जं कथेमी”ति न जानाति। भिक्खू तस्स कथं सुत्वा सत्थु आरोचेसुं - “किं, भन्ते, लाळुदायिस्स मङ्गलामङ्गलट्टानेसु गमनेन, अञ्जस्मिं कथेतब्बे अञ्जमेव कथेती”ति। सत्था “न, भिक्खवे, इदानेवेस एवं कथेति, पुब्बेपि अञ्जस्मिं कथेतब्बे अञ्जमेव कथेसी”ति वत्वा अतीतं आहरि -

अतीते किर बाराणसियं अग्गिदत्तस्स नाम ब्राह्मणस्स पुत्तो सोमदत्तकुमारो नाम राजानं उपट्टहि। सो रज्जा पियो अहोसि मनापो। ब्राह्मणो पन कसिकम्मं निस्साय जीवति। तस्स द्वेयेव गोणा अहेसुं। तेसु एको मतो। ब्राह्मणो पुत्तं आह - “तात, सोमदत्त, राजानं मे याचित्वा एकं गोणं आहरा”ति। सोमदत्तो “सचाहं राजानं याचिस्सामि, लहुभावो मे पज्जायिस्सती”ति चिन्तेत्वा “तुम्हेयेव, तात, राजानं याचथा”ति वत्वा “तेन हि, तात, मं गहेत्वा याही”ति वुत्तो चिन्तेसि - “अयं ब्राह्मणो दन्धपज्जो अभिक्कमादिवचनमत्तम्पि न जानाति, अञ्जस्मिं वत्तब्बे अञ्जमेव वदति, सिक्खापेत्वा पन नं नेस्सामी”ति। सो तं आदाय वीरणत्थम्भकं नाम सुसानं गन्त्वा तिणकलापे बन्धित्वा “अयं राजा, अयं उपराजा, अयं सेनापती”ति नामानि कत्वा पटिपाटिया पितु दस्सेत्वा “तुम्हेहि राजकुलं गन्त्वा एवं अभिक्कमितब्बं, एवं पटिक्कमितब्बं, एवं नाम राजा वत्तब्बो, एवं नाम उपराजा, राजानं पन उपसङ्कमित्वा ‘जयतु भवं, महाराजा’ति वत्वा एवं ठत्वा इमं गाथं वत्वा गोणं याचेय्याथा”ति गाथं उग्गण्हापेसि -

*“द्वे मे गोणा महाराज, येहि खेतं कसामसे।
तेसु एको मतो देव, दुतियं देहि खत्तिया”ति ॥*

सो हि संवच्छरमत्तेन तं गाथं पगुणं कत्वा पगुणभावं पुत्तस्स आरोचेत्वा “तेन हि, तात, कच्चिदेव पण्णाकारं आदाय आगच्छथ, अहं पुरिमतरं गन्त्वा रज्जो सन्तिके ठस्सामी”ति वुत्ते “साधु, ताता”ति पण्णाकारं गहेत्वा सोमदत्तस्स रज्जो सन्तिके ठितकाले उस्साहप्पत्तो राजकुलं गन्त्वा रज्जा तुट्टचित्तेन कत्तपटिसम्मोदनो, “तात, चिरस्सं वत आगतत्थ, इदमासनं निसीदित्वा वदथ, येनत्थो”ति वुत्ते इमं गाथमाह -

*“द्वे मे गोणा महाराज, येहि खेतं कसामसे।
तेसु एको मतो देव, दुतियं गण्ह खत्तिया”ति ॥*

रज्जा “किं वदेसि, तात, पुन वदेही”ति वुत्तेपि तमेव गाथं आह। राजा तेन विरज्जित्वा कथितभावं जत्वा सितं कत्वा, “सोमदत्त, तुम्हाकं गेहे बहू मज्जे गोणा”ति

वत्वा “तुम्हेहि दिन्ना बहू भविस्सन्ति, देवा”ति वुत्ते बोधिसत्तस्स तुस्सित्वा ब्राह्मणस्स सोळ्ळस गोणे अलङ्कारभण्डकं निवासगामञ्चस्स ब्रह्मदेय्यं दत्त्वा महन्तेन यसेन ब्राह्मणं उय्योजेसीति ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा “तदा राजा आनन्दो अहोसि, ब्राह्मणो लालुदायी, सोमदत्तो पन अहमेवा”ति जातकं समोधानेत्वा “न, भिक्खवे, इदानेव, पुब्बेपेस अत्तनो अप्पस्सुतताय अञ्जस्सिं वत्तब्बे अञ्जमेव वदति । अप्पस्सुतपुरिसो हि बलिबद्दसदितो नाम होती”ति वत्त्वा इमं गाथमाह -

“अप्पस्सुतायं पुरिसो, बलिबद्दोव जीरति ।
मंसानि तस्स वड्ढन्ति, पञ्जा तस्स न वड्ढती”ति ॥

देसनावसाने महाजनो सोतापत्तिफलादीनि पापुणीति ।

लालुदायिं स्थविरया खँ

“श्व अल्पश्रुतम्ह पुरुष.....” थुगु धर्मदेशना शास्ता जेतवनय् च्वनाबिज्यानाः च्चंबलय् लालुदायि स्थविरया कारणय् आज्ञा जुयाबिज्यात ।

भ्हीसं न्यनाः, वं मङ्गल (ज्या) याइपिनिगु छँय् वनाः “तिरोकुट्टेसु तिड्ढन्ती”^{१५} धका आदिकथं मङ्गल मखूगु पाठ धयाच्चनी (याइ), मङ्गल मखूगु ज्या याइपिनिगु छँय् वनाः “तिरोकुट्टेसु” धायेमाःथाय् “दानञ्च धम्मचरिया च” धका आदि^{१६}कथं मङ्गलगाथा वा “यं किञ्चि वित्तं इध वा हुरं वा” धका रत्नसूत्र^{१७} पाठ याइ । थथे उगु उगु थासय् “जिं मेगु धाये” धका मेगु धाःसानं “जिं मेगु धया” धका मस्य् । भिक्षुपिसं वया खँ न्यनाः शास्तायात बिनत्ति यात - “छु, भन्ते, लालुदायिया मङ्गल व अमङ्गलगु थासय् वनीबलय्, छगू धायेमाःथाय् मेगु हे धयाच्चन ।” शास्तां “भिक्षुपिं, श्वं आः जक थथे धयाच्चंगु मखु, न्हापा तं मेगु (छगू) धायेमाःथाय् मेगु हे धाल” धका धया न्हापाया खँ न्ह्यथनाः बिज्यात -

भ्हीसं न्यनाः, न्हापा वाराणसी अग्गिदत्त धयाम्ह ब्राह्मणया काय् सोमदत्तकुमारं जुजुयात सेवा यानाच्चन । व जुजुया यःम्ह व प्रियम्ह खः । ब्राह्मणं बुँज्या यानाः जीवन हनाच्चन । वया निम्ह जक द्वहँत दुगुजुल । इपिं मध्ये छम्ह सित । ब्राह्मणं काय्यात धाल - “पुता, सोमदत्त, जुजुयाके फ्वनाः जित छम्ह द्वहँ

^{१५} (खु० पा० ७.१; पे० व० १४)

^{१६} (खु० पा० ५.७; सु० नि० २६६)

^{१७} (खु० पा० ६.३; सु० नि० २२६)

हयाब्धु ।” सोमदत्तं “यदि जिं जुजुयाके पवनेवं जि कमज्वर (क्वह्यंम्ह) जुइ” धका बिचाः याना “छःपिसं हे, बा, जुजुयाके पव” धका धयाः “अथेसा, पुता, जित ब्वनाः यकि” धका धायेवं बिचाः यात - “श्व ब्राह्मण दुबुद्धिम्ह खः, बिज्याहुँ धका वचन तयेगु तकं मस्युम्ह खः, छगू धायेमाःथाय् मेगु हे धाइम्ह खः, स्थनाः बिया जक श्वयात यंके मालिइ ।” वं बौयात ब्वनाः बीरणत्थम्भक (बीरण घाँय्या थां) धयागु श्मसानय् वनाः घाँय् कलिचिनाः “श्व जुजु खः, श्व राजकुमार खः, श्व सेनापती खः” धका नां तयाः छसिंकथं बौयात क्यनाः “छःपिसं राजदरवारय् वनाः थथे न्ह्यःने वनेमाः, थथे लिहाँ वयेमाः, थथे जुजुयात धायेमाः, थथे राजकुमारयात, जुजुयाथाय् लिक वनाः ‘जय जुइमा छःपिनि, महाराज धका धयाः, थथे च्वनाः थुगु गाथा धयाः इहँ पवनादिसँ” धका गाथा कण्ठ वयेके बिल

“निम्ह जि इहँत दु, महाराज, थुपिंद्वारा जिं बुँवानाच्चवना ।
इपिं मध्ये छम्ह मन्त, देव, निमम्ह बियाः बिज्याहुँ क्षत्रिय ॥”

वं दछिति बिकाः उगु गाथा वयेकाः कण्ठ वःगुभाव काय्यात कनाः “अथेसा, बा, छुं उपहार ज्वनाः वा, जि न्हापालाक वनाः जुजुयाथाय् लिक दनाच्चवने” धका धायेवं “ज्यु, पुता” धका उपहार ज्वनाः सोमदत्त जुजुयाथाय् लिक दनाच्चंबलय् उत्साहितम्ह जुयाः राजदरवारय् वनाः जुजुं लय्ताःगु मनं खँलाबला याये धुंकाः, “तात, धाथे, ताःदत मवःगु, श्व आसनय् फयेतुना धा, छु माःगु खः” धका धायेवं थुगु गाथा धाल -

“निम्ह जि इहँत दु, महाराज, थुपिंद्वारा जिं बुँवानाच्चवना ।
इपिं मध्ये छम्ह मन्त, देव, निमम्ह कया बिज्याहुँ क्षत्रिय ॥”

जुजुं “छु धयागु खः, तात, हानं धा” धका धालं नं व हे गाथा धाल । जुजुं व अकमकय् जुया धाःगु भाव सिइका मुसुक न्हिलाः, “सोमदत्त, छिमि छँय् आपालं इहँत दु धका मती तया” धका धायेवं “छःपिसं बिया बिज्यायेवं आपालं दइ, देव” धका धायेवं बोधिसत्त्वप्रति लय्तायाः ब्राह्मणयात भिनखुम्ह इहँत, अलङ्कार सामानत, च्वनेगु गाँ ब्रह्मदान बियाः महान् यशकिर्तिद्वारा ब्राह्मणयात छवल ।

शास्ता थुगु धर्मदेशना न्ह्यथनाः बिज्यानाः “उबलय् जुजु आनन्द जुल, ब्राह्मण लालुदायि, सोमदत्त जि हे खः” धका जातकया स्वाप् मिलेयानाः “भिक्षुपिं, आः जक मखु, न्हापा नं श्व थःगु अल्पश्रुतया कारणं छगू धायेमाःथाय् मेगु हे

धयाच्चन । अल्पश्रुतम्ह पुरुष द्वैहथे जुइ” धका धया थुगु गाथा आज्ञा जुयाबिज्यात

“श्व अल्पश्रुतम्ह पुरुष, द्वैहथे जीर्ण जुइ ।
वया ला जक वृद्धि जुइ, प्रज्ञा वया वृद्धि जुइमखु ॥”

(थुगु गाथाय् श्व अल्पश्रुतम्ह धयागु छपु बा निपु बा न्येपु अथवा वर्गाय अन्तिमगु परिच्छेदया छपु बा निपु सूत्रतय्गु अभावय् यानाः अल्पश्रुतम्ह श्व खः । कर्मस्थान सयेका कुतः यानाच्चम्ह बहुश्रुतम्ह हे खः । द्वैहथे जीर्ण जुइ धयागु गथेकि द्वैह धयाम्ह जीर्ण जुइबलय् वृद्धि जुइबलय् न माँया निति, न बीया निति व न व्यं दुपि थःथितिपिनि निति वृद्धि जुइ, अत्ते निर्यक हे जीर्ण जुइ, थये हे श्वं न उपाध्यायव्रत याइ, न आचार्यव्रत याइ, न आगन्तुकव्रतादि याइ, न भावना यायेगुलिइ कुतः याइ, निर्यकरूपं हे जीर्ण जुइ, वया ला जक वृद्धि जुइ धयागु गथे द्वैहयात “श्व धुर नइलादि कुबिइगु असमर्थम्ह खः” धका गुँइ त्वःतेव अन हे चाःहिलाजुयाः, नयाः त्वनाः जुइवं वया ला जक वृद्धि जुइ, थये हे श्वया न उपाध्यायादिपिसं त्वःतेवं सइया आधारं चतुप्रत्ययत प्राप्त जुया नाना प्रकारया ज्यासनाः शरीर पोषण यानाः ला जक वृद्धि जुइ, ल्ट्वंका जुयाच्चनी । प्रज्ञा वया वृद्धि जुइमखु धयागु लौकिक व लोकोत्तर प्रज्ञा वया छलंगू न वृद्धि जुइमखु, गुँइ भालय् च्वंगु लहरादिथे खुगू द्वारया आधारं तृष्णा व गुंगू प्रकारया अभिमान जक वृद्धि जुइ धयागु अर्थ खः ।)

देशनाया अन्तय् आपालं मनूत श्रोतापत्तिफलादिइ ध्यन ।

लालुदायि स्थविरया खँ क्वचाल ।

संस्कृतच्छायाः

अल्पश्रुतोऽयं पुरुषो बलीवर्द इव जीर्यति ।
मांसानि तस्य वर्धन्ते प्रज्ञा तस्य न वर्धति ॥

महाधनसेट्टिपुत्तवत्थु

अचरित्वाति इमं धम्मदेसनं सत्था इसिपतने मिगदाये विहरन्तो महाधनसेट्टिपुत्तं आरब्ध कथेसि ।

सो किर बाराणसियं असीतिकोटिविभवे कुले निब्बत्ति । अथस्स मातापितरो चिन्तेसुं - “अम्हाकं कुले महाभोगवखन्धो, पुत्तस्स नो हत्थे ठपेत्वा यथासुखं परिभोगं करिस्साम, अज्जेन कम्पेन किच्चं नत्थी”ति । तं नच्चगीतवादितमत्तमेव सिक्खापेसुं । तस्मियेव नगरे अज्जस्मिं असीतिकोटिविभवे कुले एका धीतापि निब्बत्ति । तस्सापि मातापितरो तथेव चिन्तेत्वा तं नच्चगीतवादितमत्तमेव सिक्खापेसुं । तेसं वयप्पत्तानं आवाहविवाहो अहोसि । अथ नेसं अपरभागे मातापितरो कालमकंसु । द्वेअसीतिकोटिधनं एकस्मियेव गेहे अहोसि । सेट्टिपुत्तो दिवसस्स तिक्खत्तुं रज्जो उपट्टानं

गच्छति। अथ तस्मिं नगरे धुत्ता चिन्तेसुं - “सचायं सेट्टिपुत्तो सुरासोण्डो भविस्सति, अम्हाकं फासुकं भविस्सति, उग्गण्हापेम नं सुरासोण्डभाव”न्ति। ते सुरं आदाय खज्जकमंसे चेव लोणसक्खरा च दुस्सन्ते बन्धित्वा मूलकन्दे गहेत्वा तस्स राजकुलतो आगच्छन्तस्स मग्गं ओलोकयमाना निसीदित्वा तं आगच्छन्तं दिस्वा सुरं पिवित्वा लोणसक्खरं मुखे खिपित्वा मूलकन्दं डंसित्वा “वस्ससतं जीव सामि, सेट्टिपुत्त, तं निस्साय मयं खादनपिवनसमत्था भवेय्यामा”ति आहंसु। सो तेसं वचनं सुत्वा पच्छतो आगच्छन्तं चूळपट्टाकं पुच्छि - “किं एते पिवन्ती”ति। एकं पानकं, सामीति। मनापजातिकं एतन्ति। सामि, इमस्मि जीवलोके इमिना सदिसं पातब्बयुत्तकं नाम नत्थीति। सो “एवं सन्ते मयापि पातुं वट्टती”ति थोकं थोकं आहरापेत्वा पिवति। अथस्स नचिरस्सेव ते धुत्ता पिवनभावं जत्वा तं परिवारयिसु। गच्छन्ते काले परिवारो महा अहोसि। सो सतेनपि सतद्वयेनपि सुरं आहरापेत्वा पिवन्तो इमिना अनुक्कमेनेव निसिन्नद्वानादीसु क्हापणरासिं ठपेत्वा सुरं पिवन्तो “इमिना माला आहरथ, इमिना गन्धे, अयं जनो जुते छेको, अयं नच्चे, अयं गीते, अयं वादिते। इमस्स सहस्सं देथ, इमस्स द्वे सहस्सानी”ति एवं विकिरन्तो नचिरस्सेव अत्तनो सन्तकं असीतिकोटिधनं खेपेत्वा “खीणं ते, सामि, धन”न्ति वुत्ते किं भरियाय मे सन्तकं नत्थीति। अत्थि, सामीति तेन हि तं आहरथाति। तम्मि तथेव खेपेत्वा अनुपुब्बेन खेत्तआरामुय्यान-योगादिकम्मि अन्तमसो भाजनभण्डकम्मि अत्थरण-पावुरणनिसीदनम्मि सब्बं अत्तनो सन्तकं विक्किणित्वा खादि। अथ नं महल्लककाले येहिस्स कुलसन्तकं गेहं विक्किणित्वा गहितं, ते तं गेहा नीहारिसु। सो भरियं आदाय परजनस्स गेहभित्तिं निस्साय वसन्तो कपालखण्डं आदाय भिक्खाय चरित्वा जनस्स उच्छिट्टकं भुज्जितुं आरभि।

Dhamma.Digital

अथ नं एकदिवसं आसनसालाय द्वारे टत्वा दहरसामणेरेहि दिव्यमानं उच्छिट्टकभोजनं पटिग्गण्हन्तं दिस्वा सत्था सितं पात्वाकासि। अथ नं आनन्दत्थेरो सितकारणं पुच्छि। सत्था सितकारणं कथेन्तो “पस्सानन्द, इमं महाधनसेट्टिपुत्तं इमस्मि नगरे द्वेअसीतिकोटिधनं खेपेत्वा भरियं आदाय भिक्खाय चरन्तं। सचे हि अयं पटमवये भोगे अखेपेत्वा कम्मन्ते पयोजयिस्स, इमस्मियेव नगरे अग्गसेट्टि अभविस्स। सचे पन निक्खमित्वा पब्बजिस्स, अरहत्तं पापुणिस्स, भरियापिस्स अनागामिफले पतिट्ठहिस्स। सचे मज्झिमवये भोगे अखेपेत्वा कम्मन्ते पयोजयिस्स, दुतियसेट्टि अभविस्स, निक्खमित्वा पब्बजन्तो अनागामी अभविस्स। भरियापिस्स सकदागामिफले पतिट्ठहिस्स। सचे पच्छिमवये भोगे अखेपेत्वा कम्मन्ते पयोजयिस्स, ततियसेट्टि अभविस्स, निक्खमित्वा पब्बजन्तोपि सकदागामी अभविस्स भरियापिस्स सोतापत्तिफले

पतिद्वहिस्स । इदानी पनेस गिहिभोगतोपि परिहीनो सामञ्जतोपि । परिहायित्वा च पन सुक्खपल्लले कोञ्चसकुणो विय जातो”ति वत्वा इमा गाथा अभासि -

“अचरित्वा ब्रह्मचरियं, अलद्धा योब्बने धनं ।
जिण्णकोञ्चाव ज्ञायन्ति, खीणमच्छेव पल्लले ॥

“अचरित्वा ब्रह्मचरियं, अलद्धा योब्बने धनं ।
सेन्ति चापातिखीणाव, पुराणानि अनुत्थुन”न्ति ॥

देसनावसाने बहू सोतापत्तिफलादीनि पापुणिसूति ।

महाधनीसेठपुत्रया खँ

“आचरण मयाःसे ब्रह्मचर्ययात.....” धयागु थुगु धर्मदेशना शास्ता ऋषिपतन मृगदायवनेय् च्वना बिज्यानाः च्वंबलय् महाधनीसेठपुत्रया कारणय् आज्ञा जुयाबिज्यात ।

भीसं न्यनाः, व वाराणसी चयेगु करोड धनसम्पत्ति दुगु कुलय् जन्म जुल । अले वयामाँबौपिसं बिचाः यात - “जिमिगु कुलय् आपालं धनसम्पत्ति दु, काय्यात जिमिगु ल्हाःतय् तयाः सुखपूर्वक परिभोग याके, मेगु ज्या यायेमाःगु मदु ।” वयात प्याखं हुलेगु, मैं हालेगु व बाजं थायेगु जक सयेकेबिल । उगु हे नगरय् मेगु चयेगु करोड धनसम्पत्ति दुगु कुलय् छम्ह म्ह्चाय् नं जन्म जुल । वयात नं माँबौपिसं अथे हे बिचाः याना वयात प्याखं हुलेगु, मैं हालेगु व बाजं थायेगु जक सयेकेबिल । इपिं वैशय् थ्यनेवं बिवाह यानाः बिल । अले लिपा इमि माँबौपिं मन्त । निगू चयेगु कोटि धनसम्पत्ति (१६० करोड) छथाय् हे छँय् तल । सेठया काय् न्हिछिया स्वक्वतक जुजुया उपस्थानया नितिं वनिइ । अले उगु नगरय् धुतय्सं बिचाः यात - “यदि श्व सेठया काय् अय्लाःगुलु जूसाः, भीत आनन्द जुइ, भीसं वयात अय्लाः त्वःनेगु स्यनाबिइ माल ।” इपिं अय्लाः ज्वनाः नयेगु ला, चिसवाः व साख कापःया च्वकाय् चिनाः ब्वहलय् पाछायाः व राजदरवारं वइगु लँय् स्वयाः फयेतुनाच्चंबलय् व वयाच्चंगु खनाः अय्लाः त्वःनाः चिसवाः व साख म्हुतुइ तयाः ला वाँन्यानाः “सछिँदैं म्वायेमाः, स्वामी, सेठपुत्र, उगु कारणं जिमित नये त्वःनेगु समर्थ दुपिं जुइ दयेमाः” धका धाल । वं इमिगु खँ न्यनाः लिउँने वयाच्चंबं चिधिंम्ह उपस्थापकयाके न्यन - “थुमिसं छु त्वःनाच्चंगु ?” छगू पान, स्वामी । श्व प्रियगु खः । स्वामी, श्व जीवलोकय् श्व समानगु त्वःने बहःगु धयागु मदु । वं “थथे जूसा जिनं त्वःनेगु उचित खः” धका भतिचा भतिचा हयेके बिया त्वःनिइ ।

अले वयात गुलिचा मदुवं हे इपिं धुततयसं त्वंगुभाव सिङ्का वया चाःहीक च्वन (भुन) । समय फुनावनेवं परिवारपिं यक्व दत । वं सछि, निसः ब्रियानं अय्लाः हयेके बिया त्वंत्वं थुकथं छसिकथं फयेतुङ्गु थासय् ध्यबा द्वंचिनाः अय्लाः त्वंत्वं “श्व ध्यबां स्वांमाः हिं, श्व ध्यबां सुगन्ध हिं, श्व मन् जूम्हितेगुलिङ् चतुरम्ह खः, श्व प्याखं हुङ्गुलिङ्, श्व में हालेगुलिङ्, श्व बाजं थायेगुलिङ् । श्वयात द्वःछि ब्यु, श्वयात निद्रः ब्यु” धका थथे खर्चं यायां गुलिचा मदुवं हे थःके दुगु चयेगु कोटि धन फुकाः “स्वामी, छःपिनि धनसम्पत्ति मन्त” धका धायेवं छु जि कलायाके दु मखुला ? दु, स्वामी । अथेसा व कयाहिं । व नं अथे हे खर्चं यानाः छसिकथं बूँ, आराम, उद्यान, छँय् आदि नं, अन्तय् थलबलत नं, लायेगु लासा, फांगा, चकती नं फुकं थःके दुगु मिया नल । अले व बुरा जुङ्गुवं गुम्हसित छँय् मिया तयागु खः, इमिसं वयात छँनं पितन । वं कलायात ब्वनाः मेपिनिगु छँया अंगःक्वय् च्वच्चं भ्यगःबाकुचा ज्वनाः फ्वनाजुयाः मन्तयसं वाँछ्वङ्गु नसा नयेगु शुरुयात ।

अले वयात छन्हुया दिनय् आसनशालाया लुखाय् च्वनाः श्रामणेरपिसं ब्युगु वाँछ्वङ्गु भोजन कयाच्चवंगु खनाः शास्ता मुसुक न्हिला बिज्यात । अले वसपोलयाके आनन्द स्थविरं मुसुक न्ह्यगुया कारण न्यन । शास्तां मुसुक न्ह्यलागुया कारण कना बिज्याज्यां “स्वः, आनन्द, श्व महाधनीसेठपुत्रयात, श्व नगरय् सछि व ख्वीगु कोटि धन फुकाः कलायात ब्वनाः भिक्षा फ्वनाः जुयाच्चवंगु । यदि श्व प्रथम वैशय् धनयात खर्चं मयाःसे ज्याय् छ्यःगु जूसा, श्व हे नगरय् अग्रसेठ जुङ्गु खः । यदि पिहाँवया प्रव्रजित जूगु जूसा, अर्हत्त्वय् थ्यनीम्ह खः, वया कलाम्हं नं अनागामिफल्य् प्रतिस्थित जुङ्गु खः । यदि मध्यम वैशय् धनयात खर्चं मयाःसे ज्याय् छ्यःगु जूसा, श्व हे नगरय् द्वितीयम्ह सेठ जुङ्गु खः, पिहाँ वया प्रव्रजित जूसा अनागामी जुङ्गु खः । वया कलाम्हं नं सकृदागामिफल्य् प्रतिस्थित जुङ्गु खः । यदि अन्तिम वैशय् धन खर्चं मयाःसे ज्याय् छ्यःगु जूसा, श्व हे नगरय् तृतीयम्ह सेठ जुङ्गु खः, पिहाँ वया प्रव्रजित जूसां नं सकृदागामी जुङ्गु खः, वया कलाम्हं नं श्रोतापत्तिफल्य् प्रतिस्थित जुङ्गु खः । आः श्व गृहस्थी भोगसम्पत्तिं नं विनाशम्ह जुल श्रामण्यफलं नं विनाशम्ह जुल । विनाश जुया गंगु पुख्लिङ् कोञ्चभंगः(ब्वह)थे जुल” धका धया थुपिं गाथात आज्ञा जुयाबिज्यात -

“आचरण मयाःसे ब्रह्मचर्ययात, लाभ मयाःसे युवावस्थाय् धन ।

जीर्णम्ह कोञ्चभंगःथे भ्रुले जुङ्गु, न्यां मदुगु पुख्लिङ् ॥

“आचरण मयाःसे ब्रह्मचर्ययात, लाभ मयाःसे युवावस्थाय् धन ।

कयेका वाँछ्वयातःगु वाणथे, पुलांगु खँ लुमका पश्चाताप जुङ्काः च्वनिङ् ॥”

(शुगु गाथाय् आचरण मयाःसे धयागु ब्रह्मचर्यवास मच्चसे । युवावस्थाय् धयागु मनुगु धनयात दय्केत व दगु भोगसम्पत्तियात रक्षा याये फुबलय् धन कमाये मयाद्गु खः । न्यां मनुगु धयागु उपि उजापि मूर्खत, लःया अभाव जुयाः न्यां मनुगु पुख्खुलिद्द पपु हायावम्ह जीर्ण कोञ्चभंगःथे भुले जुद्द । थये धयातःगु जुयाच्चन - पुख्खुलिद्द लः मवद्गुथे शुमि च्वनेगु थाय् मवद्गु खः, न्यात मवद्गुथे शुमि भोगसम्पत्ति मदद्गु खः, पपु हायावंपि कोञ्चभंगःत ब्वयाः वने मफद्गुथे शुमि आः जल, स्थल, लैय् आविद्द धनसम्पत्ति तयातयेत असमर्थभावय् थ्यपि खः । उकिं इपि हायावंपि कोञ्चभंगःतथे यन हे फसय्जुयाः भुले जुयाच्चनिद्द । कयेका वौद्धयातःगु वाणथे धयागु धनुषं तापाक वंगु खः, धनुषं तापाक वंगु व छुतेजुया वंगु धयागु अर्थ खः । थये धयातःगु जुयाच्चन - गये धनुषं तापाक वंगु व छुतेजुया वंगु वाण थःगु वेग अनुसार वनाः क्तुंवनिद्द, उगयात ज्वनाः काइपि मवसा अन हे कुमिचां नद्द, थये युपि न स्वग् वैशय् पुलावंकाः आः थःत थकायेत असमर्थ जुयाः मरणया लिक वनिद्द । उकिं धयातःगु - “कयेका वौद्धयातःगु वाणथे !” पुलांगु खँ लुमंका पश्चाताप जुद्दकाः च्वनी “थये जिमिसं नयाः, थये त्वःनाः” धका न्हापा यानागु, नयागु, त्वःनागु, प्याखं हुलागु, मैं हालागु व बाजं थानागु आदि लुमंका पश्चाताप जुयाः शोक यानाः चिन्ता यानाः च्वनाच्चनिद्द ।)

देशनाया अन्तय् आपालं (मनूत) श्रोतापत्तिफलादि प्राप्त जुल ।

महाधनीसेठपुत्रया खँ क्वचाल ।

संस्कृतच्छायाः

अचरित्वा ब्रह्मचर्यम् अलब्ध्वा यौवने धनम् ।
जीर्णक्रौञ्चा इव ध्यायन्ति क्षीणमत्स्य इव पल्लवे ॥
अचरित्वा ब्रह्मचर्यम् अलब्ध्वा यौवने धनम् ।
शेरते चापोःतिक्षीणा इव पुराणान्यनुष्टुब्धम् ॥

द्वे उदा

अतीतस्मिं अनुतीरचारी च गम्भीरचारी चाति द्वे उदा महन्तं रोहितमच्छं लभित्वा “मय्यं सीसं होतु, तव नङ्कुडु”न्ति विवादापन्ना भाजेतुं असक्कोन्ता एकं सिङ्गालं दिस्वा आहंसु - “मातुल, इमं नो भाजेत्वा देही”ति । अहं रज्जा विनिच्छयद्दाने ठपितो, तत्थ चिरं निसीदित्वा जङ्गविहारस्थाय आगतोस्मि, इदानि मे ओकासो नत्थीति । मातुल, मा एवं करोथ, भाजेत्वा एव नो देथाति । मम वचने ठस्सथाति । ठस्साम, मातुलाति । “तेन हि साधू”ति सो सीसं छिन्दित्वा एकमन्ते अकासि, नङ्कुडुं एकमन्ते । कत्वा च पन, “ताता, येन वो अनुतीरे चरितं, सो नङ्कुडुं गण्हातु । येन गम्भीरे चरितं, तस्स सीसं होतु । अयं पन मज्झिमो खण्डो मम विनिच्छयधम्मो ठितस्स भविस्सती”ति ते सज्जापेन्तो -

“अनुतीरचारि नडुडं, सीसं गम्भीरचारिनो।
अथार्यं मज्झिमो खण्डो, धम्मदुस्स भविस्सती”ति ॥

इमं गाथं वत्वा मज्झिमखण्डं आदाय पक्कामि। तेपि विप्पटिसारिनो तं ओलोकेत्वा अट्टंसु।

सत्था इमं अतीतं दस्सेत्वा “एवमेस अतीतेपि तुम्हे विप्पटिसारिनो अकासियेवा”ति ते भिक्खू सज्जापेत्वा उपनन्दं गरहन्तो, “भिक्खवे परं ओवदन्तेन नाम पठममेव अत्ता पतिरूपे पतिट्ठापेतब्बो”ति वत्वा इमं गाथमाह -

“अत्तानमेव पठमं, पतिरूपे निवेसये।
अथज्जमनुसासेय्य, न किलिस्सेय्य पण्डितो”ति ॥

देसनावसाने ते भिक्खू सोतापत्तिफले पतिट्ठहिंसु, महाजनस्सापि सात्थिका धम्मदेसना अहोसीति।

निम्ह लःभौ

न्हापा खुसिसिथं जुडम्ह व लखय् दुने जुडम्ह यानाः निम्ह लःभौतय् तःधिम्ह ह्याउंम्ह न्याः छम्ह प्राप्त जूबलय् “जित छ्यौं माः, छत्त न्ह्यपं काः” धका विवाद (ल्वापु) जुयाः भागथले मफुपिं जुयाः छम्ह छ्वंचित खनाः धाल - “कका, थ्व जिमित इना बियादिसैं ।” जित जुजुं न्याय निशाफ याड्गु थासय् (न्यायालयय्) तयातम्ह (न्यायाधीश) खः, अन ताउत तक फयेतुना, इरुथिरु जुइत वयाम्ह खः, आः जिके समय मदु । कका, थथे यानाः दीमते, जिमित इना हे बियादिसैं । जिगु छैं माने यायेगु खःला ? मानेयाये, कका । “अथेसा ठिक जू (साधु)” धका वं छ्यौं त्वाल्हानाः छखेलिक तल, न्ह्यपं नं छखेलिक तल । छखे तयाः, “पासापिं, छिपिं निम्हमध्ये गुम्ह खुसिसिथय् जुडम्ह खः, वं न्ह्यपं काः । गुम्ह लखय् दुने जुडम्ह खः, वं छ्यौं काः । थ्व दथुया भाग जि न्याय याड्गु न्यायाधीशयागु जुइ” धका इमित थुइके ब्युब्युं -

“खुसिसिथय् जुडम्हसित न्ह्यपं, छ्यौं लखय् दुने जुडम्हसित ।
थ्व दथुया भाग, न्यायाधीशयात जुइ ॥”^{१८}

थ्व गाथा धयाः दथुया भाग ज्वनाः लिहौवन । इपिं नं पश्चाताप जुया वयात स्वयाः च्वनाच्वन ।

^{१८} (जा० १.७.३३)

शास्तां श्व अतीतया खँ कनाः बिज्यानाः “थथे श्वं न्हापा नं छिमित पश्चाताप हे यात” धका इपिं भिक्षुपिन्त थुइके बियाः उपनन्दयात निन्दा यानाः, “भिक्षुपिं, मेपिन्त उपदेश बिइम्हसिनं न्हापालाक हे थःतनि अनुकूलगु थासय् तयेमाः” धका धया थुगु गाथा आज्ञा जुयाबिज्यात -

“थःतनि न्हापालाक, अनुकूलगु थासय् ति ।

अलेतिनि मेपिन्त अनुशासन या, थथे याइम्ह दुःख बिइमखु पण्डितं ॥”

(थुगु गाथाय् अनुकूलगु थासय् ति धयागु ल्वःगु गुणय् प्रतिस्थित जु । थथे धयातःगु जुयाच्चन - गुम्ह अल्पेच्छतादि गुणं वा आर्यवंश प्रतिपदादिद्वारा मेपिन्त अनुशासन यायेगु इच्छा याःम्ह खः, वं थःतनि न्हापालाक उगु गुणय् प्रतिस्थापित याइ । थथे स्थापित यानाः अलेतिनि मेपिन्त उगु गुणं अनुशासन याइ । थःत उकी मतसे केवल मेपिन्त हे जक अनुशासन यायां मेपिनिपाखें निन्दा यायेवं दुःख जुइ, अन थःत तयाः अनुशासन यायां मेपिनिपाखें प्रशंसा याइ, उकिं दुःख जुइमखु । थथे यायां पण्डितं दुःख बिइमखु ।)

देशनाया अन्तय् इपिं भिक्षुपिं श्रोतापत्तिफलय् प्रतिस्थित जुल, आपालं मनूतय्त नं सार्थक धर्मदेशना जुल ।

निम्ह लःभौया खँ क्वचाल ।

संस्कृतच्छायाः

आत्मानमेव प्रथमं प्रतिरूपे निवेशयेत् ।

अथान्यमनुशिष्यात् न क्लिश्येत् पण्डितः ॥२॥

सुद्धोदनवत्थु

उत्तिष्ठेति इमं धम्मदेशनं सत्था निग्रोधारामे विहरन्तो पितरं आरब्ध कथेसि ।

एकस्मिञ्चि समये सत्था पठमगमनेन कपिलपुरं गत्वा जातीहि कतपच्चुग्गमनो निग्रोधारामं पत्वा जातीनं मानभिन्दनत्थाय आकासे रतनचङ्कमं मापेत्वा तत्थ चङ्कमन्तो धम्मं देसेसि । जाती पसन्नचित्ता सुद्धोदनमहाराजानं आदिं कत्वा वन्दिसु । तस्मिं जातिसमागमे पोक्खरवस्सं वस्सि । तं आरब्ध महाजनेन कथाय समुट्ठापिताय “न, भिक्खवे, इदानेव, पुब्बेपि मय्हं जातिसमागमे पोक्खरवस्सं वस्सियेवा”ति वत्वा वेस्सन्तरजातकं कथेसि । धम्मदेशनं सुत्वा पक्कमन्तेसु जातीसु एकोपि सत्थारं न निमन्तेसि । राजापि “मय्हं पुत्तो मम गेहं अनागत्वा कहं गमिस्सती”ति अनिमन्तेत्वाव अगमासि । गत्वा च पन गेहे वीसतिया भिक्खुसहस्सानं यागुआदीनि पटियादापेत्वा आसनानि पञ्जापेसि । पुनदिवसे सत्था पिण्डाय पविसन्तो “किं नु खो अतीतबुद्धा

पितु नगरं पत्वा उजुकमेव जातिकुलं पविसिंसु, उदाहु पटिपाटिया पिण्डाय चरिसू”ति आवज्जेन्तो “पटिपाटिया चरिसू”ति दिस्वा पटमगेहतो पट्टाय पिण्डाय चरन्तो पायासि। राहुलमाता पासादतले निसिन्नाव दिस्वा तं पवतिं रज्जो आरोवेसि। राजा साटकं सण्ठापेन्तो वेगेन निक्खमित्वा सत्थारं वन्दित्वा - “पुत्त, कस्मा मं नासेसि, अतिविय ते पिण्डाय चरन्तेन लज्जा उप्पादिता, युत्तं नाम वो इमस्मियेव नगरे सुवण्णसिबिकादीहि विचरित्वा पिण्डाय चरित्तुं, किं मं लज्जापेसी”ति? “नाहं तं, महाराज, लज्जापेमि, अत्तनो पन कुलवंसं अनुवत्तामी”ति। “किं पन, तात, पिण्डाय चरित्वा जीवनवंसो मम वंसो”ति? “नेसो, महाराज, तव वंसो, मम पनेसो वंसो। अनेकानि हि बुद्धसहस्सानि पिण्डाय चरित्वाव जीविसू”ति वत्वा धम्मं देसेन्तो इमा गाथा अभसि -

“उत्तिट्ठे नय्यमज्जेय्य, धम्मं सुचरितं चरे।
 धम्मचारी सुखं सेति, अस्मिं लोके परमि च॥
 “धम्मं चरे सुचरितं, न नं दुच्चरितं चरे।
 धम्मचारी सुखं सेति, अस्मिं लोके परमि चा”ति॥

देसनावसाने राजा सोतापत्तिफले पतिट्ठहि, सम्पत्तानम्पि सात्थिका धम्मदेसना अहोसीति।

सुद्धोद्धाराया रत्तं

“दनेबलय् प्रमाद जुडमते.....” धयागु थुगु धर्मदेशना शास्ता निग्रोधारामय् च्वना बिज्याना: च्वंबलय् बौया कारणय् आज्जा जुयाबिज्यात।

छगू इलय् शास्ता न्हापालाक कपिलपुरय् बिज्याना: थ:थितिपिसं स्वागत याका: निग्रोधारामय् थयंका: थ:थिपिनिगु अभिमानयात त्व:थलेत आकाशय् रत्नचक्रमण दयेका: अन चंक्रमण याना: बिज्याना: धर्मदेशना याना: बिज्यात। थ:थितिपिं लय्ताया: सुद्धोदन जुजु आदिपिसं वन्दना यात। उगु ज्ञातिसमागमय् पुष्करवर्षाया वर्षाजुल। उगु कारणय् आपालं मनूतय्सं खँ न्ह्यथनेवं “भिक्षुपिं, आ: जक मखु, न्हापा नं जि ज्ञातिसमागमय् पुष्करवर्षाया वर्षा हे जुल” धका धया: बिज्याना: वेस्सन्तरजातक^{१९} कना: बिज्यात। धर्मदेशना न्यना: लिहाँ वंपिं थ:थितिपिं मध्ये छम्हसिनं हे शास्तायात निमन्त्रणा मयात। जुजुं नं “जिसि काय् जिगु छँय् मव:से गन वनी” धका निमन्त्रणा मया:से हे वन। वना: छँय् नीट्ठ

^{१९} (ना० २.२२.१६५५ आदि)

भिक्षुपिन्त यागुआदि तयार याकेबिया: आसनत लायेकेबिल । कन्हेखुन्हु शास्ता भिक्षाटनया निति दुहाँबिज्याबलय् “छु अतीत बुद्धपिं बौया शहरय् थंका: तप्यंक हे थ:थितिपिनिगु कुलय् दुहाँवन लाकि छसिकथं भिक्षाटनया नितिं बिज्यात” धका आवर्जनयाबलय् (बिचा: याना: स्व:बलय्) “छसिकथं बिज्यात” धका खकां न्हापांगु छँय् निसें भिक्षाटनया नितिं चा:ह्युह्युं बिज्यात । राहुलमातां प्रासादय् फयेतुना हे (भगवान बुद्धयात) खना: उगु सुचं जुजुयात कन । जुजुं वस्त्र पुपुं याकनं पिहाँवया शास्तायात वन्दना याना: - “पुता, छाय् जित नाश याना:, छ:पिं भिक्षाटन बिज्याना: जित त:सकं हे लज्या उत्पन्न याना: बिज्यात, उचित जूला, छ:पिं श्व नगरया लुँ थें जा:गु लँय् चा:हिला भिक्षाटन बिज्यायेगु, छाय् जित लज्जित याना: बिज्याना: ?” “जिं, छ:पिन्त, महाराज, लज्जित मयाना:, थ:गु कुलवंश अनुसारं जुया: ।” “छु पुता, भिक्षा फवना: जीवन हनेगु वंश जिगु वंश ख:ला ?” “श्व, महाराज, छ:पिनिगु वंश मखु, श्व जिगु वंश ख: । आपालं द्रलद्व: बुद्धपिंसं भिक्षाटनया नितिं चारिका याना: जीवन हना: बिज्यात” धका धया धर्मदेशना यायां थुपिं गाथात आज्ञा जुयाबिज्यात -

*“दनेबलय् प्रमाद जुइमते, सुचरित्र धर्मयात आचरण या ।
धर्मचारी सुखपूर्वक च्वनी, श्व लोकय् व परलोकय् नं ॥*

*“धर्म आचरण या सुचरित्रगु, उगु दुश्चरित्रगु आचरण यायेमते ।
धर्मचारी सुखपूर्वक च्वनी, श्व लोकय् व परलोकय् नं ॥”*

(युगु गाथाय् दनेबलय् धयागु दना: मेपिनिगु छँसुखाय् च्वना: भोजन कायेमालिबलय् । प्रमाद जुइमते धयागु पिण्डचारिकव्रत स्यंका: सा:गु भोजनत जक मामां दनेगु धयागु प्रमाद ख:, छँखापतिं त्तिना: न्यासिवना: भिक्षाटनया नितिं चा:ह्युवनेगु अप्रमाद ख: । थये दनेबलय् प्रमाद जुइमते धा:गु ख: । धर्मयात धयागु माले मज्यगुयात त्याग याना: न्यासिवना: उगु हे भिक्षाचार धर्मयात सुचरित्रकथं यायेमा: (जुइमा:) । सुखपूर्वक च्वनी धयागु श्व देशना जक ख:, थये श्व भिक्षाचारधर्मयात पालन या:म्ह धर्माचारी श्व लोकय् प्यंगु इरियापथं सुखपूर्वक च्वनी धयागु अर्थ ख: । उगु दुश्चरित्रगु आचरण धयागु वेश्याविकथं थीथीगु अगोचरय् (वने मज्यथाय्) जुया: भिक्षाचारधर्म यायेगु दुश्चरित्रकथं जुइगु ख: । थये मज्जेसे सुचरित्र धर्मयात आचरण या, उगु दुश्चरित्रगु आचरण यायेमते ।)

देशनाया अन्त्य जुजु श्रोतापत्तिफलय् प्रतिस्थित जुल, मुंवपिन्त नं सार्वक धर्मदेशना जुल ।

सुद्धोदनया खँ क्वचाल ।

उत्तिष्ठेन्न प्रमाद्येत धर्मं सुचरितं चरेत् ।
धर्मचारी सुखं शेते अस्मिन् लोके परस्मिश्च ॥

धर्मं चरेत् सुचरितं नैतद् दुश्चरितं चरेत् ।
धर्मचारी सुखं शेते अस्मिन् लोके परस्मिश्च ॥

आनन्दत्थेरपञ्चवत्थु

सब्बपापस्स अकरणन्ति इमं धम्मदेसनं सत्था जेतवने विहरन्तो आनन्दत्थेरस्स पञ्चं आरब्ध कथेसि ।

थेरो किर दिवाट्टाने निसिन्नो चिन्तेसि - “सत्थारा सत्तन्नं बुद्धानं मातापितरो आयुपरिच्छेदो बोधि सावकसन्निपातो अग्गसावकसन्निपातो अग्गसावकउपट्टाकोति इदं सब्बं कथितं, उपोसथो पन अकथितो, किं नु खो तेसमि अयमेव उपोसथो, अञ्जो”ति? सो सत्थारं उपसङ्कमित्वा तमत्थं पुच्छि । यस्मा पन तेसं बुद्धानं कालभेदोव अहोसि, न कथाभेदो । विपस्सी सम्मासम्बुद्धो हि सत्तमे सत्तमे संवच्छरे उपोसथं अक्कासि । एकदिवसं दिन्नोवादोयेव हिस्स सत्तन्नं संवच्छरानं अलं होति । सिखी चेव वेस्सभू च छट्टे छट्टे संवच्छरे उपोसथं करिसु, ककुसन्धो कोणागमनो च संवच्छरे संवच्छरे । कस्सपदसबलो छट्टे छट्टे मासे उपोसथं अक्कासि । एकदिवसं दिन्नोवादो एव हिस्स छन्नं मासानं अलं अहोसि । तस्मा सत्था तेसं इमं कालभेदं आरोचेत्वा “ओवादगाथा पन नेसं इमायेवा”ति वत्वा सब्बेसं एकमेव उपोसथं आवि करोन्तो इमा गाथा अभासि -

“सब्बपापस्स अकरणं, कुसलस्स उपसम्पदा ।
सचित्तपरियोदपनं, एतं बुद्धान सासनं ॥

“खन्ती परमं तपो तितिक्खा, निब्बानं परमं वदन्ति बुद्धा ।
न हि पब्बजितो परुपघाती, न समणो होति परं विहेठयन्तो ॥

“अनूपवादो अनूपघातो, पातिमोक्खे च संवरो ।
मत्तञ्जुता च भत्तस्मिं, पन्तञ्च सयनासनं ।
अधिचित्ते च आयोगो, एतं बुद्धान सासनं”न्ति ॥

देसनावसाने बहू सोतापत्तिफलादीनि पापुणिंसूति ।

आनिन्द स्थविरया न्ह्यसःया खँ

“फुक पाप मयायेगु.....” धयागु थुगु धर्मदेशना शास्ता जेतवनय् च्वनाबिज्यानाः च्वंबलय् आनन्द स्थविरया न्ह्यसःया कारणय् आज्ञा जुया बिज्यात ।

भीसं न्यानाः, स्थविर न्हिनय् च्वनेगु थासय् फयेतुना बिचाः यात - “शास्तां न्हयम्ह बुद्धपिनि माँबौपिनिगु आयुपरिच्छेद, बोधिज्ञान, श्रावकसन्निपात, अग्रश्रावकसन्निपात व अग्रश्रावक उपस्थापक यानाः श्व फुकं कना बिज्यात, उपोसथ जक कनाः बिमज्याः, छु वसपोलपिनि नं श्व हे उपोसथ खः लाकि मेगु हे खः ?” व शास्तायाथाय् लिक वनाः उगु खँ न्यन । गुगु वसपोल बुद्धपिनि कालया भेद दु, कथाया भेद मदु । विपस्सी सम्यक्सम्बुद्धं न्ह्यर्दँय् न्ह्यर्दँय् उपोसथ यानाः बिज्यात । छन्हुया दिनय् बिइगु वसपोलया ओवाद न्ह्यर्दँ तकयात गाः । सिखी व वेस्सभू बुद्धया खुर्दँय् खुर्दँय् उपोसथ यानाः बिज्यात, ककुसन्ध व कोणागमन बुद्धया दँय् दँय् । काश्यप दशबलया खुलाय् खुलाय् उपोसथ यानाः बिज्यात । छन्हुया दिनय् बिइगु वसपोलया ओवाद हे खुलायात गाः । उकिं शास्तां वसपोलपिनिगु श्व कालया भेद कनाः बिज्यानाः “ओवाद गाथा जक वसपोलपिनि श्व हे खः” धका धया सकसिगु छगू हे उपोसथ प्रकट यानाः (क्यनाः) बिज्यानाः थुपिं गाथात आज्ञा जुयाबिज्यात -

“फुक पाप मयायेगु, कुशल सम्पादन यायेगु ।

थःगु चित्तयात परिशुद्ध यायेगु, श्व बुद्धपिनिगु अनुशासन खः ॥

“क्षान्ति परमगु तप व सहनशीलता, निर्वाण परमगु धाइ बुद्धपिसं ।

याइमखु प्रव्रजितं परघात, श्रमण जुइमखु मेपिन्त स्यंका ॥

“निन्दा मयायेगु घात मयायेगु, व प्रातिमोक्षय् संवर यायेगु ।

मात्रज्ञ जुइगु भोजनय्, एकान्तगु शयनासनय् च्वनेगु ।

विशेष चित्तय् कृतः यायेगु, श्व बुद्धपिनि अनुशासन खः ॥”

(थुगु गाथाय् फुक पाप धयागु फुकक अकुशलकर्म खः । सम्पादन यायेगु धयागु पिहाँवसां निसँ गुबलयतक अर्हत्तमार्ग कुशल उत्पन्न व उत्पन्न जगुया वृद्धि जुइगु खः । थःगु चित्तयात परिशुद्ध यायेगु धयागु न्यागु नीवरणापाखें थःगु चित्तया परिशुद्ध यायेगु खः । श्व बुद्धपिनिगु अनुशासन खः धयागु फुक बुद्धपिनि श्व हे अनुशासन खः ।

क्षान्ति धयागु गगु श्व सहनशीलता धका कयातःगु क्षान्ति धयागु खः, श्व, श्व शासनय् परमोत्तमगु तप खः । निर्वाण परमगु धाइ बुद्धपिसं धयागु बुद्धपिं, प्रत्येकबुद्धपिं व अनुबुद्धपिं यानाः थुपिं स्वथी बुद्धपिसं निर्वाणयात उत्तमगु खः धका धाइ । याइमखु प्रव्रजितं धयागु प्राणी आदि मेपिन्त

दःखकष्ट बियाः मेपिन्त घात याडम्ह प्रव्रजित धयाम्ह जुड्मखु । श्रमण जुड्मखु धयागु धयातःगुकथं हे मेपिन्त कष्टबियाः श्रमण नं जुड् हे मखु ।

निन्दा मयायेगु धयागु निन्दा मयायेगु व निन्दा मयाकेगु खः । घात मयायेगु धयागु घात मयायेगु व घात मयाकेगु खः । प्रातिमोक्ष्य धयागु जेष्ठगु शील्य । संवर यायेगु धयागु त्वःपुया तयेगु बा रक्षा यानाः तयेगु । मात्रज्ञ जुड्गु धयागु मात्रज्ञया भाव बा प्रमाणयात सिड्केगु खः । एकान्तगु धयागु खुल्ला एकान्तगु थाय् । विषेश चित्तय् धयागु अष्टसमापत्ति धका कयातःगु विषेश चित्त खः । कृतः यायेगु धयागु प्रयोग यायेगु खः । श्व धयागु श्व फुक बुद्धपिनिगु अनुशासन खः । थन निन्दा मयायेगु धयागु वाचसिक शीलयात कनाः बिज्यानातःगु खः, घात मयायेगु कायिकशील खः, “प्रातिमोक्ष्य संवर यायेगु” धका शीलयात कनाः बिज्यानातःगु खः, घात मयायेगु कायिकशील “प्रातिमोक्ष्य संवर यायेगु” धका श्व प्रातिमोक्षसंवरशील व इन्द्रियसंवर खः, मात्रज्ञद्वारा आजीवपारिशुद्धि व प्रत्ययसन्निश्रितशील खः, एकान्तगु शयनासनं अनुकूलगु शयनासन खः, विषेश चित्तं च्यागु समापत्ति खः । थये श्व गाथाद्वारा स्वगु शिक्षा नं कनातःगु हे जुयाच्चन ।)

देशनाया अन्तय् आपालं (मनूत) श्रोतापत्तिफलादि प्राप्त जुल ।

आनन्द स्थविरया न्यसः खँ क्वचाल ।

संस्कृतच्छायाः

सर्वपापस्याकरणं कुशलस्योपसम्पदा ।
स्वचित्तपर्यवदापनम् एतद् बुद्धानां शासनम् ॥

क्षान्तिः परमं तपः तितिक्षा, निर्वाणं परमं वदन्ति बुद्धाः ।
न हि प्रव्रजितः परोपघाती, श्रमणो भवति परं विहेडमानः ॥६॥

अनपवादोऽनपघातः प्रातिमोक्षे च संवरः ।
मात्राज्ञता च भक्ते प्रान्ते च शयनासनम् ।
अधिचित्ते चायोगः एतद् बुद्धानां शासनम् ॥

जातिकलहवूपसमनवत्थु

सुसुखं वताति इमं धम्मदेसनं सत्था सक्केसु विहरन्तो कलहवूपसमनत्थं जातके आरब्ध कथेसि ।

साकियकोलिया किर कपिलवत्थुनगरस्स च कोलियनगरस्स च अन्तरे रोहिणिं नाम नदिं एकेनेव आवरणेन बन्धापेत्वा सस्सानि करोन्ति । अथ जेट्ठमूलमासे सस्सेसु मिलायन्तेसु उभयनगरवासिकानम्पि कम्मकारा सन्निपत्तिंसु । तत्थ कोलियनगरवासिनो आहंसु – “इदं उदकं उभयतो हरियमानं नेव तुम्हाकं, न अम्हाकं पहास्सति, अम्हाकं पन सस्सं एकउदकेनेव निष्फज्जिस्सति, इदं उदकं अम्हाकं देथा”ति । इतरोपि आहंसु

- “तुम्हेसु कोडुके पूरेत्वा टितेसु मयं रत्तसुवण्णनीलमणिकाळकहापणे च गहेत्वा पच्छिपसिब्बकादिहत्था न सक्खिस्साम तुम्हाकं घरद्वारे विचरित्तुं, अम्हाकम्मि सत्सं एकउदकेनेव निष्फज्जिस्सति, इदं उदकं अम्हाकं देथा”ति। न मयं दस्सामाति। मयम्मि न दस्सामाति एवं कथं वड्ढेत्वा एको उट्ठाय एकस्स पहारं अदासि, सोपि अज्जस्साति एवं अज्जमज्जं पहरित्वा राजकुलानं जातिं घट्टेत्वा कलहं वड्ढियंसु।

कोलियकम्मकारा वदन्ति - “तुम्हे कपिलवत्थुवासिके गहेत्वा गज्जथ, ये सोणसिङ्गालादयो विय अत्तनो भगिनीहि सद्धि संवसिंसु, एतेसं हत्थिनो चैव अस्सा च फलकावुधानि च अम्हाकं किं करिस्सन्ती”ति। साकियकम्मकारापि वदन्ति “तुम्हे इदानि कुट्टिनो दारके गहेत्वा गज्जथ, ये अनाथा निग्गतिका तिरच्छाना विय कोलरुक्खे वसिंसु, एतेसं हत्थिनो च अस्सा च फलकावुधानि च अम्हाकं किं करिस्सन्ती”ति। ते गत्त्वा तस्मिं कम्मे नियुत्तानं अमच्चानं कथयिंसु, अमच्चा राजकुलानं कथेसुं। ततो साकिया “भगिनीहि सद्धि संवसितकानं थामज्ज बलज्ज दस्सेस्सामा”ति युद्धसज्जा निक्खमिंसु। कोलियापि “कोलरुक्खवासीनं थामज्ज बलज्ज दस्सेस्सामा”ति युद्धसज्जा निक्खमिंसु।

सत्थापि पच्चूससमये लोकं वोलोकेन्तो जातके दिस्वा “मयि अगच्छन्ते इमे नस्सिस्सन्ति, मया गन्तुं वट्टती”ति चिन्तेत्वा एककोव आकासेन गत्त्वा रोहिणिनदिया मज्जे आकासे पल्लङ्केन निसीदि। जातका सत्थारं दिस्वा आवुधानि छट्टेत्वा वन्दिंसु। अथ ने सत्था आह - “किं कलहो नामेस, महाराजा”ति? “न जानाम, भन्ते”ति। “को दानि जानिस्सती”ति? ते “उपराजा जानिस्सति, सेनापति जानिस्सती”ति इमिना उपायेन याव दासकम्मकरे पुच्छित्वा, “भन्ते, उदककलहो”ति आहंसु। “उदकं किं अग्घति, महाराजा”ति? “अप्पग्घं, भन्ते”ति। “खत्तिया किं अग्घन्ति महाराजा”ति? “खत्तिया नाम अनग्घा, भन्ते”ति। “अयुत्तं तुम्हाकं अप्पमत्ततं उदकं निस्साय अनग्घे खत्तिये नासेतु”न्ति। ते तुण्ही अहेसुं। अथ ते सत्था आमन्तेत्वा “कस्सा महाराजा एवरूपं करोथ, मयि असन्ते अज्ज लोहितनदी पवत्तिस्सति, अयुत्तं वो कत्तं, तुम्हे पज्चहि वेरेहि सवेरा विहरथ, अहं अवेरो विहरामि। तुम्हे किलेसानुरा हुत्वा विहरथ, अहं अनातुरो। तुम्हे कामगुणपरियेसनुस्सुक्का हुत्वा विहरथ, अहं अनुस्सुक्को विहरामी”ति वत्ता इमा गाथा अभासि -

“सुसुखं वत जीवाम, वेरिनेसु अवेरिनो।
वेरिनेसु मनुस्सेसु, विहराम अवेरिनो ॥

“सुसुखं वत जीवाम, आतुरेसु अनातुरा ।
आतुरेसु मनुस्सेसु, विहराम अनातुरा ॥

“सुसुखं वत जीवाम, उस्सुकेसु अनुस्सुका ।
उस्सुकेसु मनुस्सेसु, विहराम अनुस्सुका”ति ॥

देसनावसाने बहू सोतापत्तिफलादीनि पापुणिसूति ।

थःथितिपिनिगु ल्वापु शाण्तजुगु खँ

“भिंगु सुखं धाथें....” धयागु थुगु धर्मदेशना शास्ता शाक्यतयथाय् च्वना बिज्यानाः च्वंबलय् ल्वापु शान्त यायेत थःथितिपिनिगु कारण्य् आज्ञा जुया बिज्यात ।

भ्मिसं न्यनाः, कपिलवस्तु नगरया साकिय व कोलिय नगरया कोलियतय्यु दथुइ रोहिणी धयागु खुसिइ छथाय् हे जक लः पनाः वा पिइगु जुयाच्चन । अले जेठ महिनाय् वा गनाः वनेवं निखें नगरवासी ज्यामित मुं वल । अन कोलिय नगरवासीपिसं धाल - “श्व लः निखलसित यंकेवं न छिमित, न जिमित गाइ, जिमिगु (बुँइ) छक लः थनेवं हे वा सइ, श्व लः जिमित ब्यु ।” मेमिसं नं धाल - “छिमिगु कोठाय् ह्याउँगु लुँ, वचूगु मणि, हाकूगु ध्येवा जायेका च्वनेवं जिपिं ल्हाःतय् भोला व दाला ज्वनाः छिमिगु छँय् लुखाय् चाःह्यजुइ फइमखु, जिमिगु (बुँइ) नं छक लः थनेवं हे वा सइ, श्व लः जिमित ब्यु ।” जिमिसं बिइमखु । जिमिसं नं बिइमखु धका थथे खँयात चर्केयानाः छम्ह दनाः मेम्हसित दाल, व नं मेम्हसित दाल । थथे थवंथवे दाय्याः राजकुलया जातयात कयाः आक्षेप यानाः (म्हुतु वानाः) ल्वापु चर्केयात (वृद्धि यात) ।

कोलियया ज्यामितय्सं धयाच्चन - “छिपिं कपिलवस्तुवासीपिं मिलेजुया हाःवयाच्चना ला, गुपिं खिचा धों आदि थें जाःपिं थः कँहे नापं सहवास याइपिं !, थुमिगु किसित व सलत शस्त्रअस्त्रं जिमित छु यायेफइ ।” साकिय ज्यामितय्सं नं धयाच्चन “छिपिं आः कोधितय् मस्तेत व्वनाः हाःवयाच्चना ला, गुपिं अनाथत व गति मदुपिं पशुतथें कोल सिमाय् च्वनीपिं ! थुमिगु किसित, सलत व शस्त्रअस्त्रं जिमित छु यायेफइ ।” इपिं वनाः उगु ज्याय् नियुक्त यानातःपिं मन्त्रीपिन्त कन, मन्त्रीपिसं राजकुलय् कन । अनलि साकियतय्सं “कँहे नापं सहवास याइपिनिगु शक्ति व बल क्यनाबिइ” धका युद्ध यायेत तयार जुयाः पिहाँवल । कोलियत नं “कोल सिमाय् च्वनीपिनिगु शक्ति व बल क्यनाबिइ” धका युद्ध यायेत तयार जुयाः पिहाँवल ।

शास्ता नं सुथ न्हापनं लोकय् स्वयाः बिज्याज्यां थःथितिपिन्त खनाः “जि मवनेवं थुपिं विनाश जुइ, जि वनेगु उचित खः” धका बिचाः याना बिज्यानाः याकचा हे आकाशं बिज्यानाः रोहिणी खुसिया दथुइ आकाशय् मुलपतिं थ्यानाः फयेतुना बिज्यात । ज्ञातिबन्धुपिसं शास्तायात खनाः शस्त्रत वाँछवया वन्दना यात । अले इमित शास्तां न्यनाः बिज्यात - “थ्व छु ल्वापु खः, महाराज ?” “मस्य्, भन्ते ।”

“आः सुनां सिइ ?” इमिसं “उपराजपिसं सिइ, सेनापतिं सिइ” धका थुगु उपायद्वारा दास व ज्यामितय्के थ्यंक न्यनाः, “भन्ते, लःया ल्वापु खः” धका धाल । “लःया छु मू दु, महाराज ?” “अल्प जक मू दु, भन्ते ।” “क्षत्रियतय्गु छु मू दु, महाराज ?” “क्षत्रियत धयापिं अनमोलपिं खः, भन्ते ।” “छःपिसं अल्पमात्र मूवंगु लःया कारणं अनमोलपिं क्षत्रियपिन्त विनाश यायेगु अनुचित खः ।” इपिं सुंक च्वन । अले इमित शास्तां सःता बिज्यानाः “छाय् महाराज थथे यानागु खः, जि मदुगु जूसा थौं हिया खुसि वाः न्ह्याइगु खः, छःपिसं अनुचितगु ज्या यात, छिपिं न्यागू वैरभावं युक्तपिं जुयाः च्वनाच्वन, जि अवैरी जुया च्वनाच्वना । छिपिं क्लेशं आतुरपिं जुया च्वनाच्वन, जि अनातुर जुया च्वनाच्वना । छिपिं कामगुण मालेगुलिइ उत्सुकपिं जुयाः च्वनाच्वन, जि अनुत्सुक जुया च्वनाच्वना” धका धया थुपिं गाथात आज्ञा जुयाबिज्यात -

“भिंगु सुखं धाथें, भ्नीपिं म्वायेब्यु, वैरीया बिचय् अवैरी जुया ।
वैरी (शत्रु) मन्तय्गु बिचय्, च्वनाच्वना अवैरी जुया ॥

“भिंगु सुखं धाथें, भ्नीपिं म्वायेब्यु, आतुरया बिचय् अनातुर जुया ।
आतुर (कष्ट) मन्तय्गु बिचय्, च्वनाच्वना अनातुर जुया ॥

“भिंगु सुखं धाथें, भ्नीपिं म्वायेब्यु, उत्सुकया बिचय् अनुत्सक जुया ।
उत्सुक मन्तय्गु बिचय्, च्वनाच्वना अनुत्सक जुया ॥”

(थुगु गाथाय् भिंगु सुखं धयागु बांलागु सुख खः । थथे धयातःगु जुयाच्वन - गुपिं गृहस्थीपिं अंग ह्वखनेगु आदिकथं व प्रब्रजितपिं वैद्य ज्या आविकथं जीवन हनेत माःगु वस्तुत (वृत्ति) उत्पन्न यानाः “भ्नीपिं सुखं म्वायेब्यु” धका धाइ, इपिं स्वया नं जि हे भिंगु सुखं धाथें, म्वानाःच्वना, गुपिं भ्नीपिं न्याता वैरी वैरभावदुपिं मन्तय् बिचय् अवैरी जुयाच्वना, क्लेशातुर मन्तय् बिचय् क्लेश मदुगुलिं अनातुरपिं जुयाच्वना, न्यागू कामगुण मालेगुलिइ उत्सुकपिनि बिचय् उगु मालेगुलिं अनुत्सुक जुयाच्वना ।)

देशनाया अन्त्य आपालं (मन्त) श्रोतापत्तिफलादि प्राप्त जुल ।

थःथितिपिनिगु ल्वापु शान्तजगु खँ क्वचाल ।

सुसुखं बत जीवामो वैरिष्ववैरिणः ।
वैरिषु मनुष्येषु विहरामोऽवैरिणः ॥

सुसुखं बत जीवामः आतुरेष्वनातुराः ।
आतुरेषु मनुष्येषु विहरामोऽनातुराः ॥

सुसुखं बत जीवामः उत्सुकेष्वनुत्सुकाः ।
उत्सुकेषु मनुष्येषु विहरामोऽनुत्सुकाः ॥

कोसलरञ्जो पराजयवत्थु

जयं वेरन्ति इमं धम्मदेसनं सत्था जेतवने विहरन्तो कोसलरञ्जो पराजयं आरब्ध कथेसि ।

सो किर कासिकगामं निस्साय भागिनेय्येन अजातसत्तुना सद्धिं युञ्जन्तो तेन तयो वारे पराजितो ततियवारे विन्तेसि - “अहं खीरमुखम्मि दारकं पराजेतुं नासक्खि, किं मे जीवितेना”ति । सो आहारूपच्छेदं कत्वा मञ्चके निपज्जि । अथस्स सा पवत्ति सकलनगरं पत्थरि । भिक्खू तथागतस्स आरोचेसुं - “भन्ते, राजा किर कासिकगामकं निस्साय तयो वारे पराजितो, सो इदानि पराजित्वा आगतो ‘खीरमुखम्मि दारकं पराजेतुं नासक्खि, किं मे जीवितेना’ति आहारूपच्छेदं कत्वा मञ्चके निपन्नो”ति । सत्था तेसं कथं सुत्वा, “भिक्खवे, जिनन्तोपि वेरं पसवति, पराजितो पन दुक्खं सेतियेवा”ति वत्ता इमं गाथमाह -

“जयं वेरं पसवति, दुक्खं सेति पराजितो ।
उपसन्तो सुखं सेति, हित्वा जयपराजय”न्ति ॥

देसनावसाने बहू सोतापत्तिफलादीनि पापुणिसूति ।

कोशल जुजुया बूगु ख्वं

“त्याःसां वैरभाव दइ.....” धयागु थुगु धर्मदेशना शास्ता जेतवनय च्चनाबिज्यानाः च्वंबलय् कोशल जुजुया पराजयया कारण्य् आज्ञा जुयाबिज्यात ।

भीसं न्यनाः, व काशीया गांया कारणं काय्चा अजातशत्रु नापं युद्ध यानाः स्वक्वतक बुनाः स्वक्वगु पटक्य् बिचाः यात - “जिं दुरुत्वं ख्वाम्ह मचायात त्याके मफुत, छु जि म्वानाच्चनेगु !” वं नयेगु त्याग यानाः खाताय् ग्वःतुल । अले वया

उगु सुचं फुक शहरय् प्रचार जुल । भिक्षुपिसं तथागतयात कन - “भन्ते, जुजुं धार्थे, काशीया गांया कारणं स्वक्वतक ब्रुत, व आः ब्रुनाः ‘दुरुत्वं ख्वाम्ह मचायात त्याके मफुत, छु जि म्वानाः च्वनेगु खः’ धका नयेगु त्याग यानाः खाताय् गवःतुलाच्चन ।” शास्तां इमिगु खँ न्यनाः बिज्याना, “भिक्षुपिं, त्यासां नं वैरभाव दइ, ब्रूसां नं दुःखं हे च्वनिइ” धका धया थुगु गाथा आज्ञा जुयाबिज्यात -

“त्यासां वैरभाव दइ, दुःखं छनिइ ब्रूसां ।
शान्त जुइवं सुखपूर्वकं छनिइ, त्याग यानाः त्याः व ब्रूयात ॥”

(थुगु गाथाय् त्यासां धयागु मेपिन्त त्याकाः वैरभाव जुइ । ब्रूसां धयागु मेपिसं बुकूसां “गुबलय् जिं शत्रुया जनफाः (बिस्सुं वनीगु) स्वेये दइ” धका दुःखं छनिइ । फुक इरियापथय् दुःखपूर्वकं च्वनाच्चनिइ धयागु अर्थ खः । शान्त जुइवं धयागु दुने च्वंगु रागादि क्लेश शान्तम्ह क्षीणाभव त्याः व ब्रूयात त्याग यानाः सुखपूर्वकं छनिइ, फुक इरियापथय् सुखपूर्वकं च्वनाच्चनिइ धयागु अर्थ खः ।)

देशनाया अन्तय् आपालं (मनूत) श्रोतापत्तिफलादि प्राप्त जुल ।

कोशल जुजुया बूगु खँ क्वचाल ।

संस्कृतच्छायाः

जयो वैरं प्रसूते दुःखं शोते पराजितः ।
उपशान्तः सुखं शोते हित्वा जयपराजयौ ॥

पसेनदिकोसलवत्थु

आरोग्यपरमा लाभाति इमं धम्मदेसनं सत्था जेतवने विहरन्तो राजानं पसेनदिकोसलं आरब्ध कथेसि ।

एकस्मिञ्चि समये राजा तण्डुलदोणस्स ओदनं तदुपियेन सूपव्यञ्जनेन भुञ्जति । एकदिवसं भुत्तपातरासो भत्तसम्मदं अविनोदेत्वा सत्थु सन्निकं गत्वा किलन्तरूपो इतो चितो च सम्परिवत्तति, निहाय अभिभूयमानोपि उजुकं निपज्जितुं असक्कोन्तो एकमन्तं निसीदि । अथ नं सत्था आह - “किं, महाराज, अविस्समित्वाव आगतोसी”ति? “आम, भन्ते, भुत्तकालतो पट्टाय मे महादुक्खं होती”ति । अथ नं सत्था, “महाराज अतिबहुभोजनं एवं दुक्खं होती”ति वत्वा इमं गाथमाह -

“मिद्धी यदा होति महग्घसो च, निहायिता सम्परिवत्तसायी ।
महावाराहोव निवापपुट्टो, पुनप्पुनं गब्भमुपेति मन्दो”ति ॥

इमाय गाथाय ओवदित्वा, “महाराज, भोजनं नाम मत्ताय भुञ्जितुं वट्टति। मत्तभोजिनो हि सुखं होती”ति उत्तरि ओवदन्तो इमं गाथमाह -

“मनुजस्स सदा सतीमतो, मत्तं जानतो लद्धभोजने।
तनुकस्स भवन्ति वेदना, सणिकं जीरति आयुपालय”न्ति ॥

राजा गाथं उग्गण्हितुं नासक्खि, समीपे ठितं पन भागिनेय्यं, सुदस्सनं नाम माणवं “इमं गाथं उग्गण्ह, ताता”ति आह। सो तं गाथं उग्गण्हित्वा “किं करोमि, भन्ते”ति सत्थारं पुच्छि। अथ नं सत्था आह - “रज्जो भुञ्जन्तस्स ओसानपिण्डकाले इमं गाथं वदेय्यासि, राजा अत्थं सल्लव्खेत्वा यं पिण्डं छट्ठेस्सति, तस्मिं पिण्डे सित्थगणनाय रज्जो भत्तपचनकाले तत्तके तण्डुले हरेय्यासी”ति। सो “साधु, भन्ते”ति सायम्मि पातोपि रज्जो भुञ्जन्तस्स ओसानपिण्डकाले तं गाथं उदाहरित्वा तेन छट्ठितपिण्डे सित्थगणनाय तण्डुले हापेसि। राजापि तस्स गाथं सुत्वा सहस्सं सहस्सं दापेसि सो अपरेन समयेन नाठिकोदनपरमताय सण्ठहित्वा सुखप्पत्तो तनुसरीरो अहोसि।

अथेकदिवसं सत्थु सन्तिकं गत्त्वा सत्थारं वन्दित्वा आह - “भन्ते, इदानि मे सुखं जातं, मिगम्मि अस्सम्मि अनुबन्धित्वा गणहनसमत्थो जातोमि। पुब्बे मे भागिनेय्येन सद्धिं युद्धमेव होति, इदानि वजीरकुमारिं नाम धीतरं भागिनेय्यस्स दत्त्वा सो गामो तस्सायेव न्हानचुण्णमूलं कत्त्वा दिन्नो, तेन सद्धिं विग्गहो वूपसन्तो, इमिनापि मे कारणेन सुखमेव जातं। कुलसन्तकं राजमणिरतनं नो गेहे पुरिमदिवसे नट्टं, तम्मि इदानि हत्थपत्तं आगतं, इमिनापि मे कारणेन सुखमेव जातं। तुम्हाकं सावकेहि सद्धिं विस्सासं इच्छन्तेन जातिधीतापि नो गेहे कत्ता, इमिनापि मे कारणेन सुखमेव जात”न्ति। सत्था “आरोग्यं नाम, महाराज, परमो लाभो, यथालद्धेन सन्तुट्ठभावसदिसम्मि धनं, विस्साससदिसो च परमा जाति, निब्बानसदिसञ्च सुखं नाम नत्थी”ति वत्त्वा इमं गाथमाह -

“आरोग्यपरमा लाभा, सन्तुट्ठिपरमं धनं।
विस्सासपरमा जाति, निब्बानपरमं सुख”न्ति ॥

देसनावसाने बहू सोतापत्तिफलादीनि पापुणिसूति।

“आरोग्य तःधंगु लाभ खः.....” धयागु थुगु धर्मदेशना शास्ता जेतवनय् च्वनाबिज्यानाः च्वंबलय् जुजु प्रशेनजित कोशलया कारण्य् आज्ञा जुयाबिज्यात ।

छगू इलय् जुजुं छगू द्रोण (निमना वा प्यमना) जाकिया भोजन व उगु अनुसारं सूप ल्वसाः घासाः नापं भोजन याइगु जुयाच्चन । व छन्हुया दिनय् जलपान सिधयेका भोजन क्वमलावं हे शास्तायाथाय् वनाः न्यःम्ह (त्यानुम्ह) जुयाः उखेंथुखे वाथावाथा कनाः सनाच्चन, न्ह्यलं सतेयाःसां नं तप्यंक ग्वःतुले मफयाः छखेलिक्क फयेतुल । अले वयात शास्तां धयाबिज्यात - “छु, महाराज, विश्राम मकासे हे वया ला ?” “खः, भन्ते, नसानिसें जित तःसकं दुःख जुइ ।” अले वयात शास्तां, “महाराज, अति भोजन नलकि थथे दुःख जुइ” धका धयाबिज्याना थुगु गाथा आज्ञा जुयाबिज्यात -

“न्ह्यलंब्वानाः गुबलय् यक्व नइम्ह जुया, घनाः ग्वाराग्वारा तुला घनिइ ।

बँदेलथें यक्व त्त्वंक नकातःम्ह, हानं हानं गर्भय् च्वंविनिइ मूर्ख ॥”^{२०}

थ्व गाथाद्वारा ओवाद बियाः, “महाराज, भोजन धयागु मात्राकथं नयेगु उचित जुइ । मात्रानुसार नइम्हसिया सुख जुइ” धका हानं उपदेश ब्युब्युं थुगु गाथा आज्ञा जुयाबिज्यात -

“न्ह्याबलय् स्मृतिवानम्ह मन्या, मात्रायात सिइका प्राप्त जूगु भोजनय् ।

कम जुइ दुःख वेदना, बिस्तारं जीर्ण यानाः आयु वृद्धि जुइ ॥”^{२१}

जुजुं गाथा सयेके मफुत, लिक्क च्वनाच्चंम्ह काय्चा सुदर्शन धयाम्हा माणवयात “थ्व गाथा सयेकी, बाबु” धका धाल । वं उगु गाथा सयेकाः “छु यायेमाल, भन्ते ?” धका शास्तायाके न्यन । अले वयात शास्तां धयाः बिज्यात - “जुजुया दकले लिपाया जापे नइबलय् थुगु गाथा छु धाः, जुजुं अर्थयात बिचाः यानाः गुगु जापे त्वःतिइ, उगु जापेया जाः ल्यायेखानाः हानं जुजुयात जाथुइगु इलय् उलि जाकि लिक्कया ब्यु ।” वं “साधु, भन्ते” धका सन्ध्या इलय् व सुथे नं जुजुया दकले लिपाया जापे नइबलय् उगु गाथा धयाः वं वाँछ्वःगु जाया जाकि निनाः जाकि लिकायेके बिल । जुजुं नं गाथा न्यनाः वयात द्वःछि ध्यबा बिइकल । वं लिपाया इलय् छमनाति जाकिया जा नयाः सुख प्राप्तम्ह व म्ह याउँम्ह जुल ।

अले छन्हुया दिनय् शास्तायाथाय् लिक्क वनाः शास्तायात वन्दना यानाः धाल - “भन्ते, आः जित सुख जुल, मृगया नापं व सलया नापं लिसे लिसे वनाः ज्वनेगु समर्थ नं दत । न्हापा जि काय्चा नापं युद्ध जक जुइ, आः वजीरकुमारी

^{२०} (प० प० ३२५)

^{२१} (सं० नि० १.१२४)

ध्यामह् म्हाय् भिंचायत बियाः उगु गाँ वयात हे म्वःल्लुयेगु सामानया मूयानाः बिइधुन, व नापं ल्वापु नं शान्त जुइ धुंकल, थ्व कारणं नं जित सुख हे जुल । कुलया राजमणिरत्न जिमिगु छैय् न्हापा मदयावंगु खः, व नं आः ल्हाःतय् वल, थ्व कारणं नं जित सुख हे जुल । छःपिनि श्रावकपिनि नापं विश्वासया इच्छां ज्ञातिधीता नं जिमिगु छैय् हया, थ्व कारणं नं जित सुख जुल ।” शास्तां “आरोग्य धयागु महाराज, परम लाभ खः, प्राप्त जगु अनुसारं सन्तोष जुइगु समानगु धन, विश्वास समानगु परम ज्ञाति, निर्वाण समानगु सुख धयागु मद्दु” धका धया थुगु गाथा आज्ञा जुयाबिज्यात -

“आरोग्य तःधंगु लाभ खः, सन्तोष तःधंगु धन खः ।

विश्वास परम ज्ञाति खः, निर्वाण परम सुख खः ॥”

(थुगु गाथाय् आरोग्य तःधंगु लाभ खः धयागु निरोगी जुइकाः च्वनेगु परम लाभ खः । रोगीपिन्त लाभ दुसां नं अलाभ हे खः, उकिं निरोगीयात फुक लाभ बयाः हे च्वनिइ । उकिं थये धयातःगु - “आरोग्य तःधंगु लाभ खः ।” सन्तोष तःधंगु धन खः धयागु गृहस्थीया बा प्रव्रजितया गुगु बःत प्राप्त जगु थःके दगु खः, उकिं हे लयतानाः सन्तोष जुइगु धयागु मेगु धन स्वया नं परम धन खः । विश्वास परम ज्ञाति खः धयागु माँ जुइमा बा बाँ, गुम्हलिसे विश्वास मद्दु, व ज्ञाति मखुम्ह हे खः । गुम्हसिया ज्ञाति मखुम्ह नापं विश्वास दु, बलिसे सम्बन्ध मदुसां परमोत्तमम्ह ज्ञाति खः । उकिं धयातःगु- “विश्वास परम ज्ञाति खः ।” निर्वाण समानगु सुख धयागु मद्दु, उकिं धयाः बिज्याःगु - निर्वाण परम सुख खः ।)

देशनाया अन्तय् आपालं (मनूत) श्रोतापत्तिफलादि प्राप्त जुल ।

प्रशेनजित कोशलया खँ क्वचाल ।

संस्कृतच्छायाः

आरोग्य परमो लाभः सन्तुष्टिः परमं धनम् ।

विश्वासः परमो ज्ञातिः निर्वाणं परमं सुखम् ॥

अतुलउपासकवत्थु

पोराणमेतन्ति इमं धम्मदेसनं सत्था जेतवने विहरन्तो अतुलं नाम उपासकं आरब्ध कथेसि ।

सो हि सावत्थिवासी उपासको पञ्चसतउपासकपरिवारो एकदिवसं ते उपासके आदाय धम्मस्सवनत्थाय विहारं गन्त्वा रेवतत्थेरस्स सन्तिके धम्मं सोतुकामो हुत्वा रेवतत्थेरं वन्दित्वा निसीदि । सो पनायस्मा पटिसल्लानारामो सीहो विय एकचारो, तस्मा तेन सद्धिं न किञ्चि कथेसि । सो “अयं थेरो न किञ्चि कथेसी”ति कुद्धो उद्दय्य

सारिपुत्तत्थेरस्स सन्तिकं गत्त्वा एकमन्तं ठितो थेरेन “केनत्थेन आगतत्था”ति वुत्ते “अहं, भन्ते, इमे उपासके आदाय धम्मस्सवनत्थाय रेवतत्थेरं उपसङ्गमिं, तस्स मे थेरो न किञ्चि कथेसि, स्वाहं तस्स कुञ्जित्वा इधागतो, धम्मं मे कथेथा”ति आह। अथ थेरो “तेन हि उपासका निसीदथा”ति वत्त्वा बहुकं कत्त्वा अभिधम्मकथं कथेसि। उपासकोपि “अभिधम्मकथा नाम अतिसण्हा, थेरो बहुं अभिधम्ममेव कथेसि, अम्हाकं इमिना को अत्थो”ति कुञ्जित्वा परिसं आदाय आनन्दत्थेरस्स सन्तिकं अगमासि।

थेरेनापि “किं उपासका”ति वुत्ते, “भन्ते, मयं धम्मस्सवनत्थाय रेवतत्थेरं उपसङ्गमिम्हा, तस्स सन्तिके आलापसल्लापमत्तम्मि अलभित्त्वा कुद्धा सारिपुत्तत्थेरस्स सन्तिकं अगमिम्हा, सोपि नो अतिसण्हं बहुं अभिधम्ममेव कथेसि, ‘इमिना अम्हाकं को अत्थो’ति एतस्सापि कुञ्जित्वा इधागमिम्हा, कथेहि नो, भन्ते, धम्मकथ”न्ति। तेन हि निसीदित्त्वा सुणाथाति थेरो तेसं सुविञ्जेय्यं कत्त्वा अप्पकमेव धम्मं कथेसि। ते थेरस्सपि कुञ्जित्वा सत्थु सन्तिकं गत्त्वा वन्दित्त्वा एकमन्तं निसीदिसु, अथ ने सत्था आह - “कस्मा उपासका आगतत्था”ति? “धम्मस्सवनाय, भन्ते”ति। “सुतो पन वो धम्मो”ति? “भन्ते, मयं आदितो रेवतत्थेरं उपसङ्गमिम्हा, सो अम्हेहि सद्धिं न किञ्चि कथेसि, तस्स कुञ्जित्वा सारिपुत्तत्थेरं उपसङ्गमिम्हा, तेन नो बहु अभिधम्मो कथितो, तं असल्लक्खेत्त्वा कुञ्जित्वा आनन्दत्थेरं उपसङ्गमिम्हा, तेन नो अप्पमत्तकोव धम्मो कथितो, तस्सपि कुञ्जित्वा इधागतम्हा”ति।

सत्था तस्स कथं सुत्त्वा, “अतुल, पोरणतो पट्टाय आचिण्णमेवेतं, तुण्हीभूतम्मि बहुकथम्मि मन्दकथम्मि गरहन्तियेव। एकन्तं गरहितब्बोयेव वा हि पसंसितब्बोयेव वा नत्थि राजानोपि एकच्चे निन्दन्ति, एकच्चे पसंसन्ति। महापथविम्मि चन्दिमसूरियेपि आकासादयोपि चतुपरिसमज्जे निसीदित्त्वा धम्मं कथेन्तम्मि सम्मासम्बुद्धं एकच्चे गरहन्ति, एकच्चे पसंसन्ति। अन्धबालानज्झि निन्दा वा पसंसा वा अप्पमाणा, पण्डितेन पन मेधाविना निन्दितो निन्दितो नाम, पसंसितो च पसंसितो नाम होती”ति वत्त्वा इमा गाथा अभासि -

“पोरणमेतं अतुल, नेतं अज्जतनामिव।
निन्दन्ति तुण्हिमासीनं, निन्दन्ति बहुभाणिनं।
मितभाणिम्मि निन्दन्ति, नत्थि लोके अनिन्दितो ॥

“न चाहु न च भविस्सति, न चेतारहि विज्जति।
एकन्तं निन्दितो पोसो, एकन्तं वा पसंसितो ॥

“यं चे विञ्जू पसंसन्ति, अनुविच्च सुवे सुवे।
अच्छिद्वुत्ति मेधाविं, पञ्जासीलसमाहितं ॥

“निक्खं जम्बोनदस्सेव, को तं निन्दितुमरहति।
देवापि नं पसंसन्ति, ब्रह्मणापि पसंसितो”ति ॥

देसनावसाने पञ्चसतापि उपासका सोतापत्तिफले पतिट्टहिंसूति।

अतुल उपासकया खँ

“श्व पुलांगु खँ खः.....” धयागु थुगु धर्मदेशना शास्ता जेतवनय च्वनाविज्यानाः च्वंबलय् अतुल धयाम्ह उपासकया कारण्य् आज्ञा जुयाविज्यात।

श्रावस्तीवासी उम्ह उपासक न्यासःम्ह उपासक परिवार दुम्ह छन्हुया दिनय् इपिं उपासकपिन्त ब्वनाः धर्मोपदेश न्यनेत विहारे वनाः रेवत स्थविरयाथाय् धर्मोपदेश न्यनेगु इच्छा जुयाः रेवत स्थविरयात वन्दना यानाः फयेतुल। उम्ह आयुष्मान् एकान्तवासय् रतम्ह सीहथें याकःचा जुइम्ह खः, उकिं वं छुनं मकन। वं (उपासकं) “श्व स्थविरं छुनं मकन” धका तं पिकया दनाः सारिपुत्र स्थविरयाथाय् वनाः छखेलिकक दनाः च्वनेवं स्थविरं “छाय् वयागु ?” धका धायेवं (न्यनेवं) “भन्ते, जिं थुपिं उपासकपिन्त ब्वनाः धर्मोपदेश न्यनेत रेवत स्थविरयाथाय् वनां स्थविरं जित छुनं मकन, उकिं जिं वयाप्रति तं पिकयाः थन वयाः, धर्मोपदेश जित कना बिज्याहुँ” धका बिन्ति यात। अले स्थविरं “अथेसा उपासकपिं फयेतु” धका धया यक्व ताःहाक यानाः अभिधर्मया खँ कन। उपासकं “अभिधर्मया खँ धयागु अति सुक्ष्मगु खः, स्थविरं यक्व अभिधर्मया खँ हे जक कन, जिमित श्व छुयायेत माःगु खः” धका तं पिकया परिषद्द्यात ब्वनाः आनन्द स्थविरयाथाय् वन।

स्थविरं नं “छु उपासकपिं खः” धका धायेवं, “भन्ते, जिपिं धर्मोपदेश न्यनेत रेवत स्थविरयाथाय् वनाः, वयाथाय् खँलाबला तकं मजुया तं पिकया सारिपुत्र स्थविरयाथाय् वनाः, वं नं जिमित अति सुक्ष्मगु यक्व अभिधर्मया खँ हे जक कन, ‘श्व जिमित छुयायेत माःगु खः’ धका वयाप्रति नं तं पिकया थन वयाः, भन्ते, जिमित धर्मया खँ कनाः बिज्याहुँ।” अथेसा फयेतुना न्यं धका स्थविरं इमित सुबोध जुइगुकथं भतिचा जक धर्मया खँ कन। इपिं स्थविरप्रति नं तं पिकया शास्तायाथाय् वनाः वन्दना यानाः छखेलिक फयेतुल, अले इमित शास्तां धयाः बिज्यात - “छाय् उपासकपिं वयागु खः ?” “धर्मश्रवन यायेत, भन्ते।” “छिमिसं धर्मया खँ न्यने धुन मखुला ?” “भन्ते, जिपिं न्हापां रेवत स्थविरयाथाय् वनाः, वं जिमित छुं नं मकन, वयाप्रति तं पिकया सारिपुत्र स्थविरयाथाय् वनाः, वं जिमित

यक्व अभिधर्मया खँ कन, उगु बिचाःयाये मफया तं पिकया आनन्द स्थविरयाथाय् वनाः, वं नं जिमित भतिचा जक धर्मया खँ कन, वयाप्रति नं तं पिकया थन वयागु खः ।”

शास्तां वया खँ न्यनाः, “अतुल, थ्व न्हापां निसैं चलेजुया वयाच्चंगु खः, सुंक च्वंपिन्त नं, यक्व खँ ल्हाइपिन्त नं व भतिचा जक कनीपिन्त नं निन्दा हे याइ । पूर्णरूपं निन्दा याये बहम्ह व पूर्णरूपं प्रशंसा याये बहम्ह धयाम्ह मदु । जुजुपिन्त नं गुलिसिनं निन्दा याइ, गुलिसिनं प्रशंसा याइ । महापृथ्वीयात नं, चन्द्रसूर्ययात नं, आकाशादियात नं, प्यंगू परिषदया दथुइ फयेतुना धर्मोपदेशयाःम्ह सम्यक्सम्बुद्धयात नं गुलिसिनं निन्दा याइ, गुलिसिनं प्रशंसा याइ । अन्धबालपिनिगु निन्दा व प्रशंसा अप्रमाण खः (थाःगाः मदु), पण्डित विद्वानं निन्दा यायेवं जक निन्दितम्ह हे जुइ, प्रशंसा यायेवं जक प्रशंसितम्ह हे जुइ” धका धया थुपिं गाथात आज्ञा जुयाबिज्यात -

“थ्व पुलांगु खँ खः, अतुल, न थ्व आःतिनि जूगु खः ।

निन्दा याइ सुंक च्वंम्हसित, निन्दा याइ यक्व खँ ल्हाइम्हसित नं ।

भतिचा जक खँ ल्हाइम्हसित नं निन्दा याइ, मदु लोक्य् निन्दा मयाकाच्चंम्ह ॥

“न दत, न दइ, न आ थन दु ।

पूर्णरूपं निन्दितम्ह पुरुष, बा पूर्णरूपं प्रशंसितम्ह ॥

“गुम्हसित यदि विज्ञं प्रशंसा याइ, न्हियान्हिथं न्हाबलय् नं ।

दोष मदुम्ह विद्वान, प्रज्ञाशीलं समाहितम्ह ॥

“लुँयातथें जम्बु खुसिया, सुनां उम्हसित निन्दा याये योग्य जुइ ।

देवतापिसं नं वयात प्रशंसा याइ, ब्रह्मापिसं नं प्रशंसितम्ह जइ ॥”

(थुगु गाथाय् थ्व पुलांगु खँ खः धयागु न्हापां निसैं याःगु थ्व खँ खः । अतुल धयागु उम्ह उपासकया नामं सःतुगु खः । न थ्व आःतिनि जूगु खः धयागु थ्व निन्दा व प्रशंसा थौं आःतिनि उत्पन्न जूगुयें जुइमखु । सुंक च्वंम्हसित धयागु छु थ्व लातायें ख्वोय्थें छु नं मस्युम्हयें सुंक च्वनाः फयेतुनाच्चन धका निन्दा याइ । यक्व खँ ल्हाइम्हसित धयागु छु थ्व फसं कःगु ताइसिमाया हःयें त्यारा त्यारा सःवयेकाच्चन, थव्या खँया सिमाना हे मदु धका निन्दा याइ । भतिचा जक खँ ल्हाइम्हसित नं धयागु छु थ्व लुँहिरायें थःगु वचनयात मती तयाः छगू निगू जक धया सुंक च्वन धका निन्दा याइ । थये सर्वप्रकारं थ्व लोक्य् निन्दा मयाम्ह धयाम्ह मदु धयागु अर्थ खः । न दत धयागु न्हापा नं मदु, लिपा नं दइमखु ।

गुम्हसित यदि विज्ञं धयागु मूर्खतय् निन्दा व प्रशंसा अप्रमाण खः, गुम्हसित पण्डितपिसं न्हियान्हिथं न्हाबलय् निन्दाया कारण व प्रशंसाया कारण सिइका प्रशंसा याइ, ह्वमगंगु शिक्षां बा ह्वमगंगु जीवनवृत्ति (जीविका यापन) युक्त जूगुलिं दोष मदुम्ह (अछिद्र वृत्ति) धर्मज प्रज्ञां युक्तम्ह जुया विद्वान (मेधावी) लौकिक लोकोत्तर प्रज्ञां व चतुपारिशुद्धिशीलं युक्त जुयाः प्रज्ञा शीलं युक्तम्हसित प्रशंसा याइ, उगु छु दोष मदुगु लुँयात च्वलेगु व पाये ज्यूगु जम्बुखुसिया लुँथें सुनां निन्दायाये योग्य जुइ धयागु

अर्थ खः । देवतापिसं नं धयागु देवतां नं पण्डित मन्तयसं नं उम्ह भिक्षुयात उपस्थान याद्, स्तुति याद्, प्रशंसा याद् । न केवल देवमन्थपिसं जक खः, ब्रह्मापिसं नं, भिद्रः चक्रवालाया महाब्रह्मापिसं नं श्व प्रशंसितम्ह हे जुद् धयागु अर्थ खः ।)

देशनाया अन्तय न्यासलं उपासकपिं श्रोतापत्तिफलय् प्रतिस्थित जुल ।

अतुल उपासकया खँ क्वचाल ।

संस्कृतच्छायाः

पुराणमेतद् अतुल ! नैतदद्यतनमिव ।
निन्दन्ति तूष्णीमासीनं निन्दन्ति बहुभाषिणम् ।
मितभाषिणमपि निन्दन्ति नास्ति लोकेऽनिन्दितः ॥

न चाभूत् न च भविष्यति न तैवात्र विद्यते ।
एकान्तं निन्दितः पुरुषः एकान्तं वा प्रशंसितः ॥

यं चेत् विज्ञाः प्रशंसन्ति अनुविच्य श्वः श्वः ।
अच्छिन्नवृत्तिं मेधाविनं प्रजाशीलसमाहितम् ॥

निष्कं जम्बूनदस्येव कस्तं निन्दितुमर्हति ।
देवा अपि तं प्रशंसन्ति ब्रह्मणापि प्रशंसितः ॥

पोट्टिलत्थेरवत्थु

योगा वेति इमं धम्मदेसनं सत्था जेतवने विहरन्तो पोट्टिलं नाम थेरं आरब्ध कथेसि ।

सो किर सत्तन्नम्पि बुद्धानं सासने तेपिटको पञ्चन्नं भिक्खुसतानं धम्मं वाचेसि । सत्था चिन्तेसि - “इमस्स भिक्खुनो ‘अत्तनो दुक्खनिस्सरणं करिस्सामी’ति चित्तम्पि नत्थि संवेजेस्साभि न”न्ति । ततो पट्टाय तं थेरं अत्तनो उपट्टानं आगतकाले “एहि, तुच्छपोट्टिल, वन्द, तुच्छपोट्टिल, निसीद, तुच्छपोट्टिल, याहि, तुच्छपोट्टिला”ति वदति । उट्टाय गतकालेपि “तुच्छपोट्टिलो गतो”ति वदति । सो चिन्तेसि - “अहं साट्टुकथानि तीणि पिटकानि धारेमि, पञ्चन्नं भिक्खुसतानं अट्टारस महागणे धम्मं वाचेमि, अथ पन मं सत्था अभिक्खणं, ‘तुच्छपोट्टिला’ति वदेति, अट्टा मं सत्था ज्ञानादीनं अभावेन एवं वदेती”ति । सो उप्पन्नसंवेगो “दानि अरञ्जं पविसित्वा समणधम्मं करिस्सामी”ति सयमेव पत्तचीवरं संविदहित्वा पच्चूसकाले सब्बपच्छा धम्मं उग्गण्हित्वा निक्खमन्तेन भिक्खुना सद्धिं निक्खमि । परिवेणे निसीदित्वा सज्जायन्ता नं “आचरियो”ति न

सल्लक्खेसुं। सो वीसयोजनसतमग्गं गत्वा एकस्मिं अरञ्जावासे तिस भिक्खू वसन्ति, ते उपसङ्कमित्वा सङ्कथेरं वन्दित्वा, “भन्ते, अवस्सयो मे होथा”ति आह। आवुसो, त्वं धम्मकथिको, अम्हेहि नाम तं निस्साय किञ्चि जानितब्बं भवेय्य, कस्मा एवं वदेसीति? मा, भन्ते, एवं करोथ, अवस्सयो मे होथाति। ते पन सब्बे खीणासवाव। अथ नं महाथेरो “इमस्स उग्गहं निस्साय मानो अत्थियेवा”ति अनुथेरस्स सन्तिकं पहिणि। सोपि नं तथेवाह। इमिना नीहारेन सब्बेपि तं पेसेन्ता दिवाट्टाने निसीदित्वा सूचिकम्मं करोन्तस्स सब्बनवकस्स सत्तवस्सिकसामणेरस्स सन्तिकं पहिणिसु। एवमस्स मानं नीहरिंसु।

सो निहतमानो सामणेरस्स सन्तिके अज्जलिं पग्गहेत्वा “अवस्सयो मे होहि सप्पुरिसा”ति आह। अहो, आचरिय, किं नामेतं कथेथ, तुम्हे महल्लका बहुस्सुता, तुम्हाकं सन्तिके मया किञ्चि कारणं जानितब्बं भवेय्याति। मा एवं करि, सप्पुरिस, होहियेव मे अवस्सयोति। भन्ते, सचेपि ओवादक्खमा भविस्सथ, भविस्सामि वो अवस्सयोति। होमि, सप्पुरिस, अहं “अग्गिं पविसा”ति वुत्ते अग्गिं पविसामियेवाति। अथ नं सो अविदूरे एकं सरं दस्सेत्वा, “भन्ते, यथानिवत्थपारुतोव इमं सरं पविसथा”ति आह। सो हिस्स महग्घानं दुपट्टचीवरानं निवत्थपारुतभावं जत्वापि “ओवादक्खमो नु खो”ति वीमंसन्तो एवमाह। थेरोपि एकवचनेनेव उदकं ओतरि। अथ नं चीवरकण्णानं तेमितकाले “एथ, भन्ते”ति वत्वा एकवचनेनेव आगन्त्वा टितं आह - “भन्ते, एकस्मिं वम्मिके छ छिद्धानि, तत्थ एकेन छिद्देन गोधा अन्तो पविट्टा, तं गण्हितुकामो इतरानि पञ्च छिद्धानि थकेत्वा छट्ठं भिन्दित्वा पविट्टछिद्देनेव गण्हाति, एवं तुम्हेपि छट्ठारिकेसु आरम्मणेसु सेसानि पञ्चद्वारानि पिधाय मनोद्वारे कम्मं पट्टपेथा”ति। बहुस्सुतस्स भिक्खुनो एत्तकेनेव पदीपुज्जलनं विय अहोसि। सो “एत्तकमेव होतु सप्पुरिसा”ति करजकाये जाणं ओतारेत्वा समणधम्मं आरभि।

सत्था वीसयोजनसतमत्थके निसिन्नोव तं भिक्खुं ओलोकेत्वा “यथेवायं भिक्खु भूरिपञ्जो एवमेवं अनेन अत्तानं पतिट्टापेतुं वट्टती”ति चिन्तेत्वा तेन सद्धिं कथेन्तो विय ओभासं फरित्वा इमं गाथमाह -

“योगा वे जायती भूरि, अयोगा भूरिसङ्खयो।
एतं देधापथं जत्वा, भवाय विभवाय च।
तथात्तानं निवेसेय्य, यथा भूरि पवइती”ति ॥

देसनावसाने पोट्टिलत्थेरो अरहन्ते पतिट्टहीति।

पोट्टिल स्थविरया खँ

“योगं पूर्णं जुड प्रज्ञा.....” धयागु थुगु धर्मदेशना शास्ता जेतवनय् च्वनाबिज्याना: च्वंबलय् पोट्टिल धयाम्ह स्थविरया कारण्य् आज्ञा जुयाबिज्यात ।

भ्मिसं न्यना:, व न्हय्म्ह (७ म्ह) बुद्धपिनिगु शासनय् त्रिपिटकधर जुया: न्यास: भिक्षुपिन्त धर्म ब्वंकल । शास्तां बिचा: याना बिज्यात - “श्व भिक्षु थ:गु दु:ख मुक्त जुड’ धका मन हे मनु श्वयात संवेजित याये ।” उबलय् निसें व स्थविरयात थ:गु उपस्थानया नितिं वडबलय् “वा, तुच्छम्ह (फुसुलुम्ह) पोट्टिल, वन्दना या, तुच्छम्ह पोट्टिल, फयेतु, तुच्छम्ह पोट्टिल, हँ, तुच्छम्ह पोट्टिल” धका आज्ञा जुयाबिज्यात । दना: वनिडबलय् नं “तुच्छम्ह पोट्टिल वन” धका आज्ञा जुया बिज्यात । वं बिचा: यात - “जिं अर्थकथासहित स्वंगू पिटक वयेकातया, न्यास: भिक्षुपिन्त व भिंंच्यागु महागणयात धर्म स्यनाच्च्वना, अथेनं जित शास्तां न्ह्याबलय्, ‘तुच्छम्ह पोट्टिल’ धका धयाच्च्वन, अवश्य नं जिंके ध्यानादिया अभावया कारणं शास्तां थये धयाबिज्यागु जुड ।” वया संवेग उत्पन्न जुया: “आ: जङ्गलय् दुहाँवना: श्रमणधर्म पालन याये” धका थ:म्हं हे पात्र व चीवर व्यवस्था याना: सुथ न्हापनं दकले लिपा धर्म स्यना: पिहाँवम्ह भिक्षु नापं पिहाँवल । परिवेण्य् फयेतुना: पाठयाना च्वंपिसं वयात “आचार्य” धका बिचा: मयात । व नीगू योजन लँ वना: छगू आरण्यक आवासय् स्वीम्ह भिक्षुपिं च्वनाच्च्वन, इमिथाय् लिक्क वना: सङ्गस्थविरयात वन्दना याना: “भन्ते, जित आधार जुया बिज्याहँ” धका बित्ति यात । आवुसो, छ धर्मकथिक ख:, जिमिसं जकं छंगु आधारं छुं नं सिइकेमाल, छाय् थये धयागु ख: ? भन्ते, थये याना: बिज्यायेमते, जित आधार जुया बिज्याहँ । इपिं सकलें क्षीणास्रवपिं ख: । अले वयात महास्थविरं “श्वया सयेकात:गुलिं याना: अभिमान दनि” धका अनुस्थविरयाथाय् छवल । वं नं वयात अथे हे धाल । थुकथं हे फुकसिनं वयात चिइका छ्वछ्वं न्हिनय् च्वनेगु थासय् फयेतुना चीवर सुयाच्च्वम्ह दकले क्वकालिम्ह न्हय्दँ दुम्ह श्रामणेरयाथाय् छवल । थुकथं वया अभिमान मन्त ।

व अभिमान मदयेधुंका: श्रामणेरयाथाय् लिक्क ल्हा: ज्वजलपा याना: “जित आधार जुया ब्यु सत्पुरुष” धका धाल । अहो, आचार्य, छु धयागु श्व, छ:पिं थकालीम्ह ख:, बहुभ्रतम्ह ख:, छ:पिंके जकं जिं छुं नं कारण सिइकेमा: । थये यायेमते, सत्पुरुष, जित आधार हे जुयाब्यु । भन्ते, यदि ओवादय् च्वनेगु ख:सा, जि छ:पिनिगु आधार जुड । च्वने, सत्पुरुष, जित “मिं दुहाँ हँ” धका धा:सा मिं हे दुहाँ वने । अले वयात श्रामणेरं तापा: मज्जू थासय् छगू पुखु क्यना:, “भन्ते, गथे

चीवर पुना पारुपन यानातःगु खः, अथे हे श्व पुखुलिइ दुहाँ हूँ” धका धाल । भ्रामणोरं वया थिकेगु निबःदुगु चीवर पुनातःगुभाव स्यसां नं “आज्ञा पालन याइम्ह खःला ?” धका परीक्षण यायेत थथे धाल । स्थविरं नं छसलं हे लखय् क्वहाँवन । अले वया चीवरया च्वः प्याबल्य् “बिज्याहूँ, भन्ते” धका धायेवं छसलं हे वयाः दनाचवंम्हसित धाल - “भन्ते, छगू इमुचिया चा द्वय् खुप्वाः ह्वःत दु, अन छप्वाः प्वालं म्हालिकाय्चा छम्ह दुने दुहाँवन, वयात ज्वनेगु इच्छां मेगु न्याप्वाः व्हःत चिना खुगूगु व्हः तच्छ्यानाः दुहाँवंगु व्हःतं हे लाना काइ, थथे छःपिंसं नं खुगू द्वारया आरम्भणाय् ल्यं दुगु न्यागू द्वारत चिनाः मनोद्वारय् ज्या यानाः बिज्याहूँ ।” बहुश्रुतम्ह भिक्षुयात थुलिं हे मत च्याकेथे जुल । वं “थथे हे जुइमा, सत्पुरुष” धका लखं बनेज्गु शरीरय् (करजकाय) ज्ञान दुत छ्वयाः भ्रमणधर्म आचरण यायेगु शुरुयात ।

शास्ता सःछि व नीगू योजन तापाक फयेतुना बिज्याना हे उम्ह भिक्षुयात स्वयाः “श्व थथे हे खः, भिक्षु, प्रज्ञावान जुइ, थथे हे ज्ञानं थःत प्रतिस्थापित यायेगु उचित खः” धका बिचाः याना व नापं खँ ल्हायेथे रश्मी फैलय् यानाः थुगु गाथा आज्ञा जुयाबिज्यात -

“योगं पूर्णं जुइ प्रज्ञा, अयोगं प्रज्ञा नाश जुइ ।
श्व निका लैयात सिइका, वृद्धि व हानीयात ।
अथे थःत तयेमाः, गथे प्रज्ञा वृद्धि जुइ ॥”

(थुगु गाथाय् योगं धयागु स्वीच्यागु आरम्भणाय् बांलाक ध्यान तयेगु खः । प्रज्ञा धयागु पृथ्वी समानं चकंगु प्रज्ञाया हे नां खः । नाश धयागु विनाश खः । श्व निका लैयात धयागु श्व योग व अयोगयात । वृद्धि व हानीयात धयागु वृद्धिया नितिं व अवृद्धिया नितिं । अथे धयागु गथे श्व प्रज्ञा धका कयातःगु प्रज्ञा वृद्धि जुइ, थथे थःत तयेमाः धयागु अर्थ खः ।)

देशनाया अन्तय् पोट्टिल स्थविर अर्हत्त्वय् प्रतिस्थित जुल ।

पोट्टिल स्थविरया खँ क्वचाल ।

संस्कृतच्छायाः

योगात् वै जायते भूरि अयोगाद् भूरिसंक्षयः ।
एतं द्वेषापथं ज्ञात्वा भवाय विभवाय च ।
तथाऽऽत्मानं निवेशयेद् यथा भूरि प्रवर्धते ॥

एकदिवसं किरको पुरिसो एकं तण्डुलनाळिञ्च पुटकभत्तञ्च कहापणसहस्सञ्च गहेत्वा “नदिं तरिस्सामी”ति ओतिण्णो नदिमज्झं पत्वा तरितुं असक्कोत्तो तीरे ठिते मनुस्से एवमाह — “अम्भो, मम हत्थे एका तण्डुलनाळि पुटकभत्तं कहापणसहस्सञ्च अत्थि, इतो यं मद्दं रुच्चति, तं दस्सामि। यो सक्कोति, सो मं उत्तारेतू”ति। अथेको थामसम्पन्नो पुरिसो गाळ्हं निवासेत्वा नदिं ओगाहेत्वा तं हत्थे गहेत्वा परतीरं उत्तारेत्वा “देहि मे दातब्ब”न्ति आह। “सो तण्डुलनाळिं वा पुटकभत्तं वा गणहाही”ति। “सम्म, अहं जीवितं अगणेत्वा तं उत्तारेसिं, न मे एतेहि अत्थो, कहापणं मे देही”ति। अहं “इतो मद्दं यं रुच्चति, तं दस्सामी”ति अवचं, इदानि मद्दं यं रुच्चति, तं दम्मि, इच्छन्तो गणहाति। सो समीपे ठितस्स एकस्स कथेसि। सोपि तं “एस अत्तनो रुच्चनकं तव देति, गणहा”ति आह। सो “अहं न गण्हिस्सामी”ति तं आदाय विनिच्छयं गन्त्वा विनिच्छयामच्चानं आरोचेसि। तेपि सब्बं सुत्वा तथेवाहंसु। सो तेसं विनिच्छयेन अतुट्ठो रज्जो सन्निकं गन्त्वा तमत्थं आरोचेसि। राजापि विनिच्छयामच्चे पक्कोसापेत्वा तेसं सन्निके उभिन्नं वचनं सुत्वा विनिच्छित्तुं अजानन्तो अत्तनो जीवितं पहाय नदिं ओतिण्णं परज्जापेसि।

तस्मिं खणे रज्जो माता चलाकदेवी नाम अविदूरे निसिन्ना अहोसि। सा रज्जो दुब्बिनिच्छित्तभावं जत्वा “तात, इमं अडुं जत्वाव सुट्टु विनिच्छित”न्ति आह। “अम्म, अहं एत्तकं जानामि। सचे तुम्हे उत्तरितरं जानाथ, तुम्हेव विनिच्छिन्था”ति। सा “एवं करिस्सामी”ति वत्वा तं पुरिसं पक्कोसापेत्वा “एहि, तात, तव हत्थगतानि तीणिपि भूमियं ठपेही”ति पटिपाटिया ठपापेत्वा “तात, त्वं उदके वुहमानो इमस्स किं कथेसी”ति पुच्छित्वा “इदं नामय्ये”ति वुत्ते “तेन हि तव रुच्चनकं गणहा”ति आह। सो सहस्सत्थविकं गण्हि। अथ नं सा थोकं

22 (बुद्धिया अर्थ उमङ्गातक नेपाली अनुवाद यानातः गु सप्त्या पेज नं. ८७ पृ ५ ।)

गतकाले पक्कोसापेत्वा “तात, सहस्सं ते रुच्चती”ति पुच्छित्वा “आम, रुच्चती”ति वुत्ते “तात, तथा इतो यं मद्दं रुच्चति, तं दस्सामी”ति इमस्स वुत्तं, न वुत्त”न्ति पुच्छित्वा “वुत्तं देवी”ति वुत्ते “तेन हि इमं सहस्सं एतस्स देही”ति वत्त्वा दापेसि। सो रोदन्तो परिदेवन्तो अदासि। तस्मिं खणे राजा अमच्चा च तुस्सित्वा साधुकारं पवत्तयिंसु। ततो पट्टाय तस्सा पण्डितभावो सब्बत्थ पाकटो जातो।

चलाकदेवी

छन्हुया दिनय्, छम्ह मन् जाकि छप्वः, थुयातःगु जा छप्वः व द्वछि ध्येबा छप्वः ज्वनाः ‘खुसि तरे जुइ’ धका क्वहाँ वनाः खुसिया दथुइ थ्यंबलय् तरे जुइ मफयाः पारि दनाच्चपिं मन्तयत् थथे धाल - “भो! पुरुषपिं, जिगु ल्हातय् जाकि छप्वः, थुयातःगु जा छप्वः व द्वछि ध्येबा प्वः छप्वः दु। थुपिं मध्ये जित गुगु यः, उगु छिमित बिइ। सुना फु, वं जित खुसि छिकाः ब्यु।” अन छम्ह बल्लाम्ह मन्तं वसः कसेयानाः खुसिइ लाल कयाः वया ल्हाः ज्वनाः पारिइ तयाः “जित बिइमाःगु बिया दिसँ” धका धाल। वं “जाकिया प्वः वा थुया तयागु जाया प्वः का” धका धाल। “पासा, जिं ज्यानयात वास्ता मयासे छन्त तरे यानाः बिया। जित थुपिं माःगु मद्दु। जित ध्येबा बिया दिसँ।” “जिं थुपिं मध्ये छु यः ‘उगु बिइ’ धका धयागु खः। आः जित छु यः, उगु बिइ। यःसा का।” वं न्त्यःने दनाच्चम्ह छम्ह मन्तयात धाल। वं नं वयात “वं थःत यःगु छन्त बिइ। उगु का” धका धाल। वं “जिं उगु कायेमखु” धका धयाः वयात व्वनाः न्याय याइगु थासय् वनाः न्याय याइपिं मन्त्रीपिन्त धाल। इमिसं नं उगु खँ फुक न्यनाः अथे हे धाल। व मन् इमिगु न्यायलय् असंतुष्ट जुयाः जुजुया न्त्यःने वनाः उगु खँ बित्ति यात। जुजुं नं उगु न्याय यापिं मन्त्रीतयत् सःतके बियाः इमि न्त्यःने निम्हसिया खँ न्यनाः न्याय बिइ मफयाः (न्याय याये मसयाः) “थःगु ज्यानयात त्याग यानाः खुसिइ क्वहाँ वनाम्हसित छाय् बुकागु खः ?”

उबलय् जुजुया माँ चलाकदेवी धयाम्ह लिक फयेतुनाच्चंगु जुयाच्चन। वं जुजुं बांलाक न्याय मयागु सिइकाः “बाबु, थव मुदायात बांलाक सिइकाः निर्णय यानागु खःला ?” धका धाल। “माँ, जि थुलि जक स्पू। यदि छःपिसं थव स्वयानं मेगु स्पूसा, छःपिसं हे न्याय यानाः दिसँ।” वं “जिं थथे याये” धका उम्ह मन्तयात सःतके छ्वयाः “बाबु, छ थन वा। छगु ल्हातय् च्वंगु स्वप्वः प्वलं बैय् ति” धका छसिंकथं बैय् तय्के बियाः “बाबु, छ लः न्त्यानाच्चंबलय् वयात छु धयागु खः”

धका न्यनेवं “थथे धयागु खः” धका धायेवं “अथेसा छन्त यःगु का” धका धाल । वं द्वछि ध्यबा दुगु प्वः काल । अले वयात जुजुया माँमं भतिचा वनेवं सःताः “बाबु, छन्त द्वछि ध्यबा दुगु प्वः यः ला” धका न्यनेवं “यः जित यः” धका धायेवं “बाबु, छं ‘थुपिं मध्ये जित गुगु यः, उगु बिइ’ धका वयात धया कि मधया” धका न्यनेवं “धया, देवी” धका धायेवं “अथेसा श्व द्वछि ध्यबा दुगु प्वः वयात ब्यु” धका वयात बिइके बिल । वं ख्वयाः विलाप यानाः बिल । उबलय् जुजु व मन्त्रीपिं लय्तायाः साधुकार बिल । उबलय्निसें जुजुया माँया विदुषीभाव (पण्डितभाव) फुक थासय् न्यनावन ।

नेपाली अर्थ

एकदिन एक जना पुरुषले चामलको पोको, पकाएको भातको पोको र एक हजार कार्षापणको पोको लिएर ‘नदी पार गर्नेछु’ भनी ओर्लिएर नदीको विचमा पुग्दामा तर्न नसकेर पारिमा उभिएका मानिसहरूलाई यसरी भन्यो – “हे! पुरुषहरू मेरो हातमा एउटा चामलको पोको, पाकेको भातको पोको र हजार कार्षापणको पोको छ। यसबाट मलाई जे मनपर्छ। त्यो तिमीहरूलाई दिनेछु। जसले सक्छ, उसले मलाई नदी तराऊ” भनी। त्यहाँ एक जना बलले युक्त पुरुषले लुगा कतेर नदीमा तैरिएर उसको हात समातेर पारिपट्टि उतारेर “देऊ मलाई दिनुपर्ने।” भनी भन्यो। उसले “चामलको पोको वा पकाएको भातको पोको लिनु” भनी भन्यो। “साथी, म ज्यानलाई वास्ता नगरी तिमीलाई उतारेको हुँ। मलाई यी चाहिँदैन। मलाई पैसा देऊ।” “मैले यसबाट जे मनपर्छ ‘त्यो दिन्छु’ भनी भनेको थिएँ। अहिले मलाई जे इच्छा छ त्यो दिन्छु। इच्छा भए लिनु।” उसले अगाडि उभिएको एक जनालाई भन्यो। उसले पनि उसलाई “उसले आफूलाई इच्छा भएको तिमीलाई दिन्छ। त्यो लिनु” भनी भन्यो। उसले “म त्यो लिनेछैन” भनी उसलाई लिएर छिनोफानो गर्ने ठाउँमा गएर छिनोफानो गर्ने मन्त्रीहरूलाई भन्यो। तिनीहरूले पनि त्यो सबै कुरा सुनेर त्यस्तै नै भने। ऊ तिनीहरूको छिनोफानोमा असन्तोष भएर राजाको सामु गएर त्यो कुरा विन्ती गन्यो। राजाले पनि त्यो छिनोफानो गर्ने मन्त्रीहरूलाई बोलाउन लगाएर तिनीहरूको सामु दुवैको कुरा सुनेर छिनोफानो गर्न नजानेर “आफ्नो ज्यानलाई त्याग गरेर नदीमा ओर्लिनेलाई किन पराजय गरायौ?”

त्यसबेला राजमाता चलाकदेवी भन्ने नजिकै बसिरहेकी थिइन्। उनीले राजाले राम्ररी छिनोफानो नगरेको जानेर “बाबु, यो मुद्दा जानेर नै राम्रोसित निर्णय गरेको हो?” भनिन्। “आमा, म यति मात्र जान्दछु। यदि तपाईं त्यो भन्दा अरु जान्नुहुन्छ

भने तपाईं नै छिनोफानो गरिदिनुहोस्।” उनीले “म यसरी गर्छु” भनेर त्यो पुरुषलाई बोलाउन लगाएर “बाबु, तिमी आऊ। तिम्रो हातमा भएको तीनैवटा पोको भुँइमा राख्” भनी क्रमशः राख्न लगाएर “बाबु, तिमीले पानी बगिरहेको बेलामा उसलाई के भनी भनेका थियौ” भनी सोध्दा ‘यो’ भनी भन्दा “त्यसो भए तिमीलाई मनपर्ने लिनु” भनी भनिन्। उसले हजार पैसा भएको पोको लियो। त्यसपछि उसलाई उनीले अलिकति गएको बेलामा बोलाएर “बाबु, तिमीलाई हजार मनपर्छ” भनी सोध्दा “हो, मलाई मनपर्छ” भनी भन्दा “बाबु, तिमीले ‘यसबाट मलाई जुन मनपर्छ त्यो दिन्छु’ भनी उसलाई भनेको वा भनेको छैनौ” भनी सोध्दा “भनेको छु, देवी” भन्दा “त्यसो भए यो हजारको पोको उसलाई दिनु” भनी उसलाई दिन लगाइन्। उसले रुँदै विलाप गर्दै दियो। त्यसबेला राजा र मन्त्रीहरू हर्षित भएर साधुकार दिए। त्यसबेलादेखि उनीको पण्डितभाव सबै ठाउँमा फैलियो।

नाच्चन्तं निकतिप्पञ्जोति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो चीवरवड्डकं भिक्खु आरब्ध कथेसि। एको किर जेतवनवासिको भिक्खु यंकिञ्चि चीवरे कत्तब्बं छेदनघट्टनविचारणसिब्बनादिकं कम्मं, तत्थ सुकुसलो।

सो ताय कुसलताय चीवरं वड्ढेति, तस्मा “चीवरवड्डको” त्वेव पञ्जायित्थ। किं पनेस करोतीति? जिण्णपिलोतिकामु हत्थकम्मं दस्सेत्वा सुफस्सिकं मनापं चीवरं कत्वा रजनपरियोसाने पिट्टोदकेन रजित्वा सङ्घेन घंसित्वा उज्जलं मनुज्जं कत्वा निक्खिपति। चीवरकम्मं कातुं अजानन्ता भिक्खू अहते साटके गहेत्वा तस्स सन्तिकं आगन्त्वा “मयं चीवरं कातुं न जानाम, चीवरं नो कत्वा देथा”ति वदन्ति। सो “चीवरं आवुसो करियमानं चिरेन निट्ठाति, मया कतचीवरमेव अत्थि, इमे साटके ठपेत्वा तं गण्हित्वा गच्छथा”ति नीहरित्वा दस्सेति। ते तस्स वण्णसम्पत्तिमेव दिस्वा अन्तरं अजानन्ता “थिर”न्ति सञ्जाय अहतसाटके चीवरवड्डकस्स दत्वा तं गण्हित्वा गच्छन्ति। तं तेहि थोकं किलिड्डकाले उण्होदकेन धोवियमानं अत्तनो पकतिं दस्सेति, तत्थ तत्थ जिण्णट्टानं पञ्जायति, ते विष्पटिसारिनो होन्ति। एवं आगतागते पिलोतिकाहि वञ्चेन्तो सो भिक्खु सब्बत्थ पाकटो जातो।

यथा चेस जेतवने, तथा अञ्जतरस्मिं गामकेपि एको चीवरवड्डको लोकं वञ्चेति। तस्स सम्भत्ता भिक्खू “भन्ते, जेतवने किर एको चीवरवड्डको एवं लोकं वञ्चेती”ति आरोचेसुं। अथस्स एतदहोसि “हन्दाहं, तं नगरवासिकं वञ्चेमी”ति पिलोतिकचीवरं अतिमनापं कत्वा सुरत्तं रजित्वा तं पारुपित्वा जेतवनं अगमासि। इतरो तं दिस्वाव लोभं उप्पादेत्वा “भन्ते, इमं चीवरं तुम्हेहि कत”न्ति पुच्छि। “आमावुसो”ति। “भन्ते, इमं चीवरं मय्हं देथ, तुम्हे अज्जं लभिस्सथा”ति? “आवुसो, मयं गामवासिका दुल्लभपच्चया, इमाहं तुय्हं दत्वा अत्तना किं पारुपिस्सामी”ति? “भन्ते, मम सन्तिके अहतसाटका अत्थि, ते गहेत्वा तुम्हाकं चीवरं करोथा”ति।

“आवुसो, मया एत्थ हत्थकम्मं दस्सितं, तयि पन एवं वदन्ते किं सक्का कातुं, गण्हाहि न”न्ति तस्स पिलोतिकचीवरं दत्वा अहतसाटके आदाय तं वञ्चेत्वा पक्कामि। जेतवनवासिकोपि तं चीवरं पारुपित्वा कतिपाहच्चयेन उण्होदकेन धोवन्तो जिण्णपिलोतिकभावं दिस्वा लज्जितो “गामवासिचीवरवड्डकेन किर जेतवनवासिको वञ्चितो”ति तस्स वञ्चितभावो सङ्गमज्जे पाकटो जातो।

^{२३} [जातक नं. ३८] जातं भूतं अतीतं भगवतो चरियं, तं कीयति कथीयति एतेनाति जातकं।

अथेकदिवसं भिक्षू धम्मसभायं तं कथं कथेन्ता निसीदिसु। सत्था आगन्त्वा “काय जुत्थ, भिक्खवे, एतरहि कथाय सन्निसिन्ना”ति पुच्छि। ते तमत्थं आरोचेसुं। सत्था “न, भिक्खवे, जेतवनवासी चीवरवड्डको इदानेव अज्जे वज्जेति, पुब्बेपि वज्जेसियेव। न गामवासिकेनापि इदानेव एस जेतवनवासी चीवरवड्डको वज्चितो, पुब्बेपि वज्चितोयेवा”ति वत्वा अतीतं आहरि।

अतीते एकस्मिं अरज्जायतने बोधिसत्तो अज्जतरं पदुमसरं निस्साय टिते वरणरुक्खे रुक्खदेवता हुत्वा निब्बत्ति। तदा अज्जतरस्मिं नातिमहन्ते सरे निदाघसमये उदकं मन्दं अहोसि, बहू चेत्थ मच्छा होन्ति। अथेको बको ते मच्छे दिस्वा “एकेन उपायेन इमे मच्छे वज्जेत्वा खादिस्सामी”ति गन्त्वा उदकपरियन्ते चिन्तेन्तो निसीदि। अथ नं मच्छा दिस्वा “किं, अय्य, चिन्तेन्तो निसिन्नोसी”ति पुच्छिसु। “तुम्हाकं चिन्तेन्तो निसिन्नोम्ही”ति।

“किं अम्हाकं चिन्तेसि, अय्या”ति? “इमस्मिं सरे उदकं परित्तं, गोचरो मन्दो, निदाघो च महन्तो, इदानिमे मच्छा किं नाम करिस्सन्ती”ति तुम्हाकं चिन्तेन्तो निसिन्नोम्ही”ति। “अथ किं करोम, अय्या”ति? “तुम्हे सचे मय्हं वचनं करेय्याथ, अहं वो एकेकं मुखतुण्डकेन गहेत्वा एकं पञ्चवण्णपदुमसज्जत्रं महासरं नेत्वा विस्सज्जेय्य”न्ति। “अय्य, पटमकप्पिकतो पट्टाय मच्छानं चिन्तनकवको नाम नत्थि, त्वं अम्हेसु एकेकं खादितुकामोसी”ति। “नाहं तुम्हे मय्हं सदहन्ते खादिस्सामि”। “सचे पन सरस्स अत्थिभावं मय्हं न सदहथ, एकं मच्छं मया सद्धिं सरं पत्तिस्तुं पेसेथा”ति। मच्छा तस्स सदहित्वा “अयं जलेपि थलेपि समत्थो”ति एकं काळमहामच्छं अदंसु “इमं गहेत्वा गच्छथा”ति। सो तं गहेत्वा नेत्वा सरे विस्सज्जेत्वा सब्बं सरं दरसेत्वा पुन आनेत्वा तेसं मच्छानं सन्तिके विस्सज्जेसि। सो तेसं मच्छानं सरस्स सम्पत्तिं वण्णेसि। ते तस्स कथं सुत्वा गन्तुकामा हुत्वा “साधु, अय्य, अम्हे गण्हित्वा गच्छाही”ति आहंसु।

बको पटमं तं काळमहामच्छमेव गहेत्वा सरतीरं नेत्वा सरं दरसेत्वा सरतीरे जाते वरणरुक्खे निलीयित्वा तं विटपन्तरे पक्खिपित्वा तुण्डेन विज्जन्तो जीवितक्खयं पापेत्वा मंसं खादित्वा कण्टके रुक्खमूले पातेत्वा पुन गन्त्वा “विस्सट्ठो, मे सो मच्छो, अज्जो आगच्छतू”ति एतेनुपायेन एकेकं गहेत्वा सब्बे मच्छे खादित्वा पुन आगतो एकं मच्छम्पि नादस। एको पनेत्थ कक्कटको अवसिट्ठो। बको तम्पि खादितुकामो हुत्वा “भो, कक्कटक, मया सब्बेते मच्छा नेत्वा पदुमसज्जत्रे महासरे विस्सज्जिता, एहि तम्पि नेस्सामी”ति। “मं गहेत्वा गच्छन्तो कथं गण्हिस्ससी”ति? “डंसित्वा गण्हिस्सामी”ति। “त्वं एवं गहेत्वा गच्छन्तो मं पातेस्ससि, नाहं तथा सद्धिं गमिस्सामी”ति। “मा भायि, अहं तं सुग्गहितं गहेत्वा गमिस्सामी”ति। कक्कटको चिन्तेसि “इमस्स मच्छे नेत्वा सरे

विस्सज्जनं नाम नत्थि। सचे पन मं सरे विस्सज्जेस्सति, इच्चेतं कुसलं। नो चे विस्सज्जेस्सति, गीवमस्स छिन्दित्वा जीवितं हरिस्सामी”ति।

अथ नं एवमाह “सम्म बक, न खो त्वं सुग्गहितं गहेतुं सक्खिस्ससि, अम्हाकं पन गहणं सुग्गहणं, सचाहं अळेहि तव गीवं गहेतुं लभिस्सामि, तव गीवं सुग्गहितं कत्वा तथा सद्धिं गमिस्सामी”ति। सो तं “वञ्चेतुकामो एस म”न्ति अजानन्तो “साधू”ति सम्पटिच्छि। कक्कटको अत्तनो अळेहि कम्मरसण्डासेन विय तस्स गीवं सुग्गहितं कत्वा “इदानि गच्छा”ति आह। सो तं नेत्वा सरं दस्सेत्वा वरणरुक्खाभिमुखो पायासि। कक्कटको आह “मातुल, अयं सरो एत्तो, त्वं पन इतो किं नेसी”ति? बको “न ते मातुलो अहं, न भगिनिपुत्तोसि वत मे त्व”न्ति वत्वा “त्वं ‘एस मं उक्खिपित्वा विचरन्तो मय्हं दासो”ति सज्जं करोसि मज्जे, पस्सेतं वरणरुक्खस्स मूले कण्टकरासिं, यथा मे ते सब्बे मच्छा खादिता, तम्पि तथेव खादिस्सामी”ति आह। कक्कटको “एते मच्छा अत्तनो बालताय तथा खादिता, अहं पन ते मं खादितुं न दस्सामि, तज्जेव पन विनासं पापेस्सामि। त्वञ्चि बालताय मया वञ्चितभावं न जानासि, मरन्ता उभोपि मरिस्साम, अहं ते सीसं छिन्दित्वा भूमियं खिपिस्सामी”ति वत्वा कम्मरसण्डासेन विय अळेहि तस्स गीवं निप्पीळेसि। सो विवटेन मुखेन अवखीहि अस्सुना पग्घरन्तेन मरणभयतज्जितो “सामि, अहं तं न खादिस्सामि, जीवितं मे देही”ति आह। “यदि एवं ओतरित्वा मं सरस्मिं विस्सज्जेही”ति। सो निवत्तित्वा सरमेव ओतरित्वा कक्कटकं सरपरियन्ते पङ्कषिटे ठपेसि, कक्कटको कत्तरिकाय कुमुदनाठं कप्पेन्तो विय तस्स गीवं कप्पेत्वा उदकं पाविसि।

तं अच्छरियं दिस्वा वरणरुक्खे अधिवत्था देवता साधुकारं ददमाना वनं उत्रादयमाना मधुरस्सरेन इमं गाथमाह-

“नाच्चन्तं निकतिप्पज्जो, निकत्या सुखमेधति।

आराधेति निकतिप्पज्जो, बको कक्कटकामिवा”ति॥

तत्थ नाच्चन्तं निकतिप्पज्जो, निकत्या सुखमेधतीति निकति वुच्चति वञ्चना, निकतिप्पज्जो वञ्चनपज्जो पुग्गलो ताय निकत्या निकतिया वञ्चनाय न अच्छन्तं सुखमेधति, निच्चकाले सुखस्मियेव पतिट्टातुं न सक्कोति, एकंसेन पन विनासं पापुणातियेवाति अत्थो। आराधेतीति पटिलभति। निकतिप्पज्जोति केराटिकभावं सिक्खितपज्जो पापपुग्गलो अत्तना कतस्स पापस्स फलं आराधेति पटिलभति विन्दतीति अत्थो। कथं? बको कक्कटकामिव, यथा बको कक्कटका गीवच्छेदं पापुणाति, एवं पापपुग्गलो अत्तना कतपापतो दिट्ठधम्मे वा सम्पराये वा भयं आराधेति पटिलभतीति इममत्थं पकासेन्तो महासत्तो वनं उत्रादेन्तो धम्मं देसेसि।

सत्था “न, भिक्खवे, इदानेव गामवासिचीवरवड्ढकेनेस वञ्चितो, अतीतेपि वञ्चितोयेवा”ति इमं धम्मदेसनं आहरित्वा अनुसन्धि घटेत्वा जातकं समोधानेसि-
 “तदा सो बको जेतवनवासी चीवरवड्ढको अहोसि, कक्कटको गामवासी चीवरवड्ढको, रुक्खदेवता पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

बकजातकवण्णना ।

न्याखुँ ब्वहःया जातक

“न तसकं ठगे यायेगु ज्ञां दुम्ह...” धयागु श्व गाथा शास्ता जेतवनय् विहार यानाः बिज्यानाच्चंबलय् छम्ह चीवरवड्ढक भिक्षुया कारणय् आज्ञा जुया बिज्यात । धायें, छम्ह जेतवनवासी भिक्षु चीवर दय्केत चायेगु, पिच्चुकेगु, परिक्षण यायेगु व सुइगु आदि ज्यात खः, व उकिइ दक्षम्ह खः ।

व उगु दक्षताया कारणं चीवर मुंकिइ (वृद्धि याइ), उकिं “चीवरवड्ढक” धका नां जाल । श्वं छु याइ ले ? भ्वाथःगु कापतय् थःगु ल्हाया ज्या क्यनाः नाइसे च्वंगु, ल्वःवनापुसे च्वंगु चीवर सुयाः (दय्का) रङ्गं छिइ धुंका मःलखय् थुनाः (छिनाः) शङ्खं घोटे यानाः (च्वलाः) तल्के जुइक यःयापुसे च्वंक सुया तयातइ । चीवर सुइ (दय्के) मसःपिं भिक्षुपिसं मचानानिगु कापःत ज्वनाः वयाथाय् लिक वयाः “जिमिसं चीवर सुइ (दय्के) मसः, जिमित चीवर सुयाः बियादिसें” धका धाइ । वं “आवुसोपिं, चीवर सुइबलय् ताउत बिकातिनी सिधइ, जिं सुयाः तयागु चीवर हे दु, थुपिं कापःत तयाः उगु चीवर कया हूँ (यकी)” धका चीवर पित हयाः क्यनिइ । इमिसं उगु चीवरया बांलागु (वर्ण यक्तगु) खनाः मेगु खँ मसियाः “बल्लागु” जुइ धका मती तयाः मचानानिगु कापःत चीवरवड्ढकयात बियाः उगु चीवर कया वनिइ (यनी) । इमिसं उगु चीवरयात भतिचा खिति थाःबलय् क्वाःलखं हिइवं थःगु स्वभाव क्यन, उखेथुखें जीर्णगु थाय्त खनेदत, इपिं पश्चाताप जुइ (नुगः मछिंकी) । थुकथं वइ-वनीपिनिपिन्त भ्वाथःगु चीवरं (कापःतं) ठगे यायां उम्ह भिक्षु फुकथासय् नां दन ।

गथे श्व जेतवनय् खः, अथेहे मेगु छगू गांमय् नं छम्ह चीवरवड्ढकं लोक जनपिन्त ठगे यानाच्चन । वया पासा भिक्षुपिसं “भन्ते, जेतवनय् धायें, छम्ह चीवरवड्ढकं थथे लोकयात ठगे यानाच्चन” धका कन । अले वया थथे मती लुल “अथेजूसा जिं व नगरवासीकयात ठगे याये” धका भ्वाथःगु चीवरयात तःसकं यःयापुसे च्वंक बांलाक रङ्गं छिनाः उगु चीवरं पुनाः जेतवनय् वन । मेम्हं (जेतवनवासी) वयात खनेवं हे ल्वःवंकाः “भन्ते, श्व चीवर छःपिसं सुयागु ला ?” धका न्यन । “खः, आवुस ।” “भन्ते, श्व चीवर जित बिया बिज्याहूँ, छःपिन्त मेगु

प्राप्त जुइ ।” “आवुस, जिपिं गाम् च्वंपिनि प्रत्ययत प्राप्त याये थाक्, जिं श्व छन्त बियाः जि छु पुनेगु ?” “भन्ते, जिथाय् मचानानिगु कापःत दु, उपिं कयाः छःपिनि चीवर सुया बिज्याहूँ ।”

“आवुसो, जिं थन ल्हाया सीप क्यना, छं थथे धायेवं जिं छु याये फु, का श्व” धका वयात भ्वाथःगु चीवर बियाः मचानानिगु कापःत ज्वना वयात भंगलाना (ठगेयाना) लिहौं वन । जेतवनवासी भिक्षुं उगु चीवर पुनाः गुलिचा मदुवं हे क्वालखं हियाच्चंबल्य् जीर्णागु कापःया भाव खनाः मछालाः “गामवासी चीवरवर्द्धकं धाथे जेतवनवासीकयात ठगे यात” धका वयात ठगेयाःगु भाव सङ्ख्या दथुइ प्रकट जुल ।

अले छन्हुया दिनय् भिक्षुपिसं धर्मसभाय् उगु खँ ल्हालां फय्तुनाच्चन । शास्ता बिज्यानाः “छाय्, भिक्षुपिं, आः खँ ल्हाना मुनाच्चनागु ?” धका न्यना बिज्यात । इमिसं उगु खँ बिनित्ति यात । शास्तां “भिक्षुपिं, जेतवनवासी चीवरवर्द्धकं आःजक ठगे याःगुमखु, न्हापां नं ठगे यात । गामवासीकं नं आः जक श्व जेतवनवासी चीवरवर्द्धकयात ठगे याःगु मखु, न्हापा नं ठगे हे यात” धका आज्ञा जुयाः बिज्यानाः न्हापाया खँ न्ह्यथनाः बिज्यात ।

न्हापा छगू गुँया थासय् बोधिसत्त्व छगू पलेस्वाँ पुखुया आधारं म्वानाःच्वंगु वरण सिमाय् वृक्ष देवाता जुया उत्पन्न जुल । उबलय् मेथाय् उति तःधं मज्जुगु पुखुलिइ तालाया इलय् लः म्हो जुइ, अन आपालं न्यात दु । अले छम्ह न्याखँ ब्वहलं उपिं न्यात खनाः “छगू उपायद्वारा थुपिं न्यातय्त भंगः लाना नये” धका वनाः लःया सिथय् बिचाः यानाच्चन । अले वयात न्यातय्सं खनाः “आर्य, छु बिचाः याना च्वनागु ?” धका न्यन । “छिमित बिचाः यायां च्वनाः च्वनागु खः ।”

“छाय्, जिमिगु बिचाः यानाः च्वनागु, आर्य ?” “थुगु पुखुलिइ लः भतिचा जक दु, नसात नं म्हो जक, तसकं गर्मी जुयाच्चन, आः थुपिं न्यातय्सं छु याइ जुइ” धका छिमिगु बिचाः (चिन्ता) याना च्वनाच्चना ।” “अथेसा, जिमिसं छु यायेमाल, आर्य ?” “यदि छिमिसं जिगु खँ न्यनेगु खःसा, जिं छिपिं छम्ह छम्हसित त्वाथं क्वाना यंकाः छगू न्यागू वर्ण यक्तगु पलेस्वाँलं जायाच्चंगु तःधंगु पुखुलिइ त्वःता बिइ ।” “आर्य, न्हापांगु कल्पनिसं न्यातय्त बिचाः याइम्ह न्याखँ ब्वहः धयाम्ह मदु, छं जिपिं छम्ह छम्हसित नयेगु इच्छायाम्ह खः ।” “जित विश्वास याइपिं छिमित जिं नये मखु ।” “यदि पुखु दु धयागु भाव छिमि जिके विश्वास मदुसा, छम्ह न्यायात जि नापं पुखु स्वयेत छ्वया हिं ।” न्यातय्सं वयात विश्वास यानाः “श्व बैय् व लखय् नं च्वनेगु समर्थ दुम्ह खः” धका छम्ह हाकुम्ह तधिम्ह न्यायात “श्वयात ज्वना हूँ” धका बिल । वं उम्ह न्यायात क्वाना (ज्वना) यंकाः

पुखुलिइ त्वःता फुक पुखु क्यनाः हान लित हयाः इपिं न्यातय्थाय् त्वःता बिल । वं उपिं न्यातयत् पुखूया खँ वणन यात । इमिसं वया खँ न्यनाः वनेगु इच्छा जुयाः “ज्यु, आर्य, जिमित ब्वनां यंकी” धका धाल ।

ब्वहः नं न्हापलाक उम्ह हाकम्ह तःधिम्ह न्यायात हे क्वाना पुखुसिथय् यंकाः पुखू क्यनाः पुखूया सिथय् बुया वयाच्चंगु वरण सिमाय् बिसिनाः वयात सिमा कचाया बिचय् तयाः त्वाःथं क्वाक्वां स्यानाः ला नयाः क्वँत सिमाक्वय् कुतुकाः हान वनाः “त्वःते धुन, जिं उम्ह न्यायात, मेम्ह वा” धका थुगु उपायद्वारा छम्ह छम्हसित क्वानायंकाः फुक न्यातयत् नयाः हानं वःबलय् छम्ह न्यायात नं मखन । थन छम्ह कःलि जक ल्यं दनि । ब्वहःनं वयात नं नयेगु इच्छा जुयाः “भो, कःलि, जिं थुपिं फुक न्यातयत् यंका पलेस्वाँलं जायाच्चंगु तःधंगु पुखुलिइ त्वःता बिया, वा, छन्त नं यंके ।” “जित ब्वनाः यंकेवल्य् गथे यानाः ज्वनेगु खः ?” “क्वानाः ज्वने ।” “छं जित थथे क्वनाः यंकेवं जित कुतुका बिइ, जि छ नापं वने मखु ।” “गयाये म्वा, जिं छन्त क्वातुक क्वानाः यंके ।” कःलिं बिचाः यात “श्वं न्यातयत् यंका पुखुलिइ त्वःतूगु खइमखु (जुइमखु) । यदि जित पुखुलिइ त्वःतूसा, बांहे लात । यदि त्वःमतूसा, श्वया गपः ध्यनाः ज्यान कया बिइ ।”

अले वयात थथे धाल “पासा, ब्वहः, छं क्वातुक ज्वने फइमखु, जिमिसं ज्वनेगु क्वातुइ, यदि जिगु ल्हातं छंगु गपतय् ज्वने दूसा, छंगु गपतय् क्वातुक ज्वनाः छ नापं वने ।” वं वयात “श्वं जित भंग लायेगु इच्छा यात” धका मसिया “ज्यु” धका स्वीकार यात । कःलिं थःगु ल्हातं नंकःमिया काप्सलिनंथें वया गपतय् बांलाक ज्वनाः “आः नु” धका धाल । वं वयात यंकाः पुखू क्यनाः वरणसिमापाखे स्वया वन । कःलिं धाल “पाजु, श्व पुखु थुखे, छं छाय् उखे यंका ?” ब्वहःनं “जि छं पाजु मखु, छ नं जि केहँया काय् मखु” धका धयाः “छं जित कुबिया जुया जि च्यो’ धका मती तल, स्व श्व वरणसिमाक्वय् क्वँया द्वं, गथे जिं इपिं न्यात फुकसित नया, छन्त नं अथे हे नये ।” धका धाल । कःलिं “थुपिं न्यात थःगु मुर्खतां याना छं नकाच्चने माल, जि छन्त नके बिइमखु, छन्त हे विनाश यानाः बिइ । छ छंगु मुर्खतां यानाः जिं छन्त भंगः लानागु भाव मसिल, सीमाःसा निम्हं सी, जिं छंगु छ्यौं त्वाःल्हाना बँय् वाँछवय्” धका धयाः नंकःमिया काप्सलिनंथें वया गपलतय् काकल । वं म्हुतु वांखाया मिखां ख्वबि धाः हायेका सीगुभयं ग्यानाः “स्वामी, जिं छन्त नये मखु, जित ज्यान बचे याना ब्यु” धका धाल । “यदि थथे खःसा, क्वत यनाः जित पुखुलिइ त्वःता ब्यु ।” व लिहाँ वनाः पुखुलिइ हे क्वहाँ वयाः कःलियात पुखुसिथय् भ्यातनाःया छने तल, कःलिं कैचिं पलेस्वाँया दं चायेथें वया गपः चानाः लखय् दुहाँ वन ।

उगु आश्चर्यायात खनाः वरणसिमाय् वास यानाच्वंम्ह देवतां साधुकार ब्युब्युं गुँइ श्वयेक मधुरगु स्वरं श्व गाथा धाल -

“न तसकं ठगे यायेगु जां दुम्ह, ठगे यानाः सुख सिइ ।

निमन्त्रणा याइ ठगे यायेगु जां दुम्ह, न्याखुँ ब्वहः कःलियें ॥”

अन गाथाय् न तसकं ठगे यायेगु जां दुम्ह, ठगे यानाः सुख सिइ धयागु ठगे यायेगु धयागु भंगः लायेगु खः, ठगे यायेगु जां दुम्ह भंगः लायेगु बुद्धि दुम्ह व्यक्तित् उगु ठगे यानाः भंगः लानाः छले यानाः तसकं सुख सिइमखु, सदां सुख्य् प्रतिस्थित जुइ फइमखु, छगू मखु छगू जुयाः विनाश हे जुइ धयागु अर्थ खः । निमन्त्रणा याइ धयागु प्रतिलाभ याइ वा प्राप्त याइ धयागु अर्थ खः । गथे ? न्याखुँ ब्वहः कःलियें, गथे न्याखुँ ब्वहः कःलिं गपः धयंका च्वन, थथे हे पापीम्ह व्यक्तित् थःम्ह यानागु पापं श्व हे जन्मय् वा मेगु जन्मय् भय निमन्त्रणा याइ, प्रतिलाभ जुइ धयागु श्व अर्थयात क्यक्यं महासत्त्वं गुँ छगलिं श्वयेक धर्मदेशना यानाः बिज्यात ।

शास्तां “भिक्षुपिं, आः जक गामवासी चीवरवर्द्धकं श्वयात ठगे याःगु मखु, न्हापा नं ठगे हे यात” धका थुगु धर्मदेशना न्दयथनाः स्वाप् मिलेयाना जातक मिलेयाना बिज्यात - “उबलय् उम्ह ब्वहः जेतवनवासी चीवरवर्द्धक जुल, कःलि गामवासी चीवरवर्द्धक, वृक्षदेवता जक जि हे जुल ।”

न्याखुँ ब्वहःया जातक क्वचाल ।

कपोतजातकवण्णना^{२४}

यो अत्थकामस्साति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो अज्जतरं लोलभिक्षुं आरब्भ कथेसि । तस्स लोलभावो नवकनिपाते काकजातके आवि भविस्सति । तदा पन तं भिक्षु “अयं, भन्ते, भिक्षु लोलो”ति सत्थु आरोचेसुं । अथ नं सत्था “सच्चं किर त्वं भिक्षु लोलोसी”ति पुच्छि । “आम, भन्ते”ति । सत्था “पुब्बेपि त्वं भिक्षु लोलो लोलकारणा जीवित्कखयं पत्तो, पण्डितापि तं निस्साय अत्तनो वसनट्टाना परिहीना”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो पारावतयोनियं निब्बत्ति । तदा बाराणसिवासिनो पुज्जकामताय तस्मिं तस्मिं ठाने सकुणानं सुखवसनत्थाय थुसपच्छियो ओलम्बेन्ति । बाराणसिसेट्टिनोपि भत्तकारको अत्तनो महानसे एकं थुसपच्छिं ओलम्बेत्वा ठपेसि, बोधिसत्तो तत्थ वासं कप्पेसि । सो पातोव निक्खमित्वा गोचरे चरित्वा सायं आगन्त्वा तत्थ वसन्तो कालं खेपेसि । अथेकदिवसं एको काको

^{२४} [जातक नं. ४२]

महानसमत्थकेन गच्छन्तो अम्बिलानम्बिलमच्छमंसानं धूपनवासं घायित्वा लोभं उप्पादेत्वा “कं नु खो निस्साय इमं मच्छमंसं लभिस्सामी”ति अविदूरे निसीदित्वा परिग्गणहन्तो सायं बोधिसत्तं आगन्त्वा महानसं पविसन्तं दिस्वा “इमं पारावतं निस्साय मच्छमंसं लभिस्सामी”ति पुनदिवसे पातोव आगन्त्वा बोधिसत्तस्स निक्खमित्वा गोचरत्थाय गमनकाले पिड्डितो पिड्डितो अगमासि। अथ नं बोधिसत्तो “कस्मा त्वं, सम्म, अम्हेहि सद्धिं चरसी”ति आह। “सामि, तुम्हाकं किरिया मय्हं रुच्चति, इतो पट्टाय तुम्हे उपट्टहिस्सामी”ति। “सम्म, तुम्हे अज्जगोचरा, मयं अज्जगोचरा, तुम्हेहि अम्हाकं उपट्टानं दुक्कर”न्ति। “सामि, तुम्हाकं गोचरग्गहणकाले अहम्मि गोचरं गहेत्वा तुम्हेहि सद्धियेव गमिस्सामी”ति। “साधु, केवलं ते अप्पमत्तेन भवित्त्ब”न्ति एवं बोधिसत्तो काकं ओवदित्वा गोचरं चरन्तो तिणबीजादीनि खादति। बोधिसत्तस्स पन गोचरग्गहणकाले काको गन्त्वा गोमयपिण्डं अपनेत्वा पाणके खादित्वा उदरं पूरेत्वा बोधिसत्तस्स सन्तिकं आगन्त्वा “सामि, तुम्हे अतिवेलं चरथ, अतिबहुभक्खेन नाम भवितुं न वट्टती”ति बत्वा बोधिसत्तेन गोचरं गहेत्वा सायं आगच्छन्तेन सद्धियेव महानसं पाविसि। भत्तकारको “अम्हाकं कपोतो अज्जम्मि गहेत्वा आगतो”ति काकस्सपि पच्छिं ठपेसि। ततो पट्टाय द्वे जना वसन्ति।

अथेकदिवसं सेट्टिस्स बहुं मच्छमंसं आहरिंसु। तं आदाय भत्तकारको महानसे तत्थ तत्थ ओलम्बेसि। काको तं दिस्वा लोभं उप्पादेत्वा “स्वे गोचरभूमिं अगन्त्वा मया इदमेव खादित्त्ब”न्ति रत्तिं नित्थुनन्तो निपज्जि। पुनदिवसे बोधिसत्तो गोचराय गच्छन्तो “एहि, सम्म, काका”ति आह। “सामि, तुम्हे गच्छथ, मय्हं कुच्छिरोगो अत्थी”ति। “सम्म, काकानं कुच्छिरोगो नाम न कदाचि भूतपुब्बो, रत्तिं तीसु यामेसु एकेकस्मिं यामे मुच्छिता होन्ति, दीपवट्ठिं गिलित्तकाले पन नेसं मुहुत्तं तित्ति होति, त्वं इमं मच्छमंसं खादितुकामो भविस्ससि, एहि मनुस्सपरिभोगो नाम तुम्हाकं दुप्परिभुज्जियो, मा एवरूपं अकासि, मया सद्धियेव गोचराय गच्छाही”ति। “न सक्कोमि, सामी”ति। “तेन हि पज्जायिस्ससि सकेन कम्मेन, लोभवसं अगन्त्वा अप्पमत्तो होही”ति तं ओवदित्वा बोधिसत्तो गोचराय गतो।

भत्तकारको नानप्पकारं मच्छमंसविकर्तिं सम्पादेत्वा उसुमनिक्खमनत्थं भाजनानि थोकं विवरित्वा रसपरिस्सावनकरोटिं भाजनमत्थके ठपेत्वा बहि निक्खमित्वा सेदं पुज्जमानो अट्टासि। तस्मिं खणे काको पच्छित्तो सीसं उक्खिपित्वा भत्तगेहं ओलोकेन्तो तस्स निक्खन्तभावं जत्वा “अयंदानि मय्हं मनोरथं पूरेत्वा मंसं खादितुं कालो, किं नु खो महामंसं खादामि, उदाहु चुण्णिकमंस”न्ति चिन्तेत्वा “चुण्णिकमंसेन नाम खिप्पं कुच्छिं पूरेतुं न सक्का, महन्तं मंसखण्डं आहरित्वा पच्छियं निक्खिपित्वा खादमानो निपज्जिस्सामी”ति पच्छित्तो उप्पत्तित्वा रसकरोटियं निलीयि। सा “किरी”ति

सदमकासि । भक्तकारको तं सदं सुत्वा “किं नु खो एत”न्ति पविट्टो काकं दिस्वा “अयं दुइकाको महासेट्टिनो पक्कमंसं खादितुकामो, अहं खो पन सेट्टिं निस्साय जीवामि, न इमं बालं, किं मे इमिना”ति द्वारं पिधाय काकं गहेत्वा सकलसरीरे पत्तानि लुञ्चित्वा अल्लसिङ्गीवेरलोणजीरकादयो कोट्टेत्वा अम्बिलत्क्केन आलोठेत्वा तेनस्स सकलसरीरं मक्खेत्वा तं काकं पच्छियं खिपि । सो अधिमत्तवेदनाभिभूतो नित्थुनन्तो निपज्जि ।

बोधिसत्तो सायं आगत्वा तं ब्यसनप्पत्तं दिस्वा “लोलकाक, मम वचनं अकत्वा तव लोभं निस्साय महादुक्खं पत्तोसी”ति वत्वा इमं गाथमाह-

“यो अत्थकामस्स हितानुकम्पिनो, ओवज्जमानो न करोति सासनं ।

कपोतकस्स वचनं अकत्वा, अमित्तहत्थत्थगतोव सेती”ति ॥

तत्थ कपोतकस्स वचनं अकत्वाति पारावतस्स हितानुसासनवचनं अकत्वा । अमित्तहत्थत्थगतोव सेतीति अमित्तानं अनत्थकारकानं दुक्खुप्पादकपुग्गलानं हत्थत्थं हत्थपथं गतो अयं काको विय सो पुग्गलो महन्तं ब्यसनं पत्वा अनुसोचमानो सेतीति ।

बोधिसत्तो इमं गाथं वत्वा “इदानि मया च इमस्मिं ठाने न सक्का वसितु”न्ति अञ्जत्थ गतो । काकोपि तत्थेव जीवितक्खयं पत्तो । अथ नं भक्तकारको सद्धिं पच्छिया गहेत्वा सङ्कारद्धाने छट्टेसि ।

सत्थापि “न त्वं भिक्खु इदानेव लोलो, पुब्बेपि लोलोयेव, तञ्च पन ते लोत्थं निस्साय पण्डितापि सकावासा परिहीना”ति इमं धम्मदेसनं आहरित्वा सच्चानि पकासेसि, सच्चपरियोसाने सो भिक्खु अनागामिफलं पत्तो ।

सत्था अनुसन्धिं घटेत्वा जातकं समोधानेसि- “तदा काको लोलभिक्खु अहोसि, पारावतो पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

Dhamma.Digital

कपोतजातकवण्णना ।

बखुंया जातक

“गुम्ह अर्थकामीया ...” धयागु श्व गाथा शास्ता जेतवनय् विहार यानाः बिज्यानाच्चंबलय् छम्ह लोभीम्ह भिक्षुया कारणय् आज्ञा जुया बिज्यात । वयागु लोभीपहः गुंगुगु निपातय् काक जातकय् प्रकट जुइतिनि । उबलय् उम्ह भिक्षुयात “भन्ते, श्व भिक्षु लोभीम्ह खः” धका शास्तायात बित्ति यात । अले वयात शास्तां “धार्थे, छ भिक्षु लोभी जुयागु खः ला ?” धका न्यना बिज्यात । “खः, भन्ते ।” शास्तां “न्हापा नं छ लोभीम्ह जुयाः लोभया कारणं ज्यान वन (सी माल), पण्डित नं वया कारणं थःगु च्वनेगु थासं वञ्चित जुइका च्वने माल” धका धयाः न्हापाया खँ न्ह्यथना बिज्यात ।

न्हापा वाराणसी ब्रह्मदत्त जुजुं राज्य यानाच्चंबल्य बोधिसत्त्व बखुँया योनी जन्म जुल । उबलय् वाराणसीवासीपिनि पुण्य यायेगु इच्छां उगुं थुगुं थासय् भंगःपन्धीतयत् सुखं तयेत घयम्बःया गः (स्वैँ) दयेका यःखाना तइ । वाराणसी सेठया भ्तु सुवालं नं भ्तुछुँय् छगू घयम्बःया गः दयेका यःखानाः तल । बोधिसत्त्व अन वास यानाच्चन । व सुथे हे पिहाँ वनाः नसा माःजुयाः सन्ध्या इलय् लिहाँ वयाः अन च्वना ई फुका च्वन । अले छन्हुया दिनय् छम्ह को भ्तुछुँया च्वसं ब्वया वनाच्चंबलय् पाउसें माकुसे च्वंगु न्यां लाया वास्ना वयाच्चंगु नंतायाः लोभ चायाः “सुयागु आधार कयाः थव न्यांया ला नये दइ (प्राप्त जुइ)” धका तापा मज्जू थासय् च्वनाः परिक्षण यानाच्चंबलय् सन्ध्या इलय् बोधिसत्त्व वयाः भ्तुछुँय् दुहाँ वंगु खनाः “थव बखुँया आधार कयाः थव न्यांया ला प्राप्त याये” धका कन्हे खुन्हु दिनय् सुथे हे वयाः बोधिसत्त्व पिहाँ वयाः नसा माःवनेत वंगु ईलय् ल्युल्यु वन । अले वयात बोधिसत्त्व “छाय्, पासा छ, जिनापं वयागु” धका धाल । “छिगु हाउभाउ जित यःल, थनिनिसे छिगु सेवा याये ।” “पासा, छिगु नसा मेगु हे खः, जिगु नसा मेगु हे खः, छिसं जिगु सेवा याये थाकूइ ।” “स्वामी, छि नसा माःवनीबलय् जि नं नसा माःला छि नापं हे वने ।” “बांलात, केवल छं होश तयाच्चनेमाः” धका थथे बोधिसत्त्व उपदेश बियाः नसा माःवनीबलय् घाँय्या पुसा अन्नत नइ । बोधिसत्त्वया नसा माःवनीबलय् को वनाः सउपा चिइका कीत नया प्वाःदंका बोधिसत्त्वयाथाय् वनाः “स्वामी, छि ताउत तक नसा माःला जुयाच्चन, अप्वः नयेगु उचित मजू” धका धयाः बोधिसत्त्व नापं नसा माःलाः सन्ध्या ईलय् नापं हे वयाः भ्तुछुँय् दुहाँ वन । भ्तुसुवालं “जि बखुँनं मेम्ह नं ब्वनाः हल” धका कोयात नं गः (स्वैँ) दयेका तया बिल । उबलय्निसें निम्हं नापं च्वन ।

अले छन्हुया दिनय् सेठयात यक्व न्यांया ला हल । उगु ला कयाः भ्तुसुवालं भ्तुलिइ उखेथुखे यःखात । कोनं उगु खनाः लोभ चायाः “कन्हे नसा माःवनेगु थासय् नसा माःमवंसे जिं थव हे ला नयेमाल” धका चछियंकां छटपटे जुयाः च्वनाच्चन । कन्हेखुन्हु दिनय् बोधिसत्त्व नसा माःवनेत “वा, पासा, को” धका धाल । “स्वामी, छि हूँ, जित प्वाः स्यानाच्चन ।” “पासा, कोतय् प्वाः स्याइगु रोग धयागु न्हापा गुबलें नं मजू, चाया स्वंगू याममध्ये छगू यामय् मुच्छां जुइ, ईता-मत नुनीबलय् इपिं पलखं हे तृप्त जुइ, छं थव न्यांया ला नयेगु इच्छा जुल जुइ, वा, मन्तय्सं नइगु वस्तु धयागु छं नयेगु उचित मजू, थथे यायेमते, जिनापं हे नसा माःवने नु ।” “जि वने मफु, स्वामी ।” “अथेसा, छं थःगु ज्यां छन्त क्यनी, लोभया वशय् मवंसे अप्रमादी जू” धका वयात उपदेश बियाः बोधिसत्त्व नसा माःलेत वन ।

भृतुसुवालं नानाप्रकारया न्यांलाया परिकारत दयेका: हा पिकायेत थलत भतिचा उला: रस चालेयायेगु चालिं थलय् द्योने तया: पिहीं वना: चति हुहं दनाच्चन । उगु क्षणाय् को गलं छ्यौं ल्हवना: भृतुछ्यौं स्वबलय् भृतुसवा: पिहीं वंगुभाव सिद्धका: “आ: थ्व जिगु मनोकामना पूर्ण याना: ला नयेगु ई ख:, छु जिं त:कूगु ला नयेला वा नच्चगु ला नये” धका बिचा: याना: “नच्चगु लां याकनं प्वा: जाय्के फइमखु, त:कूगु ला हया: गलय् तया: ननं गौतुले” धका गलं ब्वया: वया: रसचालिलय् सुपित । उकिं (चालिंखं) ‘किरिक्क’ स: पिकाल । भृतुसुवालं उगु स: ताया: “थ्व छु ख: ल्या” धका दुहाँ व:बलय् कोयात खना: “थ्व दुष्टम्ह कोनं महासेठयागु ब्रू ला नयेगु इच्छा यात, जि सेठया आधारं म्वानाच्चवना, थ्व मुख्या भाधारं मखु, थ्व जित छुयायेत मा:म्ह ख:” धका लुखा तिना: कोयात ज्वना: म्ह छम्ह पा पुया: प्यागु पालु, चि व जी आदि नीना: ध्वगीगु धौखय् ल्वाक:छ्याना: उकिं वया म्हछम्ह पाना: उम्ह कोयात गलय् वाँछ्त । व त:सकं दु:खवेदनां सास्ति नया छटपटे जुया च्वनिइ ।

बोधिसत्त्व सन्ध्या ईलय् वया: वया सास्ति जुयाच्चंगु खना: “लोभीम्ह को, जिगु खँ मन्यसे, छंगु लोभया कारणं महादु:ख सियाच्चन” धका धया: थ्व गाथा थाल -

“गुम्ह अर्थकामी, हितकामी व अनुकम्पा तइम्हसिनं

न्वा:सां नं पालन मयात उपदेशयात ।

बखुँया वचनयात वास्ता मयाना;

अमित्रया ल्हातय् हे वनिइ (ल्हातय् हे लाइ) ।”

अन बखुँया वचनयात वास्ता मयाना: धयागु बखुँया हितसुख जुइगु अनुशासन वचनयात पालन मयासे । अमित्रया ल्हातय् हे वनिइ धयागु अमित्र, अनर्थकारक व दु:ख दयेका बिइपिं व्यक्तिपिनिगु ल्हातय् ल्हातय् द्य:ने लावंम्ह थुम्ह कोथें उम्ह व्यक्ति महान दु:ख कष्ट सिया शोक याना: च्वनिइ ।

बोधिसत्त्वं थुगु गाथा धया: “आ: जि थ्व थासय् च्वने फइमखुत” धका मेथाय् वन । कोनं अनहे सित । अले भृतुसुवालं वयात ग: नापं ज्वना फोहरगु थासय् वाँछवत ।

शास्तां “भिक्षु, छु आ: जक लोभीम्ह मखु, न्हापा नं लोभीम्ह हे ख:, छंगु उगु लोभया कारणं पण्डितपिं नं थ:गु वासस्थान मदय्का च्वनेमाल” धका थुगु धर्मदेशना न्ह्यथना: आर्यसत्य प्रकाश याना बिज्यात । सत्यया अन्तय् उम्ह भिक्षुं अनागामिफल प्राप्त यात ।

शास्तां स्वापू मिलेयानाः जातक मिलेयाना बिज्यात - “उबलय् को लोभीम्ह भिक्षु खः, बखुँ जक जि हे जुल ।”

बखुँया जातक क्वचाल ।

मकसजातकवण्णना^{२५}

सेय्यो अभित्तोति इदं सत्था मगधेसु चारिकं चरमानो अञ्जतरस्मिं गामके बालगामिकमनुस्से आरब्ध कथेसि। तथागतो किर एकस्मिं समये सावत्थितो मगधरट्ठं गन्त्वा तत्थ चारिकं चरमानो अञ्जतरं गामकं सम्पापुणि। सो च गामको येभुय्येन अन्धबालमनुस्सेहियेव उस्सन्नो। तत्थेकदिवसं ते अन्धबालमनुस्सा सन्निपतित्वा “भो, अम्हे अरञ्जं पविसित्वा कम्मं करोन्ते मकसा खादन्ति, तप्पच्चया अम्हाकं कम्मच्छेदो होति, सब्बेव धनूनि चेव आवुधानि च आदाय गन्त्वा मकसेहि सद्धिं युज्झित्वा सब्बमकसे विज्झित्वा छिन्दित्वा च मारेस्सामा”ति मन्तयित्वा अरञ्जं गन्त्वा “मकसे विज्झिस्सामा”ति अञ्जमञ्जं विज्झित्वा च पहरित्वा च दुक्खप्पत्ता आगन्त्वा अन्तोगामे च गाममज्जे च गामद्वारे च निपज्जिसु।

सत्था भिक्खुसङ्घपरिवुतो तं गामं पिण्डाय पाविसि। अवसेसा पण्डितमनुस्सा भगवन्तं दिस्वा गामद्वारे मण्डपं कारेत्वा बुद्धप्पमुखस्स भिक्खुसङ्घस्स महादानं दत्त्वा सत्थारं वन्दित्वा निसीदिसु। सत्था तस्मिं तस्मिं ठाने पतितमनुस्से दिस्वा ते उपासके पुच्छि “बहू इमे गिलाना मनुस्सा, किं एतेहि कत्”न्ति? “भन्ते, एते मनुस्सा ‘मकसयुद्धं करिस्सामा’ति गन्त्वा अञ्जमञ्जं विज्झित्वा सयं गिलाना जाता”ति। सत्था “न इदानेव अन्धबालमनुस्सा ‘मकसे पहरिस्सामा’ति अत्तानं पहरन्ति, पुब्बेपि ‘मकसं पहरिस्सामा’ति परं पहरणकमनुस्सा अहेसुंयेवा”ति वत्त्वा तेहि मनुस्सेहि याचितो अतीतं आहरि।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो वणिज्जाय जीविकं कप्पेति। तदा कासिरट्ठे एकस्मिं पच्चन्तगामे बहू वड्ढकी वसन्ति। तत्थेको खलितवड्ढकी रुक्खं तच्छति, अथस्स एको मकसो तम्बलोहथालकपिट्ठिसदिसे सीसे निसीदित्वा सत्तिया पहरन्तो विय सीसं मुखतुण्डकेन विज्झि। सो अत्तनो सत्तिके निसिन्नं पुत्तं आह- “तात, मय्हं सीसं मकसो सत्तिया पहरन्तो विय विज्झति, वारेहि न”न्ति। “तात, अधिवासेहि, एकप्पहारेनेव तं मारेस्सामी”ति। तस्मिं समये बोधिसत्तोपि अत्तनो भण्डं परियेसमानो तं गामं पत्त्वा तस्सा वड्ढकिसालाय निसिन्नो होति। अथ सो वड्ढकी पुत्तं

^{२५} [जातक नं. ४४]

आह- “तात, इमं मकसं वारेही”ति। सो “वारेस्सामि, ताता”ति तिखिणं महाफरसुं उक्खिपित्वा पितु पिट्ठिपस्से उत्वा “मकसं पहरिस्सामी”ति पितु मत्थकं द्विधा भिन्दि, वट्ठकी तत्थेव जीवितक्खयं पत्तो।

बोधिसत्तो तस्स तं कम्मं दिस्वा “पच्चामित्तोपि पण्डितोव सेय्यो। सो हि दण्डभयेनपि मनुस्से न मारेस्सती”ति चिन्तेत्वा इमं गाथमाह-

“सेय्यो अमित्तो मतिया उपेतो, न त्वेव मित्तो मतिविप्पहीनो।

‘मकसं वधिस्स’न्ति हि एळमूगो, पुत्तो पितु अब्धिदा उत्तमङ्ग’न्ति ॥

तत्थ सेय्योति पवरो उत्तमो। मतिया उपेतोति पञ्जाय समन्नागतो। एळमूगोति लालामुखो बालो। पुत्तो पितु अब्धिदा उत्तमङ्गन्ति अत्तनो बालताय पुत्तोपि हुत्वा पितु उत्तमङ्गं मत्थकं “मकसं पहरिस्सामी”ति द्विधा भिन्दि। तस्मा बालमित्ततो पण्डितअमित्तोव सेय्योति इमं गाथं वत्वा बोधिसत्तो उट्ठाय यथाकम्मं गतो। वट्ठकिस्सपि आतका सरीरकिच्चं अकंसु।

सत्था “एवं उपासका पुब्बेपि ‘मकसं पहरिस्सामा’ति परं पहरणकमनुस्सा अहेसुंयेवा”ति इमं धम्मदेसनं आहरित्वा अनुसन्धिं घटेत्वा जातकं समोधानेसि “तदा गाथं वत्वा पक्कन्तो पण्डितवाणिजो पन अहमेव अहोसि”न्ति।

मकसजातकवण्णना।

चलया (पत्तिया) जातक

“उत्तम खः अमित्र हे...” धयागु थ्व शास्ता मगध देशय् यात्रा यानाः बिज्यानाच्चंबलय् छगू गामय् मुख-गांया मनूतय्गु कारणं आज्ञा जुया बिज्यात।

तथागत छगू ईलय् श्रावस्तिं मगध देशय् बिज्यानाः अन यात्रा याना बिज्याज्यां छगू गामय् थ्यक बिज्यात। उगु गामय् प्राययानाः अन्धबाल मनूत हे जायाच्चन। अन छन्हुया दिनय् उपिं अन्धबाल मनूत मुनाः “भो पासापिं, भ्नीपिं गुँइ दुहाँ वनाः ज्या यानाच्चनेबलय् चलतय्सं न्यानाच्चन, उगु कारण भ्नीगु ज्याय् बाधा जुयाच्चन, सकसिनं धनुष व हतियारत ज्वनाः वनाः चलतनापं युद्ध यानाः फुक चलतयत् सुयाः पाला स्याये माल” धका सल्लाह यानाः गुँइ वनाः “चलतयत् सुइ” धका थवंथवे सुयाः दायाः दुःख जुया वयाः दुने गामय्, गांया दथुइ व गांया ध्वाखाय् ग्वःतुल।

शास्ता भिक्षुसङ्घपिसं चाःहुइका उगु गामय् भिक्षाटनया नितिं दुहाँ बिज्यात। त्यंदुपिं पण्डितपिं मनूतय्सं भगवान् बुद्धयात खनाः गांया ध्वाखाय् मण्डप दयेकाः बुद्धप्रमुख भिक्षुसङ्घयात महादान बियाः शास्तायात वन्दना यानाः फय्तुल। शास्तां

उखेथुखे मदय्क ग्वःतुलाच्च्वं पिं मनूतयत् खनाः उ पिं उपासकपिंके न्यना बिज्यात
 “थुपिं आपालं मनूत बिरामीपिं ला, छु थुमिसं यात ?” “भन्ते, थुपिं मनूत
 ‘चलतनापं युद्ध याये’ धका वनाः थवंथवे सुयाः थःथःम्हं हे बिरामी जुल ।” शास्तां
 “आः जक अन्धबाल मनूतयसं ‘चलयात दाये’ धका थःत दाःगु मखु, न्हापा नं
 ‘चलयात दाये’ धका मेपिन्त दाःपिं मनूत हे खः” धका धया बिज्यायेवं उ पिं
 मनूतयसं प्रार्थना यायेवं न्हापाया खँ न्ह्यथना बिज्यात ।

न्हापा वाराणसी ब्रह्मदत्तं राज्य यानाच्चंबल्य् बोधिसत्त्व बंजा जुया
 जीविका यानाच्चन । उबल्य् काशी देश्य् छगू सिमानाया गाम्य् आपालं
 सिंकःमित वास यानाच्चन । अन छम्ह सँ पाच्चुक खानातःम्ह सिंकःमिं सिमा ध्यना
 च्वन, अले वयात छम्ह चलखं सिजः नंया थलथँ च्वंगु छ्यॉनय् च्वनाः बाणं सुइथँ
 छ्यॉनय् म्हुतुया च्वकां सुल । वं थः लिक फय्तुनाच्चंम्ह काय्यात धाल - “बाबु,
 जिगु छ्यॉनय् चलखं बाणं सुइथँ सुयाच्चन (न्यानाच्चन), वयात छ्यानाः छ्वः ।”
 “बा, पलख सहया, छथुं (छगू प्रहारं) हे वयात स्याना बिइ ।” उगु ईल्य् बोधिसत्त्व
 थःगु सामानत माःमां उगु गाम्य् थंकाः उगु सिंकःमिं शालाय् फय्तुना च्वन ।
 अले उम्ह सिंकःमिं काय्यात धाःल - “बाबु, श्व चलयात छ्याना छ्वः ।” वं “जिं
 छ्याये, बा” धका ज्वःगु तःपुगु तरवार ल्हवनाः बौम्हसिया लिउँने च्वनाः “चलयात
 दाये” धका बौम्हसिया छ्यॉं निकु थल, सिंकमि अन हे सित ।

बोधिसत्त्वं वया उगु ज्या खनाः “शत्रु जूसां नं पण्डितम्ह उत्तम खः । वं
 दण्डया भयं मनूतयत् स्याइमखु” धका बिचाः यानाः श्व गाथा धाल -

“श्रेष्ठ अमित्र ज्ञानं युक्तम्ह, ज्ञानं विहीनम्ह मित्र जूसां मभिं (मज्ज) ।

‘चलयात स्याये’ धका मुखंम्ह कायनं बौम्हसिया तछ्यात छ्यॉं (उत्तमगु अङ्ग) ॥”

अन श्रेष्ठ धयागु भिंगु व उत्तमगु खः । ज्ञानं युक्तम्ह धयागु प्रजां युक्तम्ह
 खः । मुखंम्ह धयागु लाः स्वाल्यां वम्ह मुखं खः । कायनं बौम्हसिया तछ्यात छ्यॉं
 (उत्तमगु अङ्ग) धयागु थःगु मुखंताया कारणं काय् जूसां बौया उत्तमगु अङ्ग
 जुयाच्चंगु छ्यॉं “चलयात दाये” धका निकु थल । उकिं मुखंम्ह मित्र स्वयानं
 पण्डितम्ह अमित्र हे श्रेष्ठ खः धका श्व गाथा धयाः बोधिसत्त्व दनाः छसिंकथं
 वन । सिंकःमिया थःथितिपिसं शरीरकृत्य यात ।

शास्तां “थथे उपासकपिं न्हापा नं ‘चलयात दाये’ धका मेपिन्त प्रहार याइपिं
 मनूत दु हे दु” धका थुगु धर्मदेशना न्ह्यथनाः स्वापू मिलेयानाः जातक मिलेयाना
 बिज्यात - “उबल्य् गाथा धयाः बंम्ह पण्डित बंजा जि हे जुल ।”

चलया जातक क्वचाल ।

न वे अनत्थकुसलेनाति इदं सत्था अञ्जतरस्सिं कोसलगामके विहरन्तो उय्यानदूसकं आरब्ध कथेसि। सत्था किर कोसलेसु चारिकं चरमानो अञ्जतरं गामकं सम्पापुणि। तत्थेको कुटुम्बिको तथागतं निमन्तेत्वा अत्तनो उय्याने निसीदापेत्वा बुद्धप्पमुखस्स सङ्घस्स महादानं दत्वा “भन्ते, यथारुचिया इमस्सिं उय्याने विचरथा”ति आह। भिक्खू उड्डाय उय्यानपालं गहेत्वा उय्याने विचरन्ता एकं अङ्गणट्टानं दिस्वा उय्यानपालं पुच्छिसु “उपासक, इमं उय्यानं अञ्जत्थ सन्दच्छायं, इमस्सिं पन ठाने न कोचि रुक्खो वा गच्छो वा अत्थि, किं नु खो कारण”न्ति? “भन्ते, इमस्स उय्यानस्स रोपनकाले एको गामदारको उदकं सिञ्चन्तो इमस्सिं ठाने रुक्खपोतके उम्मूलं कत्वा मूलप्पमाणेन उदकं सिञ्चि। ते रुक्खपोतका मिलायित्वा मत्ता। इमिना कारणेन इदं ठानं अङ्गणं जात”न्ति। भिक्खू सत्थारं उपसङ्कमित्वा एतमत्थं आरोचेसुं। सत्था “न, भिक्खवे, सो गामदारको इदानेव आरामदूसको, पुब्बेपि आरामदूसकोयेवा”ति वत्वा अतीतं आहरि।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बाराणसियं नक्खत्तं घोसयिसु। नक्खत्तभेरिसद्वसवनकालतो पट्टाय सकलनगरवासिनो नक्खत्तनिस्सितका हुत्वा विचरन्ति। तदा रज्जो उय्याने बहू मक्कटा वसन्ति। उय्यानपालो चिन्तेसि “नगरे नक्खत्तं घुट्टं, इमे वानरे ‘उदकं सिञ्चथा’ति वत्वा अहं नक्खत्तं कीळिस्सामी”ति जेट्टकवानरं उपसङ्कमित्वा “सम्म वानरजेट्टक, इमं उय्यानं तुम्हाकम्पि बहूपकारं, तुम्हे एत्थ पुष्पफलपल्लवानि खादथ, नगरे नक्खत्तं घुट्टं, अहं नक्खत्तं कीळिस्सामि। यावाहं आगच्छामि, ताव इमस्सिं उय्याने रुक्खपोतकेसु उदकं सिञ्चितुं सक्खिस्सथा”ति पुच्छि। “साधु, सिञ्चिस्सामी”ति। “तेन हि अप्पत्ता होथा”ति उदकसिञ्चनत्थाय तेसं चम्मकुटे च दारुकुटे च दत्वा गतो। वानरा चम्मकुटे चैव दारुकुटे च गहेत्वा रुक्खपोतकेसु उदकं सिञ्चन्ति। अथ ने वानरजेट्टको एवमाह “भोन्तो वानरा, उदकं नाम रक्खितब्बं, तुम्हे रुक्खपोतकेसु उदकं सिञ्चन्ता उप्पाटेत्वा उप्पाटेत्वा मूलं ओलोकेत्वा गम्भीरगतेसु मूलेसु बहू उदकं सिञ्चथ, अगम्भीरगतेसु अप्पं, पच्छा अम्हाकं उदकं दुल्लभं भविस्सती”ति। ते “साधू”ति सम्पटिच्छित्वा तथा अकंसु।

तस्सिं समये एको पण्डितपुरिसो राजुय्याने ते वानरे तथा करोन्ते दिस्वा एवमाह “भोन्तो वानरा, कस्मा तुम्हे रुक्खपोतके उप्पाटेत्वा उप्पाटेत्वा मूलप्पमाणेन उदकं सिञ्चथा”ति? ते “एवं नो वानरजेट्टको ओवदती”ति आहंसु। सो तं वचनं सुत्वा “अहो वत भो बाला अपण्डिता, ‘अत्थं करिस्सामा’ति अनत्थमेव करोन्ती”ति चिन्तेत्वा इमं गाथमाह—

“न वे अनत्थकुसलेन, अत्थचरिया सुखावहा।
हापेति अत्थं दुम्मेधो, कपि आरामिको यथा”ति ॥

तत्थ वेति निपातमत्तं। अनत्थकुसलेनाति अनत्थे अनायतने कुसलेन, अत्थे आयतने कारणे अकुसलेन वाति अत्थो। अत्थचरियाति बुद्धिकिरिया। सुखावहाति एवरूपेन अनत्थकुसलेन कायिकचेतसिकसुखसङ्घातस्स अत्थस्स चरिया न सुखावहा, न सक्का आवहितुन्ति अत्थो। किंकारणा? एकन्तेनेव हि हापेति अत्थं दुम्मेधोति, बालपुग्गलो “अत्थं करिस्सामी”ति अत्थं हापेत्वा अनत्थमेव करोति। कपि आरामिको यथाति यथा आरामे नियुत्तो आरामरक्खनको मक्कटो “अत्थं करिस्सामी”ति अनत्थमेव करोति, एवं यो कोचि अनत्थकुसलो, तेन न सक्का अत्थचरियं आवहितुं, सो एकंसेन अत्थं हापेतियेवाति। एवं सो पण्डितो पुरिसो इमाय गाथाय वानरजेड्ढकं गरहित्वा अत्तनो परिसं आदाय उय्याना निक्खमि।

सत्थापि “न, भिक्खवे, एस गामदारको इदानेव आरामदूसको, पुब्बेपि आरामदूसकोयेवा”ति इमं धम्मदेसनं आहरित्वा अनुसन्धिं घटेत्वा जातकं समोधानेसि-
“तदा वानरजेड्ढको आरामदूसकगामदारको अहोसि, पण्डितपुरिसो पन अहमेव अहोसि”न्ति।

आरामदूसकजातकवण्णना।

उद्यान (बगैचा) स्यंकूम्हसिया जातक

“न, हे, स्यंकेगुलिइ दक्खम्ह...” धयागु श्व शास्ता छगू कोशलया गामय् विहार याना बिज्यानाच्चंबलय् उद्यान स्यंकूम्हसिया कारणय् आज्ञा जुया बिज्यात। शास्ता कोशलय् यात्रा यायां छगू गामय् थ्यन। अन छम्ह गृहस्थी तथागतयात निमन्त्रणा याना: थ:गु उद्यानय् फयेतुका: बुद्धप्रमुख भिक्षुसङ्घयात महादान बिया: “भन्ते, थ:गु इच्छानुसार थुगु उद्यानय् विचरण याना बिज्याहुँ” धका धाल। भिक्षुपिं दना: उद्यान पालकयात (उद्यानय् सुरक्षा याइम्हसित) ब्वना: उद्यानय् चा:हिलाच्चंबलय् छगू खालिगु थाय् खना: उद्यान पालकयाके न्यन “उपासक, श्व उद्यानय् मेथाय् किचलं त्व:पुया च्वन, श्व थासय् जक न सिमा दु वा भा:त दु, छु कारण ख: ?” “भन्ते, श्व उद्यानय् सिमा पिनाबलय् छम्ह गांया मचां ल: ब्यूबलय् श्व थासय् चिचिमागु सिमाचातय्गु हा नापं लिना: हाया अनुसारं ल: बिल। उपिं चिचिमागु सिमाचात गनावना: सित। थुगु कारणं श्व थाय् खालिगु जुल।” भिक्षुपिं शास्तायाथाय् लिक वना: श्व खँ बित्ति यात। शास्तां “भिक्षुपिं, उम्ह गांया मचां आ: जक उद्यानयात स्यंकूगु मखु, न्हापा नं उद्यानयात स्यंकल” धका धया बिज्याना न्हापाया खँ न्यथना बिज्यात।

न्हापा वाराणसी ब्रह्मदत्तं राज्य यानाच्चंबलय् वाराणसी नख:या (दिं) च्वेकल। नख:या (नक्षत्रया) बाजंया स: न्यंसानिसैं फुक शहरवासीपिं नख:

मानेयानाः जुयाच्चन । उबलय् जुजुया उद्यानय् आपालं माकःत च्वनाच्चन । उद्यानया पालं बिचाः यात “शहरय् नखःया घोषना यात, थुपिं माकःतय्त ‘लः ब्यु’ धका धयाः जि नं नखः माने याये” धका थकालिम्ह माकःयाथाय् लिक वनाः “पासा, माकःया नायो, श्व उद्यान छिमित नं आपालं उपकारगु खः, छिपिं थन स्वॉ, फल व क्यातुगु हःत नयाच्चन, शहरय् नखःया घोषना यात, जि नखः माने याये । गुबलय् तक जि वइमखु, उबलय् तक श्व उद्यानय् च्वंगु चिचिमागु सिमाय् लः बिइ फुला ?” धका न्यन । “फु, जिमिसं लः बिइ ।” “अथेसा, होशियार जु” धका लः बिइत इमित छ्यंगुया लः थल व सिंया लःथत बियाः वन । माकःतय्सं छ्यंगुया लःथलं व सिंया लःथलं लः कयाः चिचिमागु सिमाचातय्के लः बियाच्चन । अले इमित थकालिम्ह माकःनं थथे धाल “भो, माकःत, लःयात बचे यायेमाः, छिमिसं चिचिमागु सिमाचातय्के लः बिइबलय् लिनाः लिनाः हा स्वयाः क्वय्थ्यंक हा कयाच्चंगु हातय्त अप्वः लः ब्यु, क्वय्थ्यंक हा मकागुयात भतिचा जक लः ब्यु, लिपा भीत लः मदइ (मगाइ) ।” इमिसं “ज्यू” धका स्वीकार यानाः अथेहे यात ।

उगु ईलय् छम्ह पण्डित मन्खं जुजुया उद्यानय् इपिं माकःतय्सं अथे यानाच्चंगु खनाः थथे धाल “अय् माकःत, छाय् छिमिसं चिचिमागु सिमाचातय्त लिनाः लिनाः (पुयाः पुयाः) हा स्वयाः (हाया हाककथं) लः बिया ?” इमिसं “थथे (या धका) जिमि थकालीम्ह नायो नं धाःगु खः” धका धाल । वं उगु खँ न्यनाः “अहो, छिपिं धाथे मुख्त व ध्वाःढपिं खः का, ‘भिंके’ धका मभिंका च्वन (अर्थ याये धातलें अनर्थ यात)” धका बिचाः यानाः श्व गाथा धाल -

“हे, स्यंकेगुलिइ दक्षम्हं, अर्थचर्या सुखदायक जुइमखु ।

नाश याइ अर्थयात मुख्त, उद्यानय् स्वइम्ह माकःनं थें ॥”

अन गाथाय् हे धयागु निपात मात्र खः । स्यंकेगुलिइ दक्षम्हं धयागु अनर्थगु थाय् मखुगुलिइ दक्षम्ह वा भिंगु थासय् वा कारणय् दक्षता मदम्ह धयागु अर्थ खः । अर्थचर्या धयागु वृद्धिया ज्या खः । सुखदायक धयागु थुजाम्ह स्यंकेगुलिइ दक्षम्हं शारिरीक व मानसिक सुख धका कयातःगु अर्थचर्या सुखदायक जुइमखु, हया बिइ फइमखु धयागु अर्थ खः । छु कारणं ? छुखें हे नाश याइ अर्थयात मुख्त, मुख्त ‘भिंके’ धका अर्थयात नाश यानाः अनर्थ जक हे याइ । उद्यानय् स्वइम्ह माकःनं थें धयागु उद्यानय् नियुक्त यानातःम्ह उद्यान रक्षक माकःनं ‘भिंके’ धका मभिंका हे जक च्वन, थथे सुं गुम्ह अनर्थ यायेगुलिइ कुशलम्ह खः, वं फइमखु अर्थचर्या यायेत, व छुखें अर्थयात नाश हे याइ । थथे उम्ह पण्डित मन्नुं थुगु गाथाद्वारा माकःनायोयात निन्दा यानाः थःपरिषद्यात व्वनाः उद्यानं पिहाँ वन ।

शास्तानं “भिक्षुपिं, श्व गांया मचां आः जक उद्यानयात स्यंकेगु मखु, न्हापा नं उद्यानयात स्यं हे स्यंकल” धका श्व धर्मदेशना न्यथना स्वापू मिलेयानाः जातक

मिलेयाना बिज्यात - “उबलय् माकःनायो उद्यान स्यंकूम्ह गांया मचा जुल,
पण्डितमनू जक जि हे जुल ।”

उद्यान स्यंकूम्हसिया जातक क्वचाल ।

नक्खत्तजातकवण्णना^{२७}

नक्खत्तं पतिमानेन्तन्ति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो अज्जतरं आजीवकं आरब्ध
कथेसि। सावत्थियं किरेकं कुलधीतरं जनपदे एको कुलपुत्तो अत्तनो पुत्तस्स वारेत्वा
“असुकदिवसे नाम गण्हिस्सामी”ति दिवसं ठपेत्वा तस्मिं दिवसे सम्पत्ते अत्तनो कुलूपकं
आजीवकं पुच्छि “भन्ते, अज्ज मयं एकं मङ्गलं करिस्साम, सोभनं नु खो
नक्खत्त”न्ति। सो “अयं मं पठमं अपुच्छित्वाव दिवसं ठपेत्वा इदानीं पटिपुच्छति, होतु,
सिक्खापेस्सामि न”न्ति कुञ्चित्वा “अज्ज असोभनं नक्खत्तं, मा अज्ज मङ्गलं करित्थ,
सचे करिस्सथ, महाविनासो भविस्सती”ति आह। तस्मिं कुले मनुस्सा तस्स सद्वहित्वा
तं दिवसं न गच्छिसु। नगरवासिनो सब्बं मङ्गलकिरियं कत्वा तेसं अनागमनं दिस्वा
“तेहि अज्ज दिवसो ठपितो, नो च खो आगता, अम्हाकम्पि बहु वयकम्पं कतं, किं
नो तेहि, अम्हाकं धीतरं अज्जस्स दस्सामा”ति यथाकतेनेव मङ्गलेन धीतरं अज्जस्स
कुलस्स अदंसु।

इतरे पुनदिवसे आगन्त्वा “देथ नो दारिक”न्ति आहंसु। अथ ने सावत्थिवासिनो
“जनपदवासिनो नाम तुम्हे गहपतिका पापमनुस्सा दिवसं ठपेत्वा अवज्जाय न आगता,
आगतमग्गेनेव पटिगच्छथ, अम्हेहि अज्जेसं दारिका दिन्ना”ति परिभासिसु। ते तेहि
सद्धिं कलहं कत्वा दारिकं अलभित्वा यथागतमग्गेनेव गता। तेनपि आजीवकेन तेसं
मनुस्सानं मङ्गलन्तरायस्स कतभावो भिक्खूनं अन्तरे पाकटो जातो। ते भिक्खू
धम्मसभायं सन्निपतिता “आवुसो, आजीवकेन कुलस्स मङ्गलन्तरायो कतो”ति
कथयमाना निसीदिसु। सत्था आगन्त्वा “काय नुत्थ, भिक्खवे, एतरहि कथाय
सन्निसिन्ना”ति पुच्छि। ते “इमाय नामा”ति कथयिसु। “न, भिक्खवे, इदानेव
आजीवको तस्स कुलस्स मङ्गलन्तरायं करोति, पुब्बेपि एस तेसं कुञ्चित्वा मङ्गलन्तरायं
अकासियेवा”ति वत्वा अतीतं आहरि।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते नगरवासिनो जनपदवासीनं धीतरं
वारेत्वा दिवसं ठपेत्वा अत्तनो कुलूपकं आजीवकं पुच्छिसु “भन्ते, अज्ज अम्हाकं एका
मङ्गलकिरिया, सोभनं नु खो नक्खत्त”न्ति। सो “इमे अत्तनो रुचिया दिवसं ठपेत्वा

^{२७} [जातक नं. ४९]

इदानीं मं पुच्छन्ती”ति कुञ्चित्वा “अज्ज नेसं मङ्गलन्तरायं करिस्सामी”ति चिन्तेत्वा “अज्ज असोभनं नक्खत्तं, सचे करोथ, महाविनासं पापुणिस्सथा”ति आह । ते तस्स सद्वहित्वा न गर्भिसु । जनपदवासिनो तेसं अनागमनं जत्वा “ते अज्ज दिवसं ठपेत्वापि न आगता, किं नो तेहि, अज्जेसं धीतरं दस्सामा”ति अज्जेसं धीतरं अदंसु । नगरवासिनो पुनदिवसे आगन्त्वा दारिकं याचिसु । जनपदवासिनो “तुम्हे नगरवासिनो नाम छिन्नहिरिका गहपतिका, दिवसं ठपेत्वा दारिकं न गण्हित्थ, मयं तुम्हाकं अनागमनभावेन अज्जेसं अदम्हा”ति । मयं आजीवकं पटिपुच्छित्वा “नक्खत्तं न सोभन”न्ति नागता, देथ नो दारिक”न्ति ।

“अम्हेहि तुम्हाकं अनागमनभावेन अज्जेसं दिन्ना, इदानीं दिन्नदारिकं कथं पुन आनेस्सामा”ति ।

एवं तेसु अज्जमज्जं कलहं करोन्तेसु एको नगरवासी पण्डितपुरिसो एकेन कम्मेन जनपदं गतो तेसं नगरवासीनं “मयं आजीवकं पुच्छित्वा नक्खत्तस्स असोभनभावेन नागता”ति कथेन्तानं सुत्वा “नक्खत्तेन को अत्थो, ननु दारिकाय लद्धभावोव नक्खत्त”न्ति वत्वा इमं गाथमाह—

“नक्खत्तं पतिमानेन्तं, अत्थो बालं उपच्चगा ।

अत्थो अत्थस्स नक्खत्तं, किं करिस्सन्ति तारका”ति ॥

तथ पतिमानेन्तन्ति ओलोकेन्तं, “इदानीं नक्खत्तं भविस्सति, इदानीं नक्खत्तं भविस्सती”ति आगमयमानं । अत्थो बालं उपच्चगाति एतं नगरवासिकं बालं दारिकापटिलाभसङ्घातो अत्थो अतिक्कन्तो । अत्थो अत्थस्स नक्खत्तन्ति यं अत्थं परियेसन्तो चरति, सो पटिलद्धो अत्थोव अत्थस्स नक्खत्तं नाम । किं करिस्सन्ति तारकाति इतरे पन आकासे तारका किं करिस्सन्ति, कतरं अत्थं साधेस्सन्तीति अत्थो । नगरवासिनो कलहं कत्वा दारिकं अलभित्वाव अगमंसु ।

सत्था “न, भिक्खवे, एस आजीवको इदानेव कुलस्स मङ्गलन्तरायं करोति, पुब्बोपि अकासियेवा”ति इमं धम्मदेसनं आहरित्वा अनुसन्धिं घटेत्वा जातकं समोधानेसि— “तदा आजीवको एतरहि आजीवकोव अहोसि, तानिपि कुलानि एतरहि कुलानियेव, गाथं वत्वा टितो पण्डितपुरिसो पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

नक्खत्तजातकवण्णना ।

नक्षत्रया जातक

“नक्षत्रयात स्वस्वं...” धयागु थुगु शास्ता जेतवनय् विहार याना बिज्यानाच्चंबल्य सुं छम्ह आजीवकया कारण्य आज्ञा जुया बिज्यात । भ्रावस्ती धार्थे छम्ह कुलया म्हाय्य मचायात जनपदया छम्ह कुलपुत्रं थः काय्यात विवाह यायेगु मिलेयाना: “फलनागु दिनय् काःवये” धकाः उगु दिं क्वःछिनाः उगु दिं थ्यंबल्य थःगु कुलय् वडम्ह आजीवकयाके न्यन “भन्ते, थौं छगू विवाह मङ्गल याये, नक्षत्र बांलाला थें ?” वं “श्वं जिके न्ह्यव हे मन्यसे हे दिं क्वःछिनाः, आः न्यनाच्चन, आसे, श्वयात पाठ बिइ (स्यने)” धका तंचायाः “थौं नक्षत्र बांमला, थौं विवाह मङ्गल याये मते, यदि यात धाःसा, महाविनाश जुइ” धका धाल । उगु कुल छँया मनूतय्सं वया खँय् विश्वास यानाः उखुन्हु दिनय् मवन । नगरवासीपिसं फुक मङ्गल कार्य तयार यानाः इपिं मवःगु खनाः “इमिसं थौं दिं क्वःछय्युगु खः, इपिं मवल, भ्मीसं नं आपालं खर्च याये धुन, इपिं भ्मीत छु यायेत माःपिं खः, भ्मी म्हाय्य मचायात मेम्हसित बिइमाल” धका तयार यानाः तयागु मङ्गलानुसारं म्हाय्य मचायात मेगु कुल छँय् बियाछ्वत ।

मेपिं कन्हेखुन्हु दिनय् वयाः “जिमित म्हाय्य मचा ब्यु” धका धाल । अले इमित भ्रावस्तीवासीपिसं “जनपदवासीपिं धयापिं छिपिं पापीपिं मनूत, दिं क्वःछिना हेला यानाः मवःपिं खः, वयागु लँलिना हे लिहाँ हँ, जिमिसं मेम्हसित म्हाय्य मचा बिइ धुन” धका निन्दा यात । इपिं इपिंनापं ल्वानाः म्हाय्य मचा प्राप्त मजुयाः गनं वयागु खः वहे लँलिना वन । उम्ह आजीवकं उपिं मनूतयतगु विवाह मङ्गलय् बाधा ब्युगुभाव भिक्षुपिनि दथुइ प्रकट जुल । इपिं भिक्षुपिं धर्मसभाय् मुनाः “आवसो, आजीवकं कुलछँया विवाह मङ्गलय् बाधा बिल” धका खँ ल्हानाः फयेतुत । शास्ता बिज्यानाः “छु खँय, भिक्षुपिं, थन खँ ल्हानाः मुनाच्चनागु खः ?” धका न्यना बिज्यात । इमिसं “थुजागु खँ खः” धका बिलि यात । “भिक्षुपिं, आः जक आजीवकं उगु कुलयात विवाह मङ्गलय् बाधा ब्युगु मखु, न्हापा नं श्वं इमिप्रति तंम्बयेका विवाह मङ्गलय् बाधा हे यात” धका धया बिज्याना न्हापाया खँ न्ह्यथना बिज्यात ।

न्हापा वाराणसी ब्रह्मदत्तं राज्य यानाच्चंबल्य नगरवासीपिसं जनपदवासीपिनि म्हाय्य मचायात विवाह यायेगु मिलेयानाः दिं क्वःछिना थःगु कुलय् वडम्ह आजीवकयाके न्यन “भन्ते, थौं छगू विवाह मङ्गल याये, नक्षत्र बांलाला थें ?” वं “थुमिसं थःगु इच्छानुसारं दिं क्वःछिनाः, आः जिके न्यनाच्चन” धका तं चायाः “थौं थुमिगु विवाह मङ्गलय् बाधा याये” धका बिचाः यांनाः “थौं नक्षत्र बांमला, यदि यात धाःसा, महाविनाश जुइ” धका धाल । इमिसं वया खँय्

विश्वास यानाः मवन् । जनपदवासीपिसं इपिं मवःगु सिङ्काः “इमिसं थौं दिं क्वःछिना नं मवल, इपिं भ्नीत छु यायेत माःपिं खः, म्ह्याय् मचायात मेम्हसित बिइमाल” धका मेम्हसित म्ह्याय् मचा बियाछ्वत । नगरवासीपिं कन्हेखुन्हु दिनय् वयाः म्ह्याय् मचा फ्वन । जनपदवासीपिसं “छिपिं नगरवासीपिं धयापिं लज्या मवुपिं गृहपतीपिं खः, दिं क्वःछिना नं म्ह्याय् मचा काः मवल, जिमिसं छिपिं मवःगु कारणं मेम्हसित बिइ धुन ।” जिमिसं आजीवकयाके हानं न्यनेवं “नक्षत्र बांमला” धका (धाःगुलिं) मवयागु खः, बियादिसँ जिमित म्ह्याय् मचा ।” “जिमिसं छिपिं मवःगु कारणं मेपिन्त बिइ धुन, आः बिइ धुनम्ह म्ह्याय् मचा हानं गथे लित हयेगु ?”

थथे इमि दथुइ थवंथवे ल्वापु यानाच्चंबलय् छम्ह नगरवासी पण्डितम्ह मनु छ्गू ज्यां जनपदय् वंम्हं उपिं नगरवासीपिसं “जिमिसं आजीवकयाके न्यनाः नक्षत्र बांमलाःगु कारणं मवया” धका धयाच्चंगु न्यनाः “नक्षत्र छु यायेत माःगु खः, छु नक्षत्रं म्ह्याय् मचा प्राप्त जुइकल ला ?” धका धया थ्व गाथा धाल -

“नक्षत्रयात मानेयाना च्वंम्हसित, माःगुलिं मुख् वञ्चित जुल ।

माःम्हसित दयेका बिइगु नक्षत्र खः, छु याइ नगुतय्सं ?”

अन मानेयाना च्वंम्हसित धयागु स्वया च्वंम्हसित खः, “आ नक्षत्र मिले जुइ, आः नक्षत्र मिले जुइ” धका पियाच्चंम्ह । माःगुलिं मुख् वञ्चित जुल धयागु थुम्ह नगरवासी मुख्यात म्ह्याय् मचा प्राप्त जुइगु मौका पुल (मन्त) । माःम्हसित दयेका बिइगु नक्षत्र खः धयागु गुगु अर्थयात माःला जुयाच्चनी, उगु प्राप्त जुइगु हे अर्थया नक्षत्र धयागु जुइ । छु याइ नगुतय्सं ? धयागु थुपिं आकाशय् च्वंगु तारातय्सं छु याइ, गुगु अर्थयात सिद्ध यानाः बिइ धयागु अर्थ खः । नगरवासीपिं ल्बानाः म्ह्याय् मचा प्राप्त मजुइक हे लिहाँ वन ।

शास्तां “भिक्षुपिं, आः जक थ्व आजीवक कुलयात विवाह मङ्गलय् बाधा याःगु मखु, न्हापा नं बाधा हे यात” धका थुगु धर्मदेशना न्दयथनाः स्वापु मिलेयानाः जातक मिलेयाना बिज्यात - “उबलेया आजीवक आः थन आजीवक हे जुल, उपिं कुलत नं आः थन थुपिं कुलत जुल, गाथा धया दनाच्चंम्ह पण्डितम्ह पुरुष जक जि हे जुल ।”

नक्षत्रया जातक क्वचाल ।

नायं रुक्खो दुरारुहाति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो एकं फलकुसलं उपासकं आरब्ध कथेसि। एको किर सावत्थिवासी कुटुम्बिको बुद्धप्पमुखं भिक्खुसङ्घं निमन्तेत्वा अत्तनो आरामे निसीदापेत्वा यागुखज्जकं दत्त्वा उय्यानपालं आणापेसि “भिक्खूहि सद्धिं उय्याने विचरित्वा अय्यानं अम्बादीनि नानाफलानि देही”ति। सो “साधू”ति पटिस्सुणित्वा भिक्खूसङ्घमादाय उय्याने विचरन्तो रुक्खं उल्लोकेत्वा “एतं फलं आमं, एतं न सुपक्कं, एतं सुपक्क”न्ति जानाति। यं सो वदति, तं तथेव होति। भिक्खू गत्त्वा तथागतस्स आरोचेसुं “भन्ते, अयं उय्यानपालो फलकुसलो भूमियं ठितोव रुक्खं उल्लोकेत्वा ‘एतं फलं आमं, एतं न सुपक्कं, एतं सुपक्क’न्ति जानाति। यं सो वदति, तं तथेव होती”ति। सत्था “न, भिक्खवे, अयमेव उय्यानपालो फलकुसलो, पुब्बे पण्डितापि फलकुसलायेव अहेसु”न्ति वत्वा अतीतं आहरि।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो सत्थवाहकुले निब्बत्तित्वा वयप्पतो पञ्चहि सकटसतेहि वणिज्जं करोन्तो एकस्मिं काले महावत्तनिअटविं पत्वा अटविमुखे टत्वा सब्बे मनुस्से सन्निपातापेत्वा “इमिस्सा अटविया विसरुक्खा नाम होन्ति, विसपत्तानि, विसपुप्फानि, विसफलानि, विसमधूनि होन्तियेव, पुब्बे तुम्हेहि अपरिभुत्तं, यं किञ्चि पत्तं वा पुप्फं वा फलं वा पल्लवं वा मं अपरिपुच्छित्वा मा खादथा”ति आह। ते “साधू”ति सम्पटिच्छित्वा अटविं ओतरिंसु। अटविमुखे च एकस्मिं गामद्वारे किंफलरुक्खो नाम अत्थि, तस्स खन्धसाखापलासपुप्फफलानि सब्बानि अम्बसदिसानेव होन्ति। न केवलं वण्णसण्ठानतोव, गन्धरसेहिपिस्स आमपक्कानि फलानि अम्बफलसदिसानेव, खादितानि पन हलाहलविसं विय तद्दणञ्जेव जीवितक्खयं पापेन्ति। पुरतो गच्छन्ता एकच्चे लोलपुरिसा “अम्बुरुक्खो अय”न्ति सज्जाय फलानि खादिंसु, एकच्चे “सत्थवाहं पुच्छित्वाव खादिस्सामा”ति हत्थेन गहेत्वा अट्ठंसु। ते सत्थवाहे आगते “अय्य, इमानि अम्बफलानि खादामा”ति पुच्छिसु। बोधिसत्तो “नायं अम्बरुक्खो”ति जत्वा “किं फलरुक्खो नामेस, नायं अम्बरुक्खो, मा खादित्था”ति वारेत्वा ये खादिंसु। तेपि वमापेत्वा चतुमधुरं पायेत्वा निरोगे अकासि।

पुब्बे पन इमस्मिं रुक्खमूले मनुस्सा निवासं कप्पेत्वा “अम्बफलानी”ति सज्जाय इमानि विसफलानि खादित्वा जीवितक्खयं पापुणन्ति। पुनदिवसे गामवासिनो निक्खमित्वा मतमनुस्से दिस्वा पादे गण्हित्वा पटिच्छन्नद्वाने छट्टेत्वा सकटेहि सद्धियेव

^{२८} [जातक नं. ५४]

सब्बं तेसं सन्तकं गहेत्वा गच्छन्ति। ते तं दिवसस्मि अरुणुग्गमनकालेयेव “मय्हं बलिबद्धो भविस्सति, मय्हं सकटं, मय्हं भण्ड”न्ति वेगेन तं रुक्खमूलं गत्वा मनुस्से निरोगे दिस्वा “कथं तुम्हे इमं रुक्खं ‘नायं अम्बरुक्खो’ति जानित्था”ति पुच्छिसु। ते “मयं न जानाम, सत्थवाहजेडुको नो जानाती”ति आहंसु। मनुस्सा बोधिसत्तं पुच्छिसु “पण्डित, किन्ति कत्वा त्वं इमस्स रुक्खस्स अनम्बरुक्खभावं अज्जासी”ति? सो “द्वीहि कारणेहि अज्जासि”न्ति वत्वा इमं गाथमाह-

“नायं रुक्खो दुरारुहो, नपि गामतो आरका।

आकारणेन जानामि, नायं सादुफलो दुमो”ति ॥

तत्थ नायं रुक्खो दुरारुहोति अयं विसरुक्खो न दुक्खारुहो, उक्खिपित्वा ठपितनिस्सेणी विय सुखेनारोहितुं सक्काति वदति। नपि गामतो आरकाति गामतो दूरे टितोपि न होति, गामद्वारे टितोयेवाति दीपेति। आकारणेन जानामीति इमिना दुविधेन कारणेनाहं इमं रुक्खं जानामि। किन्ति? नायं सादुफलो दुमोति। सचे हि अयं मधुरफलो अम्बरुक्खो अभविस्स, एवं सुखारुद्धे अविदूरे टिते एतस्मिं एकस्मि फलं न तिड्डेय्य, फलखादकमनुस्सेहि निच्चं परिवुतोव अस्स। एवं अहं अत्तनो जाणेन परिच्छिन्दित्वा इमस्स विसरुक्खभावं अज्जासिन्ति महाजनस्स धम्मं देसेत्वा सोत्थिगमनं गतो।

सत्थापि “एवं, भिक्खवे, पुब्बे पण्डितापि कुसला अहेसु”न्ति इमं धम्मदेसनं आहरित्वा अनुसन्धिं घटेत्वा जातकं समोधानेसि- “तदा परिसा बुद्धपरिसा अहेसुं, सत्थवाहो पन अहमेव अहोसि”न्ति।

किंफलजातकवण्णना।

Dhamma Digital
छुफल जातक

“न श्व सिमा थाक्क बुयावयाच्चंगु खः...” धयागु थुगु शास्ता जेतवनय्य विहार याना बिज्यानाच्चंबलय् छम्ह फलय् दक्षम्ह उपासकया कारणय् आज्ञा जुया बिज्यात। छम्ह भावस्तीवासी कटुम्बिकं बुद्धप्रमुख भिक्षुसङ्घयात निमन्त्रणा यानाः थःगु बगैचाय् फयेतुकाः यागु व खाद्यपदार्थ दान बियाः उद्यानपालयात अहे यात “भिक्षुपिं नापं बगैचाय् चाःहिलाः बगैचाया अँ आदि नाना प्रकारया फलत ब्यु।” वं “ज्यू” धका स्वीकार यानाः भिक्षुसङ्घयात व्वनाः बगैचाय् चाहिला जुजुं सिमा स्वया हे “थुगु फल कच्च्यूगु (पाके मजूनिगु खः), थुगु बांलाक पाके मजूनि, थुगु बांलाक पाके जूगु खः” धका स्यू। गुगु वं धाःगु खः, उगु अथेहे जुड। भिक्षुपिं वनाः तथागतयात बिन्ति यात “भन्ते, श्व उद्यानपाल फलय् कुशलम्हं बँय् च्वनाः

च्वय स्वयाः हे 'श्व फल पाके मज्जुनि, श्व फल बांलाक पाके मज्जुनि, श्व बांलाक पाके जुल' धका स्यू । गुगु वं धाडगु खः, उगु अथेहे जुड ।" शास्तां "भिक्षुपिं, श्व हे जक उद्यानपाल फलय् कुशलमह मखु, न्हापा पण्डितपिं नं फलय् कुशलपिं हे खः" धका धया बिज्यानाः न्हापाया खँ न्त्यथना बिज्यात ।

न्हापा वाराणसी ब्रह्मदत्तं राज्य यानाच्चंबलय् बोधिसत्त्व सार्थवाह कुलय् जन्म जुयाः ल्याय्मह जुसेलि न्यासः गाडा नापं ब्यापार यायां छगू ईलय् महावत्तनि धयागु गुँड थ्यंकाः गुँया न्त्यःने च्वनाः फुक मनूतय्त मुंकाः "थुगु गुँड विषालु सिमात धयागु दु, विषालु हःत, विषालु स्वाँत, विषालु फलत, विषालु कस्ति दु, न्हापा छिमिसं मनयानिगु छुं नं हः, स्वाँ, फल व क्यातुगु दं दु, जिंके मन्यंकं नये मते" धका धाल । इमिसं "ज्यू" धका स्वीकार यानाः गुँड दुहाँ वन । गुँया न्त्यःने छगू गांया धवाखाय् छुफल धयागु सिमा छमाः दु, उगु सिमाया दं, कचा, हः, स्वाँ व फलत फुक अँथे हे जुयाच्चन । न केवल वर्ण आकार जक खः, श्वया नस्वाः व सवाः, पाके जगू व पाके मज्जुगु फलत नं अँथे हे जुयाच्चन, नयेवं हे हलाहल विषथे जुयाः उगु क्षणय् हे ज्यान काडगु जुयाच्चन । न्त्यः वंपिं गुलिं लोभीपिं मनूतय्सं "श्व अँया सिमा खः" धका मती तयाः फलत नल, गुलिसिनं "सार्थवाहयाके न्यनाः जक नये" धका ल्हातं ज्वनाः दनाच्चन । इमिसं सार्थवाह वयेवं "आर्य, जिमिसं थुपिं अँत नयेला ?" धका न्यन । बोधिसत्त्वं "श्व अँ सिमा मखु" धका सिडकाः "श्व छुफल धयागु सिमा खः, श्व अँमा मखु, छिमिसं थुपिं नये मते" धका पनाः गुपिसं नये धुंकल, इमित ल्हवके बियाः चतुमधु त्वंकाः निरोगी यात ।

न्हापा थुगु सिमाक्वय् मनूत वास यानाः "अँ" धका मती तयाः थुपिं विषालु फलत नयाः सीगु जुयाच्चन । कन्हेखुन्हु दिनय् गामय् च्वपिं पिहाँ वयाः सीपिं मनूतय्त खनाः तुतित ज्वनाः खने मद्रूगु थासय् वाँछ्वयाः गाडात नापं फुक इमिके द्रूगु (सामानत) ज्वना वनिइ । इपिं उगु दिनय् नं सूद्यो लुयावयेवं हे "जित द्वहँ काये (जुड), जित गाडा, जित सामानत" धका याकनं उगु सिमाक्वय् वनाः निरोगीपिं मनूत खनाः "गथे छिमिसं श्व सिमायात 'श्व सिमा अँमा मखु' धका सिडका ?" धका न्यन । इमिसं "जिमिसं मस्यू, जिमि सार्थवाहकया नायोनं स्यू" धका धाल । मनूतय्सं बोधिसत्त्वयाके न्यन "पण्डित, गथे यानाः छिसं श्व सिमायात अँमा मखूगुभाव सिडका ?" बोधिसत्त्वं "निगू कारणं जिं सिडका" धका धयाः थुगु गाथा धाल -

"न श्व सिमा थाकूक बुयावयाच्चंगु खः, न त गामं तापाःगु खः ।

आकारप्रकारं हे जिं सिडका, मखु श्व भिंगु फलगु सिमा ॥"

अन न श्व सिमा थाकूक बुयावयाच्चंगु खः धयागु थुगु विषमा न कष्टं बुयावयाच्चंगु खः, स्वाने धंकातःगु थें अःपुक हे गये फु धाइ । न त गामं तापाःगु खः धयागु गामं तापागु थासय् बुयावयाच्चंगु नं मखु, गांया ध्वाखाय् हे बुयावयाच्चंगु खः धका क्यनातःगु जुयाच्चन । आकारप्रकारं हे जिं सिइका धयागु थुपिं निगू कारणं जिं थुगु सिमायात सिइका । छु खः ? न श्व भिंगु फलगु सिमा खः । यदि श्व चाकूगु अँमाया फल खःसा, थथे अःपुक गये फुगु तापा मज्जुगु थासय् च्वंगु श्व सिमाय् छगः नं फल ल्यनि मखु, फल नइपिं मनूतय्सं नित्यरूपं (न्हिथं) चाहुइक च्वनिइ । थथे जिं थःगु ज्ञानं निर्णय याणाः थुगु सिमा विषमा धयागु भाव सिइका धका आपालं मनूतय्त धर्मदेशना याणाः सुख पूर्वक वन ।

शास्तां नं “थथे, भिक्षुपिं, न्हापा पण्डितपिं नं कुशलपिं खः” धका श्व धर्मदेशना न्ह्यथनाः स्वापू मिलेयानाः जातक मिलेयानाः बिज्यात – “उबलेया परिषद् बुद्धपरिषद् जुल, सार्थवाह जक जि हे जुल ।”

छुफल जातक क्वचाल ।

वानरिन्दजातकवण्णना^{२९}

यस्सेते चतुरो धम्माति इदं सत्था वेळुवने विहरन्तो देवदत्तस्स वधाय परिसक्कनं आरब्ध कथेसि । तस्मिञ्चि समये सत्था “देवदत्तो वधाय परिसक्कती”ति सुत्वा “न, भिक्खवे, इदानेव देवदत्तो मय्हं वधाय परिसक्कति, पुब्बेपि परिसक्कियेव, तासमत्तम्पि पन कातुं नासक्खी”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो कपियोनियं निब्बत्तित्वा बुद्धिमन्वाय अस्सपोतकम्पमाणो थामसम्पन्नो एकचरो हुत्वा नदीतीरे विहरति । तस्सा पन नदिया वेमज्जे एको दीपको नानप्पकारेहि अम्बपनसादीहि फलरुक्खेहि सम्पन्नो । बोधिसत्तो नागबलो थामसम्पन्नो नदिया ओरिमतीरतो उप्पतित्वा दीपकस्स ओरतो नदीमज्जे एको पिड्डिपासाणो अत्थि, तस्मिं निपतति, ततो उप्पतित्वा तस्मिं दीपके पतति । तत्थ नानप्पकारानि फलानि खादित्वा सायं तेनेव उपायेन पच्चागन्त्वा अत्तनो बसनट्टाने वसित्वा पुनदिवसेपि तथेव करोति । इमिना नियामेन तत्थ वासं कप्पेति ।

तस्मिं पन काले एको कुम्भीलो सपजापतिको तस्सा नदिया वसति । तस्स भरिया बोधिसत्तं अपरापरं गच्छन्तं दिस्वा बोधिसत्तस्स हृदयमंसं दोहळं उप्पादेत्वा कुम्भीलं आह— “मय्हं खो, अय्य, इमस्स वानरिन्दस्स हृदयमंसं दोहळो उप्पन्नो”ति ।

^{२९} [जातक नं. ५७]

कुम्भीलो “साधु, भदे, लच्छसी”ति वत्वा “अज्ज तं सायं दीपकतो आगच्छन्तमेव गण्हिस्सामी”ति गन्त्वा पिट्टिपासाणे निपज्जि ।

बोधिसत्तो दिवसं चरित्वा सायन्हसमये दीपके टितोव पासाणं ओलोकेत्वा— “अयं पासाणो इदानि उच्चतरो खायति, किं नु खो कारण”न्ति चिन्तेसि । तस्स किर उदकप्पमाणञ्च पासाणप्पमाणञ्च सुववत्थापितमेव होति । तेनस्स एतदहोसि “अज्ज इमिस्सा नदिया उदकं नेव हायति, न च वट्ठति, अथ च पनायं पासाणो महा हुत्वा पञ्जायति, कच्चि नु खो एत्थ मय्हं गहणत्थाय कुम्भीलो निपन्नो”ति । सो “वीमंसापि ताव न”न्ति तत्थेव ठत्वा पासाणेन सद्धिं कथेन्तो विय “भो पासाणा”ति वत्वा पटिवचनं अलभन्तो यावततियं “भो पासाणा”ति आह । पासाणो किं पटिवचनं दस्सति । पुनपि वानरो “किं भो पासाण, अज्ज मय्हं पटिवचनं न देसी”ति आह । कुम्भीलो “अद्धा अज्जेसु दिवसेसु अयं पासाणो वानरिन्दस्स पटिवचनं अदासि, दस्सामि दानिस्स पटिवचन”न्ति चिन्तेत्वा “किं, भो वानरिन्दा”ति आह । “कोसि त्व”न्ति? “अहं कुम्भीलो”ति ।

“किमत्थं एत्थ निपन्नोसी”ति? “तव हृदयमंसं पत्थयमानो”ति । बोधिसत्तो चिन्तेसि “अज्जो मे गमनमगो नत्थि, अज्ज मया एस कुम्भीलो वञ्चेतब्बो”ति । अथ नं एवमाह “सम्म कुम्भील, अहं अत्तानं तुय्हं परिच्चजिस्सामि, त्वं मुखं विवरित्वा मं तव सन्तिकं आगतकाले गण्हाही”ति । कुम्भीलानज्जि मुखे विवटे अक्खीनि निम्पीलन्ति । सो तं कारणं असल्लक्खेत्वा मुखं विवरि, अत्थस्स अक्खीनि पिथीयिसु । सो मुखं विवरित्वा अक्खीनि निम्पीलेत्वा निपज्जि । बोधिसत्तो तथाभावं जत्वा दीपका उप्पतितो गन्त्वा कुम्भीलस्स मत्थके अक्कमित्वा ततो उप्पतितो विज्जुलता विय विज्जोतमानो परतीरे अट्टासि ।

कुम्भीलो तं अच्छरियं दिस्वा “इमिना वानरिन्देन अतिअच्छेरकं कत”न्ति चिन्तेत्वा “भो वानरिन्द, इमस्मिं लोके चतूहि धम्मोहि समन्नागतो पुग्गलो पच्चामित्ते अधिभवति । ते सब्बेपि तुय्हं अब्भन्तरे अत्थि मज्जे”ति वत्वा इमं गाथमाह—

“यस्सेते चतुरो धम्मा, वानरिन्द यथा तव ।

सच्चं धम्मो धिति चागो, दिट्ठं सो अतिवत्तती”ति ॥

तत्थ यस्साति यस्स कस्सचि पुग्गलस्स । एतेति इदानि वत्तब्बे पच्चक्खतो निद्दिस्सति । चतुरो धम्माति चत्तारो गुणा । सच्चन्ति वचीसच्चं, “मम सन्तिकं आगमिस्सामी”ति वत्वा मुसावादं अकत्वा आगतोयेवाति एतं ते वचीसच्चं । धम्मोति विचारणपञ्जा, “एवं कते इदं नाम भविस्सती”ति एसा ते विचारणपञ्जा अत्थि । धितोति अब्बोच्छिन्नं वीरियं वुच्चति, एतम्मि ते अत्थि । चागोति अत्तपरिच्चागो, त्वं अत्तानं परिच्चजित्वा मम सन्तिकं आगतो । यं पनाहं गण्हितुं नासक्खि, मय्हमेवेस

दोसो। दिट्ठन्ति पच्चामित्तं। सो अतिवत्ततीति यस्स पुग्गलस्स यथा तव, एवं एते चत्तारो धम्मा अत्थि, सो यथा मं अज्ज त्वं अतिक्कन्तो, तथेव अत्तनो पच्चामित्तं अतिक्कमति अभिभवतीति। एवं कुम्भीलो बोधिसत्तं पसंसित्वा अत्तनो वसट्ठानं गतो।

सत्थापि “न, भिक्खवे, देवदत्तो इदानेव मय्हं वथाय परिसक्कति, पुब्बेपि परिसक्कियेवा”ति इमं धम्मदेसनं आहरित्वा अनुसन्धि घटेत्वा जातकं समोधानेसि-
“तदा कुम्भीलो देवदत्तो अहोसि, भरियास्स चिच्चमाणविका, वानरिन्दो पन अहमेव अहोसि”न्ति।

वानरिन्दजातकवण्णना।

वानरेन्द्र जातक

“गुम्हसिके थुपिं प्यंगू धर्मत दइ...” धयागु थ्व गाथा शास्ता वेलुवनय् विहार याना बिज्यानाच्चंबलय् देवदत्तया स्यायेत कुतः याःगु कारणय् आज्ञा जुया बिज्यात। उगु ईलय् शास्तां “देवदत्तं स्यायेत कुतः याःत” धका न्यनाः “भिक्षुपिं, आः जक देवदत्तं जित स्यायेत कुतः याःगु मखु, न्हापा नं कुतः हे यात, त्राश जक नं बिइ मफुत” धका धया बिज्यानाः न्हापाया खँ न्त्थथना बिज्यात।

न्हापा वाराणासी ब्रह्मदत्तं राज्य यानाच्चंबलय् बोधिसत्त्व माकःया योनिइ जन्म जुयाः तधि जूबलय् सलया मचा अपायेधिम्ह बलशक्तिं सम्पन्नम्ह याकःचा जुइम्ह जुयाः खुसिया सिथय् च्वनाच्चन। उगु खुसिया दथुइ नानाप्रकारया अँ, फँसि आदि फल सइगु सिमां जायाच्चंगु द्वीप छगू दु। बोधिसत्त्व किसिया बलदुम्ह बलशक्तिं सम्पन्नम्ह खुसिया वारीया सिथं तिन्हया द्वीपया पारीया लिक खुसिया दथुइ छगः ल्वहँफाः दु, उकिइ जूवनी, अनं तिं न्हयाः उगु द्वीपय् जूवनी। अन नानाप्रकारया फलत नयाः सन्ध्या ईलय् उगु हे उपायद्वारा लिहाँ वयाः थः च्वनेगु थासय् च्वनाः कन्हेखुन्हु दिनय् नं अथेहे याइ। थुगु नियमकथं व अन वास यानाच्चन।

उगु ईलय् छम्ह गौजु कलालिसे उगु हे खुसिइ च्वनाच्चन। वया कलाम्हं बोधिसत्त्वयात वये-वनेगु यानाच्चंगु खनाः बोधिसत्त्वया नुगःचु नयेगु प्रवल इच्छा (दोहल) उत्पन्न जुयाः गौजुयात धाल - “आर्य, जित, थुम्ह वानरेन्द्रिया नुगःचुया ला नयेगु तःसकं इच्छा उत्पन्न जुल।” गौजुं “ज्यु, भद्रे, छन्त प्राप्त जुइ” धका धयाः “थौं वयात सन्ध्या ईलय् द्वीपं वयेवं हे ज्वने” धका वनाः ल्वहँफातय् छने गोतुल।

बोधिसत्त्व न्हिछियकं चाहिलाः सन्ध्या ईलय् द्वीपय् च्वनाः हे ल्वहँतय् स्वयाः - “थ्व ल्वहँ आः तःजा जुयाच्चन, छु कारणं जुइ ?” धका बिचाः यात। वया

लःया प्रमाण व ल्वहँया प्रमाण बांलाक हे स्वइगु जुयाच्चन । उकिं वयात थथे जुल
 “थौ थुगु खुसिया लः क्वलाःगु म्दु, थहौं वःगु नं म्दु, अथेसां थुगु ल्वहँ तःजा
 जुयाः खने दयाच्चन, छु थन जित ज्वनेत गौंजु जक गोतुला च्वनला ।” वं “आः
 जिं वयात परिक्षण याये” धका अनहे च्वनाः ल्वहँलिसे खँ ल्हायेथें यानाः “अय्,
 ल्वहँ” धका सःताः लिसः मवसेलि स्वक्वःतक “अय्, ल्वहँ” धका सःतल (धाल) ।
 ल्वहँ, छाय् लिसः मबियागु खः । हानं माकःनं “अय्, ल्वहँ” छाय् थौं जित लिसः
 मबियागु ?” धका धाल । गौंजु “अवश्यनं मेमेगु दिनय् थुगु ल्वहँत वानरेन्द्रयात
 लिसः बिल जुइ, आः वयात जिं लिसः बिइ” धका बिचाः यानाः “छाय्, भो
 वानरेन्द्र” धका धाल । “छ सु खः ?” “जि गौंजु खः” ।

“छाय् छ थन गोतुला च्वनागु ?” “छंगु नुगःचुया कामना यानाः” ।
 बोधिसत्त्वं बिचाः यात “जि वनेगु मेगु लँ म्दु, थौं जिं थुम्ह गौंजुयात भंगः
 लायेमाल” । अले वयात थथे धाल “पासा, गौंजु, जिं थःत छंगुनितिं परित्याग
 याये, छं म्हुतु चायेकाः जित छंथाय् वय्बलय् ज्वं ।” गौंजुतय् म्हुतु वांखाइबलय्
 मिखात तिस्सिइगु जुयाच्चन । वं उगु कारणायात बिचाः मयासे म्हुतु वांखात, अले
 वया मिखात तिस्सित । वं म्हुतु वां खायाः मिखात तिस्सिना गोतुल । बोधिसत्त्वं
 अथे जूगुभाव सिइकाः द्वीपं तिन्हुया वनाः गौंजुया छ्यौंनय् न्हुयाः अनं तिन्हुया
 हापलासाथें थिइक पारीया सिथय् ज्वन ।

गौंजु उगु आश्चर्ययात खनाः “श्व वानरेन्द्र अति आश्चर्य यात” धका
 बिचाः यानाः “भो, वानरेन्द्र, श्व लोकय् प्यंगू धर्म युक्तम्ह व्यक्तिकं शत्रुयात
 त्याकिइ । इपिं फुक छंके दुने दु धकाः मती तया” धका धयाः थुगु गाथा धाल -

“गुम्हसिया थुपिं प्यंगु धर्मत दइ, वानरेन्द्र, छंकेथें जाःगु ।

सत्यता, धर्म, धैर्य व त्याग, शत्रुयात वं त्याकिइ ॥”

अन गाथाय् गुम्हसिया धयागु सुं गुम्ह व्यक्तिया । थुपिं धयागु आः
 धायेमाःगु प्रत्यक्षरूपं क्यन । प्यंगु धर्मत धयागु प्यंगु गुण । सत्य धयागु वचन सत्य
 खः, “जिथाय् वये” धका धयाः मखूगु खँ मल्हासे वःहे वल धयागु श्व छंगु
 सत्यवचन जुल । धर्म धयागु बिचाः यायेगु प्रजा खः, “थथे यायेवं थथे जुइ” धयागु
 थुजागु छंके बिचाः यायेगु प्रजा दु । धैर्य धयागु तुते मज्जुगु वीर्य उत्साहयात धाइ,
 श्व नं छंके दु । त्याग धयागु थःत परित्याग याइगु (समर्पण) खः, छं थःत
 परित्याग यानाः जिथाय् वल । गुम्हसित जिं ज्वने मफुत, श्व जिगु हे दोष खः ।
 शत्रु धयाम्ह प्रतिमित्र खः । वं त्याकिइ धयागु गुम्ह व्यक्तिया छंकेथें जागु, थथे
 थुपिं प्यंगू धर्मत दु, वं गथे थौं जित छं अतिक्रमन यात, अथेहे उम्ह शत्रुयात

अतिक्रमन याइ त्याकिइ । थथे गौजुं बोधिसत्त्वयात प्रशंसा यानाः थःगु च्वनेगु थासय् वन ।

शास्तां नं “भिक्षुपिं, देवदत्तं आः जक मखु जित स्यायेत कुतः याःगु, न्हापा नं कुतः हे यात” धका थ्व धर्मदेशना न्त्यथनाः स्वाप् मिलेयानाः जातक मिलेयानाः बिज्यात - “उबलेया गौजु देवदत्त जुल, कलाम्ह चिञ्चमाणविका, वानरेन्द्र जि हे जुल” ।

वानरेन्द्र जातक क्वचाल ।

भेरिवादकजातकवण्णना^{३०}

धमे धमेति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो अञ्जतरं दुब्बचभिक्षुं आरब्भ कथेसि । तज्झि भिक्षुं सत्था “सच्चं किर त्वं भिक्षु दुब्बचोसी”ति पुच्छित्वा “सच्चं, भगवा”ति वुत्ते “न त्वं भिक्षु इदानेव दुब्बचो, पुब्बेपि दुब्बचोयेवा”ति वत्वा अतीतं आहरि ।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो भेरिवादककुले निब्बत्तित्वा गामके वसति । सो “बाराणसियं नक्खत्तं घुट्ट”न्ति सुत्वा “समज्जमण्डले भेरिं वादेत्वा धनं आहरिस्सामी”ति पुत्तं आदाय तत्थ गत्त्वा भेरिं वादेत्वा बहुधनं लभि । सो तं आदाय अत्तनो गामं गच्छन्तो चोराटविं पत्वा पुत्तं निरन्तरं भेरिं वादेन्तं वारेसि “तात, निरन्तरं अवादेत्वा मग्गपटिपन्नस्स इस्सरस्स भेरिं विय अन्तरन्तरा वादेही”ति सो पितरा वारियमानोपि “भेरिसद्देनेव चोरे पलापेस्सामी”ति वत्वा निरन्तरमेव वादेसि । चोरा पठमञ्जेव भेरिसदं सुत्वा “इस्सरभेरी भविस्सती”ति पलायित्वा अति विय एकाबद्धं सदं सुत्वा “नायं इस्सरभेरी भविस्सती”ति आगन्त्या उपधारेन्ता द्वेयेव जने दिस्वा पोथेत्वा विलुम्पिसु । बोधिसत्तो “किच्छेन वत नो लद्धं धनं एकाबद्धं कत्वा वादेन्तो नासेसी”ति वत्वा इमं गाथमाह-

“धमे धमे नातिधमे, अतिधन्तज्झि पापकं ।

धन्तेन हि सत्तं लद्धं, अतिधन्तेन नासित”न्ति ॥

तत्थ धमे धमेति धमेय्य नो न धमेय्य, भेरिं वादेय्य नो न वादेय्याति अत्थो । नातिधमेति अतिक्कमित्वा पन निरन्तरमेव कत्वा न वादेय्य । किंकारणा? अतिधन्तज्झि पापकं, निरन्तरं भेरिवादनं इदानि अम्हाकं पापकं लामकं जातं । धन्तेन हि सत्तं लद्धन्ति नगरे धमन्तेन भेरिवादानेन कहापणसत्तं लद्धं । अतिधन्तेन नासितन्ति इदानि

^{३०} [जातक नं. ५९]

पन मे पुतेन वचनं अकत्वा यदिदं अटवियं अतिधत्तं, तेन अतिधत्तेन सब्बं नासितन्ति ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा अनुसन्धिं घटेत्वा जातकं समोधानेसि- “तदा पुत्तो दुब्बचभिक्षु अहोसि, पिता पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

भेरिवादकजातकवण्णना ।

बाजं थाइम्हसिया जातक

“था:सां वा मथा:सां...” धयागु श्व गाथा शास्ता जेतवनय् विहार याना: बिज्यानाच्चंबल्य् सुं छम्ह धया खँ मन्यीम्ह भिक्षुया कारणय् आज्ञा जुयाबिज्यात । उम्ह भिक्षुयात शास्तां “धायें, भिक्षु, छ धया खँ मन्यीम्ह ख: ला ?” धका न्यना: “धायें ख:, भगवान्” धका धायेवं “भिक्षु, छ आ: जक धया खँ मन्यीम्ह मखु, न्हापा नं धया खँ मन्यीम्ह हे ख:” धका धया बिज्याना: न्हापाया खँ न्ह्यथना बिज्यात ।

न्हापा वाराणसी ब्रह्मदत्तं राज्य यानाच्चंबल्य् बोधिसत्त्व बाजं थाइगु कुलय् जन्म जुया: गामय् च्वनाच्वन । वं “वाराणसी नख:या घोषना यात” धका न्यना: “उत्सवया मण्डलय् बाजं थाना: धन कमाय् याना: हये” धका काय्यात व्वना: अन वना: बाजं थाना: आपालं धन प्राप्त यात । वं उगु धन ज्वना: थ:गु गामय् वयाच्चंबल्य् खुँ-गुँइ थयंका: दिपा मदिक बाजं थानाच्चम्ह काय्यात गन “बाबु, दिपा मदिक मथासे लँय् जुइपिं धनीपिनिगु बाजंथें गुबलें गुबलें (छक्व निक्व) जक था” धका, वं बौम्हं गंसानं “बाजंया सलं खुँतय्त ख्याना: छ्वये” धका धया: निरन्तरं हे थात । खुँतय्सं न्हापालाक बाजंया स: न्यनेवं हे “धनीपिनिगु बाजं जुइ” धका बिस्सुं वना: अप्व: जुइक था:गु छगू पाख:गु स: न्यना: “श्व धनीपिनिगु बाजं मखु” धका वया: परिक्षण याना: स्वबल्य् निम्ह जक मन् खना: दाया: लुटेयात । बोधिसत्त्वं “धायें थाक्क प्राप्त जूगु धन निरन्तरं थागुलिं याना: छं नाश यात” धका धया: श्व गाथा धाल -

“था:सां वा मथा:सां अप्व: थायेमते, अप्व: जुइक थायेगु हे मभिंंगु ख: ।

था:ना सछि प्राप्त जुल, अप्व: थाना: नाश जुल ॥”

अन थासां वा मथासां धयागु यदि थायेमा वा मथायेमा, बाजं था:सां मथा:सां धयागु अर्थ ख: । अप्व: थायेमत धयागु अतिक्रमण याना: निरन्तरं थाये मते । छु कारणं ? अप्व: जुइक थायेगु मभिंंगु ख:, निरन्तरं बाजं थाना: आ: जिमित मभिंन, स्यन । था:ना सछि प्राप्त जुल धयागु नगरय् बाजं थाना: सछि

ध्यबा प्राप्त जुल । अप्वः थानाः नाश जुल धयागु आः जि थ्व काय् नं जिगु खँ मन्यसे थथे गुँइ अप्वः थात, उकिं अप्वः जुइक थागुलिं फुक नाश जुल ।

शास्तां थ्व धर्मदेशना न्यथनाः स्वापू मिलेयानाः जातक मिलेयानाः बिज्यात – “उबलेया काय् धया खँ मन्यीम्ह भिक्षु जुल, बौम्ह जक जि हे जुल” ।

बाजं थाइम्हसिया जातक क्वचाल ।

उच्छङ्गजातकवण्णना^{३१}

उच्छङ्गे देव मे पुत्तोति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो अञ्जतरं जानपदित्थि आरब्ध कथेसि । एकस्मिञ्चि समये कोसलरुदे तयो जना अञ्जतरस्मि अटविमुखे कसन्ति । तस्मिं समये अन्तोअटवियं चोरा मनुस्से विलुम्पित्वा पलायिंसु । मनुस्सा ते चोरे परियेसित्वा अपस्सन्ता तं ठानं आगम्म “तुम्हे अटवियं विलुम्पित्वा इदानि कस्सका विय होथा”ति “ते चोरा इमे”ति बन्धित्वा आनेत्वा कोसलरञ्जो अदंसु । अथेका इत्थी आगन्त्वा “अच्छादनं मे देथ, अच्छादनं मे देथा”ति परिदेवन्ती पुनप्पुनं राजनिवेसनं परियाति । राजा तस्सा सहं सुत्वा “गच्छथ, देथ इमिस्सा अच्छादन”न्ति आह । मनुस्सा साटकं गहेत्वा अदंसु । सा तं दिस्वा “नाहं एतं अच्छादनं याचामि, सामिकच्छादनं याचामी”ति आह । मनुस्सा गन्त्वा रञ्जो आरोचयिंसु “न किरेसा इदं अच्छादनं कथेति, सामिकच्छादनं कथेती”ति । अथ नं राजा पक्कोसापेत्वा “त्वं किर सामिकच्छादनं याचसी”ति पुच्छि । आम, देव, इत्थिया हि सामिको अच्छादनं नाम, सामिके हि असति सहस्समूलम्पि साटकं निवत्था इत्थी नग्गायेव नाम । इमस्स पनत्थस्स साधनत्थं—

“नग्गा नदी अनूदका, नग्गं रुदं अराजकं ।

इत्थीपि विधवा नग्गा, यस्सापि दस भातरो”ति ॥^{३२}

इदं सुत्तं आहरितब्बं ।

राजा तस्सा पसन्नो “इमे ते तयो जना के होन्ती”ति पुच्छि । “एको मे, देव, सामिको, एको भाता, एको पुत्तो”ति । राजा “अहं ते तुट्ठो, इमेसु तीसु एकं देमि, कतरं इच्छसी”ति पुच्छि । सा आह “अहं, देव, जीवमाना एकं सामिकं लभिस्सामि, पुत्तम्पि लभिस्सामियेव, मातापितूनं पन मे मतत्ता भाताव दुल्लभो, भातरं मे देहि, देवा”ति । राजा तुस्सित्वा तयोपि विस्सज्जेसि । एवं तं एकिकं निस्साय ते तयो जना दुक्खतो मुत्ता । तं कारणं भिक्खुसङ्घे पाकटं जातं । अथेकदिवसं भिक्खू धम्मसभायं

^{३१} [जातक नं. ६७]

^{३२} (जा० २.२२.१८४०)

सन्निपतिता “आवुसो, एकं इत्थि निस्साय तयो जना दुक्खतो मुत्ता”ति तस्सा गुणकथाय निसीदिसु। सत्था आगन्त्वा “काय नुत्थ, भिक्खवे, एतरहि कथाय सन्निसिन्ना”ति पुच्छित्वा “इमाय नामा”ति वुत्ते “न, भिक्खवे, एसा इत्थी इदानेव ते तयो जने दुक्खा मोचेति, पुब्बेपि मोचेसियेवा”ति वत्त्वा अतीतं आहरि।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते तयो जना अटविमुखे कसन्तीति सब्बं पुरिमसदिसमेव। तदा पन रज्जा “तीसु जनेसु कं इच्छसी”ति वुत्ते सा आह— “तयोपि दातुं न सक्कोथ, देवा”ति? “आम, न सक्कोमी”ति। “सचे तयो दातुं न सक्कोथ, भातरं मे देथा”ति। “पुत्तं वा सामिकं वा गण्ह, किं ते भातरा”ति च वुत्ता “एते नाम देव सुलभा, भाता पन दुल्लभो”ति वत्त्वा इमं गाथमाह—

“उच्छङ्गे देव मे पुत्तो, पथे धावन्तिया पति।

तच्च देसं न पस्सामि, यतो सोदरियमानये”ति ॥

तत्थ उच्छङ्गे, देव, मे पुत्तोति देव, मय्हं पुत्तो उच्छङ्गेयेव। यथा हि अरज्जं पविसित्वा उच्छङ्गे कत्वा डाकं उच्चिनित्वा तत्थ पक्खिपन्तिया उच्छङ्गे डाकं नाम सुलभं होति, एवं इत्थिया पुत्तोपि सुलभो उच्छङ्गे डाकसदिसोव। तेन वुत्तं “उच्छङ्गे, देव, मे पुत्तो”ति। पथे धावन्तिया पतीति मग्गं आरुय्ह एकिकाय गच्छमानायपि हि इत्थिया पति नाम सुलभो, दिट्ठदिट्ठोयेव होति। तेन वुत्तं “पथे धावन्तिया पती”ति। तच्च देसं न पस्सामि, यतो सोदरियमानयेति यस्मा पन मे मातापितरो नत्थि, तस्मा इदानि तं मातुकुच्छिसङ्घातं अज्जं देसं न पस्सामि। यतो अहं समाने उदरे जातत्ता सउदरियसङ्घातं भातरं आनेय्यं, तस्मा भातरंयेव मे देथाति।

राजा “सच्चं एसा वदती”ति तुट्ठचित्तो तयोपि जने बन्धनागारतो आनेत्वा अदासि, सा तयोपि ते गहेत्वा गता।

सत्थापि “न, भिक्खवे, इदानेव, पुब्बेपेसा इमे तयो जने दुक्खतो मोचेसियेवा”ति इमं धम्मदेसनं आहरित्वा अनुसन्धि घटेत्वा जातकं समोधानेसि— “अतीते चत्तारोव एतरहि चत्तारो, राजा पन अहमेव अहोसि”न्ति।

उच्छङ्गजातकवण्णना।

मुल(जँ)या जातक

“देव, काय् जिके जँय् (मुले) दु...” धयागु श्व गाथा शास्ता जेतवनय् विहार याना: बिज्यानाच्चंबलय् सुं छम्ह जनपदया स्त्रीया कारणय् आज्ञा जुया बिज्यात। छाग् समयय् कोशल देशय् स्वम्ह मनूत छाग् गुँया न्ठय:ने बुँ पालाच्चन। उगु ईलय् खँतय्सं दुने गुँइ मनूतय्के लुटेयाना: बिस्स्यँ वन। मनूतय्सं इपिं खँतयत्

मा:ला: मखना: उगु थासय् वया: “छिमिसं गुँड लुटेयाना: आ: कृषकथें जुयाच्चना ला ?” धका धाल । “इमिसं थुपिं खँत ख:” धका चिना: हया: कोशल जुजुयात बिल । अले छम्ह मिसा वया: “जित पुनेगु वस: (गा:) ब्यू, जित पुनेगु वस: ब्यू” धका विलाप यायां हानं हानं राजदरवारया छ्चाखेरं जुयाच्चन । जुजुं वया स: न्यना: “हँ छिपिं, श्वयात पुनेगु वस: ब्यू” धका धाल । मनूतय्सं वस: ज्वना: वना: बिल । वं उगु वस: खना: “जिं श्व पुनेगु वस: फ्वनागु मखु, स्वामी रूपी पुनेगु वस: फ्वनाच्चना” धका धाल । मनूत वना: जुजुयात बिलि यात “श्वं श्व पुनेगु वस: धयाच्चंगु मखु, स्वामी रूपी पुनेगु वस:यात फ्वनाच्चन ।” अले वयात जुजुं स:ता: “छं धाथें स्वामी रूपी पुनेगु वस: फ्वनाच्चना ला ?” धका न्यन । ख:, देव, मिसाया पुनेगु वस: धयागु स्वामी ख:, स्वामी मन्त धा:सा द्व:छि मूवंगु वस:तं पुंम्ह मिसा नं नांगाम्ह हे ख: । थुगु अर्थ सिद्ध यायेत -

“ल: मदुगु खुसि नांगा ख:, अराजकगु देश नांगा ख: ।

मिसा नं विधवाम्ह नांगा ख:, गुम्हसिया भिम्ह दाजुकिजापिं दुसां ॥”^{२१}

थुगु सूत्र हयेमा: (क्यनेमा:) ।

जुजु वयाप्रति लय्ताया “थुपिं स्वम्ह छं सु ख: ?” धका न्यन । “छम्ह जि, देव, स्वमी ख:, छम्ह किजा ख:, छम्ह काय् ख:” । जुजुं “जि छ खना: लय्ताया, थुपिं स्वम्ह मध्ये छम्ह छन्त बिइ, गुम्ह छन्त य: ?” धका न्यन । वं धाल “देव, जि म्वानाच्चन धा:सा छम्ह स्वामी दयेके फु (प्राप्त जुइ), काय् नं प्राप्त हे जुइ, जि माँबौ मदये धुंक्गुलिं याना: किजा हे दुर्लभ ख:, जित किजा बियादिसँ ।” जुजु लय्ताया: स्वम्हसित नं त्व:तल । थथे उम्ह छम्हसिया कारणं इपिं स्वम्ह मन् दु:खं मुक्त जुल । उगु कारण भिक्षुसङ्घय् प्रकट जुल । अले छन्हुया दिनय् भिक्षुपिं धर्मसभाय् मुना: “आवुसो, छम्ह मिसाया कारणं स्वम्ह मन् दु:खं मुक्त जुल” धका बयागु गुणया खँ ल्हाना: फयेतुल । शास्ता बिज्याना: “छु खँय्, भिक्षुपिं, थन खँ ल्हाना: मुनाच्चनागु ख: ?” धका न्यना: बिज्यायेवं “थुगु खँय्” धका धायेवं “भिक्षुपिं, थुम्ह मिसां आ: जक इपिं स्वम्ह मन्तयत दु:खं मुक्त याना: ब्यगु मखु, न्हापा नं मुक्त हे याना: बिल” धका धया बिज्याना: न्हापाया खँ न्यथना बिज्यात ।

न्हापा वाराणसी ब्रह्मदत्तं राज्य यानाच्चंबलय् स्वम्ह मन् छगू गुँया न्यय:ने बँ पालाच्चन । मेगु फुक न्यय:ने वंगु खँथें हे ख: । उबलय् जुजुं “स्वम्ह मन् मध्ये छन्त गुम्ह य: ?” धका धायेवं वं धाल - “स्वम्हं बिया बिज्याये मफुला, देव ? “ख:, मफु” । “यदि स्वम्हं बिया बिज्याये मफुसा, जित किजा बिया बिज्याहँ” ।

^{२१} (जा० २.२२.१८४०)-

“काय् वा भातसां का, छाय् छन्त किजा माःगु ?” धका न्यनेवं (धायेवं) “देव, थुपिं जित सुलभ खः, किजा जक दुर्लभ खः” धका धयाः थुगु गाथा धाल -

“देव, काय् जिके जैय् (मुले) दु, लैय् ब्वाय् वनाच्चनेबलय् भात दु ।

उगु थाय् जिं मखना, गनं सहोदरयात ह्येफइ ॥”

अन देव, काय् जिके जैय् (मुले) दु धयागु देव, जि काय् जैय् (मुलय्) हे दु । गथे गुँइ दुहाँवनाः वासः मुनाः जैय् चिनाः तयेवं अन जैय् वासः धयागु सुलभ जुइ, थथे हे मिसातय् काय् नं जैय् वासःथे सुलभ हे जुइ । उकिं धाःगु “देव, काय् जिके जैय् (मुले) दु ।” लैय् ब्वाय् वनाच्चनेबलय् भात दु धयागु लैय् याकचा वनाच्चंम्ह मिसाया नं भात धयाम्ह अःपुक हे दइ, स्वस्वं हे दइ । उकिं धाःगु “लैय् ब्वाय् वनाच्चनेबलय् भात दु ।” उगु थाय् जिं मखना, गनं सहोदरयात ह्येफइ धयागु जि माँबौपिं मदु, उकिं आः उगु माँया प्वाः धका कयातःगु मेगु थाय् मखना । जिं, समानगु प्वाथय् जन्म जूगुलिं सहोदर धकाः कयातम्ह, किजा गनं ह्येफइ, उकिं किजा हे जित बिया बिज्याहँ ।

जुजुं “श्वं सत्यगु खँ हे ल्हात” धका लय्तायाः स्वम्हं मनूत बन्धनागारं हयाः बिल, वं स्वम्हंसित ब्वनाः वन (यन) ।

शास्तां नं “भिक्षुपिं, आः जक मखु, न्हापा नं श्व मिसां थुपिं स्वम्हं मनूतय्त दुःखं मुक्त हे यात” धका श्व धर्मदेशना न्ह्यथनाः स्वापू मिलेयानाः जातक मिलेयानाः बिज्यात - “न्हापाया प्यम्हं आः थन प्यम्हं खः, जुजु जक जि हे जुल ।”

मुल (जँ) या जातक क्वचाल ।

महासुपिनजातकवण्णना^{३४}

Dhamma.Digital

लाबूनि सीदन्तीति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो सोळस महासुपिने आरब्भ कथेसि । एकदिवसं किर कोसलमहाराजा रत्तिं निद्वूपगतो पच्छिमयामे सोळस महासुपिने दिस्वा भीततसितो पबुज्झित्वा “इमेसं सुपिनानं दिट्ठत्ता किं नु खो मे भविस्सती”ति मरणभयतज्जितो सयनपिट्ठे निसिन्नकोव रत्तिं वीतिनामेसि ।

अथ नं पभाताय रत्तिया ब्राह्मणपुरोहिता उपसङ्गमित्वा “सुखं सयित्थ, महाराजा”ति पुच्छिसु । “कुतो मे आचरिया सुखं, अज्जाहं पच्चूससमये सोळस महासुपिने पस्सिं, सोम्हि तेसं दिट्ठकालतो पट्ठाय भयप्पत्तो”ति ।

^{३४} [जातक नं. ७७]

“वदेथ, महाराज, सुत्वा जानिस्सामा”ति वुत्तं ब्राह्मणानं दिट्ठसुपिने कथेत्वा “किं नु खो मे इमेसं दिट्ठकारणा भविस्सती”ति पुच्छि। ब्राह्मणा हत्थे विधुनिंसु। “कस्मा हत्थे विधुनथा”ति च वुत्ते “कक्खळा, महाराज, सुपिना”ति। “का तेसं निष्फत्ति भविस्सती”ति? “रज्जन्तरायो जीवितन्तरायो भोगन्तरायोति इमेसं तिण्णं अन्तरायानं अज्जतरो”ति। “सप्पटिकम्मा, अप्पटिकम्मा”ति? “कामं एते सुपिना अतिफरुसत्ता अप्पटिकम्मा, मयं पन ते सप्पटिकम्मे करिस्साम, एते पटिवक्कमापेतुं असक्कोत्तानं अम्हाकं सिक्खितभावो नाम किं करिस्सती”ति। “किं पन कत्वा पटिवक्कमापेस्सथा”ति? “सब्बचतुक्केन यज्जं यजिस्साम, महाराजा”ति। राजा भीततसितो “तेन हि आचरिया मम जीवितं तुम्हाकं हत्थे होतु, खिप्पं मे सोत्थि करोथा”ति आह। ब्राह्मणा “बहुं धनं लभिस्साम, बहुं खज्जभोज्जं आहरापेस्सामा”ति हट्टुट्टा “मा चिन्तयित्थ, महाराजा”ति राजानं समस्सासेत्वा राजनिवेशना निक्खमित्वा बहिनगरे यज्जावाटं कत्वा बहू चतुप्पदगणे थूणूपनीते कत्वा पक्खिगणे समाहरित्वा “इदञ्चिदञ्च लद्धं वट्ठती”ति पुनप्पुनं सञ्चरन्ति।

अथ खो मल्लिका देवी तं कारणं जत्वा राजानं उपसङ्गमित्वा पुच्छि “किं नु खो, महाराज, ब्राह्मणा पुनप्पुनं सञ्चरन्ती”ति? “सुखिता, त्वं भदे, अम्हाकं कण्णमूले आसीविसं चरन्तं न जानासी”ति। “किं एतं, महाराजा”ति? मया एवरूपा दुस्सुपिना दिट्ठा, ब्राह्मणा “तिण्णं अन्तरायानं अज्जतरो पज्जायती”ति वत्वा “तेसं पटिघाताय यज्जं यजिस्सामा”ति वत्वा पुनप्पुनं सञ्चरन्ती”ति। “किं पन ते, महाराज, सदेवके लोके अग्गब्राह्मणो सुपिनपटिकम्मं पुच्छितो”ति? “कतरो पनेस, भदे, सदेवके लोके अग्गब्राह्मणो”ति। “सदेवके लोके अग्गपुग्गलं सब्बज्जुं विसुद्धं निक्किलेसं महाब्राह्मणं न जानासि। सो हि भगवा सुपिनन्तरं जानेय्य, गच्छ त्वं पुच्छ तं, महाराजा”ति। “साधु, देवी”ति राजा विहारं गत्वा सत्थारं बन्दित्वा निसीदि।

सत्था मधुरस्सरं निच्छारेत्वा “किं नु खो, महाराज, अतिप्पगोव आगतोसी”ति आह। अहं, भन्ते, पच्चूससमये सोळस महासुपिने दिस्वा भीतो ब्राह्मणानं आरोचेसिं। ब्राह्मणा “कक्खळा, महाराज, सुपिना, एतेसं पटिघातत्थाय सब्बचतुक्केन यज्जं यजिस्सामा”ति यज्जं सज्जेन्ति, बहू पाणा मरणभयतज्जिता, तुम्हे च सदेवके लोके अग्गपुग्गला, अतीतानागतपच्चुप्पन्नं उपादाय नत्थि सो जेय्यधम्मो, यो वो जाणमुखे आपाथं नागच्छति। “एतेसं मे सुपिनानं निष्फत्ति कथेथ भगवा”ति। “एवमेतं, महाराज, सदेवके लोके मं ठपेत्वा अज्जो एतेसं सुपिनानं अन्तरं वा निष्फत्ति वा जानितुं समत्थो नाम नत्थि, अहं ते कथेस्सामि, अपिच खो त्वं दिट्ठदिट्ठनियामेनेव सुपिने कथेही”ति। “साधु, भन्ते”ति राजा दिट्ठनियामेनेव कथेन्तो-

“उसभा रुक्खा गावियो गवा च, अस्सो कंसो तिङ्गाली च कुम्भो।

पोक्खरणी च अपाकचन्दनं ॥

“लाबूनि सीदन्ति सिला प्लवन्ति, मण्डूकियो कण्हसप्ये गिलन्ति ।
काकं सुवण्णा परिवारयन्ति, तसा वका एठकानं भया ही”ति ॥—
इमं मातिकं निक्खिपित्वा कथेसि ।

(१) अहं, भन्ते, एकं ताव सुपिनं एवं अहसं— चत्तारो अज्जनवण्णा काळउसभा “युज्झिस्सामा”ति चतूहि दिसाहि राजङ्गणं आगन्त्वा “उसभयुद्धं पस्सिस्सामा”ति महाजने सन्निपतिते युज्जनाकारं दस्सेत्वा नदित्वा गज्जित्वा अयुज्जित्वाव पटिक्कन्ता । इमं पटमं सुपिनं अहसं, इमस्स को विपाकोति? “महाराज, इमस्स विपाको नेव तव, न मम काले भविस्सति, अनागते पन अधम्मिकानं कपणराजूनं अधम्मिकानञ्च मनुस्सानं काले लोके विपरिवत्तमाने कुसले ओस्सव्वे, अकुसले उस्सव्वे, लोकस्स परिहायनकाले देवो न सम्मा वस्सिस्सति, मेघपादा पच्छिज्जिस्सन्ति, सस्सानि मिलायिस्सन्ति, दुब्भिक्खं भविस्सति, वस्सितुकामा विय चतूहि दिसाहि मेघा उट्ठहित्वा इत्थिकाहि आतपे पत्थटानं वीहिआदीनं तेमनभयेन अन्तोपवेसितकाले पुरिसेसु कुद्दालपिटकहत्थेसु आळिबन्धनत्थाय निक्खन्तेसु वस्सनाकारं दस्सेत्वा गज्जित्वा विज्जुलता निच्छारेत्वा ते उसभा विय अयुज्जित्वा अवस्सित्वाव पलायिस्सन्ति । अयमेतस्स विपाको । तुय्हं पन तप्पच्चया कोचि अन्तरायो नत्थि, अनागतं आरब्भ दिट्ठो सुपिनो एस, ब्राह्मणा पन अत्तनो जीवितवुत्ति निस्साय कथयिंसू”ति एवं सत्था सुपिनस्स निष्फत्तिं कथेत्वा आह “दुत्तियं कथेहि, महाराजा”ति ।

(२) दुत्तियाहं, भन्ते, एवं अहसं— खुद्दका रुक्खा चेव गच्छा च पथविं भिन्दित्वा विदत्थिमत्तम्मि रतनमत्तम्मि अनुग्गन्त्वाव पुप्फन्ति चेव फलन्ति च । इमं दुत्तियं अहसं, इमस्स को विपाकोति? महाराज, इमस्सापि विपाको लोकस्स परिहायनकाले मनुस्सानं परितायुककाले भविस्सति । अनागतस्मिञ्छि सत्ता तिब्बरागा भविस्सन्ति, असम्पत्तवयाव कुमारियो पुरिसन्तरं गन्त्वा उतुनियो चेव गब्भिनियो च हुत्वा पुत्तधीताहि वड्ढिस्सन्ति । खुद्दकरुक्खानं पुप्फं विय हि तासं उतुनिभावो, फलं विय च पुत्तधीतरो भविस्सन्ति । इतोनिदानम्मि ते भयं नत्थि, तत्तियं कथेहि, महाराजाति ।

(३) गावियो, भन्ते, तदहुजातानं वच्छकानं खीरं पिवन्तियो अहसं । अयं मे तत्तियो सुपिनो, इमस्स को विपाकोति? इमस्सापि विपाको अनागते एव मनुस्सानं जेट्ठापचायिककम्मस्स नडुकाले भविस्सति । अनागतस्मिञ्छि सत्ता मातापितूसु वा सस्सुससुरेसु वा लज्जं अनुपट्टापेत्वा सयमेव कुटुम्बं संविदहन्ताव घासच्छादनमत्तम्मि महल्लकानं दातुकामा दस्सन्ति, अदातुकामा न दस्सन्ति । महल्लका अनाथा असयंवसी दारके आराधेत्वा जीविस्सन्ति तदहुजातानं वच्छकानं खीरं पिवन्तियो महागावियो विय । इतोनिदानम्मि ते भयं नत्थि, चतुत्थं कथेहि, महाराजाति ।

(४) धुरवाहे, भन्ते, आरोहपरिणाहसम्पन्ने महागोणेयुगपरम्पराय अयोजेत्वा तरुणे गोदम्मे धुरे योजेन्ते अद्वसं। ते धुरं वहितुं असक्कोन्ता छडेत्वा अट्टसु, सकटानि नप्पवट्टिसु। अयं मे चतुत्थो सुपिनो, इमस्स को विपाकोति? इमस्सापि विपाको अनागते एव अधम्मिकराजूनं काले भविस्सति। अनागतस्मिञ्जि अधम्मिककपणराजानो पण्डितानं पवेणिकुसलानं कम्मं नित्थरणसमत्थानं महामत्तानं यसं न दस्सन्ति। धम्मसभायं विनिच्छयद्वानेपि पण्डिते वोहारकुसले महल्लके अमच्चे न ठपेस्सन्ति, तब्बिपरीतानं पन तरुणतरुणानं यसं दस्सन्ति, तथा रूपे एव विनिच्छयद्वाने ठपेस्सन्ति, ते राजकम्मानि चेव युत्तायुत्तञ्च अजानन्ता नेव तं यसं उक्खिपितुं सक्खिस्सन्ति, न राजकम्मानि नित्थरितुं। ते असक्कोन्ता कम्मधुरं छडेस्सन्ति, महल्लकापि पण्डितामच्चा यसं अलभन्ता किच्चानि नित्थरितुं समत्थापि “किं अम्हाकं एतेहि, मयं बाहिरका जाता, अब्भन्तरिका तरुणदारका जानिस्सन्ती”ति उप्पन्नानि कम्मानि न करिस्सन्ति, एवं सब्बथापि तेसं राजूनं हानियेव भविस्सति, धुरं वहितुं असमत्थानं वच्छदम्मानं धुरे योजितकालो विय, धुरवाहानञ्च महागोणानं युगपरम्पराय अयोजितकालो विय भविस्सति। इतोनिदानमि ते भयं नत्थि, पञ्चमं कथेहि, महाराजाति।

(५) भन्ते, एकं उभतोमुखं अस्सं अद्वसं, तस्स दीसु पस्सेसु यवसं देन्ति, सो दीहि मुखेहि खादति। अयं मे पञ्चमो सुपिनो, इमस्स को विपाकोति? इमस्सापि अनागते अधम्मिकराजकालेयेव विपाको भविस्सति।

अनागतस्मिञ्जि अधम्मिका बालराजानो अधम्मिके लोलमनुस्से विनिच्छये ठपेस्सन्ति, ते पापपुञ्जेसु अनादरा बाला सभायं निसीदित्वा विनिच्छयं देन्ता उभिन्नमि अत्थपच्चत्थिकानं हत्थतो लज्जं गहेत्वा खादिस्सन्ति अस्तो विय दीहि मुखेहि यवसं। इतोनिदानमि ते भयं नत्थि, छट्ठं कथेहि, महाराजाति।

(६) भन्ते, महाजनो सतसहस्सग्घनिकं सुवण्णपातिं सम्मज्जित्वा “इध पस्सावं करोही”ति एकस्स जरसिङ्गालस्स उपनामेसि, तं तत्थ पस्सावं करोन्तं अद्वसं। अयं मे छट्ठो सुपिनो, इमस्स को विपाकोति? इमस्सापि विपाको अनागतेयेव भविस्सति। अनागतस्मिञ्जि अधम्मिका विजातिराजानो जातिसम्पन्नानं कुलपुत्तानं आसङ्काय यसं न दस्सन्ति, अकुलीनानंयेव दस्सन्ति। एवं महाकुलानि दुग्गतानि भविस्सन्ति, लामककुलानि इस्सरानि। ते च कुलीनपुरिसा जीवितुं असक्कोन्ता “इमे निस्साय जीविस्सामा”ति अकुलीनानं धीतरो दस्सन्ति, इति तासं कुलधीतानं अकुलीनेहि सट्ठि संवासो जरसिङ्गालस्स सुवण्णपातियं पस्सावकरणसादिसो भविस्सति। इतोनिदानमि ते भयं नत्थि, सत्तमं कथेहीति।

(७) भन्ते, एको पुरिसो रज्जुं वट्टेत्वा वट्टेत्वा पादमूले निक्खिपति, तेन निसिन्नपीठस्स हेट्ठा सयिता एका छातसिङ्गाली तस्स अजानन्तस्सेव तं खादति, एवाहं

अदसं। अयं मे सत्तमो सुपिनो, इमस्स को विपाकोति? इमस्सापि अनागतेयेव विपाको भविस्सति। अनागतस्मिञ्छि इत्थियो पुरिसलोला सुरालोला अलङ्कारलोला विसिखालोला आमिसलोला भविस्सन्ति दुस्सीला दुराचारा, ता सामिकेहि कसिगोरक्खादीनि कम्मनि कत्वा किच्छेन कसिरेन सम्भतं धनं जारेहि सद्धिं सुरं पिवन्तियो मालागन्धविलेपनं धारयमाना अन्तोगेहे अच्चायिकम्पि किच्चं अनोलोकेत्वा गेहे परिक्खेपस्स उपरिभागेनपि छिद्दुद्दानेहिपि जारे उपधारयमाना स्वे वपितब्बयुत्तकं बीजम्पि कोट्टेत्वा यागुभत्तखज्जकादीनि सम्पादेत्वा खादमाना विलुम्पिस्सन्ति हेट्टापीठके निपन्नछातसिङ्गाली विय वट्टेत्वा वट्टेत्वा पादमूले निक्खित्तरज्जुं। इतोनिदानम्पि ते भयं नत्थि, अट्टमं कथेहीति।

(८) भन्ते, राजद्वारे बहूहि तुच्छकुम्भेहि परिवारेत्वा ठपितं एकं महन्तं पूरितकुम्भं अदसं। चत्तारोपि पन वण्णा चतूहि दिसाहि चतूहि अनुदिसाहि च घटेहि उदकं आहरित्वा आहरित्वा पूरितकुम्भमेव पूरेन्ति, पूरितपूरितं उदकं उत्तरित्वा पलायति, तेपि पुनप्पुनं तत्थेव उदकं आसिञ्चन्ति, तुच्छकुम्भे पन ओलोकेन्तापि नत्थि। अयं मे अट्टमो सुपिनो, इमस्स को विपाकोति? इमस्सापि अनागतेयेव विपाको भविस्सति। अनागतस्मिञ्छि लोको परिहायिस्सति, रट्टं निरोजं भविस्सति, राजानो दुग्गता कपणा भविस्सन्ति। यो इस्सरो भविस्सति, तस्स भण्डागारे सतसहस्समत्ता कहापणा भविस्सन्ति, ते एवं दुग्गता सब्बे जानपदे अत्तनोव कम्मे कारेस्सन्ति, उपहुता मनुस्सा सके कम्मन्ते छट्टेत्वा राजूनञ्जेव अत्थाय पुब्बण्णापरण्णानि वपन्ता रक्खन्ता लायन्ता महन्ता पवेसेन्ता उच्छुखेत्तानि करोन्ता यन्तानि करोन्ता यन्तानि वाहेन्ता फाणितादीनि पचन्ता पुष्फारामे च फलारामे च करोन्ता तत्थ तत्थ निष्फन्नानि पुब्बण्णादीनि आहरित्वा रज्जो कोट्टागारमेव पूरेस्सन्ति, अत्तनो गेहेसु तुच्छकोट्टे ओलोकेन्तापि न भविस्सन्ति, तुच्छकुम्भे अनोलोकेत्वा पूरितकुम्भे पूरणसदिसमेव भविस्सति। इतोनिदानम्पि ते भयं नत्थि, नवमं कथेहीति।

(९) भन्ते, एकं पञ्चवण्णपदुमसञ्छन्नं गम्भीरं सब्बतो तित्थं पोक्खरणिं अदसं। समन्ततो द्विपदचतुष्पदा ओतरित्वा तत्थ पानीयं पिवन्ति। तस्सा मज्जे गम्भीरद्वाने उदकं आविलं, तीरप्पदेसेसु द्विपदचतुष्पदानं अक्कमद्दाने अच्चं विष्पसन्नं अनाविलं। एवाहं अदसं। अयं मे नवमो सुपिनो, इमस्स को विपाकोति? इमस्सापि अनागतेयेव विपाको भविस्सति। अनागतस्मिञ्छि राजानो अधम्मिका भविस्सन्ति, छन्दादिवसेन अगतिं गच्छन्ता रज्जं कारेस्सन्ति, धम्मेन विनिच्छयं नाम न दस्सन्ति, लज्जवित्तका भविस्सन्ति धनलोला, रट्टवासिकेसु नेसं खन्तिमेत्तानुद्दया नाम न भविस्सन्ति, कक्खळा फरुसा उच्छुयन्ते उच्छुगण्टिका विय मनुस्से पीळेन्ता नानप्पकारेन बलिं उप्पादेन्ता धनं गण्हेस्सन्ति। मनुस्सा बलिपीळिता किञ्चि दातुं असक्कोन्ता गामनिगमादयो छट्टेत्वा

पच्यन्तं गन्त्वा वासं कम्पेस्सन्ति, मज्झिमजनपदो सुज्जो भविस्सति, पच्यन्तो घनवासो सेय्यथापि पोक्खरणिाया मज्जे उदकं आविलं परियन्ते विप्पसन्नं। इतोनिदानम्पि ते भयं नत्थि, दसमं कथेहीति।

(१०) भन्ते, एकस्सायेव कुम्भिया पच्यमानं ओदनं अपाकं अहसं “अपाक”न्ति विचारेत्वा विभजित्वा ठपितं विय तीहाकारेहि पच्यमानं, एकस्मिं पस्से अतिकिलिन्नो होति, एकस्मिं उत्तण्डुलो, एकस्मिं सुपक्कोति। अयं मे दसमो सुपिनो, इमस्स को विपाकोति? इमस्सापि अनागतेयेव विपाको भविस्सति। अनागतस्मिञ्चि राजानो अधम्मिका भविस्सन्ति, तेसु अधम्मिकेसु राजयुत्तापि ब्राह्मणगहपतिकापि नेगमजानपदापीति समणब्राह्मणे उपादाय सब्बे मनुस्सा अधम्मिका भविस्सन्ति, ततो तेसं आरक्खदेवता, बलिपटिग्गाहिका देवता, रुक्खदेवता, आकासद्वदेवताति एवं देवतापि अधम्मिका भविस्सन्ति। अधम्मिकराजूनञ्च रज्जे वाता विसमा खरा वायिस्सन्ति, ते आकासद्वविमानानि कम्पेस्सन्ति, तेसु कम्पितेसु देवता कुपिता देवं वस्सित्तुं न दस्सन्ति, वस्समानोपि सकलरट्टे एकप्पहारेन न वस्सिस्सति, वस्समानोपि सब्बत्थ कसिकम्मस्स वा वप्पकम्मस्स वा उपकारको हुत्वा न वस्सिस्सति। यथा च रट्टे, एवं जनपदेपि गामेपि एकतळाकेपि एकसरेपि एकप्पहारेनेव न वस्सिस्सति, तळाकस्स उपरिभागे वस्सन्तो हेट्टाभागे न वस्सिस्सति, हेट्टा वस्सन्तो उपरि न वस्सिस्सति। एकस्मिं भागे सस्सं अतिवस्सेन नस्सिस्सति, एकस्मिं अवस्सनेन मिलायिस्सति, एकस्मिं सम्मा वस्समानो सम्पादेस्सति। एवं एकस्स रज्जो रज्जे वुत्तसस्सा तिप्पकारा भविस्सन्ति एककुम्भिया ओदनो विय। इतोनिदानम्पि ते भयं नत्थि, एकादसमं कथेहीति।

(११) भन्ते, सतसहस्सगघनिकं चन्दनसारं पूतितक्केन विक्किणन्ते अहसं। अयं मे एकादसमो सुपिनो, इमस्स को विपाकोति? इमस्सापि अनागतेयेव मय्हं सासने परिहायन्ते विपाको भविस्सति। अनागतस्मिञ्चि पच्ययलोला अलज्जी भिक्खू बहू भविस्सन्ति, ते मया पच्ययलोलुप्पं निम्मथेत्वा कथितधम्मदेसनं चीवरादिचतुपच्ययहेतु परेसं देसेस्सन्ति, पच्ययेहि मुच्छिता निस्सरणपक्खे टिता निब्बानाभिमुखं कत्वा देसेतुं न सक्खिस्सन्ति, केवलं “पदब्यज्जनसम्पत्तिञ्चेव मधुरसद्वच्च सुत्वा महग्घानि चीवरादीनि दस्सन्ति” इच्चेवं देसेस्सन्ति। अपरे अन्तरवीथिचतुक्कराजद्वारादीसु निसीदित्वा कहापणअट्टकहापणपादमासकरूपादीनिपि निस्साय देसेस्सन्ति। इति मया निब्बानगघनकं कत्वा देसितं धम्मं चतुपच्ययत्थाय चेव कहापणअट्टकहापणादीनं अत्थाय च विक्किणित्वा देसेन्ता सतसहस्सगघनकं चन्दनसारं पूतितक्केन विक्किणन्ता विय भविस्सन्ति। इतोनिदानम्पि ते भयं नत्थि, द्वादसमं कथेहीति।

(१२) भन्ते, तुच्छलाबूनि उदके सीदन्तानि अद्दसं, इमस्स को विपाकोति? इमस्सपि अनागते अधम्मिकराजकाले लोके विपरिवत्तन्तेयेव विपाको भविस्सति। तदा हि राजानो जातिसम्पन्नानं कुलपुत्तानं यसं न दस्सन्ति, अकुलीनानंयेव दस्सन्ति, ते इस्सरा भविस्सन्ति, इतरे दलिहा। राजसम्मुखेपि राजद्वारेपि अमच्चसम्मुखेपि विनिच्छयद्दानेपि तुच्छलाबुसदिसानं अकुलीनानंयेव कथा ओसीदित्वा टिता विय निच्चला सुप्पतिट्टिता भविस्सति। सङ्घसन्निपातेसुपि सङ्घकम्मगणकम्मद्दानेसु च वत्तचीवरपरिवेणादिविनिच्छयद्दानेसु च दुस्सीलानं पापपुग्गलानंयेव कथा निव्यानिका भविस्सति, न लज्जिभिक्षूनन्ति एवं सब्बथापि तुच्छलाबुसीदनकालो विय भविस्सति। इतोनिदानम्मि ते भयं नत्थि, तेरसमं कथेहीति।

(१३) भन्ते, महन्तमहन्ता कूटागारप्पमाणा घनसिला नावा विय उदके प्लवमाना अद्दसं, इमस्स को विपाकोति? इमस्सपि तादिसेयेव काले विपाको भविस्सति। तदा हि अधम्मिकराजानो अकुलीनानं यसं दस्सन्ति, ते इस्सरा भविस्सन्ति, कुलीना दुग्गता। तेसु न केचि गारवं करिस्सन्ति, इतरेसुयेव करिस्सन्ति। राजसम्मुखे वा अमच्चसम्मुखे वा विनिच्छयद्दाने वा विनिच्छयकुसलानं घनसिलासदिसानं कुलपुत्तानं कथा न ओगाहित्वा पतिट्टहिस्सति। तेसु कथेन्तेसु “किं इमे कथेन्ती”ति इतरे परिहासमेव करिस्सन्ति। भिक्षुसन्निपातेसुपि वुत्तप्पकारेसु ठानेसु नेव पेसले भिक्षू गरुकातब्बे मज्जिस्सन्ति, नापि तेसं कथा परियोगाहित्वा पतिट्टहिस्सति, सिलानं प्लवनकालो विय भविस्सति। इतोनिदानम्मि ते भयं नत्थि, चुद्दसमं कथेहीति।

(१४) भन्ते, खुद्दकमधुकपुप्फप्पमाणा मण्डूकियो महन्तमहन्ते कण्हसप्पे वेगेन अनुबन्धित्वा उप्पलनाढे विय छिन्दित्वा छिन्दित्वा मंसं खादित्वा गिलन्तियो अद्दसं, इमस्स को विपाकोति? इमस्सपि लोके परिहायन्ते अनागते एव विपाको भविस्सति। तदा हि मनुस्सा तिब्बरागजातिका किलेसानुवत्तका हुत्वा तरुणतरुणानं अत्तनो भरियानं वसे वत्तिस्सन्ति, गेहे दासकम्मकरादयोपि गोमहिंसादयोपि हिरज्जसुवण्णम्मि सब्बं तासज्जेव आयत्तं भविस्सति। “असुकं हिरज्जसुवण्णं वा परिच्छदादिजातं वा कह”न्ति वुत्ते “यत्थ वा तत्थ वा होतु, किं तुद्धिमिना ब्यापारेण, त्वं मद्दं घरे सन्तं वा असन्तं वा जानितुकामो जातो”ति वत्ता नानप्पकारेहि अक्कोसित्वा मुखसत्तीहि कोट्टेत्वा दासचेटके विय अत्तनो वसे कत्वा अत्तनो इस्सरियं पवत्तेस्सन्ति। एवं मधुकपुप्फप्पमाणानं मण्डूकपोतिकानं आसीविसे कण्हसप्पे गिलनकालो विय भविस्सति। इतोनिदानम्मि ते भयं नत्थि, पन्नरसमं कथेहीति।

(१५) भन्ते, दसहि असद्धम्मोहि समन्नागतं गामगोचरं काकं कच्चनवण्णताय “सुवण्णा”ति लद्धनामे सुवण्णराजहंसं परिवारेन्ते अद्दसं, इमस्स को विपाकोति? इमस्सापि अनागते दुब्बलराजकालेयेव विपाको भविस्सति।

अनागतस्मिञ्चि राजानो हत्थिसिप्पादीसु अकुसला युद्धेसु अविसारदा भविस्सन्ति, ते अत्तनो रज्जविपत्तिं आसङ्कमाना समानजातिकानं कुलपुत्तानं इस्सरियं अदत्त्वा अत्तनो पादमूलिकन्हापककप्पकादीनं दस्सन्ति, जातिगोत्तसम्पन्ना कुलपुत्ता राजकुले पतिट्ठं अलभमाना जीविकं कप्पेतुं असमत्था हुत्वा इस्सरिये टिते जातिगोत्तहीने अकुलीने उपट्टहन्ता विचरिस्सन्ति, सुवण्णराजहंसेहि काकस्स परिवारितकालो विय भविस्सति। इतोनिदानम्पि ते भयं नत्थि, सोळसमं कथेहीति।

(१६) भन्ते, पुब्बे दीपिनो एळके खादन्ति, अहं पन एळके दीपिनो अनुबन्धित्वा मुरुमुरुत्ति खादन्ते अहसं। अथज्जे तसा वका एळके दूरतोव दिस्वा तसिता तासप्पत्ता हुत्वा एळकानं भयापलायित्वा गुम्बगहनादीनि पविसित्वा निलीयिसु, एवाहं अहसं, इमस्स को विपाकोति? इमस्सपि अनागते अधम्मिकराजकालेयेव विपाको भविस्सति। तदा हि अकुलीना राजवल्लभा इस्सरा भविस्सन्ति, कुलीना अपज्जाता दुग्गता। ते राजवल्लभा राजानं अत्तनो कथं गाहापेत्वा विनिच्छयट्टानादीसु बलवन्तो हुत्वा कुलीनानं पवेणिआगतानि खेत्तवत्थादीनि “अम्हाकं सन्तकानि एतानी”ति अभियुज्जित्वा तेसु “न तुम्हाकं, अम्हाक”न्ति आगन्त्वा विनिच्छयट्टानादीसु विवदन्तेसु वेत्तलतादीहि पहरापेत्वा गीवायं गहेत्वा अपकट्टापेत्वा “अत्तनो पमाणं न जानाथ, अम्हेहि सद्धिं विवदथ, इदानि वो रज्जो कथेत्वा हत्थपादच्छेदनादीनि कारेस्सामा”ति सन्तज्जेस्सन्ति। ते तेसं भयेन अत्तनो सन्तकानि वत्थूनि “तुम्हाकंयेवेतानि गण्हथा”ति निरय्यादेत्वा अत्तनो गेहानि पविसित्वा भीता निपज्जिस्सन्ति। पापभिक्षूषि पेसले भिक्षू यथारुचि विहेटेस्सन्ति, ते पेसला भिक्षू पटिसरणं अलभमाना अरज्जं पविसित्वा गहनट्टानेसु निलीयिस्सन्ति। एवं हीनजच्चेहि चेव पापभिक्षूहि च उपट्टतानं जातिमन्तकुलपुत्तानज्जेव पेसलभिक्षूनज्ज एळकानं भयेन तसवकानं पलायनकालो विय भविस्सति। इतोनिदानम्पि ते भयं नत्थि।

अयम्पि हि सुपिनो अनागतंयेव आरब्ध दिट्ठो। ब्राह्मणा पन न धम्मसुधम्मताय तयि सिनेहेन कथयिंसु, “बहुधनं लभिस्सामा”ति आमिसापेक्खताय जीवितवृत्तिं निस्साय कथयिंसूति।

एवं सत्था सोळसमं महासुपिनानं निष्फत्तिं कथेत्वा “न खो, महाराज, एतरहि त्वज्जेव इमे सुपिने अहस, पोरारणकराजानोपि अहसंसु। ब्राह्मणापि नेसं एवमेव इमे सुपिने गहेत्वा यज्जमत्थके खिपिसु, ततो पण्डितेहि दिन्नयेन गन्त्वा बोधिसत्तं पुच्छिसु। पोरारणका पण्डितापि नेसं इमे सुपिने कथेन्ता इमिनाव नियामेन कथेसु”न्ति वत्वा तेन याचित्तो अतीतं आहरि।

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो उदिच्चब्राह्मणकुले निब्बत्तित्वा वयप्पत्तो इसिपब्बज्जं पब्बजित्वा अभिञ्जा चेव समापत्तियो च निब्बत्तेत्वा हिमवन्तप्पदेसे ज्ञानकीळं कीळन्तो विहरति ।

तदा बाराणसियं ब्रह्मदत्तो इमिनाव नियामेन इमे सुपिने दिस्वा ब्राह्मणे पुच्छि । ब्राह्मणा एवमेव यज्जं यजितुं आरंभिसु । तेसु पुरोहितस्स अन्तेवासिकमाणवो पण्डितो व्यत्तो आचरियं आह- “आचरिय, तुम्हेहि मयं तयो वेदे उगण्हापिता, ननु तेसु एकं मारेत्वा एकस्स सोत्थिकम्मस्स कारणं नाम नत्थी”ति । तात, इमिना उपायेन अम्हाकं बहुधनं उप्पज्जिस्सति, त्वं पन रज्जो धनं रक्खितुकामो मज्जेति । माणवो “तेन हि, आचरिय, तुम्हे तुम्हाकं कम्मं करोथ, अहं तुम्हाकं सन्तिके किं करिस्सामी”ति विचरन्तो रज्जो उय्यानं अगमासि ।

तं दिवसमेव बोधिसत्तोपि तं कारणं जत्वा “अज्ज मयि मनुस्सपथं गते महाजनस्स बन्धना मोक्खो भविस्सती”ति आकासेन गन्त्वा उय्याने ओतरित्वा सुवण्णपटिमा विय मङ्गलसिलातले निसीदि । माणवो बोधिसत्तं उपसङ्गमित्वा वन्दित्वा एकमन्तं निसीदित्वा पटिसन्धारमकासि । बोधिसत्तोपि तेन सद्धिं मधुरपटिसन्धारं कत्वा “किं नु खो, माणव, राजा धम्मेन रज्जं कारेती”ति पुच्छि । “भन्ते, राजा नाम धम्मिको, अपिच खो तं ब्राह्मणा अतित्थे पक्खन्दापे”न्ति । राजा सोळस सुपिने दिस्वा ब्राह्मणानं आरोचेसि । ब्राह्मणा “यज्जं यजिस्सामा”ति आरद्धा । किं नु खो, भन्ते, “अयं नाम इमेसं सुपिनानं निष्फत्ती”ति राजानं सज्जापेत्वा तुम्हाकं महाजनं भया मोचेतुं न वट्ठीति । मयं खो, माणव, राजानं न जानाम, राजापि अम्हे न जानाति । सचे पन इधागन्त्वा पुच्छेय्य, कथेय्यामस्स मयन्ति । माणवो “अहं, भन्ते, तं आनेस्सामि, तुम्हे ममागमनं उदिक्खन्ता मुहुत्तं निसीदथा”ति बोधिसत्तं पटिजानापेत्वा रज्जो सन्तिकं गन्त्वा “महाराज, एको आकासचारिको तापसो तुम्हाकं उय्याने ओतरित्वा ‘तुम्हेहि दिट्ठसुपिनानं निष्फत्तिं कथेस्सामी’ति तुम्हे पक्कोसती”ति आह ।

राजा तस्स कथं सुत्वा तावदेव महन्तेन परिवारेन उय्यानं गन्त्वा तापसं वन्दित्वा एकमन्तं निसिन्नो पुच्छि “तुम्हे किर, भन्ते, मया दिट्ठसुपिनानं निष्फत्तिं जानाथा”ति ? “आम, महाराज”ति । “तेन हि कथेथा”ति । “कथेमि, महाराज, यथादिट्ठे ताव सुपिने मं सावेही”ति । “साधु, भन्ते”ति राजा-

“उसभा रुक्खा गावियो गवा च, अस्सो कंसो सिङ्गाली च कुम्भो ।

पोक्खरणी च अपाकचन्दनं ॥

“लावूनि सीदन्ति सिला प्लवन्ति, मण्डूकियो कण्हसप्ये गिलन्ति ।

काकं सुवण्णा परिवारयन्ति, तसा वका एढकानं भया ही”ति ॥-

वत्वा पसेनदिरज्जा कथितनियामेनेव सुपिने कथेसि ।

बोधिसत्त्वोपि तेसं इदानीं सत्थारा कथितनियामेनेव वित्थारतो निष्फत्तिं कथेत्वा परियोसाने सयं इदं कथेस्सि-

“विपरियासो वत्तति नयिध मत्थी”ति ।

तत्रायमत्थो- अयं, महाराज, इमेसं सुपिनानं निष्फत्ति । यं पनेतं तेसं पटिघातत्थाय यञ्जकम्मं वत्तति, तं विपरियासो वत्तति विपरीततो वत्तति, विपल्लासेन वत्ततीति वुत्तं होति । किंकारणा? इमेसञ्चि निष्फत्ति नाम लोकस्स विपरिवत्तनकाले, अकारणस्स कारणन्ति गहणकाले, कारणस्स अकारणन्ति छट्टनकाले, अभूतस्स भूतन्ति गहणकाले, भूतस्स अभूतन्ति जहनकाले, अलज्जीनं उस्सन्नकाले, लज्जीनञ्च परिहीनकाले भविस्सति । नयिध मत्थीति इदानीं पन तव वा मम वा काले इध इमस्मिं पुरिसयुगे वत्तमाने एतेसं निष्फत्ति नत्थि । तस्मा एतेसं पटिघाताय वत्तमानं यञ्जकम्मं विपल्लासेन वत्तति, अलं तेन । नत्थि ते इतोनिदानं भयं वा छम्भित्तं वाति महापुरिसो राजानं समस्सासेत्वा महाजनं बन्धना मोचेत्वा पुन आकासे टत्वा रज्जो ओवादं दत्वा पञ्चसु सीलेसु पतिट्ठापेत्वा “इतो पट्टाय, महाराज, ब्राह्मणेहि सद्धिं एकतो हुत्वा पसुघातयञ्जं मा यजी”ति धम्मं देसेत्वा आकासेनेव अत्तनो वसनट्टानं अगमासि । राजापि तस्स ओवादे ठितो दानादीनि पुञ्जानि कत्वा यथाकम्मं गतो ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा “सुपिनपच्चया ते भयं नत्थि, हरेतं यञ्ज”न्ति यञ्जं हारेत्वा महाजनस्स जीवितदानं दत्वा अनुसन्धिं घटेत्वा जातकं समोधानेसि- “तदा राजा आनन्दो अहोसि, माणवो सारिपुत्तो, तापसो पन अहमेव अहोसि”न्ति ।

परिनिब्बुते पन भगवति सङ्गीतिकारका “उसभा”ति आदीनि तीणि पदानि अट्टकथं आरोपेत्वा “लाबूनी”ति आदीनि चत्तारि पदानि एकं गाथं कत्वा एककनिपातपाळिं आरोपेसुन्ति ।

Dhamma.Digital

महासुपिनजातकवण्णना ।

महान् म्हगसया जातक

“तुम्वाचात (लौकात) लख् क्वसिनाच्चन...” धयागु श्व गाथा शास्ता जेतवनय् विहार यानाः बिज्यानाच्चंबलय् भिंखुगू तःधंगु म्हगस(स्वप्न)या कारणय् आज्ञा जुया बिज्यात । छन्हुया दिनय् कोशल जुजु चान्हय् न्ह्यःवयेका च्वंबलय् अन्तिम प्रहरय् (यामय्) भिंखुगू तःधंगु म्हगसय् म्हनाः (खनाः) ग्याम्ह व त्रशितम्ह जुयाः न्ह्यलं चायाः “थुपिं म्हगस खनाः जित छु जुइगु जुइ” धका सीगु भयं त्रशित जुयाः खाताय् फयेतुना हे चा बितेयात ।

अले वयात चा फ्वःचालेवं ब्राह्मणपुरोहितपिं लिक वयाः “महाराज, सुखपूर्वकं घना बिज्याना ला ?” धका न्यन । “आचार्य, जित गनं सुख दइ, थौं जिं सुथ न्हापनं भिंखुगू तःधंगु म्हगस खनाः, उकिं उपिं खसां निसैं जि ग्यानाच्चना ।”

“महाराज, धया बिज्याहूँ, न्यनाः जिमिसं सिइके” धका धाःपिं ब्राह्मणपिन्त खंगु म्हगस कनाः “थुपिं खंगु कारणं जित छु जुइ ?” धका न्यन । ब्राह्मणपिसं ल्हा बुब्रूस्यात । “छाय् ल्हा ब्रूस्यानागु ?” धका धाःबलय् “महाराज, ग्यानपुगु म्हगस खः ।” “छु उमिगु फल जुइ ?” “राज्यया भय (अन्तराय), जीवनया भय व भोगसम्पत्तिया भय यानाः थुपिं स्वंगू मध्ये छगू जुइ” । “फायेके फुगु लाकि फायेके मफुगु खः ?” “थुपिं म्हगस तःसकं छाःगुलिं यानाः फायेके थाक्, जिमिसं थुपिं फायेकेगु ज्यात याये, थुपिं फायेका छ्वयेत मफूपिं जिमिसं सयेका तयागु छु यायेत ।” “छिमिसं छु यानाः फायेका छ्वयेगु ?” “सर्वचतुष्कद्वारा यज्ञ याये, महाराज ।” ग्याना त्रिशितम्ह जुजुं “अथेसा, आचार्यपिं, जिगु जीवन छःपिनिगु ल्हातय् जुल, याकनं जित कल्याण याना ब्यु” धका धाल । ब्राह्मणपिसं “भीत आपालं धन प्राप्त जुइ, यक्व नयेत्वःनेगु ह्यके बिइ” धका लयलय् तायाः “महाराज, चिन्ता कयाः बिज्यायेम्वा” धका जुजुयात आशवासन बियाः जुजुया दरवारं पिहाँवयाः पिने नगरय् यज्ञ यायेगु गाः खनाः आपालं प्यपां चूपिनिगु पुचः थामय् चिनाः भंगःपंक्षीत लानाः हयाः “थुपिं थुपिं माल” धका हानं हानं उखेंथुखें जुयाच्चन ।

अले मल्लिका देवी उगु कारण सिइका जुजुयाथाय् लिक वनाः न्यन “छाय्, महाराज, ब्राह्मणपिं हानं हानं उखेंथुखें जुयाच्चंगु ?” “भद्रे, छ जक सुखं च्वनाच्चन, जिगु न्हाय्पनय् विषधारी सर्प जुयाच्चंगु मस्यूला ?” “महाराज, थव छु खः ?” जिं थुजागु बांमलागु म्हगस खना, ब्राह्मणपिसं “स्वंगू भय मध्ये छगू खंकल (सिइकल, धाल)” धका धयाः “‘उपिं मदयेकत यज्ञ याये’ धका धयाः हानं हानं उखेंथुखें जुयाच्चन ।” “महाराज, छु छःपिसं देवतापिं सहित लोकय् अग्रब्राह्मणयाके म्हगसया दसाः फायेकेगु बिषयय् न्यनाः बिज्याये धुनला ?” “भद्रे, देवतापिं सहित लोकय् अग्रम्ह ब्राह्मण सु खः ?” “देवतापिं सहित लोकय् अग्रपुद्गल सर्वज्ञ विशुद्ध क्लेश मदुम्ह महाब्राह्मणयात मस्यूला ? वसपोल भगवान् बुद्धं म्हगसया दुनेच्चंगु खँ सिया बिज्याः, महाराज, छःपिं बिज्यानाः वसपोलयाके (उगु) न्यना बिज्याहूँ ।” “साधु, देवी” धका जुजु विहारय् वनाः शास्तायात वन्दना यानाः फयेतुल ।

शास्तां मधुरगु सः पिकया बिज्यानाः “महाराज, छाय् न्हापनं हे वया ?” धका धया बिज्यात । भन्ते जिं सुथन्हापनं तःधंगु म्हगस खनाः (म्हनाः) ग्यानाः

ब्राह्मणपिन्त कना । ब्राह्मणपिसं “महाराज, म्हगस (स्वप्न) ग्यानापुगु खः, थुपिं निवारण यायेत सर्वचतुष्क यज्ञ याये” धका यज्ञ यायेगु तयार यानाचवन, आपालं प्राणीपिं सीगु भयं त्रिशित जुयाचवन, छःपिं देवतापिं सहित लोकय् अग्रपुद्गल खः, अतीत, अनागत व वर्तमानयात कयाः सिङ्के माःगु धर्मं मद्दु, गुगु छःपिनिगु ज्ञानया न्ह्यःने मवइगु खः । “भगवान्, थुपिं म्हगसया फलविपाक जित कना बिज्याहूँ ।” “थथे हे खः, महाराज, देवतापिं सहित लोकय् जि बाहेक मेपिसं थुपिं म्हगसया अन्तर व फल सिङ्केगु समर्थ दुपिं धयापिं मद्दु, जिं छन्त कने, बरु छं खंखंगुकथं हे म्हगसया खँ कं ।” “साधु, भन्ते” धका जुजुं खंगु अनुसारं बिनित्ति यायां (कंक) -

“द्वहँत, सिमात, सात, थुसात ।
सल, कय् थल, माध्वँ, कों (घः) ।
पुखु, छिपे मज्जनिगु श्रीखण्ड ॥

“तुम्बाचात लख् क्वसिनाचवन, व्यांचातय्सं हाकुपिं सर्पतय्त नुनाचवन ।
कोयात सुवर्ण हंसतय्सं चाःहुकाचवन, ग्यानाचवन चितुवात गुँया दुगुतय्यु भयं ।”

थुगु धःल (मातिका) दयेका कन ।

(१) भन्ते जिं न्हापलाक थथे म्हगस खनाः - प्यम्ह अजया वर्णपिं हाकुपिं द्वहँत “ल्वाये” धका प्यंगू दिशां राजाङ्गणय् वयाः “द्वहँतयगु ल्वापु स्वये” धका आपालं मनूत मुंबलय् ल्वायेथें जक यानाः हाला, गर्जे जुयाः मल्वाःसे हे लिहाँ बन । थ्व न्हापांगु म्हगस खना, थुकिया छु फलविपाक जुइ ? “महाराज, थुकिया विपाक फल न छंगु ईलय् वा जिगु ईलय् जुइ, अनागतय् (लिपा) अधार्मिक कृपण जुजुपिनिगु व अधार्मिक मनूतयगु समयय् लोककय् कुशल न्हावनीगु हिसु वइगु ईलय्, अकुशल ब्वलना वइबलय्, लोक नाश जुइगु ईलय् बांलाक वा वइमखु, सुपाँय्त नं छ्यालबछ्याल जुइ, वामात गनाः वनिइ, दुर्भिक्ष जुइ, वा वइथें जुया प्यंगू दिशां सुपाँय् थहाँ वयेवं मिसापिसं निभालय् पानातःगु वाआदि प्याइगु भयं वुत यंकीगु ईलय् मिजपिं कू व दालात ल्हातं ज्वनाः प्वःचा तयेत पिहाँ वइबलय् वा वइथें च्वंका, नं न्यानाः हापलसा त्वयेकाः उपिं द्वहँत मल्वाःथें वा मवसे हे सुपाँय्त चिलावनी । थ्व थुगु म्हगसया फल खः । छःपिन्त उगु कारणं छुं भयअन्तराय मद्दु, लिपाया कारणं थुगु म्हगस खंगु खः, ब्राह्मणपिसं थःगु जीविका हनेगु कारणं धाःगु खः” धका थथे शास्तां म्हगसया फल कना बिज्यानाः धया बिज्यात “महाराज, निगूगु म्हगस कनादिसँ ।”

(२) भन्ते, जिं निगूगु म्हगस थथे खना - चिचिमागु सिमाचात व माचात बँ तछ्यानाः छकुनिकुति बुया वयाः स्वॉं सयाचवन व फलत नं सयाचवन । थ्व निगूगु

म्हगस खना, थुकीया छु विपाक फल जुइ ? महाराज, थुकीया नं फल लोक विनाश जुया वनीगु ईलय् मनूतय्गु आयु म्हो जुइबलय् जुइगु खः । अनागतय् मनूत तिब्ररागीपिं जुइ, योवनय् मथ्यवं हे कुमारीपिं मिजंतय्गु दथुइ वनाः ऋतुमती व गर्भिनी जुयाः काय् म्थ्याय्पिन्त लहिइ । चिमागु स्वार्थे इपिं ऋतुमती जुइगु खः, फल सयेथे काय् म्थ्याय्पिं दइगु खः । थुगु कारणं छःपिन्त भय-अन्तराय मद्, स्वंगूगु म्हगस कनादिसैं, महाराज ।

(३) भन्ते, जिं मासातय्सं नकतिनि बूपिं मचापिं सातय्गु दुरु त्वःनाच्चंगु खना । श्व जिगु स्वंगूगु म्हगस खः, थुकीया छु विपाक फल जुइ ? थुकीया विपाक फल नं अनागतय् मनूतय्सं जेष्ठपिन्त सेवा मयाइगु ईलय् हे जुइ । अनागतय् मनूत माँबौप्रति व ससःमाँ ससःबौप्रति लज्या मचाःसे छैय् गृहस्थी न्ह्याकाः नयेगु पुनेगु जक नं मं दुसा बिइ, मं मदुसा बिइमखु । बुराबुरीपिं अनाथ जुयाः संयमी मजूपिं कायमस्तय्के फवनाः जीविका हनिइ, नकतिनि बूपिं साचातय्के दुरु त्वपिं मासातय्के जुइ । थुगु कारणं छःपिन्त छुं भय-अन्तराय मद्, “महाराज, प्यंगूगु म्हगस कनादिसैं ।”

(४) भन्ते, गाडा कुबिइगु व साले फुपिं तःधिपिं द्रहंतयत्त गाडाय् मच्च्यसे, बचाधिकपिं द्रहंतयत्त गाडाय् चिनाः च्वंगु खना । इमिसं गाडा कुबिइगु व साले मफया त्वःता दनाच्चन, गाडात मन्ह्यात । श्व जिगु प्यंगूगु म्हगस खः, थुकीया विपाक फल छु खः ? थुकीया विपाकफल नं अनागतय् अधार्मिक जुजुपिनिगु ईलय् हे जुइ । अनागतय् अधार्मिककृपण जुजुपिसं परम्पराय् कुशलपिं ज्याय् निर्णय् यायेफुपिं पण्डित महामात्यपिन्त यशकिर्ति बिइमखु । न्यायालयय् न्याय यायेगु थासय् नं कानूनय् कुशलपिं पण्डित, थकालीपिं व मन्त्रीपिन्त तइमखु, उकिया विपरीतपिं ल्याय्म्हचा ल्याय्म्हचापिन्त जक यशकिर्ति बिइ, उजापिं हे न्याय यायेगु थासय् तइ, इमिसं राजकार्यत व उचित अनुचित मस्यपिं जुयाः न यशकिर्तियात थकाये फइ, न त राजकार्ययात निर्णय याये फइ । इमिसं, क्षमता मद्गुलिं यानाः ज्यात त्वःतिइ, थकालीपिं पण्डित मन्त्रीपिसं थःपिन्त यशकिर्ति मद्गुलिं यानाः ज्यात निर्णय याये फुसां नं “जिपिं थन छुयायेत, जिपिं पिने लाःपिं खः, दुनेच्चपिं ल्याय्म्हपिं मस्तय्सं सिइ” धका उत्पन्न जगू ज्यात याइमखु, थथे फुक इपिं जुजुपिनिगु हानी जक जुइ, गाडा साले मफुपिं मचापिं साचातयत्त गाडा चिनाः बिइगुथे खः, गाडा साले फुपिं तःधिपिं द्रहंतयत्त युगया परम्पराकथं मच्च्यगुथे जुइ । थुगु कारणं नं छःपिन्त छुं भय-अन्तराय मद्, “महाराज, न्यागूगु म्हगस कनादिसैं ।”

(५) भन्ते, छम्ह निप्वा: म्हुतु दुम्ह सलयात खना, वया निप्वा: म्हुतुइ नसा बियाच्चन, वं निप्वा: म्हुतुं नयाच्चन । थ्व जिगु न्यागूगु म्हगस खः, थुकिया छु विपाक फल जुइ ? थुकिया नं अनागत्य अधार्मिक जुजुपिनिगु ईलय् हे विपाक फल जुइ । अनागत्य अधार्मिक मुर्खपिं जुजुपिसं अधार्मिक लोभीपिं मनूतय्त न्यायालय्य तइ, इपिं पाप पुण्यया वास्ता मदुपिं मुर्खपिं जुया: न्यायालय्य फय्तुना: न्याय याइबलय् निखेरं प्रत्यर्थीपिनिगु ल्हातं घुस कया: नइ, सलं निप्वा: म्हुतुं घाँय् न:थे । थुगु कारणं नं छ:पिन्त छुं भय-अन्तराय मदु, “महाराज, खुगूगु म्हगस कनादिसँ ।”

(६) भन्ते, आपालं मनूतय्सं छगू लाख मूवंगु लुँया थल सिला: “थन पिसाब या” धका छम्ह बुराम्ह ध्वँया न्ह्य:ने यन, वं अन पिसाब यानाच्चंगु खना । थ्व जिगु खुगूगु म्हगस खः, थुकिया छु विपाक फल जुइ ? थुकिया नं विपाकफल अनागत्य हे जुइ । अनागत्य अधार्मिक विजयी जुजुपिसं जातं सम्पन्नपिं कुलपुत्रपिन्त आशंका याना: यशकिर्ति बिइमखु, कुलीन मखुपिन्त हे बिइ । थथे महान् कुलत दरिद्र जुइ, मभिंपिनिगु कुलत धनी जुइ । उपिं कुलीनपिं मनूत म्वाये मफुपिं जुया: “थुमिगु आधार कया: म्वाये” धका अकुलीनपिन्त म्हाय्यपिं बिइ, थथे इमि कुलया म्हाय्य मस्त नापं अकुलीपिनि सवास याइगु बुराम्ह ध्वँयात लुँया थलय् पिसाब याकेगुथे जुइ । थुगु कारणं नं छ:पिन्त छुं भय-अन्तराय मदु, “महाराज, न्ह्यगूगु म्हगस कनादिसँ ।”

(७) भन्ते, छम्ह पुरुष खिप: निला: निला: तुतिया क्वय् तयाच्चन, व फय्तनुनाच्चंगु खाताया क्वय् गोतुला च्वंम्ह नयेपित्याम्ह ध्वँनी छम्हसिनं वं मसिइक हे उगु खिप: नयाच्चन, थथे जिं खना: । थ्व जिगु न्ह्यगूगु म्हगस खः, थुकिया छु विपाक फल जुइ ? थुकिया नं अनागत्य जक विपाकफल वइ । अनागत्य मिसात पुरुष-प्रेमीपिं, अय्लागुलु, तिसालङ्गारया लोभीपिं, गल्ली जुइपिं, नसात्वँसा लोभीपिं, दु:शीलपिं व दुराचारीपिं जुइ, भातपिसं बुँज्या व सा लहिगु आदि ज्या याना: थाकूक कमाय् यानात:गु धनं इपिं ल्यव:त नापं अय्ला त्व:ना: माला क्वखाया व सुगन्धं इला दुने छँय् अत्यावश्यकगु ज्याय् नं वास्ता मयासे छँय् छचाखेरं च्वं व ह्व:प्वा: दुगु थासं ल्यव:तय्त मालास्वस्वं कन्हे पिइमा:गु पुसा तकं ल्हुया: यागु व खाद्यपदार्थत तयार याना: नया: लुटे यानाच्चनी, निला: निला: तुतिया क्वय् त:गु खिप:यात खाता क्वय् नये पित्याका गोतुलाच्च्वंम्ह ध्वँनी नं न:थे खः । थुगु कारणं नं छ:पिन्त छुं भय-अन्तराय मदु, “महाराज, च्यागूगु म्हगस कनादिसँ ।”

(८) भन्ते, राजद्वारय् आपालं खालिगु कौतयसं चाःहिकातःगु छगः तःग्वःगु जाःगु कौं छगः खनाः । प्यंग् वर्णया मन्तयसं प्यंग् दिशां, प्यंग् अनुदिशां घःलं लः हयाः हयाः जाःगु कौनय् हे जायेका (तया) च्वन, ततःगु लः जाःया बावयाच्वन, इमिसं हानं हानं अथेहे लः तयाच्वन, खालिगु कौनय् स्वःपिं तकं मदु । श्व जिगु च्यागूगु म्हगस खः, थुकिया छु विपाक फल जुइ ? थुकिया नं अनागतय् जक विपाकफल वइ । अनागतय् लोक विनाश जुइ, देश निराशगु जुइ, जुजुपिं दरिद्रपिं व गरीबपिं जुइ । गुम्ह धनी जुइ, वया धुकूतिइ छगू लाख जक ध्यबा दइ, इमिसं थथे गरीब जगुलिं फुक जनपदय् थःगु जक ज्या याकिइ, पिण्डितपिं मन्तयसं थःगु ज्या त्वःता जुजुपिनिगु नितिं हे जक न्त्यः व लिपा पिइगु पुसा पिनाः रक्षा यानाः लयाः दयाः दत यंकाः चाकुतुत पिनाः यन्त्रत दयेकाः यन्त्रत कुबियाः चाकुतुया ति दयेकाः पुष्कारामत (बगैचात) व फलारामत दयेका अन अन सःगु अन्नफलत हयाः जुजुया भण्डारय् जक जायेकी, थःथःपिनिगु छँय् छँय् खालिगु धुकूतिइ स्वइपिं तकं दइमखु, खालिगु कौतय् मस्वसे जाःगु कौनय् हे जायेका (तया) च्वनीगुथें जुइ । थुगु कारणं नं छःपिन्त छुं भय-अन्तराय मदु, “महाराज, गुंगूगु म्हगस कनादिसँ ।”

(९) भन्ते, न्याता प्रकारया वर्ण युक्तगु पलेस्वाँनं जाःगु तःजागु व फुकथाय् तिर्थ दुगु पुखु खना । प्यखेरं निपां चूपिं व प्यपां चूपिं क्वहाँ वनाः अन लः त्वःनाच्वन । उगु पुखुया दथुइ तःजाथाय् लः बुलुयाच्वन, पुखुया सिथय् सिथय् निपां चूपिं व प्यपां चूपिसं न्हगु थासय् लः सफा व यच्चुसे च्वनाच्वन । थथे जिं खना । श्व जिगु गुंगूगु म्हगस खः, थुकिया छु विपाक फल जुइ ? थुकिया नं अनागतय् जक विपाकफल वइ । अनागतय् जुजुपिं अधार्मिक जुइ, इच्छादिया वशं मभिंगु लँय् वनाः राज्य याइ, धार्मिकपूर्वक न्याय याइमखु, कठोरपिं व कडापिं जुयाः तु तिस्सिगु यन्त्रय् तुया दंथें मन्तयत पिडा बियाः नानाप्रकारं कर कयाः (उठे यानाः) धन मुकिइ । मन्त करं पिण्डितपिं जुयाः छुं नं बिइ मफयाः शहर व गां त्वःता सिमानाय् वनाः वास याइ, शहरया दथुइ मन्त शुन्य जुइ, सिमानाय् घनावस्ती जुइ, गथे पुखुया दथुइ लः बुलगुथें सिथय् यच्चुगुथें खः । थुगु कारणं नं छःपिन्त छुं भय-अन्तराय मदु, “महाराज, भिगूगु म्हगस कनादिसँ ।”

(१०) भन्ते, छगः हे जासिइ थूगु जा मबुगु खना “मबुगु” धयागु बिचाः यानाः ब्वथलाः स्वथीकथं थुयाः तयातःगुथें खः, छथाय् तसकं नाः, छथाय् स्यःथा, छथाय् बांलाक बू । श्व जिगु भिगूगु म्हगस खः, थुकिया छु विपाक फल जुइ ? थुकिया नं अनागतय् जक विपाकफल वइ । अनागतय् जुजुपिं अधार्मिक जुइ, इपिं अधार्मिकपिं जुइवं राजपुत्रपिं, ब्राह्मणगृहपतीपिं, निगम व शहरवासीपिं, भ्रमण

ब्राह्मणपिं निसैं कयाः फुक मन्त अधार्मिकपिं जुइ, अनलि इमि आरक्षक देवतापिं, पुजा स्वीकार याइपिं देवतापिं, वृक्ष देवातापिं व आकाशय् च्वपिं देवतापिं यानाः देवतापिं नं अधार्मिक जुइ । अधार्मिक जुजुपिनिगु राज्यय् असमानगु ग्यानापुगु फय् वइ, उगु फसं आकाशय् च्वंगु विमानत कम्प याइ, इपिं कम्प जुइवं देवतापिं तं चायाः वा वयेके बिइमखु, वा वःसां नं देश न्यंक छपाखं वा वइमखु, वा वःसानं फुकथासय् वुंज्या व पिइगु ज्या यायेत उपकार जुइगुकथं वा वइमखु । गथे देशय् खः, अथेहे शहरय्, गामय्, छगू तालय्, छगू पुखुलिइ नं छगू पाखं वा वइमखु, तालया च्वय् वा वःसा क्वय् वा वइमखु, क्वय् वःसा च्वय् वा वइमखु । छथाय् तसकं वा वःगुलिं पिनातःगु वा स्यनिइ, छथाय् वा मवःगुलिं याना गनिइ, छथाय् बांलाक वा वःगुलिं यानाः वा सइ । थथे छम्ह जुजुया राज्यय् पिनातःगु वा, छगः हे जासिइ थूगु जाथें स्वथी जुइ । थुगु कारणं नं छःपिन्त छुं भय-अन्तराय मदु, “महाराज, भिंछगूगु म्हगस कनादिसैं ।”

(११) भन्ते, छगू लाख मूवंगु चन्दनसारयात (श्रीखण्डयात) ध्वग्गीगु धौनापं हिला मियाच्चंगु खना । थव जिगु भिंछगूगु म्हगस खः, थुकिया छु विपाक फल जुइ ? थुकिया नं अनागतय् जिगु शासन नाशजुया वनीबलय् विपाकफल वइ । अनागतय् प्रत्ययत लोभीपिं लज्या मदुपिं भिक्षुपिं यक्व दइ, इमित जिं प्रत्ययया लोभयात नचुकेत कनागु धर्मदेशनायात चीवरादि चतुप्रत्ययया कारणं मेपिन्त धर्मदेशना याइ, प्रत्ययद्वारा मुच्छिर्तपिं जुयाः दुःख मुक्तिया पक्षय् च्वनाः निर्वाण अभिमुखी यानाः धर्मदेशना याये फइमखु, केवल “पद व्यञ्जनसम्पत्ति जक व मधुरगु सः जक न्यनाः अप्वः मूवंगु चीवरादि दान बिइ” धका थथे देशना याइ । मेपिं लैया दथुइ, प्यका लैय्, राजद्वारादि थासय् फयतुनाः छतका, छम्बः, छसुका, भिगः न्यागः ध्यबाया कारणं धर्मदेशना याइ । थथे जिं निर्वाणया मू तयाः देशना यानागु धर्मयात चतुप्रत्ययया नितिं व छतका छम्बः ध्यबाया नितिं मियाः देशना याइगु छगू लाख मूवंगु चन्दनसारयात (श्रीखण्डयात) ध्वग्गीगु धौनापं हिला मियाच्चंगुथें जुइ । थुगु कारणं नं छःपिन्त छुं भय-अन्तराय मदु, “महाराज, भिंनिगूगु म्हगस कनादिसैं ।”

(१२) भन्ते, खालिगु तुम्बाचात (लौकात) लखय् क्वसिना वनाच्चंगु खना, थुकिया छु विपाक फल जुइ ? थुकिया नं अनागतय् अधार्मिक जुजुपिनिगु ईलय् लौक विनाश जुइबलय् विपाक फल वइ । उबलय् जुजुपिसं जातिं सम्पन्नपिं कुलपुत्रपिन्त यशकिर्ति बिइमखु, अकुलीनपिन्त जक बिइ, इपिं धनी जुइ, मेपिं दरिद्र जुइ । जुजुया सन्मुख्य, राजद्वारय्, अमात्यपिनिगु सन्मुख्य व न्यायालयय् नं खालिगु तुम्बाथें जाःपिं अकुलीनपिनिगु खँ हे जक क्वसिना वनाः निश्चल व

बांलाक थातं च्वनाः च्वनी । सङ्घसन्निपात जुडबलय् सङ्घकर्म, गणया ज्या याइगु थासय् व पात्र, चीरव, परिवेण निर्णयय् याइगु थासय् नं दुःशील पापी व्यक्तिपिनिगु खँ हे जक न्यायथें जुड, लज्यालु भिक्षुपिनिगु मखु, थथे फुकथासय् खालिगु तुम्बाचात (लौकात) लखय् क्वसिना वनाच्चंगुथें जुड । थुगु कारणं नं छःपिन्त छुं भय-अन्तराय मदु, “महाराज, भिंस्वंगूगु म्हगस कनादिसँ ।”

(१३) भन्ते, ततःगवःगु छँखा अपायगवःगु धिक्कागु ल्वहँत दुंगाथे ल्येपुया चुडके यंकाच्चंगु खना, थुकिया छु विपाक फल जुड ? थुकिया नं उजागु हे ईलय् विपाक फल वइ । उबलय् अधार्मिक जुजुपिसं अकुलीनपिन्त जक यशकिर्ति बिड, इपिं धनी जुड, कुलीनपिं दरिद्र जुड । इमित सुनां नं गौरव तइमखु, मेपिन्त (अकुलीनपिन्त) जक गौरव तइ । जुजुया सन्मुखय, राजद्वारय, अमात्यपिनिगु सन्मुखय व न्यायालयय न्याय यायेगु कुशलपिं धिक्कागु ल्वहँथें च्वपिं कुलपुत्रपिनिगु खँय संलग्न जुयाः च्वनीमखु । इमिसं धायेवं “थुमिसं छु धयाच्चंगु ल्या” धका मेपिसं निन्दा जक याइ । भिक्षुपिनिगु सन्निपातय् नं च्वय् धयाः वयागु थासय् नं भिंपिं भिक्षुपिन्त गौरव तयेमाः धयागु मती तइमखु, न इमिगु खँय संलग्न जुड, ल्वहँत ल्येपुया चुडके यंकाच्चंगुथें जक जुड । थुगु कारणं नं छःपिन्त छुं भय-अन्तराय मदु, “महाराज, भिंप्यंगूगु म्हगस कनादिसँ ।”

(१४) भन्ते, कस्ति स्वाँथें जाःपिं चिचिधिपिं ब्यांचातय्सं ततःधिपिं हाकुपिं सर्पतय्त तोरं लिनायनाः पलेस्वाँया दंयातथें त्वाथलाः त्वाथलाः ला नयाः नुनाच्चंगु खना, थुकिया छु विपाक फल जुड ? थुकिया नं लोक विनाश जुडबलय् अनागतय् हे जक विपाकफल वइ । उबलय् मनूत तिब्ररागीपिं व क्लेशानुसार जुडपिं जुयाः ल्यासेचा ल्यासेचापिं थः कलापिनिगु वशय् लाइ, छँय दास व ज्यामित, सा व मेत, लुँ वःत इमिगु (मिसापिनिगु) हे अधिनय् (स्वामित्वय्) जुड । “फलनागु लुँ वःत व मोती गन दु ?” धका न्यनेवं “न्ह्याथायसां, छन्त छुयायेत माःगु खः, छं जिगु छँय दुगु मदुगु सिडकेगु इच्छा याना ला ?” धका धयाः नानाप्रकारं ब्वःबियाः, म्हतु वानाः, दायाः दास-नोकरतय्तथें थःगु वशय् तयाः थःगु ऐश्वर्य चले याइ । थथे कस्ति स्वाँथें जाःपिं चिचिधिपिं ब्यांचातय्सं विषधारीपिं हाकुपिं सर्पतय्त नुगु ईथें जुड । थुगु कारणं नं छःपिन्त छुं भय-अन्तराय मदु, “महाराज, भिंन्यागूगु म्हगस कनादिसँ ।”

(१५) भन्ते, भिगू बांमलाःगु स्वभाव दुम्ह, गामय् नसा माःजुडुम्ह कोयात तयुसे च्वंगुलिं “सुवर्ण” धका ना दुपिं सुवर्ण राजहंसपिसं चाःहिका च्वंगु खना, थुकिया छु विपाक फल जुड ? थुकिया नं अनागतय् दुर्बलपिं जुजुपिनिगु ईलय् विपाकफल वइ । अनागतय् जुजुपिं किसि गयेगु शिल्पादि मसःपिं, युद्ध यायेगुलिइ

क्षमता मदुपिं जुइ, इमिसं थःगु राज्यया विपत्तिभययात आशंका यानाः समानजातपिं कुलपुत्रपिन्त ऐश्वर्यं मब्बूसे थःगु तुति सिक्कीपिं नौत आदिपिन्त ऐश्वर्यं बिइ, जात व गोत्रं सम्पन्नपिं कुलपुत्रपिं राजकुल्य प्रतिस्था मदयाः जीविका हनेगु असमर्थपिं जुयाः ऐश्वर्यं दुपिं जात व गोत्रं हीनपिं अकुलीनपिन्त सेवा यानाः जुयाच्चनी, सुवर्णं राजहंसतयसं कोयात चाःहिका च्वंगु ईथें जुइ । थुगु कारणं नं छःपिन्त छुं भय-अन्तराय मद्, “महाराज, भिंखुगुगु म्हगस कनादिसँ ।”

(१६) भन्ते, न्हापा चित्तुवातयसं गुंया दुगुतयत् नइ, जिं गुंया दुगुतयसं चित्तुवातयत् लिनाः मुरुमुरु सःवयेक नयाच्च्वंगु खना । अले मेपिं ग्यापिं चित्तुवातयसं गुंया दुगुतयत् तापाकं निसे खनाः ग्यापिं व त्रिशितपिं जुयाः गुंया दुगुतय्गु भयं बिस्सुं वनाः छ्वातुगु भ्नालय् दुहाँ वनाः सुलाच्च्वन, थथे जिं खना, थुक्किया छु विपाक फल जुइ ? थुक्किया नं अनागतय् अधार्मिक जुजुपिनिगु ईलय् हे विपाकफल वइ । उबलय् अकुलीनपिं जुजुया यःपिं जक धनीपिं जुइ, कुलीनपिं खने दइमखु व दरिद्रपिं जुइ । इपिं जुजुया यःपिसं जुजुयात खँ न्यंकाः न्यायालयय् आदि थासय् शक्तिशालीपिं जुयाः परम्पराकथं वःगु कुलीनपिनिगु बुँ वसःत आदि “थुपिं जिमिगु खः” धका ल्वानाः इमिसं “छिमिगु मखु, जिमिगु खः” धका न्यायालयय् आदि थासय् विवाद याइबलय् ताइगुःसिमाया कचां बायाः गपः ज्वनाः त्वःतकेबियाः “थःगु प्रमाण मस्यूपिं छिपिं, जिपिंनारपं ल्वावइपिं, आः छिमित जुजुयात धयाः ल्हा तुति आदि पाय्के बिइ” धका ख्याइ । इमिसं उपिं भयत खनाः थःपिंके च्वंगु वस्तुत “थुपिं छःपिनिगु हे ख, कयादिसँ” धका लःल्हाना बियाः थःपिनिगु छँय् छँय् वनाः ग्यानाः गोतुलिइ । पापीपिं भिक्षुपिसं नं भिपिं भिक्षुपिन्त थःगु रुची अनुसारं कष्ट बियाच्च्वनी, इपिं भिपिनिगु शरण कायेथाय् मदया गुँइ दुहाँ वनाः भ्नालं छ्वातुगु थासय् सुलाच्च्वनी । थथे हीन जातपिं व पापीपिं भिक्षुपिसं दुःखकष्ट बिइकाच्च्वपिं जातवान् कुलपुत्रपिं व भिपिं भिक्षुपिं गुंया दुगुतय्गु भय खनाः ग्यापिं चित्तुवात बिस्सुंवंगु ईथें जुइ । थुगु कारणं नं छःपिन्त छुं भय-अन्तराय मद् ।

थुगु म्हगस नं अनागतय् जुइगु कारणं हे खंगु खः । ब्राह्मणतयसं धर्मयात बांलाक थुयाः छःपिन्त स्नेह यानाः धाःगु मखु, “आपालं धन लाभयाये” धका सम्पत्तिया इच्छा यानाः जीवनवृत्तिया आधारं धाःगु खः ।

थथे शास्तां भिंखुगु महान् म्हगसया विपाक फल कनाः बिज्याना “महाराज, आः थन छं जक थुपिं म्हगस खंगु मखु, पुलापिं जुजुपिसं नं खन । ब्राह्मणतयसं नं इमित थथेहे म्हगसयात कयाः यज्ञया द्योने तल, अनंलि पण्डितपिसं ब्यगु विधिनियमकथं वनाः बोधिसत्त्वयाके न्यन । पुलापिं पण्डितपिसं नं इमिगु थुपिं

म्हगसया खँ कंबल्य् थुगु विधिकथं हे कन” धका धया बिज्यायेवं जुजुं फवनेवं न्हापाया खँ न्ह्यथना बिज्यात ।

न्हापा वाराणसी ब्रह्मदत्तं राज्य यानाच्चंबल्य् बोधिसत्त्व उदिच्च ब्राह्मणकुल्य् जन्म जुयाः वैशय् थ्यनेवं ऋषि प्रव्रजितं प्रव्रजित जुयाः अभिज्ञा व ध्यानसमापत्तित प्राप्त यानाः हिमालय्य् प्रदेशय् ध्यानक्रिडाद्वारा न्ह्याइपुका विहार यानाच्चन ।

उबल्य् वाराणसी ब्रह्मदत्तं थुगु नियमकथं हे थुपिं म्हगसत खनाः ब्राह्मणतय्के न्यन । ब्राह्मणतय्सं थथे हे यज्ञ यायेत छुमा यात । इपिं ब्राह्मणत मध्ये पुरोहित ब्राह्मणया शिष्य माणवक पण्डित व धायेगुलिइ समर्थ दुम्हं आचार्ययात धाल - “आचार्य, छःपिसं हे जित स्वंगू वेद स्यनाबिल, इपिं स्यनाब्युगमध्ये, छम्हसित स्यानाः मेम्हसित कल्याण यायेगु ज्या धयागु हेतु-कारण मदु मखुला ।” बाबु, थुगु उपायद्वारा जिमित आपालं धन लाभ जुइ, छ जुजुया धन रक्षा यायेगु मती तम्हथें च्वं । माणवं “अथेसा, आचार्य, छःपिनि छःपिनिगु ज्या याना बिज्याहुँ, जि छःपिंथाय् छु यानाच्चनेगु” धका चाट्युट्युँ जुजुया उद्यान्य वन ।

उखुनया दिन्य् हे बोधिसत्त्वं उगु कारण सिइकाः “थौं जि मनूत वनीगु लँय वन धाःसा आपालं प्राणीपिं बन्धनं मुक्तपिं जुइ” धका आकाशं वयाः उद्यान्य क्वहाँ वयाः सुवर्ण प्रतिमाथें मङ्गलशिलाया द्योने फय्तुल । माणवं बोधिसत्त्वया लिक वनाः वन्दना यानाः छ्खेलिक फय्तुना खँलाबला यात । बोधिसत्त्वं नं वलिसे मधुरगु सलं खँलाबला यानाः “छु, माणव, जुजुं धार्मिकपूर्वक राज्य यानाच्चं ला ?” धका न्यन । “भन्ते, जुजुं धार्मिकम्ह खः, तर वयात ब्राह्मणतय्सं तिर्थ मखुथाय् व्वाकल । जुजुं भिंखुगू म्हगस खनाः ब्राह्मणतय्त कन । ब्राह्मणत “यज्ञ याये” धका छुमा यात । छु (मखुला), भन्ते “श्व धयागु थुपिं म्हगसया फल खः” धका जुजुयात थुइके बिया छलपोलया आपालं जनपिन्त भयं मुक्त यायेगु उचित मजू ला । माणव, जिं जुजुयात म्ह मस्य्, जुजुं नं जित म्ह मस्य् । यदि थन वयाः न्यन धाःसा, वयात जिं कने । माणवं “भन्ते, जिं जुजुयात व्वनाः ह्ये, छःपिं जि वयेबल्य् तक भतिचा पिया फय्तुना च्वना बिज्याहुँ” धका बोधिसत्त्वया बचं कयाः जुजुयाथाय् लिक वनाः “महाराज, छम्ह आकाशं व्वया जुइम्ह तपस्वी छःपिनिगु उद्यान्य क्वहाँ वयाः ‘छःपिसं खंगु म्हगसया फल कने’ धका छःपिन्त सःताच्चन” धका धाल ।

जुजुं वया खँ न्यनाः उबल्य् हे आपालं परिवारपिनापं उद्यान्य वनाः तपस्वीयात वन्दना यानाः छ्खेलिक फय्तुना न्यन “भन्ते, छःपिसं धाथें जिं खनागु

म्हगसया फल सिया बिज्याना ला ?” “स्यू, महाराज ।” “अथेसा कना बिज्याहूँ ।”
 “महाराज कने, न्हापां गथे म्हगस खंगु खः अथे जित न्यंका बिज्याहूँ ।” “साधु,
 भन्ते” धका जुजुं -

“द्वहैत, सिमात, सात, थुसात ।

सल, कँय् थल, माध्वँ, कों (घः) ।

पुखु, छिपे मज्जनिगु श्रीखण्ड ॥

“तुम्बाचात लख् क्वसिनाच्चन, ब्यांचातय्सं हाकुपिं सर्पतयत् नुनाच्चन ।

कोयात सुवर्णं हंसतय्सं चाःहुकाच्चन, ग्यानाच्चन चितुवात गुँया दुगतय्युगु भयं ।”

धका धयाः प्रसेनजित जुजुं कंगु विधिनियमकथं हे म्हगसया खँ कन ।

बोधिसत्त्वं नं इमित आः शास्तां कनाः बिज्यागु विधिनियमानुसारं हे विस्तृतं

म्हगसया फल कनाः अन्तय् स्वयं थथे धाल -

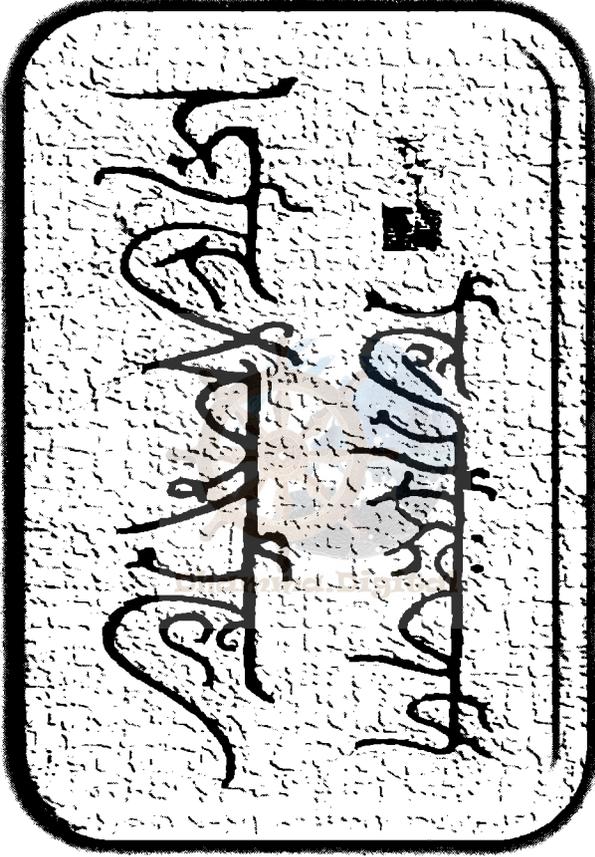
“विपरित्तकथं जुयाच्चन, न थन दु ।”

अन थुकिया थ्व अर्थ खः - महाराज, थ्व थुपिं म्हगसया फल खः । गुगु
 थुपिं उगुयात निवारण यायेत यज्ञया ज्या जुयाच्चन, उगु विपरित्तकथं जुयाच्चन,
 अखःगु जुयाच्चन, भ्रमगु जुयाच्चन धका धाःगु खः । छु कारणं ? थुमिगु फल
 धयागु लोकया विनाश जुइगु ईलय् खः, अकारणयात कारण धका ग्रहण
 याइबलय्, कारणयात अकारण धका त्वःतीगु ईलय्, मज्जुयात जूगु धका ग्रहण
 याइबलय्, जूगुयात मज्जुगु धका त्याग याइबलय्, लज्या मदुपिं थहाँ वइगु ईलय्,
 लज्यालुपिं नाश जुइगु ईलय् जुइ । न थन दु धयागु आः छःपिनिगु व जिगु ईलय्
 थन थ्व पुरुष युगय् वर्तमानय् थुमिगु फल वइमखु (मदु) उकिं थुमित निवारण
 यायेत जुयाच्चंगु यज्ञया ज्या भ्रमकथं जुयाच्चंगु खः, उपिं याये म्वाल । थुकिया
 कारणं छःपिन्त भय व अन्तराय मदु धका महापुरुषं जुजुयात आश्वासन बियाः
 आपालं जनपिन्त बन्धनं मुक्त यानाः हानं आकाशय् च्वनाः जुजुयात ओवाद बियाः
 पञ्चशीलय् प्रतिस्थापित यानाः “थनिनिसे, महाराज, ब्राह्मणतनापं मिलेजुयाः
 पशुत घात यायेगु यज्ञ यायेमते” धका धर्मदेशना यानाः आकाशं हे थः च्वनेगु
 थासय् वन । जुजु नं वयागु उपदेशय् च्वनाः दानादि पुण्य यानाः कर्मानुसारं वन ।

शास्तां थुगु धर्मदेशना न्ह्यथना बिज्याना “म्हगसया कारणं छःपिन्त भय
 मदु, थुगु यज्ञयात चिइका छ्व” धका यज्ञयात चिइके बियाः आपालं जनपिन्त
 जीवन दान बियाः स्वापू मिलेयानाः जातक मिले यानाबिज्यात - “उबलेया जुजु
 आनन्द जुल, माणव सारिपुत्त व तपस्वी जक जि हे जुल ।

भगवान् बुद्धया परिनिर्वाणं लिपा सङ्गीतिकारपिसं “ब्रह्मैतं.....” आदि धका
स्वंग् वाक्यत अर्थकथालय् दुतिना: “तुम्बाचात.....” आदि धका प्यंग् वाक्यत दुगु
छपु गाथा दयेका: एककनिपात पालिइ दुतिन ।

महान् म्हासया जातक क्वचाल ।

तेपिटकं

कथं पिटकवसेन तिविधं ? सब्बम्मि चेतं विनयपिटकं सुत्तन्तपिटकं अभिधम्मपिटकन्ति तिप्पभेदमेव होति। तत्थ पठमसङ्गीतियं सङ्गीतञ्च असङ्गीतञ्च सब्बम्मि समोधानेत्वा उभयानि पातिमोक्खानि, द्वे विभङ्गा, द्वावीसति खन्धका, सोळसपरिवाराति — इदं विनयपिटकं नाम। ब्रह्मजालादि चतुत्तिससुत्तसङ्गहो दीघनिकायो, मूलपरियायसुत्तादिदियड्डसतद्वेसुत्तसङ्गहो मज्झिमनिकायो, ओघतरणसुत्तादि सत्तसुत्तसहस्ससत्तसतद्वेसुत्तसङ्गहो संयुत्तनिकायो, चित्तपरियादानसुत्तादि नवसुत्तसहस्सपञ्चसतसत्तपञ्जाससुत्तसङ्गहो अङ्गुत्तरनिकायो, खुदकपाठ- धम्मपद- उदान- इतिवुत्तक- सुत्तनिपात- विमानवत्थु- पेतवत्थु- थेरगाथा- थेरीगाथा- जातक- निद्वेस- पटिसम्भिदामग्ग- अपदान- बुद्धवंस-चरियापिटकवसेन पन्नरसप्पभेदो खुदकनिकायोति इदं सुत्तन्तपिटकं नाम। धम्मसङ्गहो, विभङ्गो, धातुकथा, पुग्गलपञ्जत्ति, कथावत्थु, यमकं, पट्टानन्ति — इदं अभिधम्मपिटकं नाम।

दीघनिकायो

“चतुत्तिसेव सुत्तन्ता, तिवग्गो यस्स सङ्गहो।
एस दीघनिकायोति, पठमो अनुलोमिको”ति॥

कस्मा पनेस दीघनिकायोति वुच्चति ? दीघप्पमाणानं सुत्तानं समूहतो निवासतो च। समूहनिवासा हि निकायोति वुच्चन्ति।

मज्झिमनिकायो

“दियड्डसतसुत्तन्ता, द्वे च सुत्तानि यत्थ सो।
निकायो मज्झिमो पञ्च, दसवग्गपरिग्गहो”ति॥

संयुत्तनिकायो

“सत्तसुत्तसहस्सानि, सत्तसुत्तसतानि च।
द्वासट्ठि चैव सुत्तन्ता, एसो संयुत्तसङ्गहो”ति॥

अङ्गुत्तरनिकायो

“नव सुत्तसहस्सानि, पञ्च सुत्तसतानि च।
सत्तपञ्चास सुत्तानि, सङ्ख्या अङ्गुत्तरे अयं”ति॥

खुद्दकनिकायो

“ठपेत्वा चतुरोपेते, निकाये दीघआदिके।
तदञ्जं बुद्धवचनं, निकायो खुद्दको मतो”ति॥

एवं निकायवसेन पञ्चविधं।

कथं अङ्गवसेन नवविधं ? सब्बमेव हिदं सुत्तं, गेय्यं, वेय्याकरणं, गाथा, उदानं, इतिवुत्तकं, जातकं, अब्भुतधम्मं, वेदल्लन्ति नवप्पभेदं होति। तत्थ उभतो विभङ्गनिद्वेसखन्थकपरिवारा, सुत्तनिपाते मङ्गलसुत्त-रतनसुत्त-नालकसुत्त-तुवट्टकसुत्तानि च अञ्जमि च सुत्तनामकं तथागतवचनं सुत्तन्ति वेदितब्बं। सब्बमि सगाथकंसुत्तं गेय्यन्ति वेदितब्बं। विसेसेनसंयुत्तके सकलोपि सगाथवग्गो, सकलमि अभिधम्मपिटकं, निग्गाथकं सुत्तं, यञ्चअञ्जमि अट्टहि अङ्गेहि असङ्गहितं बुद्धवचनं, तं वेय्याकरणन्ति वेदितब्बं। धम्मपदं, थेरगाथा, थेरीगाथा, सुत्तनिपाते नोसुत्तनामिका सुद्धिकगाथा च गाथाति वेदितब्बा। सोमनस्सञ्जाणमयिकगाथा पटिसंयुत्ता द्वेअसीति सुत्तन्ता उदानन्ति वेदितब्बं। “वुत्तज्हेतं भगवता”ति आदिनयप्पवत्ता दसुत्तरसत्तसुत्तन्ता इतिवुत्तकन्ति वेदितब्बं। अपण्णकजातकादीनि पञ्चासाधिकानि पञ्चजातकसतानि ‘जातक’न्ति वेदितब्बं। “चत्तारोमे, भिक्खवे, अच्छरिया अब्भुता धम्मा आनन्दे”ति आदिनयप्पवत्ता सब्बेपि अच्छरियब्भुतधम्मपटिसंयुत्तसुत्तन्ता अब्भुतधम्मन्ति वेदितब्बं। चूळवेदल्ल-महावेदल्ल-सम्मादिट्ठि-सक्कपज्ह-सङ्खारभाजनिय-महापुण्णमसुत्तादयो सब्बेपि वेदञ्च तुट्ठिञ्च लद्धा लद्धा पुच्छितसुत्तन्ता वेदल्लन्ति वेदितब्बं। एवं अङ्गवसेन नवविधं।

कथं धम्मखन्थवसेन चतुरासीतिसहस्सविधं ? सब्बमेव चेतं बुद्धवचनं

“द्वासीति बुद्धतो गण्हं, द्वे सहस्सानि भिक्खुतो।
चतुरासीति सहस्सानि, ये मे धम्मा पवत्तिनो”ति॥

एवं परिदीपितधम्मक्खन्धवसेन चतुरासीतिसहस्सप्यभेदं होति। तत्थ एकानुसन्धिकं सुत्तं एको धम्मक्खन्धो। यं अनेकानुसन्धिकं, तत्थ अनुसन्धिवसेन धम्मक्खन्धगणना। गाथाबन्धेसु पञ्हा पुच्छनं एको धम्मक्खन्धो, विस्सज्जनं एको। अभिधम्मे एकमेकं तिकदुकभाजनं, एकमेकञ्च चित्तवारभाजनं, एकमेको धम्मक्खन्धो। विनये अत्थि वत्थु, अत्थि मातिका, अत्थि पदभाजनीयं, अत्थि अन्तरापत्ति, अत्थि आपत्ति, अत्थि अनापत्ति, अत्थि तिकच्छेदो। तत्थ एकमेको कोट्टासो एकमेको धम्मक्खन्धोति वेदितब्बो। एवं धम्मक्खन्धवसेन चतुरासीतिसहस्सविधं।

एवमेतं अभेदतो रसवसेन एकविधं, भेदतो धम्मविनयादिवसेन दुविधादि भेदं बुद्धवचनं सङ्गायन्तेन महाकस्सपप्यमुखेन वसीगणेन “अयं धम्मा, अयं विनयो, इदं पठमबुद्धवचनं, इदं मज्झिमबुद्धवचनं, इदं पच्छिमबुद्धवचनं, इदं विनयपिटकं, इदं सुत्तन्तपिटकं, इदं अभिधम्मपिटकं, अयं दीघनिकायो ...पे०... अयं खुदकनिकायो, इमानि सुत्तादीनि नवङ्गानि, इमानि चतुरासीति धम्मक्खन्धसहस्सानी”ति, इमं पभेदं ववत्थापेत्वाव सङ्गीतं। नकेवलञ्च इममेव, अञ्जमि उद्दानसङ्गह- वगसङ्गह-पेय्यालसङ्गह- एककनिपात- दुकनिपातादि निपातसङ्गह- संयुत्तसङ्गह- पण्णाससङ्गहादि- अनेकविधं तीसु पिटकेसु सन्दिस्समानं सङ्गहप्यभेदं ववत्थापेत्वा एव सत्तहि मासेहि सङ्गीतं।

सङ्गीतिपरियोसाने चस्स — “इदं महाकस्सपत्थेरेन दसबलस्स सासनं पञ्चवस्ससहस्सपरिमाणकालं पवत्तनसमत्थं कत”न्ति सज्जातप्यमोदा साधुकारं विय ददमाना अयं महापथवी उदकपरियन्तं कत्वा अनेकप्यकारं कम्मि सङ्गमि सम्पकम्मि सम्पवेधि, अनेकानि च अच्छरियानि पातुरहेसुन्ति, अयं पठममहासङ्गीति नाम। या लोके —

“सतेहि पञ्चहि कता, तेन पञ्चसताति च।
थेरेहेव कतत्ता च, थेरिकाति पवुच्चती”ति॥

नीति सङ्ग्रहो

अलसस्स कुतो सिप्यं, असिप्यस्स कुतो धनं।
अधनस्स कुतो मित्तं, अमित्तस्स कुतो सुखं।
असुखस्स कुतो पुज्जं, अपुज्जस्स कुतो वरं॥

अलसियात गनं सीप दइ, सीप मदुम्हसित गनं धन दइ ।
अधन मदुम्हसित गनं पासा दइ, पासा मदुम्हसित गनं सुख दइ ।
सुख मदुम्हसित गनं पुण्य दइ, पुण्य मदुम्हसित गनं निर्वाण प्राप्त जुइ ॥

सिप्यं समं धनं नत्थि, सिप्यं चोरा न गणहरे।
इथ लोके सिप्यं मित्तं, परलोके सुखावहं॥

सीप समानगु धन मदु, सीपयात खुँतयसं नं खुयाः यंकिइ मखु ।
श्व लोकय् सीप मित्र खः, परलोकय् सुखदायकगु खः ॥

अप्यकं नातिमज्जेय्य, चित्ते सुतं निधापये।
वम्मिकोदकबिन्दूव, चिरेन परिपूरति॥

भतिचा जक धका अवहेलना यायेमते, मनय् न्यनाः बांलाक तथा तथागुयात ।
इमुचार्ये जाःगु लः फुति फुति नं, बुलुँबुलुँ जाइ (पूर्ण जुइ) ।

खुद्दोति नातिमज्जेय्य, विज्जं वा सिप्यमेव वा।
एकमि परियोदातं, जीवितकप्पकारणं॥

चिकिचा धंगु धका अवहेलना यायेमते, विद्या व सीप हे जूसां ।
छगू हे जक परिशुद्धगुलिं, जीविका हनेगुया कारणयात ।

सेले सेले न माणिकं, गजे गजे न मुत्तिकं।
वने वने न चन्दनं, ठाने ठाने न पण्डितं॥

त्वहँ त्वहँपतिं मणि दइमखु, किसि किसिपतिं मोति दइमखु ।
वन वनपतिं श्रीखण्ड दइमखु, थाय् थाय्पतिं पण्डित दइमखु ॥

६
पण्डितो सुतसम्पन्नो, यत्थ अत्थीति चे सुतो ।
महुस्साहेन तं ठानं, गन्तब्बं व सुतेसिना ॥

पण्डित श्रुतं युक्तम्ह, गन दु धका यदि न्यनेवं (सिद्धवं) ।
महान् उत्साह पूर्वक उगु थासय, वने हे माः श्रुतज्ञान माःम्हसिया ॥

७
सिने सिप्यं सिने धनं, सिने पब्बतमारुहं ।
सिने कामस्स कोधस्स, इमे पञ्च सिने सिने ॥

बुलुं सीप, बुलुं धन, बुलुं पहाड गयेगु यायेमाः ।
बुलुं काम व क्रोधयात नं, थुपिं न्यागू बुलुं बुलुं यायेमाः ।

८
अपुट्टो पण्डितो भेरी, पज्जुन्नो होति पुच्छितो ।
बालो पुट्टो अपुट्टोपि, बहुप्पि भणते सदा ॥

मन्यनेवं पण्डित बाजं, श्वइ न्यनेवं ।
मुखं न्यसां मन्यसां, अप्वः जुइक खं ल्हाइ न्याबलें ॥

९
पोत्थकेसु च यं सिप्यं, परहत्थेसु यं धनं ।
यथाकिच्चे समुप्पन्ने, न तं सिप्यं न तं धनं ॥

सफूतयके च्वंगु गुगु विद्या, करपिनिगु ल्हातय् च्वंगु गुगु धन खः ।
ज्याय् छ्यले मालिइबलय, न उगु सीप जुइ न उगु धन जुइ ॥

१०
अप्पस्सुतो सुतं अप्पं, बहुं मज्जति मानवा ।
सिन्धूदकं अपस्सन्तो, कूपे तोयं व मण्डुको ॥

अल्पश्रुतम्हं न्यनाः भतिचा जक, आपाः धका मतिइ तइ मानवं ।
समुन्द्रया लः मखम्ह, तुथिइ च्वम्ह श्व व्यां खः ॥

११
पथमं पराजये सिप्यं, दुतियं पराजये धनं ।
ततियं पराजये धम्मं, चतुत्थं किं करिस्सति ॥

प्रथम वैशय् सीप ब्रूह, द्वितीय वैशय् धन ब्रूह ।
तृतीय वैशय् धर्म ब्रूह, चतुर्थ वैशय् छु याइ ॥

१२

माता वेरी पिता सत्त, केन बाले न सिक्खिता ।
सभामज्जे न सोभन्ति, हंसमज्जे बको यथा ॥

माँ वैरी बाँ शत्रु खः, गुपिंसं मस्तयत् स्यनिइमखु ।
सभाया दथुइ शोभा दइमखु, हँय् दथुइ न्याखुंब्बहथे जुइ ॥

१३

भोजनं मेथुनं निद्वा, गोणे पोसेपि विज्जति ।
विज्जा विसेसो पोसस्स, तं हीनो गोसमो भवे ॥

नयेगु, मैथुन यायेगु व छनेगु, द्वँहतय्के व मनूतय्के नं खने दु ।
विद्या जक विषेशता खः मनूतय्, उगु हीनगु खः द्वँहतथे जुइगु ॥

१४

नत्थि विज्जासमं मित्तं, न च ब्याधिसमो रिपु ।
न च अत्तसमं पेमं, न च कम्मसमं बलं ॥

मदु विद्या समानम्ह पासा, न ल्वय् समानम्ह शत्रु दु ।
न थः समानम्ह यःम्ह दु, न कर्म समानगु बल दु ॥

१५

हंसो मज्जे न काकानं, सीहो गुन्नं न सोभते ।
गद्रभमज्जे तुरङ्गो, बालमज्जे च पण्डितो ॥

न हँय् कोतय् दथुइ, न सिंह द्वँहतय् दथुइ शोभा दु ।
गडाया दथुइ तुरङ्ग सल, मुख्या दथुइ पण्डित ॥

१६

यावजीवमि चे बालो, पण्डितं पयिरुपासति ।
न सो धम्मं विजानाति, दब्बि सूपरसं यथा ॥

जीवनभर यदि मुखं, पण्डितया संगत याःसां नं ।
न वं धर्मयात बांलाक सिइ, धवचां कँतिथे ॥

१७

मुहुत्तमपि चे विञ्जू, पण्डितं पयिरुपासति ।
खिप्पं धम्मं विजानाति, जिक्का सूपरसं यथा ॥

१२६

पलख जक यदि विजं, पण्डितया संगत याःसां नं ।
याकनं धर्मयात बांलाक सिइ, मैं कैतिथें ॥

१८

विना सत्थं न गच्छेय्य, सूरु सङ्गामभूमियं ।
पण्डित्वाद्धू वाणिजो, विदेशगमनो तथा ॥

विना शस्त्रं वने मज्ज, शुराम्ह संग्राम भूमिइ ।
पण्डित, यान्नु, बंजा, विदेशय् वनेगु अथेहे ॥

१९

धननासं मनोतापं, घरे दुच्चरितानि च ।
वज्जनज्ज अवमानं, पण्डितो न पकासये ॥

धन नाश जूगु, मनय् ताप जूगु, व छँय्या दुश्चरित्त ।
ठगो याःगु व अवहेलना जूगु, पण्डितं कनीमखु ।

२०

अत्तानुरूपकं वाक्यं, सभावरूपकं पियं ।
अत्तानुरूपकं कोधं, यो जानाति स पण्डितो ॥

थःत ल्वःगुकथं खँ ल्हायेगु, स्वभाव मिलेजुकथं यःयेकेगु ।
थःत ल्वःगुकथं तंचायेगु, गुम्हसिनं थ्व सिइ व पण्डित जुइ ॥

२१

अ-धनस्स रसं खादा, अ-बलस्स हता नरा ।
अ-पज्जस्स वाक्यरता, उम्मत्तक-समा इमे ॥

ध्यबा मदुम्हसिनं साःगु नयेवं, शक्ति मदुम्हसिनं दायेवं मनूत ।
प्रजा मदुम्हसिनं अप्वः खँ ल्हायेवं, वँ समानपिं थुपिं खः ॥

२२

अनद्धायं गमयन्तो, अपुच्छा बहु-भासको ।
अत्तगुणं पकासेन्तो, तिविधं हीन-लक्खणं ॥

मसःतूथाय् वनीम्ह, मन्यंसां अप्वः खँ ल्हाइम्ह ।
थःगु गुण प्रकाश याइम्ह, थुपिं स्वथी हीनगु लक्षण खः ॥

२३

अनद्धायं गमयन्तो, अपुच्छा बहुभासको ।
अत्तगुणं पकासेन्तो, तिविधो हीनपुग्गलो ॥

१२७

मसःतूथाय वनीम्ह, मन्यंसां अप्वः खँ ल्हाइम्ह ।
थःगु गुण प्रकाश याइम्ह, थुपिं स्वथी हीनपिं व्यक्तिपिं खः ॥
२४

मण्डुकेपि उक्के सीहे, काकग्गहे पिये पिये ।
अ-पण्डीपि पण्डी हुत्वा, धीरा पुच्छे वये वये ॥

ब्यांचां हालेवं सीह जुइमखु, को हालेवं यःम्ह भंग जुइमखु ।
पण्डित मखूसां पण्डित जुयाः, धीरजनं न्यनेवं नाश जुइ ।
२५

मण्डुकेपि उक्के सीहे, सूकरेपि उहे दीपे ।
बिळारे सदिसे ब्यग्घे, सब्ब धीरे सिप्प-समे ॥

ब्यांचां हालेवं सीह जुइमखु, फा हालेवं चितुवा जुइमखु ।
धुं भौचार्ये च्वंसां, फक्क धीरजनपिनि सीप समान जुइमखु ॥
२६

न तित्ति राजा धनम्हि, पण्डितोपि सु-भासिते ।
चक्खुंपि पियदस्सने, जले सागरो न तित्ति ॥

जुजु धनय् तृप्त जुइमखु, पण्डित नं सुभासित खँय् ।
मिखा नं बांलागु स्वयेगुलिइ, समुन्द्र नं लखय् तृप्त जुइमखु ॥
२७

रूप-योब्बन-सम्पन्ना, विसाल-कुल-सम्भवा ।
विज्जा-हीना न सोभन्ति, निगन्था इव किंसुका ॥

रूप योवनं सम्पन्नपिं, तःधंगु कुलय् जन्म जूपिं ॥
विद्या हीनपिं शोभायमान् मज्ज, नस्वाः मवःगु ग्वंगःचा स्वाँथें ॥
२८

यो सिप्प-लोभेन, बहुं गणहाति तं सिप्पं ।
मूगोव सुपिनं पस्सं, कथेतुम्पि न उस्सहे ॥

गुम्हसिनं सीपया लोभं, यक्वः काइ उगु सीप ।
लातां स्वप्न खंगुथें जुइ, धायेत आंत दइमखु ॥
२९

न भिज्जेतुं कुम्भकारो, सोभेतुं कुम्भं घट्टति ।
न खिपितुं अपायेम्, सिस्सानं वुड्ढि-कारणा ॥

तच्छ्यायेत मखु कुम्हानं, बांलाकेत कौयात दाइ ।
बाँव्वयेत मखु अपायय, शिष्यपिनिगु वृद्धिया कारणं खः ॥

३०

तग्गरञ्च पलासेन, यो नरो उपनहति ।
पत्तापि सुरभि वायन्ति, एवं धीरूपसेवना ॥

चमेली स्वाँयात लप्ते हलं गुम्ह मनूखं न्त्यने हइ ।
हःनं मगमग बास वइ, थथेहे धीरजनपिनिगु संगत खः ॥

३१

सब्भिरेव समासेथ, सब्भि कुब्बेथ सन्थवं ।
सतं सद्धम्ममञ्जाय, सेय्यो होति न पापियो ॥

सभ्यपिनापं संगत या, सभ्यपिनापं मित्रता या ।
सत्पुरुषपिनिगु सद्धर्मयात सिद्धवं, भिं जुइ मभिनिमखु ॥

३२

चज दुज्जन संसगं, भज साधु समागमं ।
कर पुञ्जमहोरत्तिं, सर निच्चमनिच्चतं ॥

त्याग या दुर्जनया संगत, संगत या भिंपिनिगु समागमय् ।
चा न्हिं पुण्य या, लुमंकि नित्यरूपं अनित्यया स्वभावयात ॥

३३

यथा उदुम्बरपक्का, बहिरत्तकमेव च ।
अन्तो किमीहि सम्पुण्णा, एवं दुज्जनहदया ॥

गथे पाके जूगु योमरी फल, पिने ह्याउँसे च्वंसां ।
दुने कित जायाच्चनिइ, थथे हे दुर्जनपिनिगु नुगः खः ॥

३४

यथापि पनसापक्का, बहि कण्डकमेव च ।
अन्तो अमतसम्पन्ना, एवं सुजनहदया ॥

गथे पाके जूगु फंसि, पिने कया कं जक जुइ ।
दुने चाकुस्से च्वंक पूर्ण जुयाच्चनिइ, थथे हे भिंपिनिगु नुगः खः ॥

३५

सीहो नाम जिघच्छापि, पण्णादीनि न खादति ।
सीहो नाम किसोचापि, नागमंसं न खादति ॥

१२९

सीह धयाम्ह नयेपित्यासां, हःचाहिचात नइमखु ।
सीह धयाम्ह गंसि जूसां, किसिया ला नइमखु ॥

३६

चन्दनं सीतलं लोके, ततो चन्दंव सीतलं ।
चन्द-चन्दनसीतम्हा, साधु वाक्यं सुभासितं ॥

श्रीखण्ड सिचु लोकय, व स्वया मिला सिचु ।
मिला व श्रीखण्ड सिचुगु स्वया, भिंपिनिगु सुभाषित बचन सिचु ॥

(चन्दनं सीतलं लोके, चन्दिका सीतला ततो ।
चन्दन चन्दिकातोपि, वाक्यं साधु सुभासितं ॥)

३७

सुखा रुक्खस्स छायाव, ततो जाति माता पितु ।
ततो आचरियो रज्जो, ततो बुद्धस्सनेकधा ॥

सुखकर खः सिमाया किचः, व स्वया थःथिति व माँबौपिं ।
व स्वया आचार्य व जुजु, व स्वया बुद्धया किचः अनेककथं सिचु ॥

३८

भमरा पुप्फमिच्छन्ति, गुणमिच्छन्ति सुजना ।
मक्खिका पूतिमिच्छन्ति, दोसमिच्छन्ति दुज्जना ॥

भमःतय् स्वोँ यइ, गुण यइ भिंपिनि ।
भुजितय् नवःगु यइ, दोष यइ मभिंपिनि ॥

३९

सङ्गामे सूरमिच्छन्ति, मन्तीसु अकूतूहलं ।
पियज्च अन्नपानेसु, अत्थे जाते च पण्डितं ॥

संग्रामय् सूरवीरपिं इच्छा याइ, सल्लाह कायेबलय् त्वाकःबुकः मयाइपिं ।
यःम्ह नयेत्त्वनेबलय्, अर्थ सिइके मालिइबलय् पण्डितया कामना याइ ॥

४०

सुनखो सुनखं दिस्वा, दन्तं दस्सेति हिंसितुं ।
दुज्जनो सुजनं दिस्वा, रोसयं हिंसमिच्छति ॥

खिचां खिचायात खनेवं, न्यायेत वा क्यनिइ ।
दुर्जनं सुजनयात खनेवं, तंपिकयाः हिंसा यायेगु इच्छा याइ ॥

१३०

मा च वेगेन किञ्चानि, करोसि कारापेसि वा ।
सहसा कारितं कम्मं, मन्दो पच्छानुतप्पति ॥

तोरं ज्यात, यायेमते वा याकेमते ।

हथासं तोरं याःगु ज्या, मुर्खं लिपा पश्चाताप जुइ ॥

दुक्खो निवासो सम्बाधे, ठाने असुचिसङ्कते ।
ततो अरिम्हि अप्पिये, ततोपि अकतञ्जुना ॥

त्वाकःबुकःगु थासय् च्वनेगु दुःख खः, फोहरगु थासय् च्वनेगु नं ।
व स्वया मयःम्ह शत्रु दु थाय्, व स्वया नं अकृतज्ञ नापं ॥

न विसं विसमिच्चाहु, धनं सङ्गस्स उच्चते ।
विसं एकं व हनति, सब्बं सङ्गस्स सन्तकं ॥

विषयात विष धका मधाः, बरु संघया धनयात याइ ।
विषं छम्हसित जक स्याइ, संघयाके दुगु धनं फुकसित ॥

जवने गद्वभं जानन्ति, बलिद्वञ्च वाहेना ।
दुहेन धेनुं जानन्ति, भासमानेन पण्डितं ॥

ब्बाय्वनेगुलिं गडायात सिइकिइ, द्वहँयात कुबिइगुलिं ।
दुरु न्ठ्यायेगुलिं सायात सिइकिइ, खँ ल्हाइगुलिं पण्डितयात ॥

नज्जो पिवन्ति नो आपं, रुक्खा खादन्ति नो फलं ।
वस्सन्ति क्वचि नो मेघा, परत्थाय सतं धनं ॥

खुसिं लः त्वनिइमखु, सिमातयसं फल नइमखु ।

सुपायँचं गन गनं जक वा वयेकिमखु, मेपिनि नितिं सत्पुरुषया धन खः ॥

अपत्थेय्यं न पत्थेय्य, अचिन्तेय्यं न चिन्तये ।
धम्ममेव सुचिन्तेय्य, कालं मोघं न अच्चये ॥

प्रार्थना याये मन्त्रःगु प्रार्थना यायेमते, चिन्ता याये मन्त्रःगु चिन्ता यायेमते ।
धर्मयात जक बांलाक बिचाः या, ईयात सिद्धिं छुवयेमते ॥

४७

अचिन्तितम्यि भवति, चिन्तितम्यि विनस्सति ।
न हि चिन्तामया भोगा, इत्थिया परिसस्स वा ॥

मनय् मतयागु नं जुइ, मनय् तयागु नं विनाश जुइ ।
मखु चिन्तामय भोगसम्पत्ति, स्त्रीया वा पुरुषया ॥

४८

असन्तस्स पियो होति, सन्ते न कुरुते पियं ।
असतं धम्मं रोचेति, तं पराभवतो मुखं ॥

मभिंहसित येकिइ, भिंहसित येकिइ मखु ।
मभिंपिनिगु स्वभावयात येकिइ, उगु पतनोमुख खः ॥

४९

सप्यो दुट्ठो खलो दुट्ठो, सप्यो दुट्ठतरो खलो ।
मन्तोसधेहि सो सप्यो, खलो केनुपसम्मति ॥

सर्प दुष्ट खः मुखं दुष्ट खः, सर्प स्वया भन् मुखं दुष्ट खः ।
मन्त्र व वासलं उम्ह सर्प शान्त जुइ, मुखं छुकिं शान्त जुइ ?

५०

यो बालो मञ्जति बाल्यं, पण्डितो वापि तेन सो ।
बालोव पण्डितमानी, सो वे बालोति वुच्चति ॥

Dhamma.Digital

गुम्ह मुखं थः मुखं धका मतीतइ, उगुलिं यानाः व पण्डित जुइ ।
मुखं जुया नं पण्डित मतीतइम्ह, व हे मुखं धका धाइ ॥

५१

मधुं व मञ्जती बालो, याव पापं न पच्चति ।
यदा च पच्चती पापं, अथ दुक्खं निगच्छति ॥

कस्तिथें मतीतइ मुखं, गुबलय् तक पापया फल वइमखु ।
गुबलय् पापया फल वइ, अले दुःख पिहाँ बनिइ ॥

५२

घरे दुट्ठो च मूसीको च, वने दुट्ठो च वानरो ।
सकुणे च दुट्ठो काको, नरे दुट्ठो च ब्राह्मणो ॥

१३२

छँय् स्यंकीम्ह छँ, वनय् स्यंकीम्ह माकः ।
भंगःपन्क्षीतयत् स्यंकीम्ह को, मनूतयत् स्यंकीम्ह ब्रह्म खः ॥

५३

दीघा जागरतो रत्ति, दीघं सन्तस्स योजनं ।
दीघो बालान संसारो, सद्धम्मं अविजानतं ॥

न्यलं चाःम्हसित चा ताहाक जुइ, त्यानु चाःम्हसित छगू योजन ताहाक जुइ ।
मुख्तयत् संसार ताहाक जुइ, सद्धर्मयात मस्युपि ॥

५४

तिलमत्तं परेसंव, अप्पदोसञ्च पस्सति ।
नाळिकेरम्यि सदोसं, खलजातो न पस्सति ॥

तूग्वः पाय्ग्वःगु मेपिनिगु भतिचा जकगु दोषयात नं खनिइ ।
नइक्था पाय्ग्वःगु थःगु दोषयात मुख्मं खनिइमखु ॥

५५

नत्तदोसं परे जज्जा, जज्जा दोसं परस्सतु ।
गुह्मे कुम्मो अङ्गानि, परदोसञ्च लक्खये ॥

थःगु दोष मेपिन्त सिइके बिइमते, बरु मेपिनिगु दोषयात स्वः ।
काप्तें थःगु अङ्गत सुचुकिइ, मेपिनिगु दोषयात चिं ति (खकि) ॥

५६

पण्डितस्स पसंसाय, दण्डो बालेन दीयते ।
पण्डितो पण्डितेनेव, वण्णिताव सुवण्णिता ॥

Dhamma.Digital

पण्डितया प्रशंसायात मुख् दण्ड बियाच्चनिइ ।
पण्डितयात पण्डितपिसं हे जक वर्णन यानाः बांलाक प्रशंसा याइ ॥

५७

लुद्धं अत्थेन गणहेय्य, थद्धं अज्जलि कम्मना ।
छन्दानुवत्तिया मूळ्हं, यथाभूतेन पण्डितं ॥

लोभीयात दामं वशय् का, छाःम्हसित नमस्कार यानाः ।
मुख्यात वयागु इच्छानुसारं, यथाभूतरूपं पण्डितयात ॥

५८

हितकारो परो बन्धु, बन्धूपि अहितो परो ।
अहितो देहजो ब्याधि, हितं अरज्जमोसथं ॥

१३३

हित याइम्ह करपिंसां थःथिति खः, थःथिति जूसां अहित याइम्ह करपिं खः ।
शरीरय् उत्पन्न जूगु ल्वय् अहितकर खः, गुंया वासः हितकर खः ॥

५९

परोक्खे गुणहन्तारं, पच्चक्खे पियवादिनं ।
वज्जेय्य तादिसं मित्तं, विसकुम्भे यथा मधुं ॥

लिउँने गुणयात स्यंकीम्ह, न्त्यने जक प्रिय वचन ल्हाइम्ह ।
त्याग या उजाम्ह पासायात, विषया थलय् च्वंगु कस्तिथे खः ॥

६०

धनहीने चजे मित्तो, पुत्तदारा सहोदरा ।
धनवन्तं व सेवन्ति, धनं लोके महा सखा ॥

धन मदयेवं पासां त्वःतिइ, काय् कला व दाजुकिजापिंसं नं ।
धन दुम्हसित जक संगत याइ, धन लोकय् महामित्र खः ॥

६१

जानेय्य पेसेन भच्चं, बन्धुं वापि भयागते ।
आपदासु तथा मित्तं, दारञ्च विभवक्खये ॥

म्हसिइकी ज्याब्बया छ्वयेबलय् सेवकयात, थःथितिपित्त भय वइबलय् ।
अथेहे आपतबिपदय् पासायात, कलायात वैभवसम्पत्ति मदइबलय् ॥

६२

सो बन्धु यो हिते युत्तो, पितरो होन्ति पोसको ।
तं मित्तं यत्थ विस्सासो, सा भरिया च यस्स निब्बूति ॥

Dhamma.Digital

उम्ह थःथिति खः गुम्ह हित यायेगुली युक्त जुइ, पोषन याइम्ह बौ जुइ ।
गुम्हसिके विश्वास दइ उम्ह मित्र जुइ, उम्ह कला खः गुम्ह शान्त जुइ ॥

६३

न विस्ससे अ-मित्तञ्च, मित्तञ्चापि न विस्ससे ।
कदाचि कुपितो मित्तो, सब्बं दोसं पकासये ॥

अमित्रयात विश्वास यायेमते, मित्रयात नं विश्वास यायेमते ।
गुबलें तंचाम्ह मित्रं, फुक दोषयात कनिइ ॥

६४

सकिं दुट्टञ्च यो मित्तं, पुन सन्धितुमिच्छति ।
सो मच्चुं उपगण्हाति, गळ्भमस्सतरी यथा ॥

१३४

छक्वः दुष्ट जुइ धुक्मह गुमह पासा खः, हानं मिले जुइगु इच्छा याइ ।
वं मृत्युया ज्वंगु जुइ, खच्चरया प्वाथय् दुगुथें खः ॥

६५

वहे अमित्तं खन्धेन, याव कालो अनागतो ।
तमेव आगते काले, सेले भिन्दे घटं इव ॥

ब्वहलय् तथा कुब्बु अमित्रयात्, गुबलय् तक ई वइमखु ।
उगु ई वयेवं, घःयात् ल्वहँतय् तच्छयायेथें तच्छया ॥

६६

इणसेसो अग्गिसेसो, सतुसेसो तथेव च ।
पुनप्पुनं विवडुन्ति, तस्मा सेसं न कारये ॥

ऋणयात् ल्यंकातयेगु, मिं ल्यंकातयेगु अथेहे शत्रुयात् ल्यंकातयेगु ।
हानं हानं विवाद जुइ, उकिं ल्यंकेगु यायेमते ॥

६७

पदुमं व मुखं यस्स, वाचा चन्दन सीतला ।
तादिसं नोपसेवेय्य, हदयेतु हलाहलं ॥

गुमहसिया ल्वा पलेस्वाँथें जुइ, बचन मिलाथें सीतल जुइ ।
उजाम्हसिया संगत यायेमते, नुगलय् कडागु विष दइ ॥

६८

कुदेसञ्च कुमित्तञ्च, कुकुलञ्च कुबन्धवं ।
कुदारञ्च कुदासञ्च, दूरतो परिवज्जये ॥

Dhamma.Digital

मभिं गु दे, मभिंमह पासा, मभिं गु कुल, मभिं पिं थःथिति ।
मभिंमह कला व मभिंमह सेवकयात्, तापाकंनिसें त्याग यायेमाः ॥

६९

रोगातुरे च दुब्भिक्खे, ब्यसने सत्तु विग्गहे ।
राजद्वारे सुसाने च, ये तिट्ठन्ति सुमित्तका ॥

रोगं आतुर (कष्ट) जुइबलय्, दुर्भिक्ष, विनाश व शत्रुं ल्वापु याःवइबलय् ।
राजद्वारय् व श्मसानय्, गुपिं दनाविइ (दं वइ) इपिं सुमित्तपिं खः ॥

७०

सीतवाचो बहुमित्तो, फरुसो अप्पमित्तको ।
उपमं एत्थ जातब्बा, चन्द-सूरिय-राजूनं ॥

१३५

सिचुक खँ ल्हाइम्हसिया यक्व मित्रपिं दइ, छाःगु खँ ल्हाइम्हसिया अल्प मित्र जुइ ।
उपमा थन सिइकेमा; चन्द्र व सूर्य जुजुपिनिगु ॥

७१

कोकिलानं सद्दं रूपं, नारीरूपं पतिब्बता ।
विज्जा रूपं अ-रूपानं, खमा रूपं तपस्सिनं ॥

कोलिक भंगया रूप सः खः, नारीया रूप प्रतिव्रतता खः ।
रूप बांमलापिनि रूप विद्या खः, तपस्वीपिनि रूप क्षमा (सहयायेगु) खः ॥

७२

इत्थीनञ्च धनं रूपं, पुरिसानं विज्जा धनं ।
भिक्षूनञ्च धनं सीलं, राजानञ्च धनं बलं ॥

मिसापिनिगु धन रूप खः, पुरुषपिनि धन विद्या खः ।
भिक्षुपिनि धन शील खः, जुजुया धन शैन्यबल खः ॥

७३

तपस्सिनो किसानो सोभा, थूला सोभा चतुप्पदा ।
पुरिसा विज्जवा सोभा, इत्थी सोभा ससामिका ॥

तपस्वीपिं गंसि जुइगु बांला, प्यपां चुपिं ल्हवनीगु बांला ।
पुरुष विद्यावान् जुइगु बांला, मिसाया भात दइगु बांला ॥

७४

पञ्च रत्या सुगन्धब्बा, सत्त रत्या धनुग्गहा ।
एक मासा सुभरिया, अड्ड मासा सिस्सा मला ॥

न्याचा बांलाक सम्ह संगितकार, न्हेचा वाणं कयेकीम्ह ।
छला भिम्ह कला, भिन्न्यान् दयेवं शिष्य फोहर (मलिन) जुइ ॥

७५

द्वत्ति-पतिका नारी च, भिक्षु द्वत्ति-विहारिको ।
द्वत्ति-पासमुत्तो पक्खी, कत-माया बहत्तरं ॥

निम्ह स्वम्ह भात दयेधुंक्मह मिसा, निगू स्वंगू विहारय च्वनेधुंक्मह भिक्षु ।
निकः स्वकः जालं मुक्त जुइधुंक्मह पन्क्षी, थीथीकथं मायाजाल याइ ॥

७६

दुज्जनं पहारादमे, अमित्तं दमे अ-भाणिका ।
इत्थिञ्च व्यसना दमे, रागिनं अप्प भोजना ॥

१३६

दुर्जनयात प्रहारं दमन यायेमाः, अमित्रयात खँ मल्हासे दमन यायेमाः ।
मिसातयत् व्यस्त यानाः दमन यायेमाः, रागीपिन्त अल्प भोजनं ॥

७७

न रत्ति विना चन्दिमा, वीचिं विना च अण्णवो ।
हंसं विना पोक्खरणी, पतिं कञ्जा च सोभते ॥

मिला मदुगु चा, छाल मदुगु समुन्द्र ।
हँय् मदुगु पुब्बु, भात मदुम्ह मिसा शोभा दइमखु ॥

७८

पतिना जनितो भोगो, इत्थियाव संगोप्यितो ।
पुरिसोव हि पधानो, इत्थी सुत्तं व सूचिया ॥

भातं कमाय् याइ धन, मिसां हे सुरक्षा याइ ।
पुरुष हे प्रधान खः, मिसा ला मुलया सुकार्थे खः ॥

७९

सब्बानदी वङ्कनदी, सब्बे कट्टमया वना ।
सब्बित्थियो करे पापं, लभमाने निवातके ॥

फुक खुसित चाचातूगु खुसित खः, फुक सिं जायाच्चंगु वन खः ।
फुक मिसातयत्सं याइ पाप, शून्यगु (एकान्त) थाय् दयेवं (जुइवं) ॥

८०

एकयामं सये राजा, द्वियामञ्च पण्डितो ।
घरावासो तियामञ्च, चतुयामं तु याचको ॥

छगू याम (स्वघौ) जुजु घनिइ, निगू याम पण्डित ।
गृहस्थीपिं स्वंगू याम, प्यंगू याम फ्वगिं ॥

८१

यस्मिं पदेसे न मानो, न पेमं न च बन्धवा ।
न च विज्जागमो कोचि, न तत्थ दिवसं वसे ॥

गुगु प्रदेशय न सम्मान दु, न प्रेम दु, न थःथितिपिं दु ।
न सुं सयेके सिइका कायेपिं दु, अन न्हिछि जक नं च्वनेमते ॥

८२

अपुत्तकं घरं सुञ्जं, रट्टं सुञ्जं अराजकं ।
असिप्पस्स मुखं सुञ्जं, सब्बं सुञ्जं दलिद्वका ॥

१३७

काय् मदुगु छँ शुन्य जुइ, अराजकगु देश शुन्य जुइ ।
सीप मदुम्हसिया म्हुत शुन्य जुइ, गरिबया फुकं शुन्य जुइ ॥

८३

धनमिच्छे वाणिजेय्य, विज्जमिच्छे भजे सुतं ।
पुत्तमिच्छे तरुणित्थिं, राजामच्चं वसं गमे ॥

धनया इच्छा दुसा व्यापार या, विद्याया इच्छा दुसा श्रुतवानपिनिगु संगत या ।
काय्या इच्छा दुसा ल्यासेम्ह मिसाया, मन्त्रीया इच्छा दुसा जुजुया वशय् हुँ ॥

८४

नट्टो यति असन्तुट्टो, सन्तुट्टो च महीपति ।
लज्जा च गणिका नट्टा, निल्लज्जा कुलधीतिका ॥

असन्तुष्टम्ह त्यागी नाश जुइ, सन्तुष्टम्ह जुजु नं ।
लज्जालुम्ह वेश्या नाश जुइ, निर्लज्ज्याम्ह कुलया म्ह्याय् मचा नं ॥

८५

पक्खीनं बलमाकासो, मच्छानमुदकं बलं ।
दुब्बलस्स बलं राजा, कुमारानं रुदं बलं ॥

भंगःपन्क्षीतयगु बल आकाश खः, न्यातयगु बल लः खः ।
दुर्वलपिनि बल जुजु खः, मस्तयगु बल ल्वयेगु खः ॥

८६

बहवो यत्थ नेत्तारो, सब्बे पण्डितमानिनो ।
सब्बे महत्तमिच्छन्ति, तेसं कम्मं विनस्सति ॥

Dhamma.Digital

गन यक्वः नेतात दइ, फुक पण्डित धका घमण्डीपिं जुइ ।
फुकसिनं महानगु इच्छा याइ, इमिगु ज्या विनाश जुइ ॥

८७

पिट्ठितोक्कं निसेवेय्य, कुच्छिनाव हुतासनं ।
सामिकं सब्बभागेन, परलोकं अमोहवा ॥

सूद्यायात जनफाः स्वकाः च्वं, प्वाथं मकःयात ।
भातयात फुकभागं, परलोकयात मोहित मज्जे (ज्ञानं) ॥

८८

अग्गि आपो इत्थि मूळ्हो, सप्पो राजकुलानि च ।
अपयन्तेन गन्तब्बा, पच्चेकपाणहारका ॥

१३८

मिं, लः, मिसा, मुख, सर्प व राजकुलं ।
लिचिलावं वनेमाः, फुक थुपिं ज्यान काइपिं खः ॥

८९

पदुट्ट-भरिय-संवासो, पदुट्ट चित्त दासको ।
स-सप्ये च घरे वासो, मच्चु एव न संसयो ॥

प्रदुष्टम्ह कलानापं च्वनीम्ह, चित्त मभिंम्ह सेवक दुम्ह ।
सर्प दुगु छँय् च्वनीम्ह, मृत्युया शंका हे मद्दु ॥

९०

मूळ्ह सिस्सो पदेसेन, कुनारी भरणेन च ।
असता सम्पयोगेन, पण्डितोप्यवसीदति ॥

मुखम्ह शिष्ययात उपदेश बिइवं, मभिंम्ह मिसायात पालन यायेवं ।
मभिंम्ह नापं संगत यायेवं, पण्डित नं दुबे जुयावनिइ ॥

९१

माता पुत्तकरं पापं, सिस्सपापं गुरुकता ।
राजा रट्टकरं पापं, राजपापं पुरोहितो ॥

काय् नं याःगु पाप माँयागु खः, शिष्यं याःगु पाप गुरुयागु खः ।
देशं याःगु पाप जुजुयागु खः, जुजुं याःगु पाप पुरोहितयागु खः ॥

९२

अक्रोधेन जिने कोधं, असाधुं साधुना जिने ।
जिने मच्छरिं दानेन, सच्चेनालीकवादिनं ॥

Dhamma.Digital

अक्रोधं क्रोधयात त्याकेमाः, मभिंम्हसित भिं जुया त्याकेमाः ।
त्याकेमाः नुगःत्याम्हसित दान बिया, सत्य खँ ल्हानाः
मखूगु खँ ल्हाइम्हसित त्याकेमाः ॥

९३

अदन्तं दमनं दानं, दानं सब्बत्थ साधकं ।
दानेन पिय वाचाय, उन्नमन्ति नमन्ति च ॥

दमन याये थाकुपिन्त दमन यायेगु दान खः, दानं फुकथासय् सिद्ध याइ ।
दानं व प्रिय वचनं, क्वष्टुका बिइ व क्यातुका बिइ ॥

१४

दानं सिनेहभेसज्जं, मच्छेरं दोसनोसधं।
दानं यसस्सी भेसज्जं, मच्छेरं कपणोसधं॥

दान स्नेहया वासः खः, नुगः स्याद्गु द्वेषया वासः खः ।
दान यशया वासः खः, नुगः स्याद्गु गरिबया वासः खः ॥

१५

न मे राजा सखा होति, न राजा होति मेथुनो।
एसो सामिको मद्दन्ति, चित्ते निच्चं सुठापये॥

जित जुजु पासा जुइमखु, जुजु जुइमखु घनिष्टता नं ।
थुम्ह जिगु नायो खः धका मनय् क्वातुक न्त्याबलें तथाति ॥

१६

किं करिस्सन्ति वत्तारो, सोतं यत्थ न विज्जते।
नग्गकपणके देसे, रजको किं करिस्सति॥

छु याइ वक्कां, गन न्यनिइपिं म्दु ।
नाङ्गा व गरिबपिनिगु देशय, धुब्ब्यां छु याइ ?

१७

नातिदूरे भजे रज्जो, नाच्चासन्नोपवातके।
उजुके नातिनिन्ने च, न भजे उच्चमासने।
छदोसे वज्जे सेवको, तिट्ठे अग्गिं व संयतो॥

तापाक च्वनेमते जुजुया, लिक्क व फय् वःपाखे नं ।
तप्यं क व तःसकं क्वथ्याथाय् नं, च्वनेमते तजाःगु आसनय् ।
खुगू दोषयात त्याग या सेवकं, दनाच्चं मिं थें संयमी जुया ॥

१८

अनागतं भयं दिस्वा, दूरतो परिवज्जये।
आगतञ्च भयं दिस्वा, अभीतो होति पण्डितो॥

लिपाया भययात खंका, तापाकनिसें त्याग यायेमाः ।
वयाच्चंगु (वःगु) भययात खनाः, मग्याम्ह जुइ पण्डित ॥

एकं चजे कुलस्सत्थं, गामस्सत्थं कुल चजे।
गामं चजे जनपदत्थं, अत्तत्थं पथविं चजे॥

उम्हसित त्याग या छँया नितिं, गांया नितिं छँयात त्याग या ।
जनपदया नितिं गांयात त्याग या, थःया नितिं पृथ्वीयात त्याग या ॥

१००

देसं ओस्सज्ज गच्छन्ति, सीहो सप्पुरिसो गजो।
तत्थेव निधनं यन्ति, काको कापुरिसो मिगो॥

देशयात त्याग याना वनिइ, सीह, सत्पुरुष व किसि ।
अन हे निधन जुइ, को, मभिंमह मत् व मृग ॥

१०१

यम्हि पदेसे न मानो, न पेमं न च बन्धवा।
न च विज्जागाहो कोचि, न तत्थ वसनं करे॥

गुगु प्रवेशय् न सम्मान दु, न प्रेम दु, न थःथितिपिं दु ।
न सुं सय्के सिइकेपिं दु, अन च्वनेगु यायेमते ॥

१०२

द्वि गुणो थीनमाहारो, बुद्धिचापि चतुग्गुणो।
छग्गुणो होति वायामो, कामोत्वद्दुग्गुणो भवे॥

निदुगं मिसापिनि आहार, बुद्धि नं प्यदुगं ।
खुदुगं जुइ बलशक्ति, कामता (इच्छा) च्यादुगं जुइ ॥

१०३

यस्स नत्थि सयं पज्जा, सत्थं तस्स करोति किं।
लोचनेहि विहीनस्स, दप्पणो किं करिस्सति॥

गुम्हसिया थःके प्रज्ञा मदु, उम्हसित शास्त्रं छु याइ ।
मिखां मखंम्हसित, न्हाय्कनं छु याइ ॥

१०४

दानं सीलं परिच्चागं, अज्जवं मद्दवं तपं।
अक्कोथं अविहिंसज्ज, खन्ती च अविरोधनं।
दसेते धम्मं राजानो, अप्पमत्तेन धारय्युं॥

दान, शील, परित्याग, सीधासाधा, कोमलता, तपस्या ।
तं मचायेगु (मैत्री), हिंसा मयायेगु, क्षान्ति व विरोध मयायेगु ।
थुपिं भिगू धर्म जुजुपिसं, अप्रमाद पूर्वक धारण यायेमाः ॥

१०५

कस्सको वाणिजो मच्चो, समणो सुत सीलवा ।
तेसु विपुल जातेसु, रट्ठमिपि विपुलं सिया ॥

कृषक, बन्जा, मन्त्री, भ्रमण श्रुतवान् व शीलवान् जुइवं ।
इपिं थहाँ वयेवं, देश नं विकास जुइ ॥

१०६

सोभन्ति अ-मिलातानि, पुप्फानिव पिलन्धितुं ।
तथा सोभन्ति दारका, योब्बनेयेव सिक्खितुं ॥

बांलाइ सुकु मच्च्युंगु, स्वाँतं छुइगु ।
अथेहे बांलाइ मस्त, योवनय् हे सय्केगु ॥

१०७

अप्यस्सुतायं पुरिसो, बलीबद्धोव जीरति ।
मंसानि तस्स वड्ढन्ति, पज्जा तस्स न वड्ढति ॥

अल्पश्रुतम्हं श्व पुरुष, इहं थें जीर्णं जुइ ।
ला जक वया वृद्धि जुइ, प्रजा वया वृद्धि जुइमखु ॥

१०८

न परेसं विलोमानि, न परेसं कताकतं ।
अत्तनोव अवेक्खेय्य, कतानि अ-कतानि च ॥

मेपिनिगु स्वयेमते, मेपिसं याःगु मयागु नं ।
थःगु जक स्वयेगु या, यानागु व मयानागुयात ॥

१०९

फलं वे कदलिं हन्ति, फलं वेळुं फलं नळं ।
सक्कारो का-पुरिसं हन्ति, गब्भो अस्सतरिं यथा ॥

फलं केरामायात स्याइ, फलं पंमायात, फलं तिमायात ।
सक्कारं मभिम्हं मनूयात स्याइ, गर्भं खच्चरयातथें ॥

चतुथा विभजे भोगे, पण्डितो घरमावसं ।
 एकेन भोगं भुञ्जेय्य, द्वीहि कम्मं पयोजये ।
 चतुत्थञ्च निधापेय्य, आपदासु भविस्सति ॥

प्यभाग थ सम्पत्तियात्, पण्डितं छँय् च्वनीम्ह ।
 छग् भागं नयेग् या, निग् भागं ज्याय् छयलेग् या ।
 प्यंगुग् भाग स्वथना ति, आपदय् छयलेग् जुइ ॥

अज्जनानं खयं दिस्वा, उपचिकानञ्च आचयं ।
 मधूनञ्च समाहारं, पण्डित्तो घरमावसे ॥

अजः मदयावंगु खंका, इमुचातयसं मुंकाच्चंगु ।
 हातयसं कस्ति मुंकाच्चंगु खंका, पण्डित छँय् च्वं ॥

यस्स रुक्खस्स छायाय, निसीदेय्य सयेय्य वा ।
 न तस्स साखं भुञ्जेय्य, मित्त-दुब्भो हि पापको ॥

गुग् सिमाया किचलय्, फयेतुइ वा छनिइ ।
 उग् सिमाया कच्चा ध्यनेमते, मित्रद्रोही जुइग् हे मभिंग् खः ॥

अभिवादन-सीलिस्स, निच्चं वुड्ढापचायिनो ।
 चत्तारो धम्मा वड्ढन्ति, आयु वण्णो सुखं बलं ॥

अभिवादन यायेग् स्वभाव दुम्हसित, नित्यरूपं वृद्धपिन्त सेवा याइम्ह ।
 प्यंगु धर्म वृद्धि जुइ, आयु, वर्ण, सुख व बल ॥

आरोग्यं परमा लाभा, सन्तुट्ठि परमं धनं ।
 विस्सासा परमा ज्ञाति, निब्बानं परमं सुखं ॥

निरोगी जुइग् परम लाभ खः, संतुष्ट जुइग् परम धन खः ।
 विश्वास परम ज्ञाति खः, निर्वाण परम सुख खः ॥

सु-चिन्तितस्स चिन्ता च, सु-भासितस्स भासना ।
सु-कम्मस्स कतज्जाति, एतं धीरस्स लक्खणं ॥

बांलागु बिचायात बिचाः याइ, बांलागु खँयात ल्हाइ ।
बांलागु ज्यायात याइ, थुपिं ज्ञानीया लक्षण खः ॥

अ-नायका विनस्सन्ति, नस्सन्ति बहु-नायका ।
थी-नायका विनस्सन्ति, नस्सन्ति सुसु-नायका ॥

नायो मदुथाय् विनाश जुइ, विनाश जुइ अप्वः नायोत दुथाय् ।
मिसा नायो दुथाय् विनाश जुइ, विनाश जुइ मचा नायोत दुथाय् ॥

गुह्ममत्थं न विवरेय्य, रक्खेय्य नं यथा निधिं ।
न ही पातुकतो साधु, गुह्मो अत्थो पजानता ॥

गुह्मगु अर्थ उलेमते, रक्षा या उगु स्वथना तयागु धनर्थे ।
प्रकट यायेगु उचित मज्ज, गुह्मगु अर्थ स्युपिसं ॥

दुम्मेधेहि पसंसा च, विञ्जूहि गरहा च या ।
गरहाव सेय्यो विञ्जूहि, यञ्चे बालप्पसंसना ॥

मुख्तयसं याःगु गुगु प्रशंसा व विज्जपिसं याःगु निन्दा मध्ये ।
विज्जपिसं याःगु निन्दा हे श्रेष्ठ खः, गुगु मुख्त प्रशंसा याःगु स्वया नं ॥

पण्डिते च गुणा सब्बे, मूळहे दोसा हि केवलं ।
तस्मा मूळहसहस्सेसु, पञ्जो एको विसेसियते ॥

पण्डितपिके गुण जक दइ फुकं, मुख्तयके केवल दोष जक दइ ।
उकिं इच्छिम्ह मुख्त स्वयान छम्ह प्रजावान्यात विशेषताकथं काइ ।

मातरिव परदारसु, परदब्बेसु लेहुवं ।
अत्तनीव सब्बभूतेसु, यो पस्सति सो पण्डितो ॥

मेपिनि कलापिनिप्रति मांथें, मेपिनिगु सम्पत्तिइ ल्वहँचाथें ।
फुकप्राणीप्रति थःथें, गुम्हसिनं खकिइ व पण्डित जुइ ॥

१२१

इत्थिमिस्से कुतो सीलं, मंसभक्खे कुतो दया ।
सुरापाने कुतो सच्चं, महालोभे कुतो लज्जा ।
महातन्दे कुतो सिप्यं, महाकोधे कुतो धनं ॥

मिसापिं नापं बुला जुइवं गनं शील, ला नयेवं गनं दया ।
अयला त्वःनेवं गनं सत्य, महालोभी जुइवं गनं लज्जा ।
तःसकं अलिछ जुइवं गनं सीप, तःसकं तंकाली जुइवं गनं धन दइ ॥

१२२

वरो एको गुणी पुत्तो, न च मूळ्हसतान्यपि ।
एको चन्दो तमो हनति, न च तारागणो तथा ॥

छम्ह जक गुणीम्ह काय दुसा गा, सछिम्ह मुर्खपि कायपिं म्वा ।
मिला छफातं छ्यूगु मदयेकी, अथे नगुतय्यु पुचलं मदय्के फइमखु ।

१२३

सेलो यथा एकघनो, वातेन न समीरति ।
एवं निन्दापसंसासु, न समिञ्जन्ति पण्डिता ॥

गथे पहाड छधीगु खः, फसं संकीमखु ।
अथेहे निन्दा प्रशंसाय, सनीमखु पण्डितपिं ॥

१२४

पठमे सिप्यं गणहेय्य, एसेय्य दुतिये धनं ।
चरेय्य ततिये धम्मं, एसा जनान धम्मता ॥

न्हापां सीप सयेकी, निगूगु बैशय्य धन कमाय्य यायेगु स्व ।
स्वंगूगु बैशय्य धर्माचरण या, थव मनूतय्यु स्वभाव खः ॥

१२५

एकेनापि सुरुक्खेन, पुप्फितेन सुगन्धिना ।
वासितं काननं सब्बं, सुपुत्तेन कुलं यथा ॥

छमा जक बांलाक ह्वयाच्चंगु नस्वा वयाच्चंगु सिमां ।
फुक गुँइ नस्वाः वयेकल, थथे हे भिंम्ह कायनं कुलय्य याइ ॥

१४५

इणकत्ता पिता सत्तु, माता च व्यभिचारिणी।
भरिया रूपवती सत्तु, पुत्तो सत्तु अपण्डितो॥

ऋणीम्ह बौ शत्रु खः, माँ व्यभिचारीम्ह ।

बांलाम्ह कला शत्रु खः, काय् शत्रु खः ज्ञां मदुम्ह ॥

अनभ्यासे विसं विज्जा, अजिण्णे भोजनं विसं।
विसं सभा दलिद्वस्स, वुद्धस्स तरुणी विसं॥

अभ्यास मयायेवं विद्या जुइ विष, पचे याये मफयेवं भोजन विष जुइ ।

विष खः सभा दरिद्रम्हसित, वृद्धयात तरुणी विष खः ॥

बहुपुत्ते पिता एको, अवस्सं पोसेति सदा।
बहुपुत्ता न सक्कोन्ति, पोसेतुं पितरेककं॥

आपालं काय्पिन्त छम्ह बौनं, अवश्य पालन याइ सदां ।

आपालं काय्पिसं फइमखु, पालन याये छम्ह बौयात ॥

कल्याणकारी कल्याणं, पापकारी च पापकं।
यादिसं वप्पते बीजं, तादिसं हरते फलं॥

भिं याइम्हसिया भिं जुइ, मभिं गु याइम्हसिया मभिं जुइ ।

गुजागु पुसाः पिइ, उजागु सइ फल ॥

नीति संग्रह क्वचाल ।

अकारन्त पुल्लिङ्ग बुद्ध (बुद्ध) शब्दया रूपावली :

	एकवचन	बहुवचन
पठमा	बुद्धो, बुद्धे	बुद्धा
द्वितीया	बुद्धं	बुद्धे
तृतीया	बुद्धेन	बुद्धेहि, बुद्धेभि
चतुर्थी	बुद्धस्स, बुद्धाय	बुद्धानं
पञ्चमी	बुद्धा, बुद्धम्हा, बुद्धस्मा	बुद्धेहि, बुद्धेभि
छट्ठी	बुद्धस्स	बुद्धानं
सप्तमी	बुद्धे, बुद्धम्हि, बुद्धस्मिं	बुद्धेस्सु
आलपन	बुद्ध, बुद्धा	बुद्धा

अकारन्त पुल्लिङ्ग बुद्ध शब्दया अर्थ :

	छम्ह	तःम्ह
प्रथमा	बुद्ध, बुद्धं	बुद्धपिं
द्वितीया	बुद्धयात	बुद्धपिन्त
तृतीया	बुद्धं	बुद्धपिसं
चतुर्थी	बुद्धयात	बुद्धापिन्त
पञ्चमी	बुद्धपाखें	बुद्धपिनिपाखें
षष्ठी	बुद्धयागु	बुद्धानं
सप्तमी	बुद्धे, बुद्धम्हि, बुद्धस्मिं	बुद्धपिनिगु
सम्बोधन	भो बुद्ध !	भो बुद्धपिं !

आकारन्त स्त्रीलिङ्ग लता (लहरा, गुँखि) शब्दया रूपावली :

	एकवचन	बहुवचन
पठमा	लता	लता, लतायो
द्वितीया	लतं	लता, लतायो
तृतीया	लताय	लताहि, लताभि
चतुर्थी	लताय	लतानं
पञ्चमी	लताय	लताहि, लताभि
छट्ठी	लताय	लतानं
सप्तमी	लतायं, लताय	लतास्सु
आलपन	लते, लता	लता, लतायो

इकारान्त पुल्लिङ्ग इसि (ऋषि) शब्दया रूपावली :

	एकवचन	बहुवचन
पठमा	इसि	इसी, इसयो
द्वितीया	इसिं	इसी, इसयो
तृतीया	इसिना	इसीहि, इसीभि
चतुर्थी	इसिनो, इसिस्स	इसीनं
पञ्चमी	इसिना, इसिम्हा, इसिस्मा	इसीहि, इसीभि
छट्ठी	इसिस्स	इसीनं
सप्तमी	इसिम्हि, इसिस्मिं	इसिसु, इसीसु
आलपन	इसि, इसी	इसी, इसयो

पुल्लिङ्ग त (व) शब्दया रूपावली :

	एकवचन	बहुवचन
पठमा	सो	ते, ने
द्वितीया	तं, नं	ते, ने
तृतीया	तेन, नेन	तेहि, तेभि, नेहि, नेभि
चतुर्थी	तस्स, नस्स, अस्स	तेसं, नेसं, तेसानं, नेसानं
पञ्चमी	तम्हा, अम्हा, नम्हा, तस्मा, नस्मा, अस्मा	तेहि, तेभि, नेहि, नेभि
छट्ठी	तस्स, नस्स, अस्स	तेसं, नेसं, तेसानं, नेसानं
सप्तमी	तम्हि, अम्हि, नम्हि, तस्मिं, नस्मिं, अस्मिं	तेसु, नेसु

ईकारान्त पुल्लिङ्ग दण्डी (कथिदुम्ह) शब्दया रूपावली :

	एकवचन	बहुवचन
पठमा	दण्डी	दण्डी, दण्डिनो
द्वितीया	दण्डिनं, दण्डिं	दण्डी, दण्डिनो, दण्डिने
तृतीया	दण्डिना	दण्डीहि, दण्डीभि
चतुर्थी	दण्डिस्स, दण्डिनो	दण्डीनं
पञ्चमी	दण्डिना, दण्डिम्हा, दण्डिस्मा	दण्डीहि, दण्डीभि
छट्ठी	दण्डिस्स, दण्डिनो	दण्डीनं
सप्तमी	दण्डिनि, दण्डिम्हि, दण्डिस्मिं	दण्डीसु
आलपन	दण्डि, दण्डी	दण्डी, दण्डिनो

उकारन्त पुल्लिङ्ग भानु (सुर्य) शब्दया रूपावली :

	एकवचन	बहुवचन
पठमा	भानु	भानु, भानवो
द्वितीया	भानुं	भानु, भानवो
तृतीया	भानुना	भानुहि, भानुभि
चतुर्थी	भानुनो, भानुस्स	भानुं
पञ्चमी	भानुना, भानुम्हा, भानुस्मा	भानुहि, भानुभि
छट्ठी	भानुनो, भानुस्स	भानुं
सप्तमी	भानुम्हि, भानुस्मिं	भानुसु, भानुसु
आलपन	भानु	भानु, भानवे, भानवो

उकारन्त पुल्लिङ्ग धम्मञ्जू (धर्मज्ञ) शब्दया रूपावली :

	एकवचन	बहुवचन
पठमा	धम्मञ्जू	धम्मञ्जू, धम्मञ्जूनो
द्वितीया	धम्मञ्जू	धम्मञ्जू, धम्मञ्जूनो
तृतीया	धम्मञ्जुना	धम्मञ्जूहि, धम्मञ्जूभि
चतुर्थी	धम्मञ्जूनो, धम्मञ्जूस्स	धम्मञ्जूनं
पञ्चमी	धम्मञ्जुना, धम्मञ्जुम्हा, धम्मञ्जुस्मा	धम्मञ्जूहि, धम्मञ्जूभि
छट्ठी	धम्मञ्जूनो, धम्मञ्जूस्स	धम्मञ्जूनं
सप्तमी	धम्मञ्जूम्हि, धम्मञ्जूस्मिं	धम्मञ्जूसु
आलपन	धम्मञ्जू	धम्मञ्जू, धम्मञ्जूनो

ओकारन्त पुल्लिङ्ग गो (सा) शब्दया रूपावली :

	एकवचन	बहुवचन
पठमा	गो	गावो, गवो
द्वितीया	गावुं, गावं, गवं	गावो, गवो
तृतीया	गवेन, गावेन, गवा, गावा	बुद्धेहि, बुद्धेभि
चतुर्थी	गावस्स, गवस्स, गवं	गवं, गुन्तं, गोनं
पञ्चमी	गवा, गावा, गावम्हा, गावस्मा, गवम्हा, गवस्मा	गोहि, गोभि
छट्ठी	गावस्स, गवस्स, गवं	गवं, गुन्तं, गोनं
सप्तमी	गावे, गवे, गावम्हि, गावस्मिं, गवम्हि, गवस्मिं	गवेसु, गावेसु, गोसु, गोणोसु
आलपन	गो	गावो, गवो

अकारन्त पुल्लिङ्ग राज (जुजु) शब्दया रूपावली :

	एकवचन	बहुवचन
पठमा	राजा	राजा, राजानो
द्वितीया	राजानं, राजं	राजा, राजानो
तृतीया	रञ्जा, राजेन, राजिना	राजेहि, राजेभि, राजूहि (भि)
चतुर्थी	रञ्जो, रञ्जस्स, राजस्स, राजिनो	रञ्जं, राजूनं, राजानं
पञ्चमी	रञ्जा, राजम्हा, राजस्मा	राजेहि, राजेभि, राजूहि (भि)
छट्ठी	रञ्जो, रञ्जस्स, राजस्स, राजिनो	रञ्जं, राजूनं, राजानं
सप्तमी	रञ्जे, राजिनि, राजम्हि, राजस्मिं	राजेसु, राजूसु
आलपन	राज, राजा	राजा, राजानो

अम्ह (जि) व तुम्ह (छ) शब्द स्वंगू लिङ्ग्य एकसमान जुड ।

अम्ह (जि)

	एकवचन	बहुवचन
पठमा	अहं	मयं, अस्मा, अम्हे, नो
द्वितीया	मं, ममं	अम्हं, अम्हाकं, अम्हे, नो
तृतीया	मया, मे	अम्हेहि अम्हेभि, नो
चतुर्थी	मम, मय्हं, अम्हं, ममं, मे	अस्माकं, अम्हाकं, अम्हं, अम्हे, नो
पञ्चमी	मया	अम्हेहि अम्हेभि
छट्ठी	मम, मय्हं, अम्हं, ममं, मे	अम्हाकं, अम्हं, अम्हे, नो
सप्तमी	मयि	अस्मासु, अम्हेसु

तुम्ह (छ)

	एकवचन	बहुवचन
पठमा	त्वं, तुवं	तुम्हे, वो
द्वितीया	तं, तवं, तुवं, त्वं	तुम्हं, तुम्हाकं, तुम्हे, वो
तृतीया	तया, त्वया, ते	तुम्हेहि तुम्हेभि, वो
चतुर्थी	तव, तुय्हं, तुम्हं, ते	तुम्हाकं, तुम्हे, वो
पञ्चमी	तया, त्वया, त्वम्हा	तुम्हेहि तुम्हेभि
छट्ठी	तव, तुय्हं, तुम्हं, ते	तुम्हाकं, तुम्हे, वो
सप्तमी	त्वयि, तयि	तुम्हेसु

एत (श्व)

पुल्लिङ्ग

	एकवचन	बहुवचन
पठमा	एसो	एते
द्वितीया	एतं, एनं	एते, एने
तृतीया	एतेन	एतेहि, एतेभि
चतुर्थी	एतस्स	एतेसं, एतेसानं
पञ्चमी	एतम्हा, एतस्मा	एतेहि, एतेभि
छट्ठी	एतस्स	एतेसं, एतेसानं
सप्तमी	एतम्हि, एतस्मिं	एतेसु

एत (श्व)

नपुंसकल्लिङ्ग

	एकवचन	बहुवचन
पठमा	एतं	एते, एतानि
द्वितीया	एतं	एते, एतानि
तृतीया	एतेन	एतेहि, एतेभि
चतुर्थी	एतस्स	एतेसं, एतेसानं
पञ्चमी	एतम्हा, एतस्मा	एतेहि, एतेभि
छट्ठी	एतस्स	एतेसं, एतेसानं
सप्तमी	एतम्हि, एतस्मिं	एतेसु

Dhamma Digital एत (श्व)

स्त्रील्लिङ्ग

	एकवचन	बहुवचन
पठमा	एसा	एता, एतायो
द्वितीया	एतं	एता, एतायो
तृतीया	एताय	एताहि, एताभि
चतुर्थी	एताय, एतिस्साय, एतिस्सा	एतासं, एतासानं
पञ्चमी	एताय	एताहि, एताभि
छट्ठी	एताय, एतिस्साय, एतिस्सा	एतासं, एतासानं
सप्तमी	एतिस्सं, एतस्सं, एतासं	एतासु

किं (सु, छु)

पुल्लिङ्ग

	एकवचन	बहुवचन
पठमा	को	के
दुतिया	कं	के
ततिया	केन	केहि, केभि
चतुत्थी	कस्स, किस्स	केसं, केसानं
पञ्चमी	कम्हा, कस्मा, किस्मा	केहि, केभि
छट्ठी	कस्स, किस्स	केसं, केसानं
सत्तमी	कम्हि, कस्मिं, किम्हि, किस्मिं	केसु

नपुंसकल्लिङ्ग

	एकवचन	बहुवचन
पठमा	किं, कं	के, कानि
दुतिया	किं, कं	के, कानि
ततिया	केन	केहि, केभि
चतुत्थी	कस्स, किस्स	केसं, केसानं
पञ्चमी	कम्हा, कस्मा, किस्मा	केहि, केभि
छट्ठी	कस्स, किस्स	केसं, केसानं
सत्तमी	कम्हि, कस्मिं, किम्हि, किस्मिं	केसु

Dhamma Digital स्त्रील्लिङ्ग

	एकवचन	बहुवचन
पठमा	का	का, कायो
दुतिया	कं	का, कायो
ततिया	काय	काहि, काभि
चतुत्थी	कस्सा, काय	कासं, कासानं
पञ्चमी	काय	काहि, काभि
छट्ठी	कस्सा, काय	कासं, कासानं
सत्तमी	कस्सं, कायं	कासु

बुद्धो दसबलो सत्था, सब्बञ्जू द्विपदुत्तमो।
मुनिन्दो भगवा नाथो, चक्खुमङ्गीरसो मुनि॥
लोकनाथो नधिवरो, महेसि च विनायको।
समन्तचक्खु सुगतो, भूरिपञ्जो च मारजि॥
नरसीहो नरवरो, धम्मराजा महामुनि।
देवदेवो लोकगरु, धम्मस्सामी तथागतो॥
सयम्भू सम्मासम्बुद्धो, वरपञ्जो च नायको।
जिनो, सक्को तु सिद्धत्थो, सुद्धोदनि च गोतमो॥
सक्यसीहो तथा सक्यमुनि चादिच्चबन्धु च।

निब्बानं

मोक्खो निरोधो निब्बानं, दीपो तण्हक्खयो परं।
ताणं लेणमरूपञ्च, सन्तं सच्चमनालयं॥
असङ्गतं सिवममतं सुदुद्दसं, परायणं सरणमनीतिकं तथा।
अनासवं धुवमनिदस्सनाकता, पलोकितं निपुणमनन्तमक्खरं॥
दुक्खक्खयो ब्याबज्जञ्च, विवट्टं खेमकेवलं।
अपवग्गो विरागो च, पणीत मच्च्युतं पदं॥
योगक्खेमो पारमपि, मुत्ति सन्ति विसुद्धियो।
विमुत्त्यसङ्गतथातु, सुद्धि निब्बुतियो सियुं॥

सब्बं बुद्धवाति बुद्धो । दानसीलक्खन्धादयो ठानाट्टानजाणादयो वा दस बलानि यस्सेति दसबलो। सासति विनयति सत्तेति सत्था। सब्बधम्मजाननसीलताय सब्बञ्जू। द्विपदानं, द्विपदेसु वा उत्तमो द्विपदुत्तमो। मुनीनं इन्दो राजा मुनिन्दो। पुञ्जजाणभाग्यादयो भगं नाम, तंयोगा भगवा। नाथति सत्तानं हितं याचतीति नाथो। बुद्धधम्मसमन्तजाण-दिब्बचक्खुसङ्घातोहि समन्नागतत्ता चक्खुमा। सब्बदा ब्यामप्पभाय कायतो निच्छरणवसेन अङ्गीरसो। सब्बाकारेण सब्बधम्मनं मुननतो मुनि, धम्मवादेसु वा मोनकरणतो मुनि। लोकानं नाथो लोकनाथो। अत्तनो अधिकस्स कस्सचिपि उत्तमपुग्गलस्स अभावतो अनधिवरो।

महन्तानं सीलक्खन्धादीनं एसनतो महसि । हितं विनयतीति विनायको।
सब्बधम्मदस्सनसीलताय समन्तचक्खु। सम्मा गतवाति सुगतो। भूरिसमा पञ्जा
एतस्साति भूरिपञ्जो, अनन्ताय महापथविया सदिसपञ्जोत्थत्थो।
किलेसादिपञ्चविधं मारं जितवाति मारजि। परप्पवादमदनसहनतो वा नरो च सो
सीहो चाति नरसीहो । सब्बपुरिसानं सेट्टत्ता नरवरो । धम्मेन राजतीति वा
धम्मराजा । मुनीनं सेट्टत्ता महामुनि। देवानं अतिदेवोति देवदेवो। लोकानं गरु
आचरियो लोकगरु। धम्मस्स सामि धम्मस्सामी। यथा पुरिमका सम्मासम्बुद्धा
सब्बञ्जुभावं गता, तथा अयमि गतोति तथागतो। सयमेव सम्मासम्बुद्धोति
सयम्भू। सम्मा सब्बधम्मे बुज्झतीति सम्मासम्बुद्धो। सेट्टपञ्जाय समन्नागतत्ता
वरपञ्जो। नेतीति नायको। जितपञ्चमारत्ता जिना। पञ्चमारे जेतुं सक्कोतीति
सक्को, भगिनीहि सिद्धिं संवासकरणतो वा लोकमरियादं छिन्दितुं सक्कुणन्तीति
सक्का, साकियराजूनं पुब्बराजानो, तेसं वंसभूतत्ता भगवा “सक्को”ति वुच्चति।
सब्बेसं वा लोकानं सिद्धा अत्था एतेन हेतुभूतेनाति सिद्धत्थो। सुद्धं ओदनं अस्साति
सुद्धोदनो, तस्स अपच्चं सुद्धोदनि। भगवा पन गोतमवंसे उप्पन्नत्ता गोतमस्स
मुनिनो अपच्चं गोतमो। सक्क्यमुनि यो बुद्धो सो सक्क्यसीहो, सक्क्यानं वा सेट्टत्ता
सक्क्यसीहो। सूरियदेवपुत्तस्स सोतापन्नत्ता भगवा आदिच्चबन्धूति वुच्चति।

मुच्चन्ति एत्थ, एतेन वा रागादीहीति मोक्खो। निरुज्झन्ति एत्थ रागादयोति
निरोधो। वानसङ्घाताय तण्हाय निक्खन्तत्ता, निब्बाति वा एतेन रागग्गिआदिकोति
निब्बानं। संसारमहोघेन वुद्धमानानं पतिट्ठाति दीपो वियाति दीपो। तण्हानं
खयहेतुत्ता तण्हक्खयो। रागादीनं पटिपक्खत्ता, उत्तमट्टेन वा परं। तायति रक्खति
अपायादितोति ताणं। निलीयन्ति एत्थ संसारभयभीरुकाति लेणं। नत्थि
दीघरस्सादिकं रूपं सण्ठानमेतस्साति अरूपं। रागादीनं सन्तकरणत्ता सन्तं।
चतुसच्चपरियापन्नत्ता सच्चं। नत्थि आलयो तण्हा एत्थाति अनालयं।

पच्चयेहि न सङ्करीयतेति असङ्कतं। सिवं खेमभावं करोतीति सिवं,
संसारभीरुकेहि सेवितब्बत्ता वा सिवं । नत्थि एत्थ मतं मरणं अमतं। पस्सितुं
सुदुक्करताय सुदुद्धसं। परेहि अयितब्बं गन्तब्बन्ति परायणं। किलेसे सरन्ति
हिंसन्ति तं धम्मं सरणं। सत्ते संसारं नेतीति “नीती”ति लद्धनामाय तण्हाय
अभावतो अनीतिकं। आसवानं अनारम्मणताय अनासवं। निच्चट्टेन धुवं ।

ददुब्बसभावस्स नत्थिताय अनिदस्सनं। पच्चयोहि अकतत्ता अकतं। लोकसभावेन वा विञ्जायतीति लोकिंतं, तब्भावापगमनतो अपलोकितं। किलेसे निस्सेसतो पुनन्ति सोधेन्ति, तं निपुणं। न कदाचिपि यस्स अन्तो विनासो अत्थि, तं अनन्तं। खरन्ति विनस्सन्तीति खरा, सङ्घता, ते यत्थ न सन्ति, तं अक्खरं। सब्बदुक्खानं खयकारणत्ता दुक्खक्खयो। दुक्खस्स पीठ्ठाद्यत्थो, तं यत्थ नत्थि, तं अब्बावज्जं, किलेसकम्मविपाक-वड्डानमभावतो विवट्टं। निब्भयट्टेन खेमं, खयन्ति वा एतेन रागगिआदयोति खेमं। सङ्घारेहि असम्मिस्सताय, विसंयोगताय च केवलं। अपवज्जन्ति सङ्घारा एतस्माति अपवग्गो। यस्मा रागो विगतो, सो विरागो। पधानभावं नीतं पणीतं। नत्थि एतस्मिं अधिगते अरियानं चुतं चवनन्ति अच्युतं। अरियोहि पज्जितब्बत्ता गन्तब्बत्ता पदं।

चत्तारो योगा खयन्ति एतेनाति योगक्खेमो। पारेति सक्कोति संसारदुक्खसन्तापं समेतुन्ति पारं। किलेसेहि मुच्चनतो मुत्ति । किलेससमनतो सन्ति। विसुज्जन्ति सत्ता एताय रागादिमलेहीति विसुद्धि। सब्बसङ्घारा विमुच्चनतो विमुत्ति। असङ्घतमेव निस्सत्तनिज्जीवट्टेन, सन्तिलक्खणधारणतो वा धातूति असङ्घतधातु। सुज्जन्ति सत्ता एताय रागादिमलेहीति सुद्धि। तण्हा, ततो निक्खन्तत्ता निब्बुति।

लिपि संग्रह

देवनागरी:

अ आ इ ई उ ऊ ए ऐ ओ औ
क ख ग घ ङ
च छ ज झ ञ
ट ठ ड ढ ण
त थ द ध न
प फ ब भ म
य र ल व श ष ङ अं।

सरणत्तयं

बुद्धं सरणं गच्छामि।
धम्मं सरणं गच्छामि।
सङ्घं सरणं गच्छामि॥
दुतियम्मि ... ततियम्मि ... ॥

अनेकजातिसंसारं, सन्धाविस्सं अनिब्बिसं।
गहकारकं गवेसन्तो, दुक्खा जाति पुनप्पुनं॥

गहकारक दिट्ठोसि, पुन गेहं न काहसि।
सब्बा ते फासुका भग्गा, गहकूटं विसङ्कतं।
विसङ्कारगतं चित्तं, तण्हानं खयमज्झगा॥

रोमनः

a ā i ī u ū e ē o ō
ka kha ga gha ña
ca cha ja jha ña
ṭa ṭha ḍa ḍha ṇa
ta tha da dha na
pa pha ba bha ma
ya ra la va sa ha ḷa aṃ.

Saraṇattayaṃ

Buddhaṃ saraṇaṃ gacchāmi;
Dhammaṃ saraṇaṃ gacchāmi;
Saṅghaṃ saraṇaṃ gacchāmi.

Dutiyampi ... Tatiyampi

Anekajātiśamsāraṃ, sandhāvissaṃ anibbisāṃ;
gahakāraṃ gavesanto, dukkhā jāti punappunaṃ.

Gahakāraṃ diṭṭhosi, puna gehaṃ na kāhasi;
Sabbā te phāsukā bhaggā, gahakūṭaṃ visaṅkhatāṃ;
Visaṅkhāragataṃ cittaṃ, taṇhānaṃ khayamajjhagā.

ឃ្លាតៈ

អ អា ក ក្ល ខ គ ឃ ង ឆ ឈ

ក ខ គ ឃ ង

ច ឆ ជ ឈ ញ

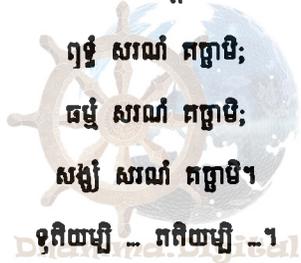
ដ ឋ ឌ ឍ ណ

ត ថ ទ ច ឆ

ប ផ ព ភ ម

យ រ ល វ ស ហ ឡ អំ។

សរណត្តយំ

ពុទ្ធិ សារណំ កត្តាមិ;

ធម្មំ សារណំ កត្តាមិ;

សង្ឃំ សារណំ កត្តាមិ។

ទុតិយបិ ... តតិយបិ --។

**អនេកជាតិសំសារំ, សន្ទាវិស្សំ អនិព្ពិសំ;
តហការកំ តវសន្តោ, ទុក្ខា ជាតិ បុនប្បុនំ។
តហការក ទិដ្ឋោសិ, បុន តេហំ ន កាហសិ;
សព្វា តេ ផាស្សកា ភត្តា, តហក្ខនំ វិសង្ខតំ;
វិសង្ខារតតំ ចិវ្ពំ, តណ្ហានំ ខយមជ្ឈតា។**

थाई (स्याम):

อ อา อี อี อู อู เอ เอ โอ โอ

ก ข ค ง

จ ฉ ช ฌ ญ

ฎ ฏ ฑ ฒ ณ

ด ถ ท ธ น

ป ผ พ ภ ม

ย ร ล ว ส ห พ อ๋ ๑

สรณตตย์

พุทธํ สรณํ คจฺจามิ;

ธมฺมํ สรณํ คจฺจามิ;

สงฺฆํ สรณํ คจฺจามิฯ

Dhamma Digital
ทุกขิมปิ ... ตติยมปิ๑

อนนทชาติสังสารํ, สมนฺธาวิสุตฺตํ อนิพฺพิตฺตํ;
คหการกํ คเวสฺสนโถ, ทุกฺขา ชาติ ปุณฺปุณฺนีฯ
คหการก ภิฎฺฐิตฺติ, ปุณฺ เหนํ น กาทฺธิ;
สพฺพทา เค ฆาสฺสกา ภคฺคตา, คหณฺถํ วิสงฺขตฺตํ;
วิสงฺขารคตํ จิตฺตํ, ตณฺหาหนํ ขยมฺมุขคคาฯ

सिंहलः

අ ආ ඉ ඊ උ ඌ ඍ ඎ ඏ ඐ
ක බ ග ඝ ඞ
ච ඡ ජ ඣ ඤ ඥ
ට ඨ ඩ ඪ ණ
ත ඵ ඬ ත ඣ
ඵ භ ණ ඬ
ඹ ර ල ව ඹ ඹ ඹ ඹ ඹ

සරණත්තයං

ඉද්ධං සරණං ගච්ඡාමි;
ධම්මං සරණං ගච්ඡාමි;
සබ්බං සරණං ගච්ඡාමි.

දුතිගමිති ... තතිගමිති

Dhamma.Digital

අනෙකභවිසංසාරං, සන්ධාවිසංසං අතිවිවිසං;
ගහකාරකං ගවෙසන්තො, දුක්ඛා භවි පුනර්පුනං.

ගහකාරක දිට්ඨොසි, පුන ගෙහං න කාගසි;
සතිඛා තෙ ඵාසුකා ගඟගා, ගහකුටං විසබ්බතං;
විසබ්බාරගතං විත්තං, තණ්හානං බගමජ්ඣගා.

မ္ဃာတမာရ:

အ အာ ဣ ဤ ဥ ဦ ဇ ဧ ဩ ဩ

က ခ ဂ ဃ င

စ ဆ ဇ ဈ ဉ

ဋ ဌ ဒု ပ ဏ

တ ထ ဒ ဇ န

ပ ဖ ဝ ဘ မ

ယ ရ လ ဝ သ ဟ ဌ အံ။

သရဏတ္ထယံ

ဗုဒ္ဓံ သရဏံ ဂစ္ဆာမိ။

ဓမ္မံ သရဏံ ဂစ္ဆာမိ။

သဃီံ သရဏံ ဂစ္ဆာမိ။

ဒုတိယမ္ပိ ... တတိယမ္ပိ ... ။

Dhamma.Digital

အနေကဇာတိသံသာရံ၊ သန္ဓာဝိဿံ အနိပ္ပိသံ။
ဂဟကာရဏံ ဂဝေသန္တော၊ ဒုက္ခာ ဇာတိ ပုနပ္ပုနံ။

ဂဟကာရဏ ဒိဋ္ဌာဓာသိ၊ ပုန ဂေဟံ န ကာဟသိ။
သဗ္ဗာ တေ ဖာသုကာ ဘက္ခာ၊ ဂဟကူဋံ ဝိသင်္ခိတံ။
ဝိသင်္ခါရဂတံ စိတ္တံ၊ တဏှာနံ ခယမဇ္ဈဂါ။

বঙ্গালী:

অ আ ই ঈ উ ঊ এ এ ও ও

ক খ গ ঘ ঙ

চ ছ জ ঝ ঞ

ট ঠ ড ঢ ণ

ত থ দ ধ ন

প ফ ব ভ ম

য র ল ষ স হ ল অং।

সরণত্ত্বয়ং

বুদ্ধং সরণং গচ্ছামি।

ধম্মং সরণং গচ্ছামি।

সঙ্ঘাং সরণং গচ্ছামি॥

দুতিয়ম্পি ... ততিয়ম্পি ...॥

অনেকজাতিসংসারং, সন্ধাৰিস্সং অনিৰ্ব্বিসং।

গহকারকং গৰেসন্তো, দুকখা জাতি পুনপ্পুনং॥

গহকারক দিটেঠাসি, পুন গেহং ন কাহসি।

সব্বা তে ফাসুকা ভগ্গা, গহকুটং বিসম্বাতং।

বিসম্বারগতং চিত্তং, তণ্হানং খযমজ্জাগা॥

सन्दर्भ-ग्रन्थ

भिखु धर्मगुप्त महाराथविर(सं.), *धम्मपद-अडकथा, सुमङ्गलविलासनी (दीपनिकाय-अडकथा), काइयुएन छान् इन्स्टिट्यूट, टाइवान्, बु. सं. २५४५*

भिखु धर्मगुप्त महाराथविर (सं.), *सदनीतियकरणं, काइयुएन छान् इन्स्टिट्यूट, टाइवान्, बु. सं. २५४५*

भिखु धर्मगुप्त महाराथविर(सं.), *अभिधानप्यदीपिका, काइयुएन छान् इन्स्टिट्यूट, टाइवान्, बु. सं. २५४५*

भिखु धर्मगुप्त महाराथविर(सं.), *कच्चायन-व्याकरण, काइयुएन छान् इन्स्टिट्यूट, टाइवान्, बु. सं. २५४५*

भिखु धर्मगुप्त महाराथविर(सं.), *मोगलान-व्याकरण, काइयुएन छान् इन्स्टिट्यूट, टाइवान्, बु. सं. २५४५*

विपश्यना विशोधन विन्यास, *धम्मपद-अडकथा (भाग १-२), इगतपुरी ई. सं. १९९८*

विपश्यना विशोधन विन्यास, *सदनीतियकरणं, (CSCD), इगतपुरी ई. सं. १९९८*

विपश्यना विशोधन विन्यास, *अभिधानप्यदीपिका, (CSCD), इगतपुरी ई. सं. १९९८*

विपश्यना विशोधन विन्यास, *जातक-अडकथा, (CSCD), इगतपुरी ई. सं. १९९८*

स्वामी द्वारिकादासशास्त्री, *धम्मपदअडकथा (भाग १-४), बौद्ध आकार ग्रन्थमाला, महात्मा गाँधी काशी विद्यापिठ, वाराणसी - २*

भदन्त आनन्द कौसल्यान, *पाकि-हिन्दी कोष, राजकमल, ई.सं. १९७५*

नेपाल प्रज्ञा प्रतिष्ठान, *नेपाली बृहत् शब्दकोश, कमलादी काठमाडौं, वि. सं. २०६९*

वामन शिवराम आटे, *संस्कृत-हिन्दी कोश, मोतीलाल बनारसीदास, नई दिल्ली, ई, सं. २००१*

भदन्त आनन्द कौसल्यान, *मोगलान-व्याकरण, वि. वै. शो. संस्थान, होशिआरपुर, १९६५*

डा. रामअवध पाण्डेय, *पालि-व्याकरण, मोतीलाल बनारसीदास, दिल्ली, ई. सं. २०११*

भिक्खु जगदीश काश्यप, *मोगलान-व्याकरण / पालि निस्सेनी, मोतीलाल बनारसीदास / सम्यक प्रकाशन, नई दिल्ली, ई. सं. १९९७ / २०१०*

EUGENE WATSON BERLINGAME, *Buddhist Legends, The Pali Text Society's, Oxford, 1995 A. D.*

T. W. RHYS DAVIDS, *Pali-English Dictionary, The Pali Text Society's, 1921-1925 A. D.*

A. P. BUDDHADATTA MAHATHERA, *Concise Pali-English Dictionary, U. Chandradasa De Silva, Colombo, 1968 A.D.*

Aggavamsa, Helmer Smith, *Saddaniti-Dhatumala, lund, C.W.K. Gleerup 1979*

U. Silananda, U. Nandisena, *Pali Roots in Saddaniti, Half Moon Bay, CA, USA, 2002*

G. P. MALALASEKERA, *Dictionary of Pali Proper Names, Oriental Books Reprints Co, 1937 A. D.*

P. A. Payutto, *Dictionary of Buddhism, Thailand, B.E. 2045*

अनुवादको सम्पादित तथा प्रकाशित पालि ग्रन्थहरू :

सुत्तन्तपिटक : १. दीपनिकायो २. मज्झिमनिकायो ३. संयुत्तनिकायो ४. अनुत्तरनिकायो ५. सुद्धनिकायो:

१. सुद्धकपाठ २. धम्मसङ्गणी ३. उदान ४. इतिवृत्तक ५. सुत्तनिपात ६. विमानवत्तु ७. वेराकम् ८. केरगाथा ९.

वेरीगाथा १०. जातक ११. निहत्त १२. पटिसम्भिवामण १३. अपदान १४. बुद्धवंत १५. चरियपिटक १६.

मिलिन्वपञ्चा १७. नेत्तियकरण १८. पेटकोपदेश

विनयपिटक : १. पारारिका २. पाविस्सिय ३. महावग्ग ४. जुल्लवग्ग ५. परिषार

अधिषम्पटिक : १. धम्मसङ्गणी २. विषाङ्ग ३. धातुकथा ४. पुरालपञ्चति ५. कथावाञ्छु ६. जम्बक ७. पद्दान

सुत्तन्तपिटक अडकथा : १. सुमङ्गलविलासिनी (दीपनिकाय-अडकथा) २. धम्मसङ्गणी (मज्झिमनिकाय-अडकथा) ३. सारत्तम्पकरीसिनी (संयुत्तनिकाय-अडकथा) ४.

मनोरक्खपुरी (अनुत्तरनिकाय-अडकथा) ५. धम्मसङ्गणी ६. जातक-अडकथा ७. सुद्धकपाठ-अडकथा ८. सुत्तनिपात-अडकथा ९. अपदान-अडकथा १०.

मयुरावलिवासिनी (बुद्धवंत-अडकथा) ११. नेत्तियकरणअडकथा १२. इतिवृत्तकअडकथा १३. उदानअडकथा १४. चरियपिटकअडकथा १५. वेरकथाअडकथा १६. वेरीकथाअडकथा

१७. विमलविलासिनी (विमानवत्तु-अडकथा) १८. विमलविलासिनी (वेराकम्-अडकथा)

विनयपिटकअडकथा : तमनपासादिका (विनय-अडकथा) २. इक्कवित्ताणी

अधिषम्पटिक अडकथा : १. धम्मसङ्गणी (अधिषम्प-अडकथा), २. अधिषम्पान्तरो, ३. तम्बस्येव ४. मोहविच्छेदनी ५. अधिषम्पवत्तार ६.

धम्मसङ्गिनिच्छय ७. नामरूपपरिच्छेद ८. अधिषम्पवत्तारसङ्गहस्तदीका

पालिपासा : १. कच्चायन-व्याकरण २. मोगलान-व्याकरण ३. सुबोधालङ्कार ४. दुत्तोप ५. अधिधानप्यदीपिका ६. सदनीतियकरण

